

AURELIA CHIUZBĂIAN • ONISIM CADAR • VASILE POP

TĂVIȚII DE SVS

O MONOGRAFIE...

EUROTIP
• 2016 •

După cele două monografii ale satului Chiuzbaia și albumul Baia Sprie-*Civitas de Medio Monte*, o adevărată monografie în imagini, iată și Tăuții de Sus are de acum „O monografie”. Acest fapt este unul deosebit de îmbucurător, pentru că relevă dorința comunităților noastre de a-și făuri un viitor trainic, bazat pe cunoașterea trecutului, pe deslușirea și afirmarea identității comunitare, pe scoaterea la lumină a valorilor perene, proprii fiecărei localități. Spunea istoricul și scriitorul Nicolae Iorga “Poporul care nu-și cunoaște istoria este ca un copil care nu-și cunoaște părinții.” Cu alte cuvinte nu știe cine este, de unde vine, nici cine îi sunt înaintașii și cu siguranță nu va ști nici încotro se îndreaptă.

Această lucrare aduce în fața tăuțenilor și nu numai a lor, trecutul multiseclar al localității, mult prea puțin cunoscut astăzi de marea majoritate a locuitorilor ei, istoria zbuțumată sub stăpânirea regilor Ungariei, a împăraților austrieci, ba chiar și sub pașa turcesc de la Oradea. Ea readuce în memoria noastră oameni de seamă trăitori, ori numai născuți aici, tradiții și obiceiuri ale locului, din fericire nu toate dispărute încă.

Angajată ferm pe calea urbanizării, localitatea Tăuții de Sus, este de acum un pilon important în viața economică și socială a orașului nostru. O dezvoltare armonioasă, durabilă, având la bază cunoașterea valorilor proprii comunității sale și ale societății românești în ansamblul său, sunt premise ale unei vieți mai bune a tăuțenilor.

Salutăm cu bucurie această lucrare, prima, deși încercări au mai fost și o recomandăm călduros, nu numai tăuțenilor, ci și turiștilor care străbat orașul în drum spre Maramureșul ancestral. Și la noi sunt multe de văzut și cunoscut

Vasile Dorin Pașca
Primar

...când se grăbesc spre munte căruțele goale, sărace ale Maramureșenilor cu căciulițe, plețe și gube, pe când de la câmpie vin cară cu boi, mânațe încet de flăcăi în pânuri albe, un sat de toată frumuseța mărgenește drumul. Au fost odată aici niște Slovaci, aduși poate pentru lucrul minelor, și de acela i se zice Tăuții (Tot=ung. Slovac). Ei sânt acuma contopiți în Români, cari sânt aproape singuri locuitori ai acestui sat de minune. Catolici, au ce e dreptul, o veche biserică, împodobită cu săpături gotice, dar vre-o câteva familii se țin abia de dânsa. Pe casele văpsite cu albastru, în totul asemenea cu acelea din Baia-Spria, răsare mai pretutindeni crucea noastră, Pentru toate aceste gospodării-model, e înălțată o biserică, de zid, care se mântuie cu trei turnuri ascuțite, de șindilă. E cea mai bună în acest fel pe care am văzut-o până acum, și de sigur satul e vrednic de dânsa.

În astfel de împrejurări, firește că Evreul lipsește și, dacă vezi câte vre-unul prin curți, el e numai un cumpărător de bucate sau de vite, venit din furnicarul putred al Maramureșului.

Pe drumul cu plopi și șteampuri, străbătut de căruțe, de cară de săteni cari nu se mai sperie de cojoc, ci, deprinși cu lumea, spun bună-seara popel cu barbă, mergem acum spre Baia-Mare.

În stânga, e câmpia de lucru, iar în dreapta se tot urmează, trimețând neguri pentru norii de mâne, linia muntelui, care ascunde în văile sale stratele pietrei de aur, prin care se poate noroci cineva dintr'o zi în alta.

**Nicolae Iorga,
Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească. pag. 587-588**

*Aurelia Chiuzbăian
Onisim Cadar
Vasile Pop*

Tăuții de Sus. *O monografie...*

Ediție revizuită și adăugită

Redactor de carte: Dr. Nicoară Mihali

Traducere text: în limba maghiară - Zsuzsa Horvath, traducător autorizat
în limba engleză - Dr. Anamaria Fălăuș
în limba franceză - Aurelia Chiuzbăian, profesor
în limba germană - Petrică Tătaru, inginer

Tehnoredactor: Nicu Borșe, Pécsi Tünde

Corectură: prof. Aurelia Chiuzbăian, Dr. Crina Borcut

Coperțile: Vasile S. Pop

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHIUZBĂIAN, AURELIA

Tăuții de Sus : o monografie... / Aurelia Chiuzbăian,
Onisim Cadar, Vasile Pop – Baia Mare : Eurotip, 2016
Conține bibliografie
ISBN 978-606-617-224-0

I. Cadar, Onisim

II. Pop, Vasile

908(498 Tăuții de Sus)

Cartea conține DVD.

Închinăm această carte aniversării a
680 de ani
de la atestarea documentară a
localității **Tăuții de Sus**

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	8
PREFAȚĂ. TĂUȚII – A DOUA ZIDIRE	9
DESCRIERE GEOGRAFICĂ	15
CARACTERISTICI GEOLOGICE ȘI GEOMORFOLOGICE	
autor ING. GEOLOG ONISIM CADAR	30
ISTORIA LOCALITĂȚII.....	36
Numele satului de-a lungul timpului	62
POPULAȚIA.....	63
ECONOMIA.....	73
Agricultura.....	73
Industria și transporturile.....	92
Comerțul și serviciile.....	112
INSTITUȚIILE.....	130
Primăria.....	130
Religii și biserici.....	133
Cimitirele din Tăuții de Sus	160
Învățământul autor PROF. AURELIA CHIUZBĂIAN	167
Instituții sanitare	186
VIAȚA SOCIALĂ. FORME ASOCIATIVE.....	190
HABITAT.....	193
ETNOGRAFIA.....	218
Portul și costumele populare.....	218
Folclorul.....	235
Graiul tăușenilor	235
Toponime din Tăuții de Sus	242
Cântecul și jocul popular	243
Încantații copilărești	252
Datini și obiceiuri	253
Ciclul vieții	285
ACTIVITATE CULTURALĂ	311
Scriitori, pictori	323
MONUMENTE.....	344
ACTIVITATEA SPORTIVĂ ȘI DE AGREMENT.....	352
PERSONALITĂȚI	368
IDENTITATEA COMUNITĂȚII TĂUȚII DE SUS	417
Testament	441
GLOSAR DE TERMENI ÎN GRAI	446
BIBLIOGRAFIE ELECTRONICĂ.....	4511
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	4544
REZUMAT	456

CUVÂNT ÎNAINTE

Această carte s-a născut datorită faptului că în rândul tinerilor tăuțeni, dar poate nu numai al lor, există de o vreme un sentiment, conștient sau nu, mărturisit sau doar simțit, de frustrare că noi, tăuțenii, nu avem cu ce ne legitima ca și comunitate, nici față de vecinii noștri și cu atât mai puțin în fața străinilor, foarte mulți la număr, care străbat satul nostru de la un capăt la altul, în goană spre alte locuri cu rezonanță istorică sau de civilizație ancestrală, fără să bănuiască faptul că această localitate are atât de multe lucruri interesante de văzut și de știut. Și de ce să nu recunoaștem, chiar autorii ei au rămas impresionați de mulțimea dovezilor și documentelor, mai vechi sau mai apropiate de zilele noastre, care se prăfuiesc în arhive, în așteptarea unor cercetători care să le aducă la lumină, să le adune și să le ordoneze într-o lucrare cum este această primă monografie a satului.

Poate că niciodată amintirile nu au fost mai necesare ca astăzi, când problema globalizării se pune cu repeziciune, când goana după bani pare a alunga sentimentele profund umane din sufletele noastre, iar trecutul cu suferințele, nevoile, datinile și tradițiile sale pare a fi singurul mod de salvare a noastră ca oameni și țară.

Dorința și dragostea de a scrie istoria este una firească, mai ales pentru omul trecut prin școală, care poate face cu ușurință acest lucru. Această dorință izvorăște din iubirea profundă și necondiționată pentru locurile natale, dar și din patriotism, greu de explicat, dar trăit și resimțit cu intensitate în fiecare zi, în fiecare an, în mod constant și care se exprimă prin dorința de a face ceva bun, demn și onest pentru cei din mijlocul cărora te-ai ridicat.

Ne propunem ca în lucrarea noastră să facem un rezumat al trecutului (apropiat și îndepărtat) și al prezentului comunității noastre spre învățătura noastră și a urmașilor noștri.

Istorisirea noastră va fi dreaptă, fără prejudecăți și va respecta întocmai memoria celor în vârstă, care ne-au oferit date importante, dar va respecta și principiul obiectivității istorice și al adevărului reflectat în documentele studiate.

Cartea se adresează atât tinerilor, cât și bătrânilor (maturilor). Unii vor afla ce nu au știut (n-aveau de unde să știe, pentru că atunci când faptele s-au petrecut, erau nenăscuți). Alții, maturii, își vor aduce aminte de ceea ce au știut cândva, dar au uitat în vălmășagul vremurilor. Vom readuce în actualitate fapte și oameni de valoare, vom cunoaște condițiile de viață în care au trăit consătenii noștri, realizările lor, conștienți de faptul că „morții nu vorbesc decât prin faptele lor”.

Pe deplin conștienți de dificultatea unei astfel de încercări, am considerat că ea se poate realiza de către un colectiv multidisciplinar. Mizând pe faptul că satul a dat destui tineri cu pregătire adecvată, care să elaboreze câte un capitol potrivit pregătirii sale, am lansat pentru toți provocarea. Entuziasm mare, angajare mică – și până la urmă deloc. Așa se face că autorii care semnează această carte, toți trecuți bine de prima tinerețe, ne-am asumat în totalitate elaborarea ei. Doar cititorii vor putea aprecia gestul. Am făcut-o pentru motivele enumerate mai înainte, pentru faptul că ne simțim datori față de comunitatea în care ne-am născut, unde am învățat să scriem și să citim, față de comunitatea care, alături de părinții noștri, a pus la temelie devenirea noastră ca oameni cele mai solide cărămizi. Din partea noastră această carte este un semn de **adâncă recunoștință**.

Socotim că toate aceste argumente ale noastre izvorăsc din datoria ce-o avem față de înaintașii noștri și ele constituie o necesitate sufletească prin care spunem un sincer „**Mulțumesc**” pentru tot ce ne-au lăsat. „**Să ne fie mult timp spre folos!**”

Autorii

Prefață

Tăuții – a doua zidire

Pornită ca o idee de școală sociologică, de cercetare în comun, această lucrare s-a concretizat într-o monografie de mare ținută intelectuală, ce urmărește din aproape în aproape statutul școlii sociologice și monografice înființate de Dimitrie Gusti în perioada interbelică. Atunci, grupuri de specialiști și studenți se deplasau în tabere de cercetare în anumite așezări și definitivau în cele din urmă adevărate monografii. Din echipele de cercetare nu lipseau niciodată antropologii, etnografii, istoricii, geografii, economiștii, psihologii. În cazul de față, echipa de cercetare s-a restrâns la trei specialiști: Aurelia Chiuzbăian – filolog, pasionată de etnografie și istoria învățământului, Vasile Pop – economist, pasionat de istorie și personalitățile vremii și Onisim Cadar – inginer geolog, pasionat de istoria mineritului și geografie.

Dacă la prima sa zidire, satul se așază pe locurile unde ausonii au exploatat sute de ani minele de aur, documentele de cancelarie regală din anul 1336 (din timpul regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou), consemnează prima colonie a *tăuților* (*slovacilor*), așezată între două cetăți libere regale, Baia Mare (*Rivulus Dominarium*) și Baia Sprie (*Mons Medius*). Satul aparținea atunci familiei Girod, ca mai apoi, de-a lungul timpului, acesta să ajungă obiect de vânzare între mai mulți proprietari. La 60 ani de la atestare, satul este vândut din nou – pentru 1000 de florini – de Ladislau Germani și sora sa, fraților Gheorghe și Ștefan Jakcs. Peste 6 ani din nou este vândut judeului din Baia Mare, Joanni Omechin, pentru 1600 florini, apoi vândut de acesta spitalului „Sf. Nicolae” tot din Baia Mare. Timp de câteva sute de ani, disputa proprietății se desfășoară între acest spital și nou-înființata mănăstire a minoriților. Desigur, evenimentul cel mai important până la Pinteza Viteazul, satul îl trăiește timp de 40 de zile în anul 1587, eveniment descris de către unul dintre cei mai celebri călători prin țările române, negustorul italian Franco Sivori, care timp de 8 ani s-a aflat în slujba domnitorului din Țara Românească, **Petru Cercel**, care era închis în cetatea Chioarului. Primarul satului Tăuți, Felician, om cu școală și fratele acestuia, Dumitru, preot, vor găzdui timp de 40 de zile pe acest înalt oaspete însoțit de armată, care va pregăti evadarea domnitorului din cetate și plecarea lui spre Polonia. Negustorul genovez Franco Sivori notează o pagină memorabilă despre ospitalitatea și bunătatea locuitorilor satului Tăuți. Până aici istoria este salvatoare. După încă un secol, cel care va salva istoria celor mulți și oropsiți și va trage adesea la hanul din Pădurea Tăuților – este căpitanul de haiduci Pinteza Grigore. Este perioada când satul intră definitiv în posesia mănăstirii minoriților din Baia Mare. După cum scrie în romanul său, „*Oșteanul de la Baia*”, scriitorul Teodor Mihail: „*Pinteza a poposit adesea la hanul din Tăuți în drumurile sale spre oraș sau la munte spre sălașurile sale din Gutâi, ori spre târgurile unde îl purtau dorurile dreptății ce avea de împlinit*... Ortacii săi erau din Negreia și Satul Nou de Sus, iar atunci când pleca de la hangița Marghit din Unguraș, se oprea întotdeauna la hanul din Tăuți. Numele său ajunsese atât de cunoscut în această așezare, încât a intrat și în legendă. Este cunoscut mai de către toată lumea că haiducul a făcut o dată pentru totdeauna pace îndelungatelor procese de hotar între cetatea Baia Mare și tăuțeni. El a luat atunci o piatră de moară de pe Săsar și a dus-o în spate aproape 4 km, stabilind mejda între Tăuți și Baia Sprie – de această dată de pe Valea Chiuzbăii. Haiducul trecea

în voie prin pădurile Tăuțiului, până ce comitele Sătmăruului, Karoly Șandor, a înrolat mai mulți feciori în armata imperială și a scutit satul de impozit în anul 1693. Așezarea stabilită de secole între Firiza și Chiuzbaia, Baia Sprie și Unguraș, Satu Nou de Sus, Baia Mare și Ferneziu, străbătută de râul Săsar pe o distanță de 4,5 km în lungime și pe o lățime de 1,2 km, unde apa cea mai bună se bea din „Fântâna privighetorii” sau „a lui Diordică”, a fost zidită a doua oară în această monografie. O zidire spirituală care va dura timpului și va duce faima nașterii unor artiști și profesori universitari de mare valoare, înscriși prin activitatea lor în patrimoniul cultural românesc. Descendenții familiilor Porumb, Duma, Chince, Irimie, Chiuzbăian au dus faima acestei mici localități în Europa, Australia și chiar pe continentul american.

Să ne reîntoarcem la încă un însemnat capitol de istorie, acela al prieteniei dintre învățătorul Petre Porumb și tribunul Vasile Lucaciu. Scriam în paginile revistei „Lumina” editată la Școala Nr. 1 din Baia Sprie, în anul 2002, despre această prietenie. În vara anului 1887, Vasile Lucaciu participa la o conferință electorală în localitatea Tăuții de Sus; aici a ținut un discurs înflăcărat: „*Noi vrem să trăim numai ca români, cu limba și datinile noastre românești... numai să fim frați cu ungurii... această libertate astăzi o cerem, mâine o vom pretinde*”.

În seara acelei zile, oamenii puși pe urmele lui Lucaciu de episcopul de Gherla, Ioan Szabo și preotul din Baia Sprie, Ștefan Pop, vor încerca să demaște toate demersurile sale, să-l pună rău cu autoritățile și în cele din urmă să fie deferit justiției pentru faptele sale. Un grup de oameni răi s-au luat după căruța lui Lucaciu, l-au bătut și l-au aruncat în șanț. A fost găsit într-un târziu de învățătorul Petru Porumb, care l-a spălat de sânge pe față și l-a dus la Șișești. Din clipa aceea, au rămas prieteni pentru toată viața. Pentru Lucaciu, necazurile nu s-au oprit aici; în urma discursului ținut în fața școlii din Tăuți, a primit și 35 zile de închisoare. Vasile Lucaciu va duce cu el la Viena și doi memorandiști tăuțeni – pe Dumitru Chince și pe Vasile Chiuzbăian – pentru a cere împăratului drepturi și libertăți pentru români, la 28 mai 1892. În anul când se ridică biserica din piatră pe fundația unei alte biserici de lemn ce avea o istorie de peste 200 de ani, populația satului Tăuți era de 230 de locuitori ce trăiau în 48 de case. În anul 1773, preot-ctitor era Ioan Stanca; va fi urmat în timp de către alți preoți: Ioan Pașca (va sluji 24 de ani), Iosif Stan (va sluji 20 de ani), Vasile Varga (va sluji 34 de ani) și până la ultimul preot-ctitor de nouă catedrală, părintele dr. Augustin Vasile, care va sluji altarul bisericii din Tăuții timp de 30 de ani (1984-2014). La începutul secolului al XX-lea, populația era de 650 de locuitori și avea înscriși la școală 63 de elevi. În 1936, populația aproape se dublează; vor fi peste 1000 de locuitori, iar la recensământul din 2002 populația localității era de peste 2600 de locuitori. În acest timp, de pe băncile școlii din Tăuții au ieșit 36 de ingineri și subingineri, 24 de profesori și învățători, 23 de economiști, 11 medici, 10 cadre militare, 3 avocați. Școala veche, ridicată în 1889 și condusă de Petre Porumb, va ajunge să fie condusă în perioada interbelică de învățătoarea Policek, care nu era decât una dintre femeile slovace de altădată, îmbrăcată în costum popular românesc.

Cum să uit patosul cu care m-am legat în anii de după Revoluție, predând istoria, la școala din Tăuți? Atunci l-am cunoscut pe Grigore Man, director și el la această școală, cu care am legat o strânsă prietenie. Atunci am dramatizat povestea lui I. Creangă, „Soacra cu trei nurori” și am jucat-o la o serbare școlară. În rolul principal – Monica Voie, astăzi măritată la Cluj cu numele de Furțea, un strălucit economist. Piesa a avut un real succes, iar unul dintre feciori, Pop Andrei, nu este altul decât fiul economistului Pop Vasile. Atât de bine au jucat încât, la scurt timp după prima reprezentare, am fost invitați la primul post de televiziune *Cinemar* să prezentăm întregul spectacol. Desigur, mă leagă amintiri

plăcute despre dascălii de atunci, Puiu Ioan – director 1990-1998, Aurelia Chiuzbăian – director 1998-2009, perioadă în care, fascinată de popasul făcut de Ioan Slavici în această localitate, va personaliza instituția cu numele acestuia. Pentru mine, un model de dascăl modest, sincer și plin de demnitate rămâne profesorul Grigore Chincea. Apoi, cum aș putea să uit pe foștii mei elevi: Monica Furțea (Voie), astăzi economist, Cornelia Grigor, azi medic veterinar, Corina Rogoian, azi avocat, Nagy Roland, actualmente director economic. Sau pe mai-cunoscutele Tania Țunaș, redactor TVR Timișoara și Anamaria Fălăuș, doctor în filologie la Centrul Universitar Nord Baia Mare. Dar și pe Iustin Talpoș, un strălucit profesor de istorie și multă vreme directorul școlii „Lucian Blaga” din Baia Mare.

Și iar vom plonja în istorie, de data aceasta la începutul secolului al XX-lea. În 1905, în 9 noiembrie este dată în folosință prima linie de cale ferată pe o distanță de 9 km, care va transporta minereul de la Baia Sprie la Baia Mare. Pe drumul pietruit în 1890, 15 căruțe vor purta plite polimetalice de la Cavnic la Ferneziu pentru a scoate aurul și argintul. Însă marile cantități de minereu se transportau cu funicularul.

Pe drumul Tăuțiului va ajunge și istoricul Nicolae Iorga, în toamna anului 1905 și va face una dintre cele mai frumoase descrieri localității. Traversând numai pe ploaie și ceață tot Maramureșul, întâlnind mai mulți evrei, istoricul va prezenta această țară într-o lumină destul de sumbră și într-o culoare gri. Mai ales că a descoperit în Țara Maramureșului o nație adormită care era pe cale să-și uite rădăcinile voievozilor Dragoș și Bogdan. Coborând șoseaua de pe Gutâi, istoricul se întâlnește cu soarele din nou, iar pentru el întâlnirea cu locuitorii din Tăuți este o adevărată sărbătoare. Sătenii dispuși cu lumea spun „Bună seara!” popii cu barbă. Locuitorii îi dau binețe și sunt încântați de întâlnirea cu acest drumeț de vază. Tot Iorga lămurește încă o dată denumirea așezării. *„Au fost odată aici niște slovaci, aduși poate pentru lucrul minelor și de aceea i se zice Tăuți (în ungurește, slovac). Ei sunt acuma contopiți cu românii, care sunt aproape singurii locuitori ai acestui sat minunat”*.

Istoricul este de-a dreptul cucerit de această omenie și blândețe a locuitorilor. Pentru că în 1926 a funcționat în Tăuții o mină de cărbune, nu trebuie să ne surprindă, deoarece în asemenea mine/coxerii au lucrat slovaci aduși în Boinești și Huta în Țara Oașului și cei din localitatea Negreia.

Trecând pe lângă biserica din localitate, istoricul Nicolae Iorga mai face încă o însemnare. „Peste toate aceste gospodării-model, e înălțată o biserică de zid, care ne mântuie cu patru turnuri ascuțite de șindrilă. Satul e vrednic de dânsa”. Ce însemnare mai frumoasă poate fi pe lume decât aceea că un sat este vrednic de lăcașul său de rugăciune pentru Dumnezeu? În hotarul acestui loc pentru mulți ani de la copilăria mea, am săvârșit și eu a doua zidire, adică mi-am ridicat o casă pentru a vedea mereu linia muntelui, după cum scrie Iorga, „care ascunde în văile sale stratele pietrei de aur prin care se poate noroci cineva dintr-o zi în alta”. Autorii acestei monografii s-au norocit cu aurul pe care l-au cules din praful cronicilor uitate și au oferit locuitorilor prima lor carte de identitate. În hotarul acestei așezări m-am întâlnit cu etnologul Pamfil Bilțiu care mi-a povestit pentru prima dată de piesa folclorică „Pomul lui Adam”, formată din 12 personaje și din care nu lipsește personajul Dumnezeu, Eva, îngerii și trei draci. Am aflat că din 1986 piesa nu se mai joacă. Dar am aflat din această monografie că localitatea Tăuți are o impresionantă zestre etnografică care, în anumite zone de manifestare, este încă vie și nu a ajuns un simplu exponat de muzeu. Poate că tot aici l-aș așeza și pe pitorescul personaj Noe (Ponde Viorel) care, cu încăpățânarea lui, ține vie imaginea unei lumi de altădată. Este

imposibil să nu te întâlnești cu el, ducând cu greu într-un coș de nuiele în spate, fân sau iarbă proaspăt cosită oilor și caprelor pe care le ține în bățatură.

Simt că această prefață nu este încă pe terminate. Autorii care abordează amplu, pe capitole, așezarea, etimologia, atestarea documentară, paginile de istorie, viața religioasă, administrația, învățământul, agricultura, etnografia și, în cele din urmă, personalitățile marcante, nu sunt nici ei hotărâți să-i spună cu adevărat „monografie”, ci simplu – „o monografie”, ca și cum va veni vremea să fie completată cu noi și noi date ce cu timpul vor deveni și ele, într-o zi, istorie. Dar cum să treci cu tăvălugul istoriei peste vieți și cariere exemplare de mari personalități a căror operă merită să nască povestea unor pelicule de film?

Alexandru Duma (1887-1916), pictor, reprezentant de seamă a școlii băimărene de pictură, cu un destin tragic, mort la nici 29 de ani într-un spital militar de lângă Trieste în Italia. Elevul lui Hollosi Șimon va lucra mai mult pe frontul Primului Război Mondial. Anul acesta este centenarul morții sale și în paginile acestei monografii se regăsește portretul de artist al pictorului care s-a înscris voluntar pe front.

Galeria marilor personalități se reîntregește cu destinul de artist al lui **Adrian Chiuzbăian**. Arestat pe graniță și întemnițat în Serbia pentru că a fugit din România comunistă, artistul devine absolvent al Conservatorului de la Roma, după care îl așteaptă o strălucită carieră de tenor pe marile scene ale lumii: Italia, Franța, Spania. Ajunge la Sidney ca prim-solist de Operă și este unul dintre întemeietorii acestei opere. Câtă vreme se afla în Europa, duminicile cânta la slujbele de duminică de la Vatican; românii îl puteau asculta la radio „*Europa liberă*” și „*Vocea Americii*”. Ca o replică la această activitate, tânărul Dan Chiuzbăian va transmite în lume pentru prima dată pe internet slujba de duminică de la biserica din Tăuți. Adrian Chiuzbăian își pierde vocea și nu mai poate să cânte la operă, își reface viața la Munchen în Germania și se stinge din viață la 86 de ani, cu un imens dor pentru țară și pentru fiecare piatră de pe râul Săsar.

Viața universitară clujeană va cunoaște alte două mari personalități născute la Tăuți. Primul – neurologul **Desideriu Duma**, profesor la Universitatea de Medicină din Cluj-Napoca, doctor la 24 de ani care, cu cele peste 300 de lucrări de specialitate, va deveni membru corespondent al Academiei de Științe Medicale din România. Al doilea, profesorul universitar doctor **Grațian Porumb**, profesor la Universitatea de Drept din Cluj-Napoca, decan și conducător de doctorat, specialist în dreptul penal.

Sensibilitatea pictorului Alexandru Duma este urmată de **Marinela Chereșeș-Călușeru** și Jenica Florica Chiuzbăian-Chereji. Pânzele lor surprind portrete și flori, o lume a impresionismului modern care întregește imaginea clară a unei mari școli de pictură plecată prin reprezentății săi din Tăuți. Apoi, ca opera să fie constituită pe deplin, poetul **Dumitru Fănățean** așază cărămida poeziei sale ca într-o clepsidră nisipul, pentru a putea măsura veșnicia.

Încă din anii de școală din adolescență, drumul peste Tăuți mi se părea cel mai lung în cursa de călători Baia Mare –Borșa. Apoi am poposit câțiva ani în școala de aici, iar soția mea, Florica, a venit educatoare în grădinița nou înființată cu sprijinul lui Octavian Cerneștean. Flori și poezii, glasuri curate de copii, elevi jucând teatru, Noe (Ponde Viorel) trecând spre casă cu sarcina de fân pe umeri – aceasta este imaginea mea despre a doua zidire a localității Tăuți. Aici trăiesc prietenii mei; Octavian Cerneștean, care a schimbat fața acestei localități cu imaginea firmelor sale, cu implicarea în viața comunității, a grădiniței, a școlii și a bisericii. Moșul cel mai darnic, care de la Revoluție încoace le oferă daruri de sărbători copiilor din Tăuți, Octavian Cerneștean este omul care trăiește cu sufletul pentru această comunitate și nu este străin de această a doua zidire a localității

prin scrierea monografiei. Aici și-a zidit casă prietenul meu, Călin Tuns care și-a scris în actul de identitate și numele de Tăuți. Un Mecena al timpurilor moderne, larg la buzunar întotdeauna când este vorba de a susține un proiect cultural. Aici și-a zidit casă Ștefan Dărăbuș, doctor în filologie, directorul unei fundații celebre – „*Hope Home for Children*” – care îngrijește copiii instituționalizați și le oferă case de tip familial. Aici are casă poetul Ion Stephan, care, alături de educatoarea Ludovica Chereji, cunosc firele sensibile prin care se leagă neamurile acestei localități. În hotarul de sus al localității a copilărit tipograful Pamfil Godja, care va susține ieșirea la lumină a acestei monografii din manuscris în cartea album. Și tot în hotarul de sus locuiește prietenul meu, Walter Ubelhart, la graniță cu Ungurașul, cel ce a scris romanul „*În umbra lui Shakespeare*”. Mai spre centrul localității îl am pe Marius Făt care duce dorul Tăuțiului pe meleagurile Spaniei și pe comisarul Ilie Mihali, multă vreme șeful poliției de circulație din Maramureș. De la familia Fălăuș îmi cumpăr toată vara roșii și lapte; apoi, în fiecare seară, aproape de piatra de moară adusă de Pinteaa, mă îndrept spre locuință. Într-o seară am vorbit la o masă până noaptea târziu cu Vasile Pop, unul din autorii acestei monografii. Ne completam unul altuia cunoștințele despre istoria localității Tăuți. Am urmărit pas cu pas nașterea cărții. Drumul la tipografie, formatul, caracterul literei, așezarea în pagină, tehnoredactarea făcută de Nicu Borșe, corectura realizată de prof. dr. Crina Borcut de la liceul din Cavnic. Am înțeles, a nu știu câta oară, ce înseamnă să scrii o monografie. O carte despre un sat prin care a trecut **domnitorul Petru Cercel, haiducul Pinteaa Viteazul și istoricul Nicolae Iorga**. Am călătorit cu cei ce au plecat în lume cu Tăuțiul în suflet și l-au păstrat acolo până la moarte. Am fost lângă cei mulți și obidiți atunci când și-au ridicat biserică în 1773 și atunci când și-au făcut școala în 1889. Într-o casă din Tăuți am văzut câteva fotografii din Africa, în casa surorilor gemene Lena și Ștefania Zubașcu. În clipa în care mi-am ridicat o casă în hotarul așezării Tăuți, am înțeles mai profund ca niciodată ce înseamnă cu adevărat *a doua zidire*.

A scrie o carte despre un loc și viața oamenilor lui înseamnă *a face o zidire*. Aurelia Chiuzbăian, Vasile Pop și Onisim Cadar au dus la capăt zidirea. Acum, ea strălucește în soare și așteaptă să fie citită. Nu-i... decât (?)... „o monografie”...

Dr. Nicoară MIHALI

CUVÂNT DE MULȚUMIRE

Se cuvine să adresăm calde mulțumiri, tuturor acelor care și-au adus contribuția, mai mare sau mai mică, la elaborarea acestei lucrări. Fără aportul lor, această monografie a satului nostru ar fi fost mai săracă și fără îndoială, mai puțin interesantă.

În primul rând, adresăm calde și respectuoase mulțumiri bătrânilor din sat pentru aducerile aminte despre sat, așa cum l-au cunoscut D-lor în tinerețe, pentru poveștile din bătrâni auzite de la înaintași, dar mai ales pentru bucuria de a ni le destăinui, de a ni le împărtăși nouă și generațiilor viitoare. D-lor le datorăm capitolul Memoria vie.

D-lor Prof. Dr. Horea Porumb de la UFR Médecine, Santé, Biologie Humaine, Université Paris și Prof. Dr. Tudor Porumb din Ontario, Canada, pentru consistența informațiilor furnizate și pentru multele fotografii-document despre Tăuții de Sus la începutul secolului al XX-lea. Domniile Lor sunt descendenți a trei generații de dascăli; străbunicul și bunicul lor, învățători în sat la noi, iar tatăl, ilustrul profesor de la Facultatea de Drept din Cluj Napoca.

Lui Gavril Chiuzbăian, pentru observațiile pertinente, legate de multe aspecte din istoria mai recentă a satului, de datini și obiceiuri.

D-nei profesoare Augusta Buteanu din Baia Mare, pentru prețioasele informații și documente despre familia Duma și nu numai.

D-lui Marius Varga, D-lui comisar Gavril Babiciu, pentru fotografiile și documente, cartografului Ionica Pop, pentru cartarea localității și excepționalele poze puse la dispoziție.

D-lui Eugen Rusu, pentru filmări, fotografiile și compoziții foto.

Lui Mitru "Doctoru", Ștefan Rogoan, Gavril Petraș, Puiu Drădean, Doina Vinț, născută Chiuzbăian, pentru multele fotografii puse la dispoziție, și mai tânărului Ionuț Herman, pentru textul piesei "Irodul" și a colindului "Venii păstori", lui Cornel Maxim pentru "Viflaim", D-lui prof. Pamfil Bilțiu pentru elucidarea unor aspecte legate de tradițiile și obiceiurile tăuțene.

Alături de calde mulțumiri și profunda recunoștință lui Grațian Mureșan și fiului său Adrian, pentru toată osteneala depusă pe întreaga perioadă de pregătire, de adunare a materialului, de primire a oaspeților din Franța și Canada, pentru implicarea și sprijinul necondiționat pentru realizarea acestei lucrări.

Lui Marius Fălăuș și familiei lui, pentru sprijinul acordat la ilustrarea muncii la castane, lui Szabo Robert pentru munca migăloasă de traducere.

Personalului bibliotecilor: "Petre Dulfu" din Baia Mare, Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga" și Bibliotecii Județene din Cluj, Bibliotecii Județene Satu Mare.

Personalului de la Secția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, în mod special, D-lor Marius Uglea și Robert Tokolyi, Muzeului Județean de Arheologie și Istorie, D-nei Lucia Pop, D-lui Marius Câmpian, D-nei Miorița Ștef, Muzeului Județean de Artă Baia Mare

Doamnei arhitect Jakab Maria Rita și arhitect Tamaș Emodi din Oradea, pentru prețioasele informații despre istoria medievală a localității, scoase la iveală după o bogată documentare în Arhiva Episcopiei Romano-Catolice Satu Mare.

Alese mulțumiri pentru D-l prof. Nicoară Mihali, fost profesor la școala din sat, care s-a implicat, sentimental, dar și profesional în editarea cărții.

Și nu, în ultimul rând, familiilor noastre pentru înțelegerea și sprijinul acordat pe tot parcursul documentării și elaborării acestei lucrări laborioase.

AUTORII

DESCRIERE GEOGRAFICĂ

Așezare

Coordonate: Latitudine: 47° 39' 38" N

Longitudine: 23° 41' 18" E

Localitatea administrativă superioară: – Baia Sprie

Localitatea Tăuții de Sus este situată în partea central-vestică a județului Maramureș, la poalele lanțului muntos Oaș-Igriș-Gutâi, pe cursul mijlociu al râului Săsar. Însoțindu-se îndeaproape, albia râului și drumul național DN18 străbat împreună localitatea pe direcția est-vest.

Dacă astăzi, dezvoltarea edilitară a localității extinde aria locuită și spre nord, pe terasa superioară a albiei majore a râului și spre sud, până pe aliniamentul fostei căi ferate, până pe la mijlocul secolului al XX-lea, trei șiruri de case încadrau de o parte și de alta, drumul și râul de la un capăt la celălalt al satului, rare fiind casele răzlețe răsfirate pe dealurile de la nord.

Vedere peste sat dinspre nord

Vedere peste sat dinspre nord (1)

Foto Ioan Pop

Vedere peste sat dinspre nord (2)

Vedere peste sat de pe Chișoțal

Privire spre Iveti

Foto Magma Studio

Vedere , Zona central-vestică

Foto Magma Studio

Zona de vest

Foto Magma Studio

Vedere , Zona central-estică

Foto Magma Studio

Zona estică spre Baia Sprie

Foto Magma Studio

Vedere din avion. Foto: Alec Portase

Altitudinea medie a localității, măsurată în centrul satului lângă biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, atestată de borna metalică hexagonală plantată în fundație spre șosea, este de 343 m.

Într-o hartă militară de la sfârșitul secolului XIX, în același loc este indicată altitudinea de 274 m

Localitățile cu care se învecinează:

La nord - Firiza și Chiuzbaia, la est - Baia Sprie, la sud-est - Unguraș, la sud - Satu Nou de Sus, la vest - Baia Mare și Ferneziu. Vecini mai îndepărtați; Șișești, Șindrești, Rus, Dumbrăvița, Chechiș, Groși, Satu Nou de Jos, Ocoliș, Mocira, Recea, Tăuții Măgherauș.

Suprafața intravilană a localității are o lungime de 4,5 km și o lățime ce variază de la 0,5 la 1,2 km.

În partea de est, hotarul cu Baia Sprie este marcat de o bornă cu caracter istoric și legendar: „Piatra Pintii”. O veche legendă spune că Pinteza Viteazul a fost chemat de locuitorii din Baia Sprie și din Tăuți, să pună hotar între ele. Pinteza s-a dus în Baia Mare la moară, a luat un trunchi de salcâm gros, cam cât un picior de-al lui deasupra genunchiului, l-a băgat prin gaura unei pietre de moară și a luat-o de-a umăr. Așa, cu piatra de moară în spinare, a luat-o la drum către Baia Sprie. Când a ajuns aproape de drumul care merge către Unguraș, istovit fiind, a pus piatra jos zicând:

„- Aiestă vă este hotarul. Să țineți minte și să-l arătați copiilor și nepoților voștri! ”

Luându-ne după documente istorice certe, hotarul dintre Baia Sprie și Tăuții de Sus este situat pe Valea Sf. Ion, astăzi Valea Chiuzbăii, prin Mnireș (Mireș), până în vârf la

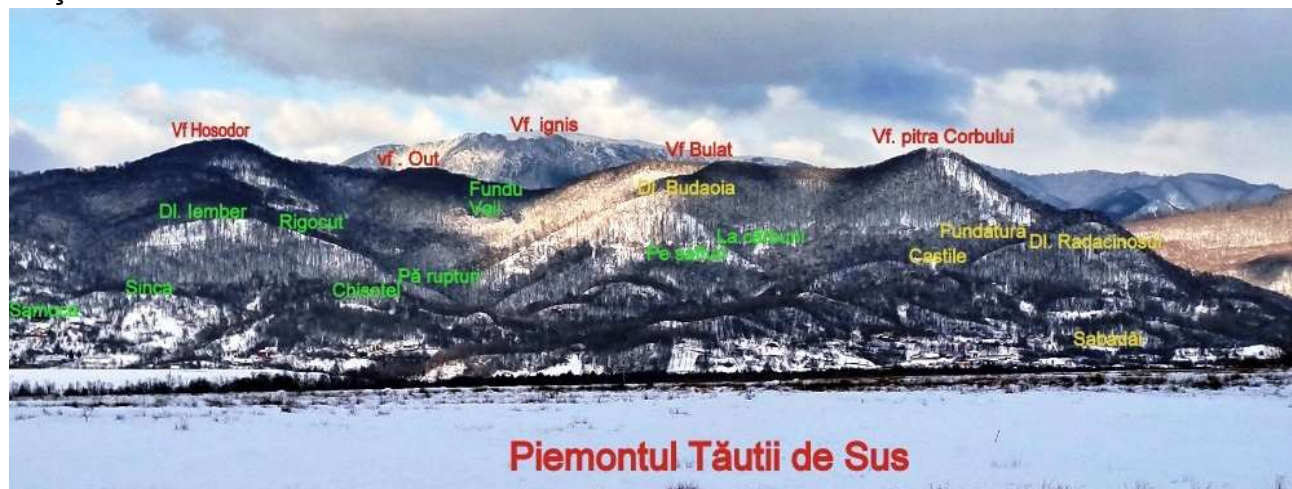
Unguraș. El a fost stabilit după mai multe procese ca urmare a disputelor teritoriale dintre cele două orașe, pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, pe vremea când satul nostru era un domeniu al Băii Mari.

La vest, hotarul cu Baia Mare este marcat de un totem ce reprezintă, stilizat, trei frunze lanceolate, înmănunchiate, legate în partea inferioară de o panglică, simbolizând drumurile spre cele trei localități care se întâlnesc în zonă. Și aici hotarul a fost împins spre răsărit, el fiind cândva, tot pe o vale, Valea Firizei. Dovada este că pământurile de la Posfunduș situate la est de calea ferată au fost ale tăuțenilor. Până la începutul secolului al XX-lea un șir de case, 10-12 la număr, situate în partea stângă a drumului către Baia Mare erau locuite de tăuțeni: a Dumii, a Tiruchii, a lui Ilie a Lichii.

În partea de nord, hotarul trece aproape exclusiv prin pădure și nu știu să fie marcat. În mod sigur el poate fi determinat foarte precis de topografi, mai ales în vremea de astăzi când au la îndemână GPS-ul. Cu o aproximație orientativă, pornind dinspre Baia Sprie, el trece pe la est de Dealul Rădăcinosu și piscul Piatra Soimului, pe la nord de vărfurile: Bulat, Ouș și Hosodor dar și de Valea Cerbului, coborând până la vechea uzină de apă de la Bernath.

La sud, hotarul cu Unguraș, trece prin pășunea care se învecinează cu Pădurea Satului, iar cu Satul Nou de Sus, era pe Igalău, cam pe linia sudică a iazului de decantare, mergând spre vest pe Drumul Târgului (astăzi strada Oborului din Baia Mare), drumul ce merge de la Fotația Centrală până la fostul târg de animale.

În situația administrativă de astăzi, hotarele vechi se estompează și nu mai au importanța de altădată.

. Foto: Ioan Pop

Foto Daniel Birău

Piatra Pintii, borna legendară de hotar, la est

Un totem ce reprezintă borna de hotar, la vest

Relieful localității este format din dealurile situate în partea de nord, care se ridică treptat până sub poala vârfului Igriș. Privite din sat, de la stânga la dreapta, distingem vârfurile mai înalte: Hosodor, Doaica, Bodăoaia. Privit mai de departe, din Satu Nou de

Sus se poate vedea și cel mai înalt vârf de pe teritoriul satului nostru, vârful Bulat, de 683 metri.

Dealurile de la nordul satului

În partea de sud, spre Satu Nou se întinde un platou neted, cu o ușoară înclinație spre nord-nord-vest. Astăzi, acest platou, odinioară pășunea comunală, este ocupat de iazurile de decantare ale fostelor flotații Baia Sprie și Flotația Centrală.

Tăuții de Sus este străbătut în lungul său, de la est spre vest, de râul Săsar, care izvorăște din muntele Măgura, la vest de vârful Gutâi, cu cca 13 km înainte de a intra în Tăuți și se varsă, după ce străbate și municipiul Baia Mare, în râul Lăpuș, peste alți 12-13 km.

Afluenții Săsarului, pe teritoriul satului sunt: la nord, pârâul Valea Morii, pârâul Valea Gordanului, iar de la sud - Valea Craica. Pe dealurile de la nordul localității, întâlnim mai multe izvoare cu apă cristalină și rece. Cele mai cunoscute sunt: În Fundătură, într-a lui Petrea Mării Nuțului, a lui Diordica Alexii Ilenii pe drumul ce urcă spre Gura Văii, în Rigocut și Fântâna lui Ferencz.

Foto Ioan Pop

Fântâna din Rigocut (Fântâna privighetorii)

Foto Ioan Pop

Fântâna lui Diordica

Clima

Nu există date climatologice distincte pentru Tăuții de Sus. Așezarea localității în depresiunea Baia Sprie ne permite o aproximare destul de bună a situației, luând ca bază datele pentru orașul Baia Sprie.

Datorită faptului că așezarea este înconjurată de munți, ea este în același timp ocrotită de curenții de aer rece, ceea ce face ca regiunea să aibă o climă mai dulce. Temperatura medie anuală este între 9° – 10° C. Extremele absolute de-a lungul timpului au fost destul de variate în 1992 - 38° C, iar în 1929 - 30° C.

Temperaturi medii anuale:

În 1925 – avem $11,5^{\circ}$ C

În 1933 – avem $7,9^{\circ}$ C

Iarna cea mai blândă din perioada interbelică a fost în 1924, când minima cea mai scăzută a fost de $-9,4^{\circ}$ C, însă trebuie observat că a existat o compensație între vara care n-a fost prea călduroasă cu o maximă de 22° C și iarna care a fost mai domoală.

Valorile medii lunare, ca și cele anuale, nu se mențin constante, înregistrându-se mari diferențe între mediile maxime și mediile minime de la o lună la alta sau de la un an la altul.

Vânturile

Vântul, ca element climatic de mare importanță, poate influența în mod simțitor clima unui ținut, prin transportul maselor de aer de origini diferite. Direcția și viteza vântului sunt legate de condițiile locale și de circulația generală a atmosferei. O influență puternică o constituie formele de relief.

În această zonă apărată de lanțul muntos dinspre nord-nord-est și est cea mai mare frecvență o au curenții din vest, iar cea mai mică, cei din nord-est. Privind mersul zilnic, viteza vântului, ce cuprinde valori destul de reduse, atinge un maxim în primele ore ale după-amiezii și un minim în timpul nopții.

În regiunea Baia Sprie, vânturile au fost destul de calme. Acest lucru se datorează prezenței dealurilor și munților ce ocrotesc regiunea.

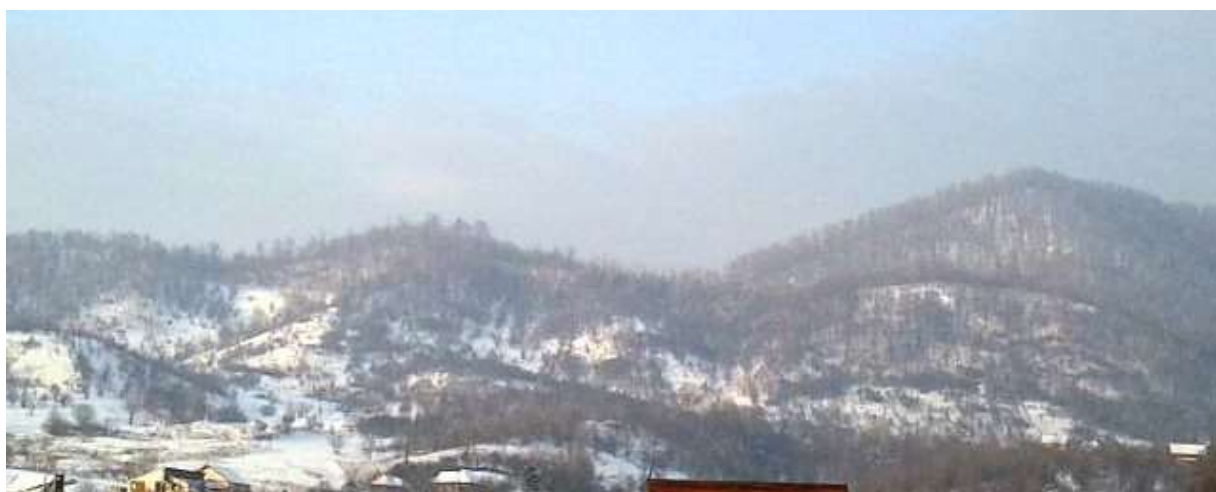
Există un curent de aer rece care se scurge dinspre nord de-a lungul văii Firiza, iar în perioada de primăvară, când vârfurile Mogoșa și Igniș sunt înzăpezite, curenții de aer rece pătrund și în depresiunea Băii Spriei; acesta este de fapt un vânt local, care aduce aerul rece de la munte înspre lunca văii Săsarului, când aceasta este mai caldă.

Regimul pluviometric

Diversitatea mare a formelor de relief determină și o mare diferențiere climatică, sub aspectul precipitațiilor, care constituie una dintre verigile principale ale circulației apei în natură.

Valoarea practică a precipitațiilor constă mai mult în caracterul, decât în cantitatea lor. Când au o intensitate moderată, apa se infiltrează în sol până la mari adâncimi, iar când cad sub formă de averse, o bună parte din apă nu apucă să se infiltreze, scurgându-se la suprafață. Studiul precipitațiilor atmosferice are un rol important deoarece acestea constituie rezerva de umezeală a solurilor și de alimentare a râurilor. Cantitatea medie anuală a precipitațiilor atmosferice ce cade în zona orașului Baia Sprie este de 995,0 mm. Cantitățile lunare ale precipitațiilor atmosferice cuprind valori foarte diferite de la o lună la alta și de la un an la altul, datorită fluctuațiilor continue ale circulației generale a atmosferei.

Iarna, în Tăuții de Sus, este și acum frumoasă, chiar dacă ea nu mai este ca acum 50 de ani

Vegetația și fauna

Pământul este ocupat de arături, livezi cu pomi fructiferi, de fânațe și păduri, iar pe versantul sudic al dealurilor din nordul localității, o fâșie lată de 800-1500 m cu castani.

„Pădurea satului” din sud-estul localității

La șes, în partea de sud est a localității este o pădure de stejar, iar în partea de deal pădurile de fag. Coniferele, în special molid, se întâlnesc rar, în pâlcuri mici dincolo de vârful Bulat. În poieni se găsește zmeură, mure, afine, dar și ciuperci comestibile.

Pădurea de stejar (*Quercus Robur*) prezintă suprafețe destul de reduse astăzi, pe dealul Hosodor, în liziera îngustă de la poalele pădurii, la contactul cu arealul de castani și pe culmea Bodăoaia, deși pe vremuri reprezenta suprafețe foarte întinse, practic întreaga zonă dintre râul Săsar și Satu Nou de Sus și chiar mai spre sud. Pe dealuri se află și pâlcuri de gorun (*Cuercus petraea*), pe pantele înSORITE cu soluri bune, carpenul și alunul. Pădurea de fag (*Fagus silvatica*) ocupă cea mai întinsă suprafață în pădurile din Tăuții de Sus. Sunt însoțite adesea de carpen, frasin, ulm și se ridică până la mari înălțimi, dar pot fi găsite și în amestec cu rășinoase: molidul (*Picea excelsa*), bradul (*Abies alba*).

Vegetația ierboasă este determinată în funcție de relief și sol, este foarte întâlnită iarba vântului (*Agrostis tenuis*), țăpoșica (*Nardus stricta*), iar în luncile de pe marginea Săsarului întâlnim păiușul roșu (*Festuca rubra*), iarba câmpului (*Agrostis alba*), măcrișul (*Rumexacetosella*), o specie de rogoz (*Carex brizoides*), iarba neagră (*Calluna vulgaris*).

În zonele mlăștinoase întâlnim dențișă (*Bideus tripertitus*) și izma broaștei (*Mentha aquatica*). Ghiocelul (*Galanthus nivalis*), ca floră spontană, crește în Tăuți numai pe dealul Rădăcinosul, în partea nord-estică a satului.

Foto Ioan Pop

„Nestemate efemere” din flora tăuțeană

Ghiocelul bogat de primăvară, lușcuța (*Leucojum vernalis*) cum i se spune pe la noi, o găsim în flora spontană, în două locuri: în Pădurea Satului, situată în partea de sud-est și în poiana mlăștinoasă de la poalele Hosodorului, în locul numit „Tăul Găborii”. Lăcrimioare sălbatice (*Convallaria majalis*) cresc pe un mic vâlc în partea din vest a dealului Chișoțal.

Pe fața sudică a dealului Iember creșteau mai demult căpșuni sălbatice. Deși nu au fost declarate oficial, aceste locuri pot fi numite „monumente ale naturii” de interes local, marcate și popularizate ca atare.

Castanul comestibil (*Castanea sativa*) este un arbore foios, originar din sudul Europei și Asiei Mici, aclimatizat și pe teritoriul țării noastre în zona Banatului, Olteniei și a Maramureșului, la cea mai mare latitudine din emisfera nordică.

Castanul este cunoscut în această regiune încă din secolul al XIV-lea unde s-a adaptat acestui macroclimat pentru că iernile sunt mai blânde, iar verile bogate în precipitații. Castanul s-a adaptat și solurilor formate din gresii, având nevoie de o mică cantitate de calciu. Castanul poate ajunge până la vârsta de 500 de ani, o înălțime de 25 m, o circumferință a coroanei de până la 10 m (în diametru) și o producție anuală între 50 – 100 kg de fiecare copac. Fructele au un miez alb-gălbui, un gust dulce, o aromă plăcută. La stațiunea de cercetare Dura, ing. Popa Ispas a obținut, în urma unei munci îndelungate, două soiuri noi de castan – Iza și Mara – folosind material genetic recoltat de la castani viguroși și productivi din Tăuții de Sus. Castanele au diferite întrebuințări. Fructele sunt folosite cel mai adesea pentru piure, dar și consumate proaspete, prăjite și însoțite de un pahar de must. Din cupe, din ramuri și scoarțe, dar chiar și din frunze și trunchi se obține taninul, vitamina K, folosite în industria farmaceutică.

Fauna pădurii cuprinde specii de interes vânătorească legate de pădure, reptile, amfibieni și păsări. Cele care prezintă un important interes vânătorească sunt: mistrețul (*Sus scrofa*), cerbul (*Cervus elaphus*), căprioara (*Capreolus capreolus*), ursul (*Ursus actors*), vulpea (*Canis vulpes*), iepurii, râsul (*Lynx lynx*), jderul de copac (*Martes foina*). Datorită vânării excesive și neraționale, o parte dintre aceste animale au ajuns să fie ocrotite de lege. În pădurile noastre întâlnim veverițe, șoareci de pădure, șopârta de munte (*Lacerta vivipara*), salamandra (*Salamandra-salamandra*), brotăcelul (*Nyla arborea*) și vipera comună (*vipera berus*). Păsări: pițigoiul de munte (*Parus montanus*), ciocănitorea peștiță (*Dendrocopos major*), cucul (*Cuculus canarus*).

Solurile

Solurile din depresiunea Baia Sprie sunt variate și complexe. Învelișul de sol, foarte variat și care reprezintă acțiunea combinată a tuturor factorilor pedogenetici, înfățișează diferite tipuri genetice. Sub aspect pedogenetic, în zona orașului Baia Sprie întâlnim următoarele tipuri de soluri:

- Soluri podzolice argiloiluviale
- Soluri brune de pădure podzolite
- Soluri dernogleice dernoamfigleice
- Soluri brune-gălbui de pădure slab podzolite
- Soluri puternic și excesiv erodate

a. Soluri podzolice argiloiluviale

Solurile podzolice argiloiluviale ocupă suprafețe relativ mari în raza orașului Baia Sprie și sunt larg răspândite în întreaga depresiune a acestui oraș. Ele se găsesc situate, în general, în condițiile unui relief orizontal sau puțin înclinat pe versanți cu roci mamă și textură grosieră și cu un drenaj extern slab. Aceste soluri sunt asociate uneori cu soluri gleice sau soluri brune acide.

Solurile podzolice argiloiluviale se aseamănă în privința însușirilor fizice cu solurile brune de pădure puternic podzolite. Au un profil bine individualizat și o structură fin-grăunțoasă, nestabilă și o textură luto-nisipoasă.

b. Solurile brune de pădure podzolite

Solurile brune de pădure podzolite s-au format în general la altitudini variind între 150-800 m. Ele formează o trecere spre solurile podzolice. Solurile brune de pădure formate pe roci sedimentare sunt sărace în elemente bazice. au o culoare brună - cenușie și o grosime de 18 - 51 cm, cu semne evidente de podzolire, cu o structură grăunțoasă și o textură luto-nisipoasă.

c. Solurile dernogleice și dernoamfiglenice

Solurile dernogleice și dernoamfiglenice care se formează, în general, în cavitățile depresionare ale reliefului, sunt soluri freatic-hidromerfe minerale. Aceste soluri au o textură fină, sunt influențate de apa de precipitații, stagnată temporar în cuprinsul profilului de sol și condiționată de natura rocilor mame.

d. Solurile brune-gălbui de pădure slab podzolite.

Solurile brune-gălbui de pădure slab podzolite s-au format în condițiile unui relief orizontal sau puțin înclinat, la altitudini ce variază între 200 – 300 m. Orizontul cu humus A

are grosimea de 30 – 40 cm. Este brun sau brun-negricios în partea superioară cu o structură mărunț glomerulară și așezarea foarte afânată, pe când partea inferioară, mai săracă în humus, are o culoare mai deschisă și mai puțin afânată. Textura este în general luto-nisipoasă.

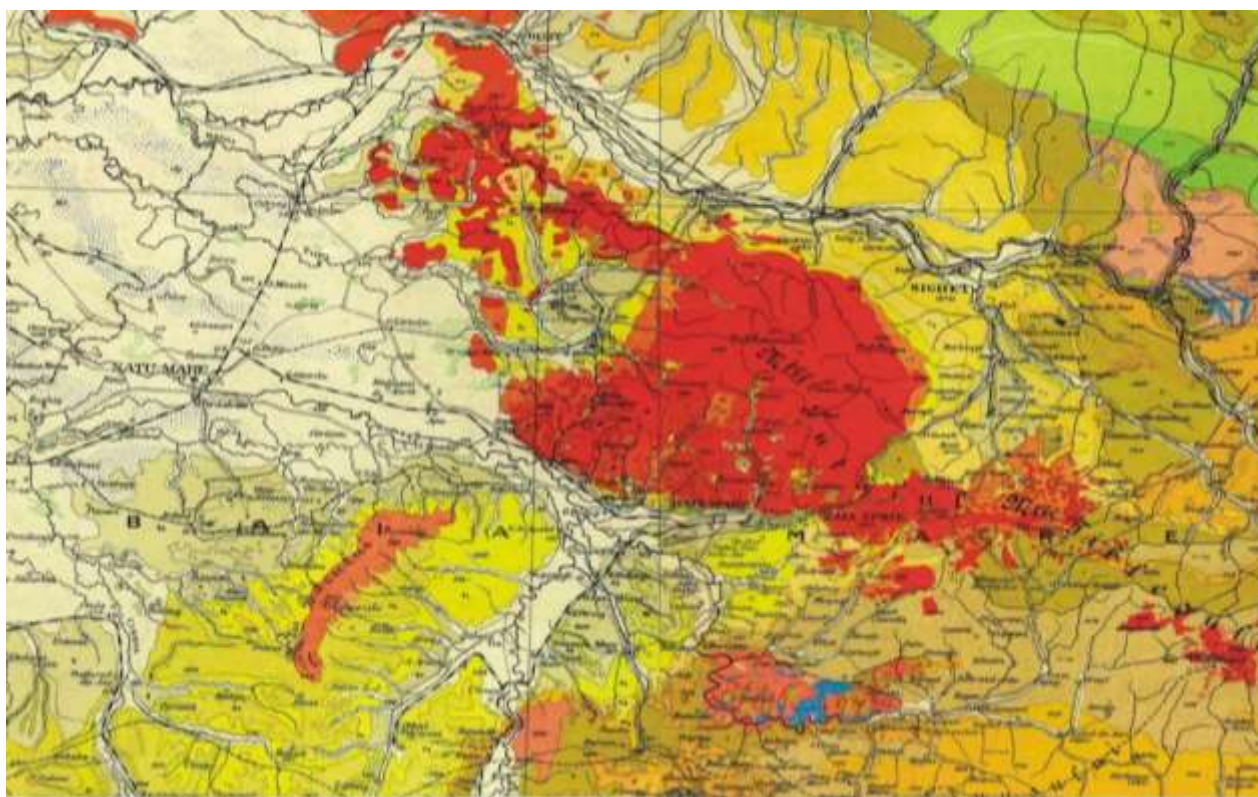
Caracteristici geologice și geomorfologice

autor ING. GEOLOG ONISIM CADAR

Dacă monografia de față are un obiect de studiu bine definit și localizat spațial prin limite geografice și administrative, respectiv *localitatea Tăuții de Sus*, sub aspect geologic fenomenele care au conturat ansamblul geostructural al zonei s-au desfășurat la scară regională, motiv pentru care vom prezenta succint principalele unități geologice și structurale în care este încadrată localitatea, cu evidențierea particularităților geologice și geomorfologice locale.

Geografic, localitatea Tăuții de Sus este situată în extremitatea nord-vestică a teritoriului României, între orașele Baia-Mare și Baia Sprie, cu dezvoltare pe direcția est-vest de-a lungul văii Săsarului

Sub aspect geologic, localitatea Tăuții de Sus se situează în zona de convergență a două mari unități geostructurale: *Depresiunea Baia Mare* și *eruptivul Neogen al Munților Gutâi*.

Harta geologică a zonei Baia Mare

În imediata vecinătate a localității se situează câteva dintre zăcămintele mari ale României, Baia Sprie, Șuior, Herja, Căvnic, actualmente închise, care au constituit obiectul unei exploatare și cercetări geologice de mare detaliu în perioada 1950-2000, astfel că structura geologică a zonei este bine cunoscută și implicit se referă și la aria localității Tăuții de Sus.

Structura geologică de ansamblu este reprezentată prin unitățile structurale ale fundamentului prevulcanic, formațiuni sedimentare ale bazinului neogen și vulcanitele Neogene.

Fundamentul preneogen este constituit din roci cristaline precambriene reprezentate prin șisturi mezometamorfe gnaisice, șisturi cuarțitice și clorito-sericitoae interceptate în forajele de adâncime: F4757 v. Borcutului, F512 Șurdești, F491 Bloaja, F19 Băiuț, respectiv *formațiuni sedimentare Paleogene* marno-grezoase în facies de fliș, aparținând unităților structurale ale Pânzei de Botiza și Pânzei Wildflișului. O parte din aceste unități află și au fost interceptate în numeroase foraje și lucrări miniere în imediata vecinătate a localității: în mina Herja la oriz. VI (c+182m) este deschis Flișul de Tocila (Pânza Botizei), iar la oriz. VIII (c+73m), argile vârgate din solzii frontali ai Pânzei de Botiza; formațiuni similare au fost interceptate în Tunelul Herja-Flotația Centrală, ml. 0-827; în mina Baia Sprie forajele executate la nord de filonul Principal au interceptat formațiuni de fliș din Pânza Botizei.

Fundamentul prevulcanic este puternic compartimentat în blocuri ridicate și coborâte, respectiv în horsturi și grabene (Borcoș et al., 1979), care se delimitează prin fracturi cu orientare carpatică sau panonică, marcând în general o scufundare progresivă în trepte de la est spre vest și de la nord spre sud a fundamentului.

Peste fundamentul Paleogen, cutat în stil alpin, ca urmare a mișcărilor din faza styrică, sau uneori direct peste cristalinul masivelor învecinate, se dispune transgresiv și discordant *sedimentarul Neogen* al bazinului, începând cu *Badenianul*, *Sarmațianul*, *Pannonianul*, *Pliocenul* și *Cuaternarul*.

Sedimentarul Neogen constituie un sinclinal larg cu complicații determinate de reactivarea fracturilor din fundament sau de manifestările eruptivului neogen.

Badenianul, cu aflorimente spre marginea bazinului, unde este predominant conglomeratic-grezos, cu intercalații de calcare de Leitha, trece spre interiorul bazinului la marne cu o microfaună cu Dentaline, Globorotalii, Orbuline, Globigerine, care dovedește prezența Badenianului superior și parțial inferior, iar local apar secvențe evaporitice (Ocna Șugatag).

Pentru toată aria situată la est de valea Firizei, *Badenianul* lipsește, zona fiind exondată.

Sarmațianul, deschis în sud-estul bazinului și pe marginea nordică, în zona Chiuzbaia-Ulmoasa, află la nord de satul Chiuzbaia (c+580m) în punctul „La Gropi” (Volhinian superior) fiind interceptat și în Tunelul Herja-Flotația Centrală, ml.827-900, gal. v. Tinei, forajele din zona Baia Sprie și Herja, este predominant grezos-calcaros-nisipos cu intercalații de gresii, tufuri, tufite.

În zona zăcămintului Baia Sprie, *Sarmațianul* este cunoscut doar din lucrări miniere: gal. Transversală Nord oriz. XII, c+126m și forajele 11, 546 v. Limpedeș, 543 v. Limpedeș, 541 nord Dealul Minei, 554 Ciontolan, reprezentat prin marne negre cu Cardiacee, breccii mixte cu elemente de andezite și gresii.

După V. Ghiurcă (1969) este dovedită prezența *Bugloviianului*, marcat prin *Cibicides lobatulus*, în explozie, respectiv a *Volhinianului* cu o macrofaună de *Cardiaceea*, *Ervillii*, *Mactre* sau microfaună cu *Elphidiacee*, *Nonionide*, *Articuline*.

Succesiunea se încheie cu *Bessarabianul* care nu este dovedit paleontologic.

Pannonianul ocupă cea mai mare suprafață în depresiune, cu grosimi de câteva sute de metri, începând din valea Săsarului și până în valea Someșului. El apare în dealurile *Tăuților*, pe versantul de sud al munților Oaș-Gutâi, în văile din dealurile piemontului Baia Mare, în zona Baia Sprie pe v. Limpedea, v. Borcutului, v. Tulbure, v. Săsarului, aflorează pe suprafețe extinse în depresiunea Chiuza, fiind constituit din marne nisipoase, argile vinete și nisipuri cu intercalații de piroclastite și formațiuni vulcano-sedimentare.

Pliocenul în facies pannonic, cuprinde o alternanță repetată de marne, nisipuri, argile, pietrișuri cu secvențe de vulcanite, cu structura torențială care stau discordant peste depozitele panoniene, frecvente la nord de Baia Mare, în special pe culmile dealurilor.

S-a identificat o faună bogată cu *Congerii*, *Melanopside*, *Limnocardiacee*, care permite încadrarea depozitelor la Panonianul sens strict.

La partea superioară se dezvoltă **faciesul cărbunos-marnos** cu intercalații de nisipuri și strate de cărbuni, bine reprezentat în zona localității Tăuții de Sus.

S-au efectuat numeroase cercetări asupra eruptivului și mineralizațiilor metalifere, în schimb sunt puține referiri asupra sedimentarului și cărbunilor. Între acestea menționăm cercetările întreprinse de M. Palfy (1917), S. Jasko (1950), M. Paucă (1954, 1964), V. Ghiurcă (1961, 1963, 1969, 1970), P. Polonic, G. Polonic (1962), Fl. Marinescu (1964), R. Givulescu, V. Ghiurcă (1969).

Din 1980, cercetările pentru cărbuni sunt reluate de IPEG Maramureș prin lucrări de foraje care au investigat formațiunile Paleogene și Neogene, bazinul Baia Mare. Corelarea datelor geologice din aceste foraje a fost făcută de V. Ghiurcă, I. Petrescu et. al. (1982).

În cuprinsul faciesului cărbunos-marnos, fauna este mai săracă, cu rare forme de *Congerii*, iar spre partea superioară a succesiunii cu o faună dulcicolă de *Planorbide* și *Viviparide*, care permite încadrarea formațiunii cu cărbuni în *Ponțian sens strict*.

Caracteristicile formațiunii productive cărbunoase *Ponțiene* se cunosc din aflorimente, lucrări miniere și foraje, formațiune care se dezvoltă în vestul și centrul bazinului, între Tăuții de Sus și Cehu Silvaniei, cu continuare în Bazinul Șimleului.

Aflorimentele cu cărbuni – lignit de calitate inferioară – au fost exploatate pe plan local, iar o amploare mai mare a avut-o exploatarea de la Tăuții de Sus, cu lucrări începute din 1917, continuate cu întreruperi periodice până în 1960.

La Tăuții de Sus, Gr. Răileanu et. al. (1963) menționează trei straturi de lignit, dintre care stratul bazal cu grosimi 0,60-3,50m a fost exploatat din 1917. Exploatarea a fost continuată și în perioada 1958-1960, dar variațiile mari de grosime și extensiune a stratului au determinat sistarea exploatării.

Cărbunii de la Tăuții de Sus reprezintă un lignit inferior calitativ, de culoare brună până la neagră cu luciu mat, cu stratificație evidentă, desfăcându-se în plăci, afectați de termometamorfism, cu spărtura neregulată până la așchioasă.

Biostratigrafia formațiunii productive și prezența faciesului cărbunos indică caracterul regresiv al *Ponțianului*, respectiv îndulcirea și retragerea treptată a apelor din bazin asociată cu o colmatare progresivă.

Formațiunea productivă cu cărbuni nu este afectată tectonic, fiind stratiformă cu înclinări reduse, până la orizontală.

Argilele din vestul localității Tăuții de Sus au fost exploatate sistematic pe plan local în perioada 1950-2000, pentru fabricarea diverselor tipuri de cărămizi pentru construcții.

Cuaternarul este larg răspândit atât în lungul văilor unde este reprezentat prin nisipurile și pietrișurile pleistocene ale teraselor și holocene ale luncilor, cât și pe culmile dealurilor unde apare o argilă galbenă deluvială depusă de apa din precipitații în urma spălării rocilor dezagregate din regiunile înalte înconjurătoare, respectiv grohotișuri de pantă și alunecări de teren.

Ocupă suprafețe extinse de-a lungul văii Săsarului și afluenților acestuia, precum și în zonele de depresionare Chiuza și Groape, precum și pe dealurile Tăuților.

Formațiunile magmatice

În munții Gutâi activitatea vulcanică a avut un caracter complex, extrusiv, efusiv și intrusiv desfășurându-se pe parcursul Badenianului, Sarmațianului și Pannonianului (13,4-6,9 M.a.).

Paroxismul vulcanismului a avut loc în Pannonian, când pe parcursul a cca 2,5M.a. (între 11,5-9M.a.) s-au pus în loc toate produsele extrusive, atât din versantul sudic cât și din cel nordic al munților Gutâi. După o perioadă de calm vulcanic de cca 1M.a, activitatea s-a reluat cu un moment final bazaltic, reprezentat prin corpurile intrusive de bazalte din vale Firiza (8,1-6,9M.a.)

Rocile vulcanice sunt tipice seriilor calco-alkaline din zonele de subducție, incluzând pe lângă andezite, care predomină, dacite, riolite și bazalte.

Formațiuni magmatice badeniene sunt larg dezvoltate în aria sud-vestică a munților Gutâi, unde aflurează pe zone extinse, dar au fost interceptate și în forajele din zona estică, la Baia-Sprie și Căvnic. Sunt reprezentate printr-un complex vulcanoclastic rioidacitic de vârstă Badenian-Sarmațian inferior, rezultate în urma unui vulcanism exploziv cu caracter acid, ale cărui produse repauzează peste depozitele sedimentare paleogene și sunt acoperite și intercalate în depozite sedimentare sarmațiene.

Formațiuni magmatice Sarmațiene sunt rezultatul a două faze vulcanice, una cu caracter acid, cu dezvoltare limitată în spațiu și timp, respectiv a fazei calco-alkaline responsabilă de formarea mării majorității a formațiunilor magmatice din munții Gutâi.

Produsele vulcanismului exploziv, cu caracter acid, au extindere redusă la suprafață: în partea nordică a munților Gutâi (zona Remeți), în cea vestică (zona Brada) și în partea sudică (zona Cetățele) și sunt reprezentate prin piroclastite dacitice cu cuarț și biotit și tufuri dacitice.

În zona localității Cetățele, la cca 2 km sud de Tăuții de Sus se dezvoltă depozite piroclastice acide, reprezentate prin tufuri, sub formă de nivele cu grosimi reduse, de la câțiva centimetri la maxim un metru, intercalate în formațiuni sedimentare de vârstă Volhinian inferior.

În Sarmațian a debutat vulcanismul calcoalcalin intermediar, cu dezvoltare areală în ansamblul munților Gutâi, cu manifestări efuzive, extrusive și intrusive. Sunt reprezentate în general prin andezite într-o mare varietate compozițională, dacite, dar și secvențe vulcanoclastice și vulcano-sedimentare.

Andezitele piroxenice sarmațiene au fost interceptate în Tunelul Herja-Flotația Centrală și forajele din zona Baia-Sprie – Herja, grosimea lavelor atingând 40-120m.

Vârsta absolută (K-Ar) a lavelor sarmațiene este 13,4-12,1M.a, iar a intruziunilor asociate 11,7-11M.a (Edelstein et. Kovacs).

Formațiuni magmatice Pannoniene, ocupă partea centrală, nordică și estică a munților Gutâi, reprezentate prin dacite cu biotit, andezite cuarțifere, andezite piroxenice, sub formă de curgeri de lave și subordonat complexe vulcano-clastice și vulcano-sedimentare.

Complexul dacitic Dănești-Cetățele este unul din cele mai interesante complexe de roci vulcanice din munții Gutâi.

Una dintre cele mai importante etape ale vulcanismului Pannonian, mai ales în partea central-estică și estică a munților Gutâi a pus în loc roci reprezentate aproape exclusiv prin andezite piroxenice sau cu piroxeni și amfiboli, atribuite la două complexe principale: *Complexul andezitic de Dealu Crucii-Baia Sprie și Complexul andezitic de Căvnic-Jereapăn*.

Între valea Firizei și valea Chiuzbăii, andezitele de Dealu Crucii sunt reprezentate printr-un complex vulcanoclastic căruia i se asociază o secvență vulcano-sedimentară, între v. Morii și v. Gordanului, pe raza localității Tăuții de Sus, constituită dintr-o alternanță de epiclastite vulcanogene grosiere cu litoclaste de andezite piroxenice, limnocuarțite și nivele de cărbuni.

Andezitele cu piroxeni±hornblendă și cuarț de Baia Sprie reprezintă în principal umplutura grabenului Baia Sprie în care este localizat cunoscutul zăcământ polimetalic cu conținuturi de metale prețioase Baia-Sprie, unul din cele mai mari zăcăminte hidrotermale, filoniene din Europa. Andezitele de Baia Sprie au fost interceptate în lucrările miniere și de foraj, mai ales sub formă de lave compacte cu secvențe vulcanoclastice. În cadrul stivei de cca 800 m de lave andezitice din graben, în zona Mohoș apare o intercalație de roci sedimentare pannoniene cu grosimi de câțiva metri până la zeci de metri. De asemenea, în Dealul Minei apar și secvențe vulcano-sedimentare reprezentate prin roci piroclastice (microbrecii și tufuri grosiere), roci tufitice și roci sedimentare marnoase cu urme cărbunoase.

Larg dezvoltat în zona estică a munților Gutâi este complexul andezitic de Căvnic-Jereapăn reprezentat prin curgeri de lave, roci vulcanoclastice și intruziuni asociate care sunt cele mai reprezentative din munții Gutâi. Din punct de vedere petrografic, intruziunile includ toate petrotipurile separate în aria vulcanică a munților Gutâi, de la microgabbrouri la microgranodiorite, cu predominarea rocilor intermediare microdioritice și andezitice.

Vulcanismul Pannonian a continuat printr-o fază vulcanică ce poate fi considerată, prin volumul produselor puse în loc, ce acoperă mai mult de jumătate din suprafața munților Gutâi, ca fiind faza vulcanică principală, reprezentată printr-o mare varietate de andezite.

Vârsta absolută (K-Ar) a vulcanitelor Pannoniene este 11-9M.a., iar a intruziunilor asociate 11,5-8,3M.a. (Edelstein et. Kovacs).

Ultimele manifestări ale vulcanismului neogen din munții Gutâi sunt reprezentate de intruziuni de bazalte cu piroxeni de Firiza, care sunt rocile vulcanice cele mai tinere dintre produsele vulcanice din munții Gutâi, cu vârsta absolută (K-Ar) 8,0-6,9M.a.

Elementul structural major al munților Gutâi este falia transcrustală Dragoș-Vodă, orientată est-vest, pe marginea sudică a lanțului eruptiv neogen.

O serie de fracturi preneogene și neogene au determinat compartimentarea în blocuri denivelate pe verticală.

De magmatismul neogen al munților Gutâi este legată o importantă activitate metalogenetică cu zăcăminte polimetalice și auro-argentifere, dezvoltate în general pe partea sudică a munților Gutâi, reprezentative fiind cele de la Baia-Sprie, Șuior, Căvnic, Herja, Dealu-Crucii, Săsar, Ilba, Nistru etc.

Localitatea Tăuții de Sus nu a beneficiat direct de aceste „daruri ale naturii”, fiind situată marginal față de zăcămintele de la Baia Sprie și Herja, care ocolesc localitatea pe la nord, dezvoltându-se spectaculos spre est și vest.

Doar Flotația Centrală Tăuții de Sus, cea care a prelucrat minereurile din aceste zăcămintele este pe teritoriul localității, actualmente o „ruină postdecembristă” și indirect, beneficiarii activității miniere au fost sutele de mineri care au lucrat în zăcămintele menționate.

Doar o serie de manifestări postmagmatice de mică amploare, se regăsesc pe teritoriul localității, care pot fi socotite curiozități geologice. În diferite perioade geologice întregul bazin Baia Mare a funcționat ca bazin de sedimentare, concomitent cu desfășurarea proceselor magmatice. După închiderea acestuia odată cu retragerea mării panonice, acesta a devenit bazin lacustru în care, pe lângă depunerea nivelelor cu cărbuni, s-au manifestat fenomene postmagmatice, respectiv izvoare fierbinți, exhalatii gazoase care au determinat formarea unor produse tipice: limnocuarțite și opaluri sideritice.

Limnocuarțitele formează nivele asociate gresiilor, ele fiind diferențiate de jaspuri sau opaluri doar prin prezența urmelor de plante. Petrografic, sunt reprezentate de depozite chimice de opal, depus sub forma unui gel ce a conservat flora acvatică și mai rar, fosile. Au fost cartate în dealul Bulat-Tăuții de Sus.

Opaluri sideritice generate de izvoarele fierbinți în mediu limnic au fost exploatate în trecut în dealul Doaica-Tăuții de Sus.

Fenomenele postmagmatice, în special cele termice, au afectat cărbunii de la Tăuții, care au devenit casanți și cu spărtură așchioasă.

Bibliografie

1. *Harta geologică a României*, scara 1:200.000, Foaia 3 Baia Mare, Comitetul de stat al geologiei, Institutul Geologic al României
2. Vasile Mutihac, *Unitățile geologice structurale și distribuirea substanțelor minerale utile în România*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
3. I. Petrescu și colab., *Geologia zăcămintelor de cărbuni*, vol.2, Editura Tehnică, București, 1987.
4. Edelstein et. Kovacs, *Géologie*, 37, p. 37-41, Bucharest, 1993.
5. Gr. Răileanu, *Geologia zăcămintelor de cărbuni*, Ed. Tehnică, București (1963).
6. Borcoș M., Peltz, S., Stan, N., Udrescu, C., Vasiliu, C., *Petrochemical and geochemical considerations on Neogene volcanics from Gutâi*, 1979.

ISTORIA LOCALITĂȚII

Satul nostru, Tăuții de Sus, s-a format pe un teritoriu binecuvântat de Dumnezeu, care, încet-încet, se dovedește a fi leagănul civilizației europene.

„Cele mai vechi oseminte umane, unele din cele mai vechi picturi rupestre, cea mai veche așezare agricolă și cea mai veche civilizație europeană, au fost găsite pe teritoriul României. Descendenții acestor primi europeni se găsesc peste tot în Europa de azi.

În vremea când Imperiul Roman, cucerea Ierusalimul și-i împrăștia pe evrei, Roma plătea tribut populației prezentă pe teritoriul României. Aceasta este povestea României și a celor care au locuit-o, de la începuturi până astăzi”.

Așa începe comentariul unui serial BBC, „History of Romania”¹ realizat în 2014. Miceal Ledwith, fost consilier al Papei Ioan Paul al II-lea, fost decan al Sf. Petru Diocesan College din Wexford, fost președinte al Conferinței șefilor de universități irlandeze și fost membru al Biroului de conducere al Conferinței Rectorilor Universităților Europene (CRE), face o declarație șocantă:

„Chiar dacă se știe că latina este limba oficială a Bisericii Catolice, precum și limba Imperiului Roman, iar limba română este o limbă latină, mai puțină lume cunoaște că limba română, sau precursora sa, vine din locul din care se trage limba latină, și nu invers. Cu alte cuvinte, nu limba română este o limbă latină, ci mai degrabă limba latină este o limbă românească”²

Iată câteva argumente de necontestat, care răstoarnă toată istoria civilizației europene și poate, în mare măsură civilizația umană în general, așa cum sunt ele cunoscute astăzi, acordând acestor ținuturi și locuitorilor lor recunoașterea binemeritată de „leagăn al civilizației europene” și nu numai.

În spațiul ocupat astăzi de satul nostru s-au descoperit urme ale unor activități umane datate cu mult înaintea dovezilor care atestă existența unei civilizații umane pe aceste locuri.

Această lucrare nu și-a propus tratarea unui subiect atât de vast și de pretențios, dar trebuie să precizăm că, izvoare istorice descoperite întâmplător în vatra de astăzi a satului nostru, indică existența activității umane, fie ea doar pasageră, încă din neoliticul superior. Dovada, acel „topor de andezit”,³ pierdut astăzi printre artefactele muzeului de arheologie din Cluj, despre care arheologii spun că, deși este cioplit dintr-o rocă specifică locului, elemente constructive indică apartenența lui la o cultură ale cărei obârșii se află în nordul Italiei de astăzi.

Descoperit întâmplător, împrejurările au rămas neelucidate și poate de aceea a fost imposibil ca arheologii să caute și alte urme de activitate umană în aria restrânsă a locului. În aria extinsă a depresiunii Băii Mari sunt cunoscute astăzi mai multe dovezi de activitate umană din acea epocă și de mai târziu.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=mdj3se52b6Y>

² <https://www.youtube.com/watch?v=AfDfq0w-G34>

³ Mitrofan Boca & col., Monografia municipiului Baia Mare, IT Maramureș, Baia Mare, 1972.

Venind mai aproape de zilele noastre, oprindu-ne în secolele V î.Ch-VI d.Ch, în vremea imperiului geto-dac și mai apoi a marelui regat al lui Burebista, constatăm că ținuturile noastre de la poalele Munților Gutâi, se aflau aproape în inima acestor formațiuni statale din antichitate; strămoșii noștri sunt, prin urmare, geto-dacii.

Chiar și după cucerirea Daciei de către romani, aceste ținuturi rămân în stăpânirea dacilor liberi, granița imperiului fiind mai la sud, pe valea Someșului.

După retragerea aureliană, 271 d.ch, până în sec. IX-X d.Ch, populația autohtonă se confruntă cu valuri de migrații venind din toate părțile, încercând în tot acest timp să-și

organizeze viața politico-militară, constituind formațiuni statale pe întreg teritoriul transilvan numite fie „voievodate” (al lui Gelu, al lui Menumorut, al lui Glad), fie „țări”: Țara Lăpușului, Țara Oltului, Țara Maramureșului, Țara Bârsei.

Ținutul nostru aflat la sud-vest de Munții Gutâi, o barieră naturală însemnată, a rămas în această destul de lungă perioadă la granița dintre Țara Maramureșului și Țara Lăpușului din voievodatul întemeiat de Gelu și poate din această cauză, mențiuni scrise despre el nu s-au găsit.

El este cunoscut încă din antichitatea dacică și mai apoi cea romană, datorită zăcămintelor de aur și argint, în zonă fiind identificate galerii de mină datând din secolul V î.Ch, exploatate probabil de ausoni sau de osci, ori poate de costoboci. Exploatarea zăcămintelor de aur și argint a continuat fără întrerupere în acest ținut, chiar dacă la începutul perioadei feudale, ea a mai scăzut în intensitate, existând așezări miniere, la Săsar, pe Valea Borcutului, pe Valea Roșie, la Dealul Crucii, la Chiuzbaia de astăzi, la Mons Medius și chiar la Șișești. În jurul acestor așezări s-a constituit orașul Baia Mare și Baia Sprie (care după unii istorici, i-a luat-o înainte Băii Mari), dar și Chiuzbaia. Închegarea orașelor a dus la o stabilizare a populației în zonă, fapt ce a condus la creșterea producției și la înflorirea celor două orașe.

Teritoriul vast împădurit cu numele de Fenteuș aflat în partea estică a comitatului Sătmar, pe care s-au format ulterior atât Tăuții de Sus, cât și orașele Baia Mare, Baia Săsar (Zazarbanya) și Baia Sprie aparțineau, din punct de vedere administrativ la începutul Evului mediu - înainte de anul 1216 - de cetatea Sătmarului, însă toponimia primului – Ásszonypataka, magh. Râul Doamnei – indică apartenența într-o perioadă timpurie, cel puțin a orașului, la un domeniu al reginei.

De altfel, prima colonizare cu mineri străini, aduși din nordul Germaniei și din Flandra, a avut loc în timpul reginei Ghizela, soția regelui Ștefan I (1001-1038). Acest fapt este încă un argument în privința numelui latinesc al așezării.

Devastarea cumplită a acestei regiuni de către cumani, în anul 1086, a determinat aducerea unor noi coloniști, *hospites*, în anul 1141, în timpul regelui Gheza al II-lea. După acest moment, orașele Baia Mare (în latină *Rivulus Dominarum*, în germană *Frauenbach*, în maghiară *Asszonypatoka*) și Baia Sprie (în latină *Mons Medius*, în germană *Mittelstadt*, în maghiară *Felsőbánya*), devin orașe-cetăți crăiești în care au drept de locuire doar nemții și ungurii.

Având în vedere că aceste orașe-cetăți nu apar în descrierea hotarelor Muntelui Kékeș (muntele albastru, vârf din masivul Matra, 1014 m), aflat în vecinătate, din anul 1231, se poate deduce că acest proces a avut loc în cea de-a doua jumătate a sec. al XIII-lea. Teritoriul respectiv se află, din punctul de vedere al administrației bisericești, sub jurisdicția arhidiaconatului Sătmarului, care aparținea de episcopia din Alba Iulia. Nu cunoaștem date despre satul Tăuții de Sus în această perioadă și în consecință nu ne putem pronunța dacă el se afla în interiorul hotarelor celor două viitoare orașe.

E posibil ca invazia tătară din 1241 să fi avut influențe asupra sorții locuitorilor din zonă.

Micul sat aflat între cele două cetăți a fost de la începuturile sale strâns legat (și în unele perioade, chiar disputat) de ele.

Localitatea Tăuții de Sus a fost menționată documentar prima oară, în anul 1336⁴, într-o diplomă dată de regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, document astăzi dispărut, dar al cărui conținut este cunoscut din alte înscrisuri („donatio”), ulterioare care întăresc cele înscrise în documentul pierdut.

⁴ Palmer Kalman, *Nagybanya es Kornzeke. Nagybanyan.* Nyomatott Molnar Mihalyal. 1894; Dr. Borovszky Samu, Szatmar Vermegye, *Monografia, A Magyar Tudományos Akademia epueteben...*, Budapest, 1908.

Satul aparține neamului sau familiei Gerod, de unde își trage și cognomenul în varianta maghiară a numelui.

Satul mai apare și sub forma de Tejfeles-Tótfalu (1692) sau Veslinger-Tótfalu în varianta germană a cognomenului, cu referire la producerea de către localnici a cașului dulce pe bază de smântână. În cursul Evului mediu, în comitatul Satu Mare au existat mai multe localități cu denumirea de Tothfalu – ce stau mărturie despre existența unor grupuri de populații slave, ceea ce îngreunează, în anumite cazuri, identificarea certă a mențiunilor documentare în care lipsește specificarea cognomenului: Misztothfalu/ Tăuții Măgherăuș, Kistothfalu, Dombotothfalu, Olahthothfalu/ Sârbi, Girodthofalu/ Tăuții de Sus, Tatfalu (pe malul Someșului).

La 29 mai 1329, regele Carol Robert de Anjou donează comitelui Conrad, jude al orașelor Baia Mare (Rivulus Dominarum) și Baia Sprie (Medius Mons), teritoriul împădurit aflat între acestea sau în jurul lor – zona în care, teoretic, ar fi intrat și teritoriul ocupat de viitorul sat Tăuții de Sus – pentru a opera aici defrișări și a-l popula, întemeind sate, cu condiția neafectării dreptului orașelor la folosința pădurilor în cauză.

Nu cunoaștem împrejurările în care aceste preconizate acțiuni au avut loc și nici dacă ele priveau în mod direct și satul Tăuții de Sus, la care nu se face referire. În orice caz, la 1336 satul exista deja, însă nu în mâinile comitelui Conrad, ci în posesia familiei Girod, ceea ce face posibilă și o altă interpretare a istoriei lui, independentă de actul de donație din 1329; adică e posibil ca bazele așezării să se fi pus totuși mai devreme. Chiar dacă avea alți proprietari, istoria lui este strâns legată de cea a celor două orașe din jur, circumstanțele istorice ale evoluției lor influențând în mod direct soarta satului.

Datorită condițiilor istorice în care a luat ființă, dar și a celor geografice în care este așezat, se pare că satul a fost dintru început o așezare strategică. Tăierea pădurii, pentru a întemeia o așezare între cele două orașe, era de fapt o măsură de securizare a drumului de legătură dintre ele, pe care circulau importante valori pentru vistieria coroanei. Așa se explică faptul că satul este așezat de-a lungul drumului și nu răsfiat până sus pe dealuri. Este, din acest punct de vedere, o așezare total atipică față de toate așezările cu care se învecinează, apărute atât înainte, cât și după el.

Din actul de donație menționat rezultă că în 1329, orașele Baia Mare și Baia Sprie aveau autorități aflate sub jurisdicția comună a unui singur jude cu toate că erau entități administrative distincte. Fiecare avea la acea dată câte o biserică proprie, preoții acestora fiind menționați în registrele papale din anii 1333-1335. Primul privilegiu comun al celor două orașe privind alegerea liberă a judeului și a preotului, exercitarea liberă a unor drepturi, cum ar fi cel de minerit și de desfacere a vinurilor și a organizării unui târg anual la 11 noiembrie, respectiv de intangibilitate a hotarelor, datează din 1347. Baia Sprie dobândește privilegii importante în 1374 din partea regelui Ludovic de Anjou, formulându-se reglementări comune privind mineritul, se așază în fruntea celor două localități un comite cameral și se pun bazele dreptului de minerit pentru întreaga zonă. Prin aceste privilegii se reconfirmă altele mai vechi, fără însă să se specifice de cine anume au fost ele emise, localitatea fiind amintită ca existentă „*a tempore immemoriali*”. Nici aici nu se fac referiri la Tăuții de Sus.

În anul 1391, în cele două orașe sunt atestate două consilii locale distincte. Între timp satul Tăuții de Sus a ajuns în posesia regelui, probabil prin stingerea familiei Girod, iar acesta i le dă, cu drept de zălogire, tezaurarului Gheorghe Jakcs de Coseiu, fratelui acestuia și fiilor lor, pentru suma de 1000 de florini de aur împreună cu satul Săsar.

În fondul arhivistic „Primăria Baia Mare” de la Arhivele Naționale Maramureș, se păstrează un document din 2 mai 1396 prin care, capitulul din Buda a transcris și

autenticat cu sigiliul propriu, actul prin care Ladislau, fiul lui Ștefan Germani Lorandi de Palatka, împreună cu sora sa, doamna Apolloniana, soția lui Petru zis Tokvay, vând lui Gheorghiu, fiul lui Jakos din Kașal și fratelui său, Ștefan, posesiunea Totfalu alias Gerod (Tăuții de Sus n.n.) din comitatul Satu Mare, aflată între orașele NaghyBanya (Baia Mare) și Felșobanya (Baia Sprie), cu toate cele aparținătoare: terenul arabil cultivat și cel necultivat, dealurile, pădurile, fânațele, apa, pentru suma de 1000 florini de aur.

Familia Jakcs era în plină ascensiune în ultimul sfert al secolului al XIV-lea, membrii ei ocupând funcții importante în regat. Au posedat un domeniu important în comitatul Solnocul de mijloc, dar aveau sate și în comitatele Bihar, Bereg și Satu Mare. Gheorghe Jakcs a fost cel mai apropiat regelui Sigismund, fiind numit comite de Bereg și Szabolcs în 1381, respectiv 1392 și tezaurar în 1398, funcție pe care a îndeplinit-o până în 1401. Achiziționarea satului Tăuții de Sus s-a dovedit a fi profitabilă, deoarece, peste șase ani, noii proprietari, invocând probleme financiare, îi vând satul Tăuți „*possessionem suam Tothfalu, alio nomine Girod vocatam, incommentaneitate civitatum regalium Rivuli Dominarum et Medii Montis sitam pro quibusdam arduis negociis expendis, ac nonnullis aliis necessitationibus, ad praesens vrgentibus vendunt provido viro Joanni Omechin dicto, judici Civitatis Rivuli Dominarum et per eum suis haeredibus et successoribus vnuversis*”, cu 1600 de florini de aur judelui orașului Baia Mare, Ioan Omechin. Regele Sigismund întărește actul de vânzare printr-un document emis la 18 februarie 1407.

Secolul al XV-lea reprezintă perioada de înflorire pentru orașele miniere, marcată de apariția unor bresle și a patriciatului. Judele orașului Baia Mare, Ioan Omechin, aparținea probabil acestei pătri sociale, ceea ce i-a permis cumpărarea satului Tăuții de Sus.

În testamentul semnat față de consiliul orașenesc, reprezentat de magistrații Simon Aurifaber și Conradus Aurifaber, la 28 iulie 1408, acesta donează localitatea și bunurile imobile ce-i aparțin, spitalului bisericii Sf. Nicolae din Baia Mare – înființat, se pare, chiar de el „*perpetue censitandam cum omnibus et singulis suis juribus, fructibus, redditibus, proventibus et pertinentiis universis, videlicet monibus, vineis, siluis, terris arabilibus, cultis et incultis, I praxis, foenilibus, molendinis, aquis et aquarum... simul cum universis litteralibus instrumentis...*”, cu specificarea că donația nu are în vedere persoana rectorului spitalului, ci pe internații azilului, iar veniturile obținute în urma satului vor fi administrate de consiliul băimărean. În acest act, Ioan Omechin figurează în calitate de *conjuratus*. Dreptul de proprietate a spitalului asupra localității a fost reconfirmat de cancelarul Ioan, episcop de Zagreb în 1408, de împăratul Sigismund de Luxemburg în 1430, la cererea preotului Matyaș, rectorul spitalului la acea dată. Nu știm câtă vreme a mai beneficiat azilul în mod efectiv de aceste venituri, însă cel puțin o parte a localității a fost donată, la 5 mai 1410 împreună cu satele Săsar și Bozânta, fostului comite de Zvolen (Zolyom), David de Albiș. Acesta avea un domeniu mai important în Bihor, totuși se pare că intenționa să-și întărească interesele și în această zonă, deoarece la doar un an obține de la regele Sigismund dreptul de a se ține târguri săptămânale și un târg anual, de ziua Sf Margareta, la Săsar. Cele trei sate rămân în posesia familiei Zolyomi de Albiș până în secolul următor, în 1469 fiind amintită aici și familia Drágffy. La 6 ianuarie 1497, regele Vladislav I scutește localitatea de plata impozitului pe timp de patru ani.

Cunoaștem un document cu un conținut asemănător, din 27 iulie 1571 emis de Maximilian al II-lea, împărat roman și rege al Ungariei, prin care dispune ca fiscal să nu perceapă niciun fel de impozit locuitorilor din Girodtotfalu (Tăuții de Sus), localitate care aparține spitalului Sf. Nicolae din Baia Mare, precizând ca sumele din acest impozit să fie folosite la întreținerea săracilor și a bolnavilor din acest spital.

În cursul evenimentelor legate de răscoala țărănească din 1514, documentele privind dreptul de proprietate asupra satelor Tăuții de Sus și Bozânta au ars și, ca urmare, la solicitarea lui Ioan, fiul lui David Zolyomi, la 10 aprilie 1520, regele Ludovic II emite o nouă *-donatio* – o reconfirmare în drepturi – asupra satelor sătmărene Săsar, Tăuții de Sus și Bozânta, cerând capitolului de la Oradea punerea în posesie.

Privilegiul acordat de regele Vladislav I, la 6 ianuarie 1497

Privilegiul acordat de Maximilian al II-lea, în 27 iulie 1571

În conscripția din 1549, satul Tăuți figurează cu 11 porți, fiind împreună cu celelalte două sate în proprietatea lui Andrei Báthory. Surprinzător însă, în 1556, 1557 și 1580 a fost reconfirmat – probabil doar teoretic, nu *de facto* – pe rând, de regele Ferdinand I, regina Isabela I, de principele Transilvaniei, Ștefan Báthory, dreptul de proprietate a spitalului din Baia Mare asupra localității. În 1585, în urma tratativelor duse între Ștefan Bathory și regele Rudolf, cele trei sate amintite rămân în posesia Bathoreștilor.

În vremea aceasta, domnul Țării Românești, Petru Cercel, simțind că urmează să fie mazilit, părăsește tronul și, însoțit de 43 de căruțe încărcate cu bogății, trece în Transilvania unde, odată ajuns, garda care-l însoțea îl trădează. Este arestat la Mediaș și închis în Cetatea Chioarului. În anul 1587, o ceată de călăreți, pregătită să-l însoțească pe domnul fugar până în Polonia, este găzduită, mai bine de o lună de zile în Tăuții de Sus, în așteptarea evadării din temnița de la Chioar a lui Petru Cercel.

Iată cum descrie Franco Sivori, un negustor genovez aflat în apropierea și uneori în slujba lui Petru Cercel vreme de 8 ani (1581-1589), în memoriile sale, acest episod consemnat în cartea „Călători străini despre Țările Române”, vol. III, sub îngrijirea Mariei Holban, la Editura Științifică București, 1971:

*„...m-a sfătuit și prea strălucitul Felician, că ar fi bine să mă retrag în Ungaria, într-un sat numit **Totfallu** de sub stăpânirea prea strălucitului domn Ștefan Báthory. Acest sat, era la o depărtare de mai puțin de o zi de drum, de cetatea Chioar unde stătea închis principele. Prea strălucitul Felician îi scrisese prea nobilului Ștefan Báthory, bunul meu prieten, să binevoiască a porunci, pentru înlesnirea și îndatorarea mea și a însoțitorilor mei, ca judele aceluia sat să ne primească și să fie binevoitor. Porunca s-a dat cu bunăvoința îndatoritoare, ba s-a mai adăugat ca să fim tratați cu cinste și ascultați ca (și cum am fi) stăpânii aceluia sat, unde am fost primiți și ținuți cum nu se poate mai bine timp de 40 de zile cât am rămas acolo.*

Întâlnindu-ne cu judele satului care pusese de la început să ne pregătească lucrurile cele mai bune, stăteam acolo cu toate înlesnirile, și cum aveam întotdeauna lângă mine, în ascuns, pe fratele (ace)lui Dumitru, care făcea slujba în cetate pe lângă alteța sa, am scris principelui și i-am dat de știre despre tot ce se întâmplase și că eu mă trăsesem împreună cu boierii în acel sat și că am dat zvon că voiam să mă duc în Italia de cum s-o face vremea bună pentru a risipi bănuielile căpitanului, dar că îl așteptam pe Dumitru pentru a afla ziua când va fi pregătită fuga.”

În 1605 Tăuții de Sus intră prin hotărârea principelui Ștefan Bocskay, în custodia bisericii evanghelice din Baia Mare. În acest secol, se pare că satul aparținea de orașul Baia Mare.

În 1648 – apare în posesia orașului și a fiscului, fiind considerat o suburbie a acestuia. În 1620, spre exemplu, consiliul local al orașului interzice breslei croitorilor din Baia Mare să permită activitatea în oraș a meșterilor din afara breslei, excepție făcând teritoriul ocupat de Tăuții de Sus.

Desele dispute dintre cele două orașe privind hotarul dintre ele se întind pe mai bine de 100 de ani din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, fapt care îl determină pe principele Transilvaniei Gabriel Bethlen I și mai târziu pe regele Ungariei, Ferdinand al II-lea, să acorde atenție disputei și să numească comisii care să cerceteze această pricină.

Când trimișii capitulului din Oradea ajung pe teren pentru fixarea controversatei delimitări, între martorii ascultați s-au aflat și trei iobagi din Tăuții de Sus, Grigore, Nicolae și Toma. (Mitrofan Boca & colectiv, *Monografia Băii Mari, Intr. Poligrafică Maramureș*, 1972 p.219).

Iată, în continuare, prima pagină a procesului-verbal din 30 iunie 1621, cu depozitiile martorilor chestionați în cauză:

V/1106
 1-
 Pana diversarum Attestationum, Super
 Accertationem Terrarum seu Altit.
 Litigiis, die ultima Junij, Anni 1821, collatis,
 inter ce pro parte oppidanorum Filibana-
 rum et Inhabitatorum Civitatis Nagy-
 Lacs: factarum;

1. *Johannes Christoph Garbanariu, Amorum 75.*
 et alius juratus, iure distincto diligent-
 examine, sub debito juramento fidei sua factus
 est hoc modo. Ugi Ludgya s. ugi Sallotta, Sozy ad Ponts
 Janos Fatsaka uole atz Katsar, atz mikor uelany kirt
 et kirtes et ule kirtes, atz Fatsakon albal Sallotta
 nak filioi Bania filioi, in Babak uole ut amon ju mi. h
 sohamis filioi.

2. *Philippus Webersheim Lori, Amor. 80. Idem factus ut Jurat.*
 Lons Broomia.

3. *Alfredus Jan, eiusdem loci, Amor. 80. Idem factus.*

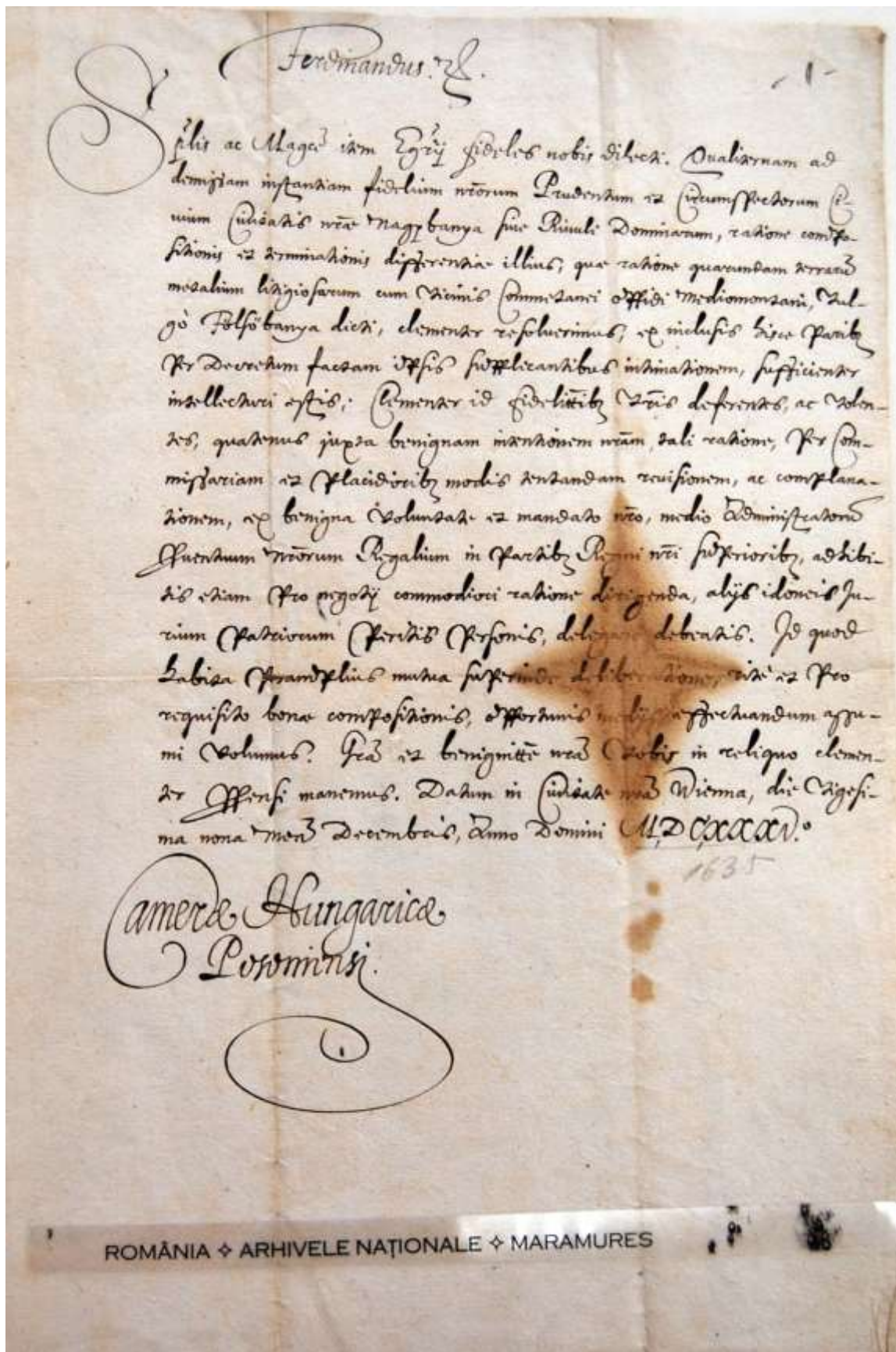
4. *Stephanus Aspin, eiusdem loci, Amor. 80. Idem factus ut Jurat.*
 Lakott kirt Banius, atz Broomia Ludgya, Sozy ad Ponts
 Janos Fatsaka Salsotta atz Filioi Nagy Kamajata
 Laczotte atz Katsar.

5. *Simon Botos Bajfalusi, Amor. 105. Idem factus ut Jurat.*
 Ludgya Broomia Sozy ad Ponts Janos Fatsaka atz Sals.

6. *Alfredus Kanat Firmus, Amor. 90. Idem factus ut Jurat.*
 Ludgya Broomia Sozy atz Ponts Janos Fatsaka atz
 Katsar, atz Ludgya Sozy atz filioi Kamajate Megokhat
 animalak atz Somos kirt atz Katsar, uagion uiml. ugi Kirt
 Es Bendi, atz Nagy Kamajata sommi Birten Lons Lons.
 atz Ludgya Sozy atz Es Bendi Firmus Vajda Kirt, atz
 mikor filioi Kamant atz R. Janos Fatsaka albal jirt atz
 Marja, firmus de Salsotta, atz atz filioi Kamajate
 Kirt Salsotta h. Altit.

7. *Simon Firmus Laczalusiu, Amor. 80. Idem factus ut Jurat.*
 atz Ludgya, Ludgya Sozy Sallotta, atz Sozy Janos Fatsaka
 Katsar nak Lons, atz mikor atz filioi Bania Marja albal
 jirt, firmus de Salsotta.

ROMANIA ♦ ARHIVELE NAȚIONALE ♦ MARAMURES

Mandatul dat de Împăratul Ferdinand al II-lea, în 29 decembrie 1635 prin care dispune:
 - cercetarea și revizuirea din nou a hotarelor dintre orașele Baia Mare și Baia Sprie
 - numirea unei comisii pentru această pricină

Până la urmă disputa a fost soluționată în favoarea orașului Baia Mare, stabilindu-se drept hotar între cele două orașe Valea Sf. Ioan – Valea Chiuzbăii de astăzi. Hotărârea are importanță și pentru satul Tăuții de Sus, care va rămâne ca un domeniu ce aparține Băii Mari.

Între documentele păstrate la Arhivele Naționale din Baia Mare, se află și câteva scrisori din corespondența judei din Tăuții de Sus, purtată cu judele Băii Mari. Una dintre scrisori, datată 11 iunie 1633 în Tăuții de Sus, Andrei Hegheduș, judele satului, transmite judei Băii Mari, depozițiile martorilor cu privire la uciderea diaconului Andrei, iar o alta, din 1647 juratul localității Tăuții de Sus trimite, la cererea judei orașului Baia Mare, depozițiile martorilor în problema jefuirii și rănirii unui comerciant de către haiducii din localitatea Desești.

După 1660, căderea cetății din Oradea sub stăpânirea Imperiului Otoman, poziția geografică a localității a făcut ca ea să se afle la limita dintre sfera de influență a Imperiului Habsburgic și a Imperiului Otoman.

În 1684 pașa Ibrahim de la Oradea cere insistent, printr-o scrisoare adresată judei din Totfalu-Tăuții de Sus, trimiterea tributului anual obișnuit din partea satului.

Iată aici, într-o traducere aproximativă, scrisoarea pașei:

„Eu, Dafter, locuitor al cetății de frontieră din Oradea a Împăratului Turc, Locotenentul și Călăuzul câtorva vitezi de călărie, Jupanul lui Kobzos Ibrăjin, am primit scrisoarea voastră și vă înțeleg dorințele, că vreți să lăsați satul pustiu, vedeți, înțeleg și în legătură cu Jánoș că, sunteți săraci, doar nu am cerut niciun ban pentru Jánoș, l-am lăsat să-și facă treaba, să fie agent și la judecător, să dea om lângă el. Dacă soția are sau nu bani, în această problemă nu pot face nimic. Înțeleg și faptul că doriți scrisoarea Cadiului sub ștampilă hiit șevelet. Ce grijă poartă Cadiul de mine sau de voi, doar sunteți iobagii mei, nu ai Cadiului, rămâneți pe loc cei care ați fost repartizați, locuiți în pace, așa cum v-ați înțeles cu Morfozon. Eu nu am pretins mai mult de la voi nici până acum, vă las și eu acolo, însă agentul vostru este viclean, nu vine în mod regulat niciodată, odată unul, altădată celălalt, nu ați avut om nici acum, pentru că altcineva a adus scrisoarea, doar nu îi fac nimic agentului, numai să vină în mod regulat. Doriți scrisoare de la Cadiu, doar gura mea este scrisoarea Cadiului, cum v-am dat ordin, așa să faceți. Având credință islamică spun, ceea ce v-a lăsat Morfozan, cei o sută de taleri, cei doi jderi, vi le las vouă. Acum de ce nu a venit agentul vostru, i-a fost frică că îl țin aici? Ce folos am eu dintr-un om, dacă vreau, nu vă găsesc. Trebuia să vină, să aducă un răspuns sigur și cu privire la acest prizonier, dacă are ceva putere, dacă poate să scape. V-ați speriat de el, pentru că orașul este la picioarele voastre, chezașul ar fi fost permanent în mâinile voastre. Să vină agentul, aduceți sau trimiteți cu ce ați rămas în urmă. Atunci împreună cu agentul vostru ar fi venit și Busaki. Anunțați-l să vină împreună cu el, poate intra aici și agentul vostru. L.S. Anno Domini 1684. die 7-a Martii. Datum in Oradea. – această scrisoarea să se înmâneze judei din Tăuții de Sus.

Jude din Tăuții de Sus, poruncesc să nu trimiți alt om; să vină Zsigmond, pentru că trebuie rezolvat impozitul pe anul trecut, el știe cui i-a dat, agentul actual a fost prins; eu am fost chezaș pentru el, și l-am ținut la casa mea, am trimis și alte scrisori, i-am dat doisprezece zile să ajungă scrisoarea, și dacă până atunci trimiteți alți agenți, pe Zsigmond să-l trimiteți imediat în urma lor,

aceasta îmi este porunca, să nu uitați cumva de ea. Eu, Kobas Ibrahim Ispaya, al vostru Moșier Turc”

După începerea campaniei de ocupare a Transilvaniei de către trupele habsburgice, în 1687 împăratul Leopold I trimite la Baia Mare o comisie de cercetare a conflictelor interconfesionale ivite între protestanți, majoritari absoluți în acea perioadă, și catolici, protejați și încurajați de noile autorități. În urma măsurilor luate de însărcinatul cu punerea în posesie, Ivan Reggiani, în vederea restaurării bisericii romano-catolice – la inițiativa contelui Csáki István, palatin la acea dată – se numără și aprobarea întemeierii, la 1 iulie, a unei mănăstiri minorite și donarea în favoarea ordinului a satului Tăuți – aflat la acea dată în posesia orașului, a fostei biserici medievale a spitalului orașului, dedicată Sf. Nicolae, a clădirii spitalului și a unei mori cu trei roți. De satul Tăuții de Sus au mai aparținut trei pășuni și mai multe vie, ale căror venituri urmau să completeze sursa întreținerii spitalului.

În ciuda faptului că iezuiții, concurenți ai minoriților au protestat împotriva actului de donație, spunând că și ei ar avea și mai mare nevoie de aceleași venituri, reușind să și le asigure până în 1689, în mai 1692 are loc, în final, punerea în posesia minoriților a satului de către capitolul din Eger.

În următorul an, contele Karolyi Șandor emite un act de scutire de obligațiile privind înrolarea în armata imperială a locuitorilor satului Tăuți. Măsurile abuzive luate în defavoarea protestanților au fost abolite pe perioada revoluției conduse de Francisc Rakoczy II. între 1705-1710 – mai puțin între 1706-1708 –, spitalul și biserica amintită, respectiv satul Tăuți fiind retrocedate reformaților.

Pentru credința mărturisită, Francisc Rakoczy II acordă locuitorilor din Tăuții de Sus, la 27 august 1703, o scrisoare de protecție, ordonând armatei să nu producă nicio stricăciune acestora, iar la 24 martie 1708, în conformitate cu vechile drepturi reînnoiește scutirea de datorii, cens și contribuții extraordinare, pe locuitorii așezării Tăuții de Sus pentru lucrările pe care aceștia le fac la întreținerea spitalului și a casei săracilor, aflate încă din vechime pe domeniul minoriților din această localitate.

Ordinul minorit își redobândește dreptul de posesiune asupra localității din partea împăratului Carol VI în 1711 cu condiția obligației ca anual să întrețină din veniturile lui șase persoane sărace. Prin acest act s-a restaurat de fapt fundația medievală a judeului Omechin. De atunci și până în sec. al XX-lea Tăuții de Sus a rămas în proprietatea minoriților, iar parohia a fost întreținută de aceștia.

Evidențele din registrele matricole sunt ținute începând cu anul 1747. Chiar dacă o solicitare a locuitorilor satului de a-i scuti de plata unor taxe publice adresată reginei Maria Tereza este refuzată, donația amintită a fost reconfirmată în 1754, deși a fost chiar suplimentată cu 200 de florini.

La 11 noiembrie 1761, locuitorii din Tăuții de Sus adresează o scrisoare Ordinului Minorităților din Baia Mare, pe domeniul cărora se afla, prin care solicită ca în conformitate cu vechiul obicei, să li se permită să vândă horinca de prune și vinul, din ziua de Sf. Mihail și Gavril până la Sf. Gheorghe.

Conform istoriografiei minorite, aceștia au fost cei care „au restaurat” parohia catolică, lângă biserică în 1792. Nu am găsit informații certe despre locul în care se afla în vremea aceea parohia, dar după toate probabilitățile, ea s-a aflat pe locul, liber acum, unde se află curtea casei cu nr. 6 de pe strada Forestierului. Cei mai în vârstă, își aduc aminte de ea, prin anii 1950-1965; în acea clădire a funcționat grădinița (în 2 încăperi, spre

Săsar locuia Boer neny, un personaj pitoresc), iar mai apoi a funcționat aici un magazin alimentar.

După toate probabilitățile, în această casă a fost Parohia Romano-Catolică pe vremea minorităților.

Tăuții de Sus pe la 1850. Vedere spre Baia Sprie

Câteva documente istorice din secolul al XIX-lea, secolul națiunilor, vorbesc că în fierberea evenimentelor vremii, au fost implicați și tăuțeni, angajați în luptă pentru dezrobirea neamului românesc din Țara Ungurească.

Documentele pomenesc pe învățătorul Petru Porumb, membru marcant al cercului electoral Baia Mare, din care făceau parte și 756 de români (A. Iuga, „*Cu privire la Vasile Lucaciu. Acte, documente, procese*”, la Cooperativa de Editură a Notarilor, Baia Mare, 1940) și pe Demetriu Cânta (Dumitru Chincea). După instalarea părintelui Vasile Lucaciu la Șișești, în 27 august 1885, o frumoasă prietenie se leagă între el și învățătorul Petru Porumb de la noi din sat. Abia întors de la Sibiu, unde a participat ca delegat al cercului electoral Baia Mare, la Conferința Partidului Național Român, Vasile Lucaciu, la înțelegere cu Ștefan Bilțiu, președintele cercului electoral Baia Mare, convoacă pentru data de 9 iunie

1887, o adunare a alegătorilor din cercul electoral Baia Mare, la Tăuții de Sus, pentru a le aduce la cunoștință cele hotărâte la Sibiu cu privire la alegerile ce urmau să aibă loc în ziua de 17 iunie. În cuvântul său înflăcărat, Părintele Lucaciu trece în revistă toate nedreptățile și opresiunile îndreptate împotriva românilor în țara ungurească, acuzând guvernării de la Budapesta și Viena, dar și autoritățile locale pentru toate relele pe care este obligat să le îndure poporul român din Ardeal. La această adunare a participat și Andrei Boszormeny, pretorul plășii Băii Mari care, mulțumit de modul în care s-a desfășurat programul, a ținut și o vorbire ocazională, mulțumind conducătorilor, de tactul cum au știut să aducă la cunoștința poporului, cele hotărâte la Sibiu și liniștea în care s-a desfășurat programul.

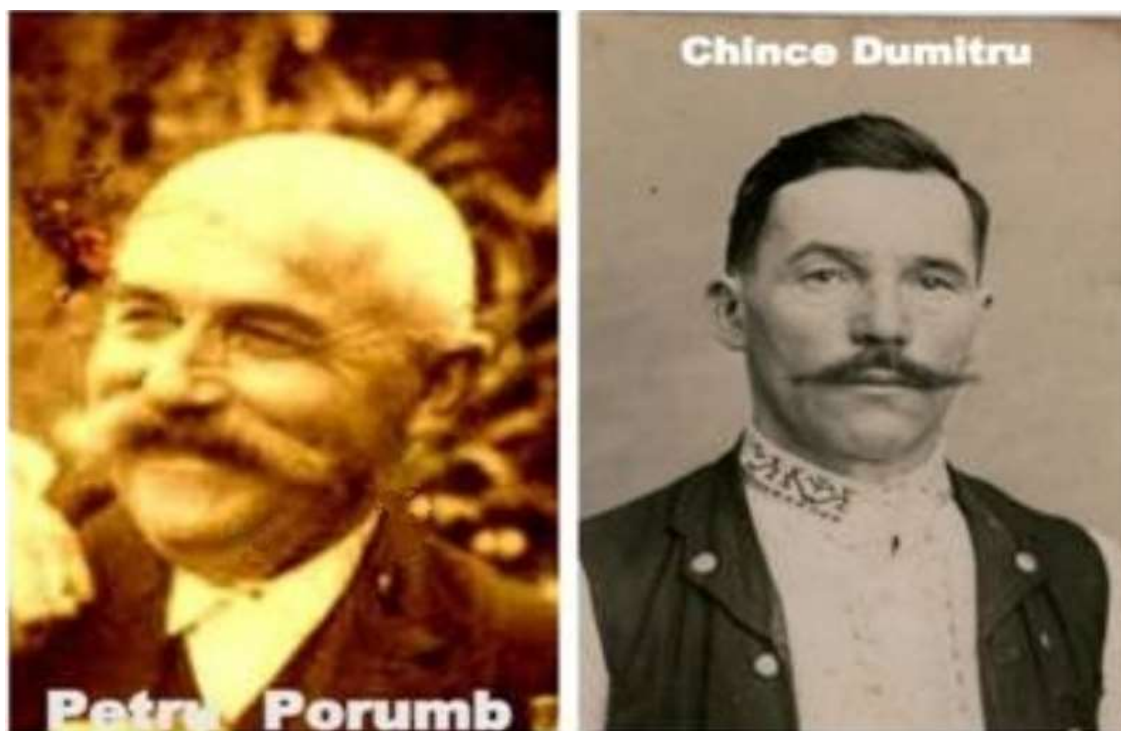
Evenimentele care au urmat, au dovedit faptul că rezultatul conferinței n-a fost acela pe care l-a consemnat primpretorul plasei. Presa maghiară, informată de renegatul Pop Sigismund, a început o campanie violentă împotriva lui Lucaciu. Foaia kossuth-istă, *Egyel-Erteş*, este în fruntea presei care cere arestarea lui Lucaciu „pentru turburare antipatriotică și ură adâncă ce o poartă poporului maghiar”.

În arhiva familiei Porumb am găsit o fotografie, care se pare a immortalizat acea adunare. Foarte multe elemente surprinse în fotografie ne conduc spre această concluzie. Fiind vară, lumea este îmbrăcată adecvat. Poza pare a fi făcută în curtea școlii vechi, astăzi dărâmată.

Adunarea alegătorilor din cercul electoral Baia Mare, din 9 iunie 1887

În urma denunțului făcut de notarul Pop Sigismund, Vasile Lucaciu este arestat în ziua de 26 august 1887 și închis câteva săptămâni, după care are loc un proces ce va dura 2 ani. Un alt moment din acea vreme în care întâlnim implicați tăuțeni, îl reprezintă Memorandumul din 1892. Între cei 300 de delegați reprezentând toate stările din Transilvania care au dus la 28 mai 1892 Memorandumul împăratului de la Viena s-a aflat și învățătorul Petru Porumb, împreună cu țărani gospodari Chince Dumitru și Chiuzbăian Vasiliu.

În lucrarea sa „Oameni de seamă ai Maramureșului”, Vasile Iuga de Saliște îi scrie numele – Cânta Demetriu, însă în matricola nașterilor de la Biserica greco-catolică apare Chince Dumitru

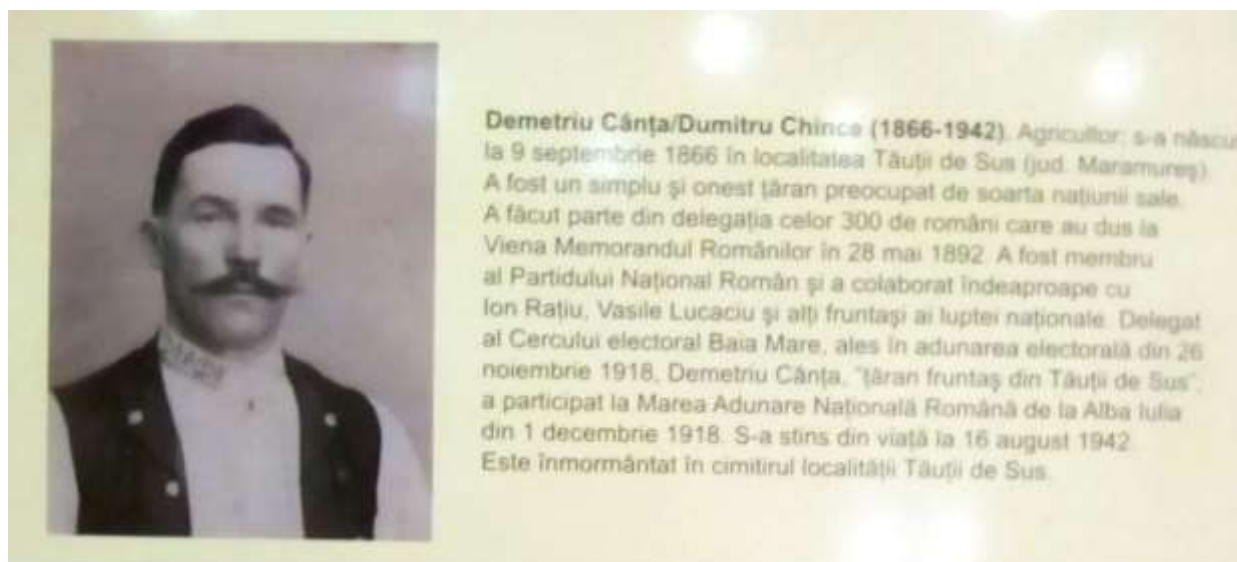
Un alt moment trăit cu înflăcărare de populația românească, dar și de membrii altor naționalități din Tăuții de Sus, s-a petrecut la începutul secolului al XX-lea când, la sfârșitul primului război mondial, românii din Ardeal, din Banat și Țara Ungurească erau hotărâți să se unească cu patria mamă, România.

CÂNTA, DEMETRIU
delegat

S-a născut în localitatea **Tăuții de Sus**, orașul Baia Sprie. **9 septembrie 1866**
A murit la **16 august 1942**.

Studii și activitate. A fost agricultor. A făcut parte din delegația celor 300 de români care au dus Memorandumul la Viena, în mai 1892. A activat în cadrul Partidului Național Român, colaborând cu Ioan Rațiu, Vasile Lucaciu și alți fruntași ai luptei naționale a românilor. Pentru meritele sale naționale a fost desemnat ca unul dintre delegații oficiali ai cercului electoral Baia Mare la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918.

Referințe: Ioan I. Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Alba Iulia, 2003, p. 234.

Fruntașii mișcării naționale române din provinciile românești aflate sub stăpânirea Imperiului austro-ungar au considerat oportun momentul și, în toamna anului 1918, au trecut la constituirea Comitetelor Naționale Române și a Gărzilor Naționale, în fiecare localitate. În sat la noi evenimentul a avut loc pe 24 noiembrie 1918, zi în care s-a desfășurat Adunarea Generală a locuitorilor români din comuna Tăuții de Sus. Convocătorul și președintele Adunării este D-I Augustin Dragoș.

Adunarea s-a soldat cu următoarele rezultate:

Comitetul Național Român al comunei Tăuții de Sus

Președinte . Demetriu Chincea

Vicepreședinte . Vasiliu Babiciu

Notar . Ioan Porumb

Garda Națională Română din Tăuții de Sus

Subofițer Ioan Petraș Comandant

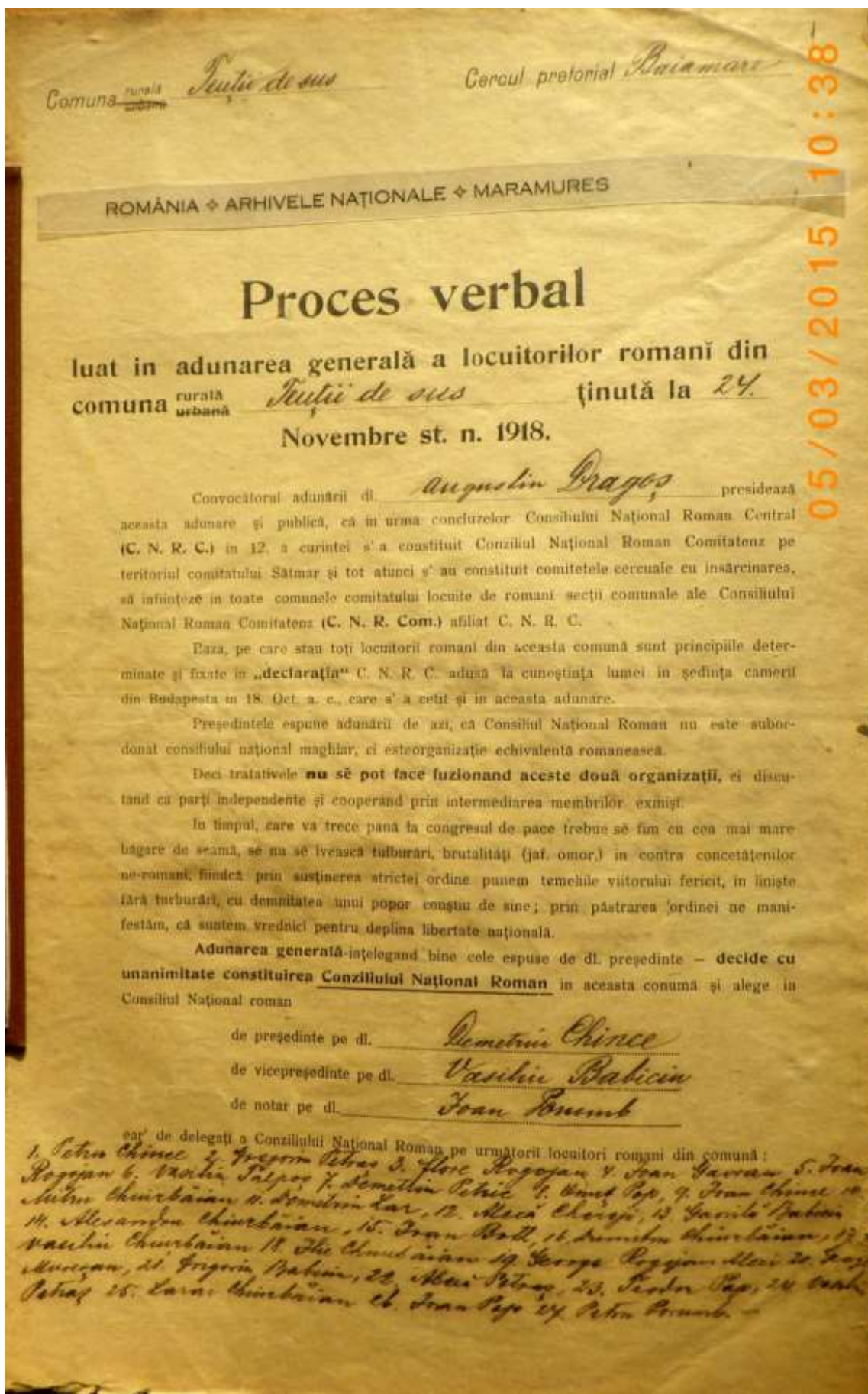
<i>Ilie Petraș</i>	<i>Vasiliu Talpoș</i>	<i>Gavril Bonte</i>	<i>George Rogoian</i>
<i>George Rogoian</i>	<i>Dumitru Petric</i>	<i>Gavril Talpoș</i>	<i>Ioan Chiuzbăian a</i>
<i>Mihail Chiuzbăian</i>	<i>Ioan Chince</i>	<i>Alexa Rogoian</i>	<i>Larului</i>
<i>George Lar</i>	<i>Grigore Petraș</i>	<i>Ilie Panța</i>	<i>Nicolae Pop</i>
<i>George Rus</i>	<i>Simion Aim</i>	<i>Teodor Pop</i>	<i>Mitru Chiuzbăian</i>
<i>Ioan Chiuzbăian</i>	<i>Ioan Petric</i>	<i>Vasiliu Setinger</i>	<i>Flore Petraș</i>
<i>Dumitru Talpoș</i>	<i>Flore Chiuzbăian</i>	<i>Ștefan Chince</i>	<i>Dumitru Savan</i>
<i>Vasiliu Babiciu</i>	<i>Vasiliu Rogoian</i>	<i>Ioan Pop a lui</i>	<i>Filip Talpo^o</i>
<i>Lazar Chiuzbăian</i>	<i>Ilie Talpoș</i>	<i>Nicolae</i>	<i>Alexa Savan</i>
<i>Dumitru Talpoș</i>	<i>Paul Iuhoș</i>	<i>Vasiliu Fănăpan</i>	<i>Ștefan Pop</i>
		<i>Ioan Chiuzbăian</i>	<i>Vasiliu Petraș</i>

Redăm mai jos *Jurământul* membrilor Gărzii și prima pagină din *Procesul-Verbal* al acestei Adunări:

Delegați la CNR Cercual Baia Mare

1. Petru Chince	10. Mitru Chiuzbăian	19. George Rogoian
2. Gregoriu Petraș	11. Demetriu Lar	20. George Mureșan
3. Flore Rogoian	12. Alexa Chereji	21. Grigore Babiciu
4. Ioan Găvran	13. Gavrilă Babiciu	22. Alexa Petraș
5. Ioan Rogoian	14. Alexandru Chiuzbăian	23. Teodor Pop
6. Vasiliu Talpoș	15. Ioan Both	24. Vasiliu Petraș
7. Demetriu Petric	16. Demetriu Chiuzbăian	25. Lazăr Chiuzbăian
8. Onuț Pop	17. Vasiliu Chiuzbăian	26. Ioan Pop
9. Ioan Chince	18. Ilie Chiuzbăian	27. Petru Porumb

La 26 noiembrie 1918 are loc adunarea cercului electoral Baia Mare care alege cinci delegați care vor participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Între cei cinci delegați se află și președintele Comitetului Național Român din Tăuții de Sus, Demetriu Cânta (Dumitru Chince), care în acest fel, participă nemijlocit la al doilea eveniment din viața românilor ardeleni, după ce, în 1892, a făcut parte din Delegația care a dus Memorandumul împăratului de la Viena, aflându-se astfel în compania marilor bărbați ai nației – Vasile Lucaciu, George Pop de Băsești, Gherasim Domide din Rodna.

Pentru împlinirea dorinței de veacuri a românilor de o parte și de alta a munților Carpați, s-au dat jefre de sânge inclusiv în cei doi ani cât România s-a aflat în război. Oituz, Mărăști și Mărășești sunt locuri emblematice ale acestei jertfe, dar câte nu mai sunt ele?

Nu știm cu siguranță locul de jertfă al celor 20 de tăuțeni, eroii neamului din acest război, dar nutrim sentimentul că ei nu s-au jertfit pentru împăratul austriac, ori pentru guvernul de la Budapesta, ci pentru idealul măreț al Unirii. Cuvine-se a le pomeni aici numele înscris de învățătorul Ioan Porumb pe o iconiță, păstrată în altarul Bisericii, după care sunt pomeniți doar o dată pe an, la slujba din Ziua Eroilor;

Sublocotenent Alexandru Duma	Goga Gheorghe
Chiuzbăian Lazăr	Mureșan Ioan
Chiuzbăian Iancu	Petrician Gheorghe
Chiuzbăian Vasile (a Turcului)	Pop Grigore
Chiuzbăian Ioan (a Turcului)	Rogojan Petru
Chiuzbăian Dumitru	Rogojan Dumitru
Chira Dumitru	Rogojan Arion
Both Ștefan	Rus Avram
Beregi Vasile	Sevan Grigore
Filipan Partenie	Viman Simion

Proces verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral Paia mare
 din comitatul Sălaj ținută în Paia mare
 la 16 November 1918.

Prezident: D. Ioan Selăgian

Notari: Mesandru Schillec
Graian Pop

Prezidentul dă cetire ordinului venit
 dela Consiliul Central Național Român,
 prin care se ordonă alegerea urgentă alor
 5 delegați în Marea Adunare Națională
 Română, care va fi convocată în scurt timp.
 Constată că publicarea alegerii de azi s'a
 vestit de cu vreme în toate comunele din
 cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi
 provoacă să numească 2 bărbați de incre-
 dere.

Se numesc de atari prin .....

unanimitate dnii
George Dippa și
Gavril Floidary

Prezidentul deschide votarea, care
 decurgând în ordine, pe baza scrutiniului
 făcut de biroul adunării se constată că
majoritatea voturilor au întrunit dnii
unanimitatea

D. Theofil Dragoș din Paia mare, adivat
Meșiu Popol mare proprietar
Nicolau Barbul Hociro, avândator proprietar
Demetriu Santa, găitor domus, teren frumtuș
Dr. Vasile Selăgian adv. leini

ca urmare prezidiul declară pe dnii:

D. Theofil Dragoș
Meșiu Popol
Nicolau Barbul
Demetriu Santa

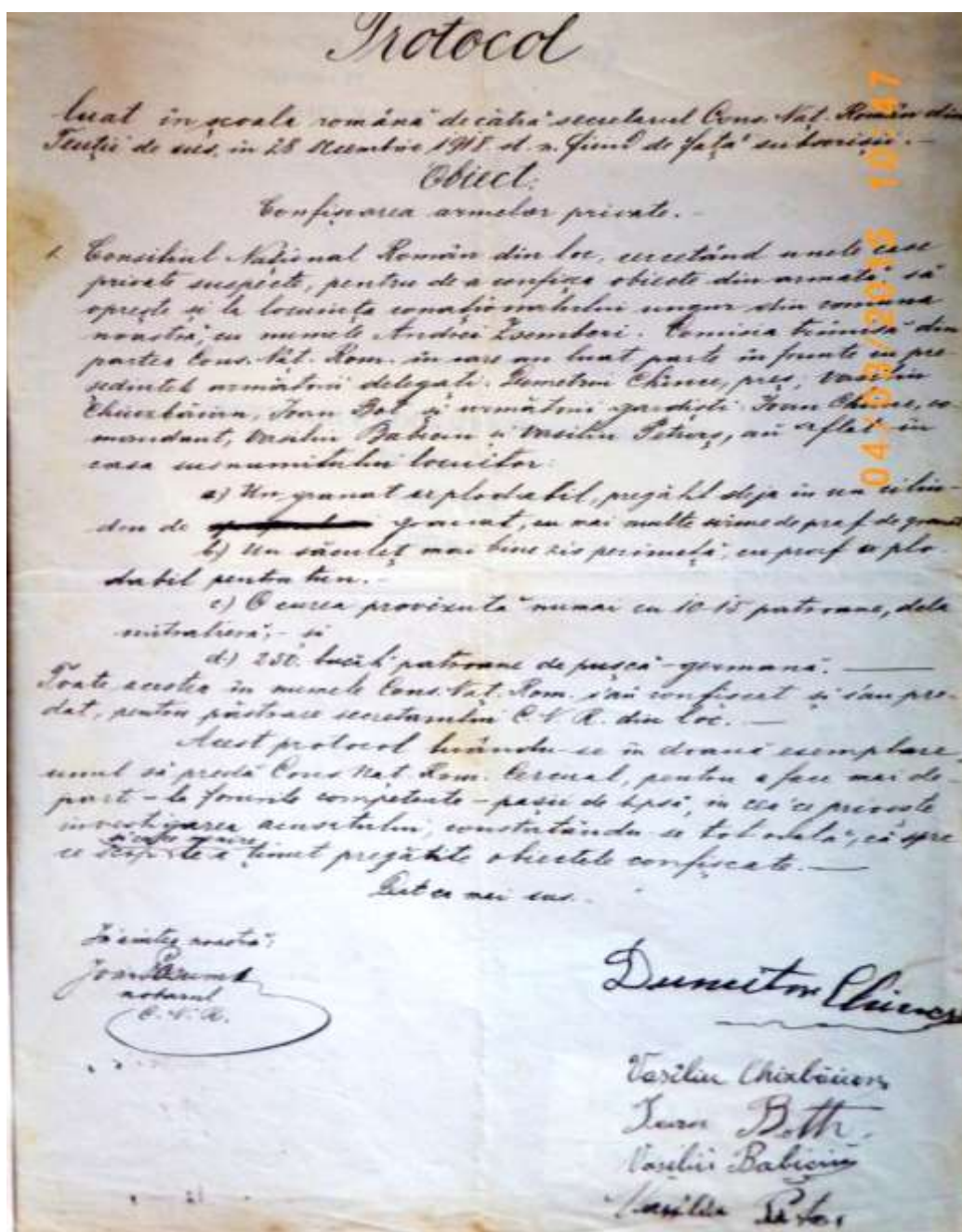
05/03/2015 10:44

Tăuții de Sus după Marea Unire din 1918

După euforia înălțătoarei Uniri au urmat însă multe provocări și acțiuni dușmănoase, cărora Comitetele Naționale Române locale au trebuit să le facă față.

Și în Tăuții au existat astfel de evenimente. Redăm aici protocolul din 28 decembrie 1918, prin care delegația Comitetului Național Român din sat a procedat la confiscarea armamentului deținut de Andrei Zsemberi, consătean de naționalitate maghiară.

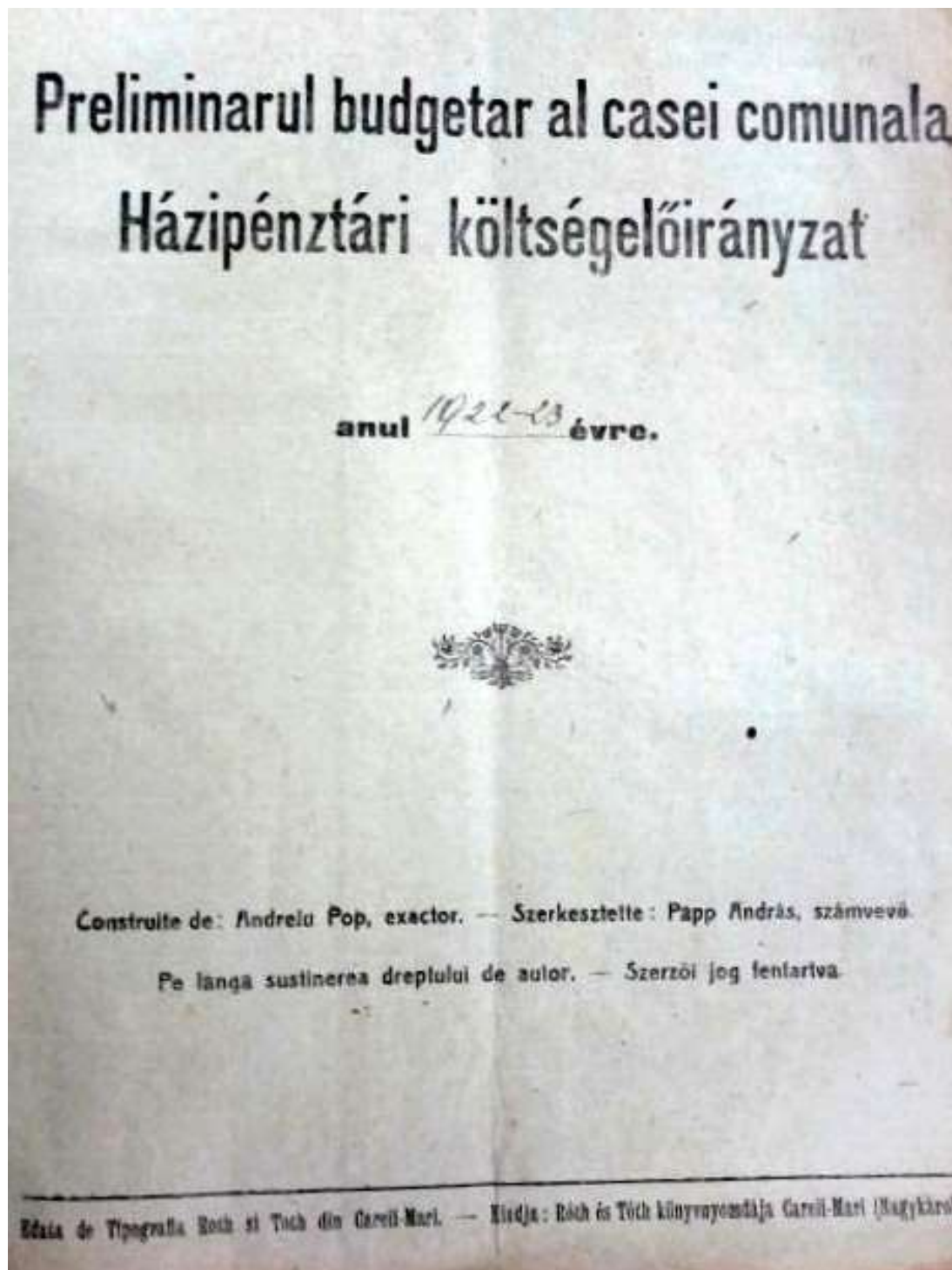
Documentul provine de la Arhivele naționale, fondul Comitetul Național Român din Tăuții de Sus.

După actul Unirii, urmează o perioadă de tranziție, timp în care Transilvania este provincie autonomă în cadrul regatului României, având în frunte un Consiliu Dirigent și administrații locale provizorii. În acest timp are loc armonizarea legislației și adoptarea a două legi importante: legea alegerilor și cea a reformei agrare.

După această perioadă, din 1922, putem vorbi de o administrație locală legitimă, rezultată în urma alegerilor. Așa se face că în 1922, găsim în Tăuții de Sus o primărie și un primar, Petru Chince.

Arhivele Naționale MM, inv. 215, prefectura plășii Baia Mare, 76/1922

Din acea perioadă am găsit și proiectul de buget comunal pentru 1923.

Din acest document aflăm trebuințele administrației locale în noua situație politico-administrativă, dar și faptul că resursele locale nu îndeșteulau decât în foarte mică măsură nevoile comunei (doar 5 %), existând o diferență de 37541 lei față de necesități.

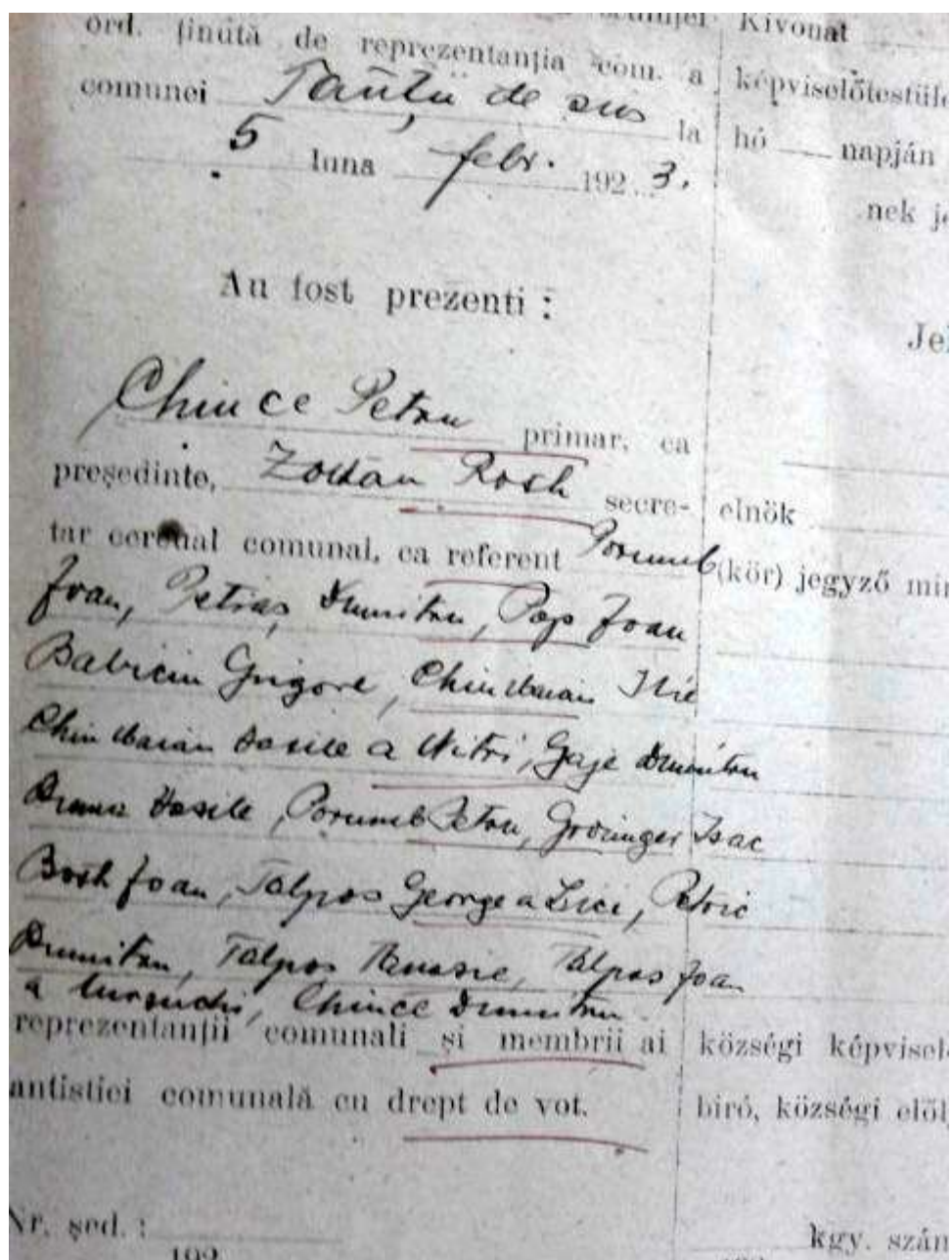
Tot din perioada respectivă am găsit în Arhive un document contabil care prezintă plățile făcute de primărie în luna martie 1923 și preambulul Procesului verbal al ședinței Primăriei din 5 februarie 1923, în care s-a dezbătut proiectul de buget al comunei pentru anul 1923.

		Debit — Kiadás.		MÉRLETES DEBITÁVA ÉS KIVIRÁGI MÉRLEGE		Observare Jegyzet
		Obiectul debitării A kiadás tárgya		Suma Szám	Suma în valută Készpénz	
			Apof	1100	✓	
37	20/10		Apofamentul vechi de casa	11	✓	
38	"		Practi de casa	90	✓	
39	"		Actiuni vechi ale O. P. de casa	25 50	✓	
40	"		Practi stampate comune	100	✓	
41	"		Practi pentru plata impozitelor	1600	✓	
42	"		Practi pentru facturi de rețea	5110 10	✓	
43	"		Practi pentru facturi pentru reparații și repararea facturilor comune	400	✓	
44	29		Practi pentru facturi de casa	200	✓	
45	29/10		Practi pentru facturi de casa la 21 Martie 1923	976	✓	
46	3/4		Practi pentru facturi de casa	600	✓	#
47	"		Practi de casa	200	✓	1923 20
48	"		Practi pentru facturi de casa	2100	✓	
49	"		Practi pentru facturi de casa	10	✓	
50	"		Practi pentru facturi de casa	20	✓	
51	"		Practi pentru facturi de casa	5770	✓	
52	"		Practi pentru facturi de casa	250	✓	
53	"		Practi pentru facturi de casa	600	✓	
54	"		Practi pentru facturi de casa	100	✓	
55	"		Practi pentru facturi de casa	60	✓	
56	"		Practi pentru facturi de casa	5131 10	✓	
57	"		Practi pentru facturi de casa	1200	✓	
58	"		Practi pentru facturi de casa	1250	✓	
59	"		Practi pentru facturi de casa	600	✓	
60	"		Practi pentru facturi de casa	200	✓	
61	"		Practi pentru facturi de casa	100	✓	
62	"		Practi pentru facturi de casa	5000	✓	
63	"		Practi pentru facturi de casa	250	✓	
64	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
65	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
66	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
67	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
68	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
69	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
70	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
71	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
72	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
73	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
74	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
75	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
76	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	
77	"		Practi pentru facturi de casa	1000 70	✓	

Suma de mar la 31 Martie 1923
10000 70

București, 10 Martie 1923
Primarul: Petru Chișinău

Numele reprezentantului A képviselő neve:	Semnătura A meghívás ellomertés
Porumb Ioan	
Petrus Dumitru	
Pap Ioan	
Balnicu Grigore	
Chirbăreanu The	
" Pantaleon	
Gaje Dumitru	
Dumă Vasile	
Porumb Petru	
Groșinger Iac	
Bosch Ioan	
Talpoș Gheorghe a lui	
Petric Dumitru	
Talpoș Tanarie	
" Ioan a Ursachi	
Chiu ce Dumitru	

După adoptarea noii Constituții din 1923 și a unei legi electorale unitare, în 1926, guvernul liberal organizează, la 18 februarie 1926, alegeri locale, în urma cărora, în Tăuții de Sus este ales primar, Ioan Petraș, alias Nuțuca lui Irimnie.

În vremea ungarilor 1940-1945

După Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, odată cu cedarea Ardealului de nord, Ungariei Hortyste, vremurile tulburi s-au abătut și asupra satului Tăuții de Sus. Spiritul revanșard, clocotind de ură și răzbunare, după ceea ce ungurii numesc și astăzi cea mai mare umilință la adresa lor, Pacea de la Trianon, s-a manifestat cu putere încă de la 1 septembrie, când armata ungară a invadat pământul românesc. Chiar dacă în Tăuții de Sus nu s-au înregistrat crime făcute de honvezi și formațiunile paramilitare care au însoțit armata invadatoare în rândul românilor din sat, așa cum s-a întâmplat la Ip, Trăznea, Moisei și în multe alte localități din Ardeal, ajunse vremelnic sub ocupația ungară, nu înseamnă că viața românilor din sat a fost ușoară în această perioadă.

Au fost interzise întrunirile de orice natură; tinerii, băieți și fete, au fost obligați să participe la instruirea militară, levente, aplicându-se pedepse grele celor care se sustrăgeau, se rechiziționau produsele agricole, grâu, porumb, cartofi, fasole, alimente, făina, slănina, dar și animale, în special porci și viței. Caii tineri și sănătoși erau încorporați în armată după un riguros control de către un medic veterinar militar, pentru un serviciu de 3 ani. Cei care mai trăiau la terminarea stagiului erau returnați proprietarilor de drept. Tinerii încorporabili se refugiau în pădurea din nordul satului, pentru a scăpa de înrolare în armata ungară, iar cei cu școală, s-au refugiat în regat. A fost și cazul tânărului învățător Gavril Babici și a proaspătului absolvent al școlii de ucenici, Ariton Mureșan.

Administrația ungurească a numit primar și funcționari locali, cum altfel, numai locuitori sau persoane de naționalitate maghiară.

Primar a fost Vigh Francisc, iar Iulhasz subprimar. La început primăria a funcționat într-o casă care a fost până în 1920, parohia romano-catolică, în care locuia atunci Vigh Feri.

Un fapt meritoriu ce trebuie menționat; în acea perioadă s-a construit în sat, o clădire, mare pentru acele vremuri, care să adăpostească toate instituțiile administrative: primăria, postul de jandarmi, notariatul.

În 1941, toți cei 35 de evrei din sat, înregistrați la recensământul oficial din 1940, au fost adunați și deportați în lagărele pentru evrei din Germania și Polonia. Niciunul nu s-a mai întors în sat.

Frida Winkler, născută Gros Ingersoll s-a născut în 1912 în Girodtotfalu, România. Ea a fost fiica lui Izsak și Terez, născută Ferencz. A fost căsătorită. Înainte de al doilea război mondial, ea a trăit în Supur, jud. Sălaj, România. În timpul războiului a fost în tabăra Stutthof.

Sursa de informații: Lista de prizonieri din lagărul de concentrare Stutthoff, Nevek - femeii evreiești din lagăr de concentrare Stutthof, Beate Klarsfeld Foundation și Yad Vashem, 1995

Tăuții de Sus după război 1945-1965

După război, prima administrație românească provizorie, are la bază structura administrativă de dinaintea Dictatului de la Viena. În Tăuții de Sus este numit primar Petraș Ștefan.

La 19 noiembrie 1946, au avut loc alegeri locale, care au adus și în Tăuții de Sus la primărie un comunist, pe Chincea Ioan, alias Ianoșu Ionu Chincii. Notarul acelei perioade a fost Valerian Cristel, iar soția sa, Luiza, secretar. Chincea Ioan devine astfel, al doilea primar, din neamul Chincea după unchiul său, Chincea Petru.

În această perioadă, comuniștii înfăptuiesc reforma agrară. Sunt expropriați chiaburii Ursu lui Irimnie, avocatul Pop Ionel și Hoban, amândoi din Baia Mare, dar și ultimele proprietăți funciare ale Ordinului Minorităților. Reforma s-a limitat la împărțirea pământului, fără ca noii proprietari să fie înscrși în cartea funciară, fapt care a generat multe procese în instanță, după 1990.

La 20 iunie 1949, instituția primăriei este înlocuită de Comitetul Provizoriu al comunei, condus de un președinte. Primul a fost Goja Dumitru, urmat de Niculescu, zis Făurar.

Vasile Petraș, exponent al luptei anticomuniste din Tăuții de Sus, provine din familia Petraș, familie înstărită la sfârșitul deceniului 5 și începutul deceniului 6 din secolul trecut.

Catalogați de comuniști drept *chiaburi*, au fost deposedați de marea majoritate a mijloacelor de producție, în special pământuri. Vasile, cunoscut drept Loți lui Irimnie, era la începutul războiului, membru al tineretului liberal. După anul 1946, a fost în fruntea celor care se declarau împotriva comuniștilor, fiind și cel mai vehement anticomunist. Pentru atitudinea sa de „dușman al poporului”, a fost închis în mai multe rânduri, iar în scurtele perioade de libertate a șezut mai mult pe râuri. Noaptea cobora în sat, pe Valea Morii și pe Valea Gordanului, unde, în locuri știute, neamurile și prietenii îi lăsau mâncare și cele trebuincioase, ori îl întâlneau cu mare precauție.

În zilele noastre

În anii socialismului, Tăuții de Sus cunoaște o dezvoltare fără precedent, sub toate aspectele.

În viața economică, în hotarele satului apar „din iarba verde” noi unități industriale, Flotația Centrală, Uzina de Utilaj Minier și Reparații, Întreprinderea de Producție Industrială și Construcții-Căi Ferate, Autobaza 2, Trustul de Construcții și Montaj Minier, se extinde Secția de Industrializarea Lemnului. În plan social se înmulțesc locurile de muncă, se construiesc blocurile de locuințe și spațiile comerciale din zona SIL-IPIC-CF, se construiește și se extinde clădirea școlii. Ca urmare a activității economice a acestor unități, Tăuții de Sus ajunge să realizeze jumătate din veniturile bugetului primăriei Baia Sprie.

Tinerii din sat se îndreaptă, în număr tot mai mare, spre învățământul liceal și spre cel superior, evoluție subliniată în capitolul „Învățământ”.

Ca un revers al medaliei, scade drastic numărul animalelor, se produce o poluare a solului, a apei și a aerului cu efecte din ce în ce mai periculoase pentru om, se neglijează nepermis de mult nevoile spirituale ale oamenilor.

După 1990, odată cu declinul economic, greu de imaginat, însoțit de închiderea, una după alta, a unităților economice, nu numai din sat, dar și din jurul nostru, situația s-a deteriorat grav. Cu un șomaj ridicat, fără o perspectivă apropiată de a găsi un loc de muncă, tinerii tăuțeni iau calea străinătății. Exodul lor a început să se simtă după anul 2000, când banii trimiși acasă le-a permis părinților să le construiască case noi, să le renoveze și să le extindă pe cele vechi. Criza economică europeană i-a afectat pe cei mai mulți tăuțeni plecați și a încetinit, până aproape de oprire, acest fenomen.

Numele satului de-a lungul timpului

Gerod, alio nomine Tothfalu 1400

Gyrolth 1408 (Csanki Ianos, pag 487)

Girod-Totfalu 1851 (Fenyés)

Girod Tothfalu 1828 (Nagy Ianos, pag 369)

Acestea sunt numele sub care apare satul Tăuții de Sus în lucrarea lui Coriolan Suci, „*Dicționar istoric al localităților din Transilvania*”, apărută la Editura Academiei Republicii Populare Române.

Felsothothfalu 1497 6 ianuarie Privilegiul acordat satului de Vladislav al II lea

Girod falu

Tothfalu=Satul slovac

Tejfeles, (Smântânari) și câteodată Veslinger, cu aceste nume, în **1692**, primpretorul Szirmay Gyorgy a înregistrat satul în documente oficiale ale preturii, pentru că

locuitorii satului aveau nenumărate vaci și bivoli, din laptele cărora pregăteau o smântână de foarte bună calitate și un caș admirabil pe care-l puneau în vânzare sub numele de „vesling” (Andrei Gh. Latis, *Maramureșul și ținuturile sătmărene*, Manuscris la Muzeul de Istorie Baia Mare)

Tăuțișor. (*Dariu Pop, Mărturii strămoșești, Ed Tipogr. „Athenaeum” Satu Mar 1938. pag 90-91*) Așa își alintau odinioară satulși locuitorii săi, în fiecare toamnă, pentru că în această perioadă, munca lor de peste an își arăta roadele, dar mai ales pentru că, recolta de **castane** le aducea un belșug cum nu aveau peste an. Chiar dacă efemeră, această bogăție le permitea să se aprovizioneze cu cele trebuincioase: lemne de foc, un porc, haine noi pentru copii, pentru a trece mai bine iarna.

Teuții de Susu, în Matricolele Bisericii Greco-catolice

POPULAȚIA

Despre primii locuitori în vatra de astăzi a satului nu am găsit date, dar izvoare istorice descoperite întâmplător pe aceste locuri indica existența activității umane, fie ea doar pasageră, încă din neoliticul superior.

Am evidențiat acest fapt, la începutul capitolului de istorie a așezării.

Primele dovezi scrise despre așezare, au apărut mult mai târziu, la începutul secolului al XIV-lea, însă abia din secolul al XVIII-lea avem documente care ne permit să identificăm mărimea așezării și să aproximăm numărul locuitorilor săi. Este acea „hartă Iosefina”, o hartă militară a armatei imperiale austriece, realizată între 1764-1785, pe care sunt reprezentate 48 de case, înșirate de o parte și de alta a drumului, iar un al treilea șir în partea dreaptă a râului Săsari, de la valea Morii, până aproape de gura Gordanului. Putem deduce că satul avea atunci 200-230 locuitori.

Începând cu secolul al XIX-lea se înmulțesc sursele care indică evoluția populației din Tăuții de Sus. Cele mai multe informații în acest sens ne sunt furnizate de Sematismele Bisericii Greco-catolice.

Numărul sufletelor greco-catolice din Tăuții de Sus, conform Sematismelor Episcopiei de la Muncaci 1814-1856 este prezentat în graficul următor

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, când zona noastră geografică era arondată Episcopiei Greco-Catolice de la Muncaci, aceasta a publicat 11 Sematisme. Numărul foarte mare de parohii și filii a foarte întinsei eparhii, precum și condițiile concrete ale vremii (legături terestre, mijloace de comunicare, nivel de instruire), au făcut ca informațiile transmise de aceste acte ale bisericii catolice, să fie lapidare și limitate în cel mai bun caz la numărul de suflete care aparțineau strict acestei religii, omițându-le pe cele ale altor religii, fie ele chiar catolice de exemplu romano-catolică, cu atât mai mult a celorlalte. Situația se schimbă după 1860, odată cu înființarea noii Episcopii Greco-Catolice de la Gherla. Începând din 1894, Sematismele acestei Eparhii transmit informații mai detaliate despre întreaga populație a așezării, componenta ei confesională, dar și informații despre învățământul confesional (numărul copiilor de vârstă școlară, numărul copiilor cuprinși în activitatea școlară), numele preotului și cel al diaconului din fiecare unitate bisericească.

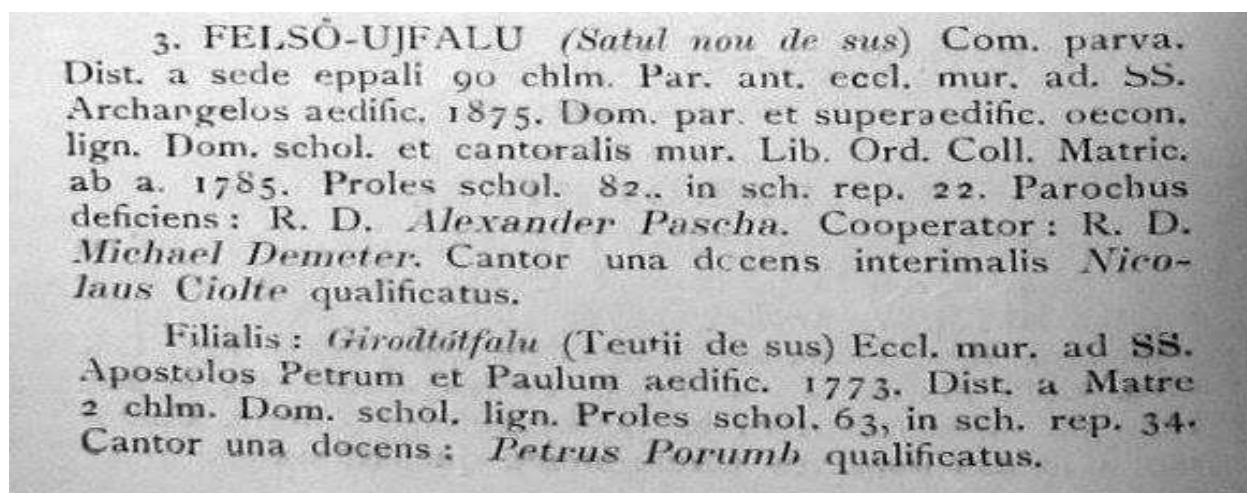
Populația și școlarii din Tăuții de Sus în Sematismele Greco-Catolice

Anul	Total populație	Greco-Catolici	Romano Catolici			Evrei	Copii de școală		
1792		330							
1806									
1814		403							
1816		392							
1821		349							
1822		348							
1825		397							
1829		350							
1831		369							
1833		374							
1835		374							
1837		452							
1841									
1847		472					11		
1856		467					10		
1867		508						22	
1877		544						42	
1882*	517 ?	208 ?	300 ?		4	5			
1894	715	623	80		5	7			
1900	790	692	86		2	10			
1903	841	723	88	2	3	25	80	36	20
1906	830	725	85	2	3	15	52	15	35
1914	959	802	119		11	27	55	32	35
1925	941								
1932	973	889	65			19			
1936	1019	910	70	8	5	26			

Nota * În sematismul din 1882 cifrele pentru Filia „Girodtotfalu” sunt sub semnul întrebării, fiind în contradicție flagrantă cu cele ale recensământului oficial făcut cu numai 2 ani mai înainte, în 1880, care arată următoarea situație: Greco-catolici-526, romano catolici-94, reformați-13 izraelți-6 și o populație totală de 639 locuitori/

Sematismul eparhiei Maramureșului 1900

Sematismul eparhiei Maramureșului 1936

	GRC.	LRC.	HC.	Jud.
In Matre:	623	—	—	7
In Filiali: †	692	86	2	10
Summa:	1315	86	2	17

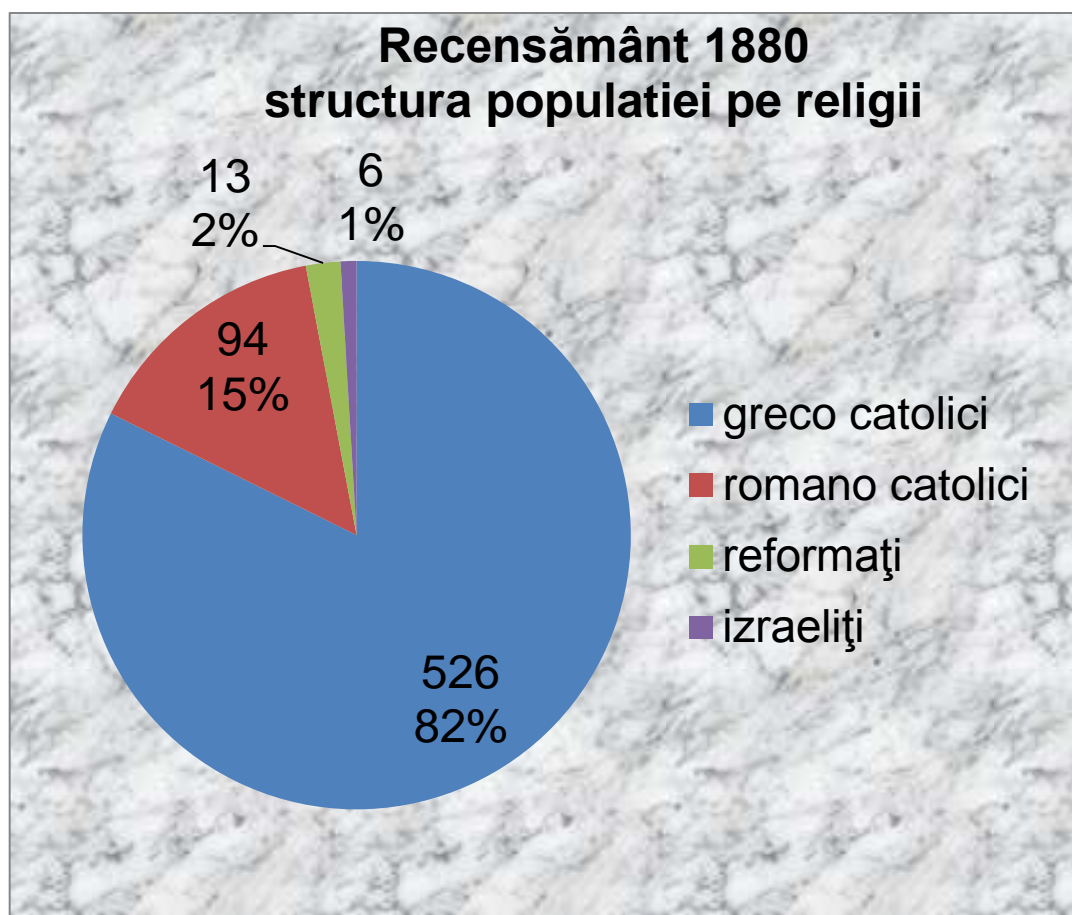
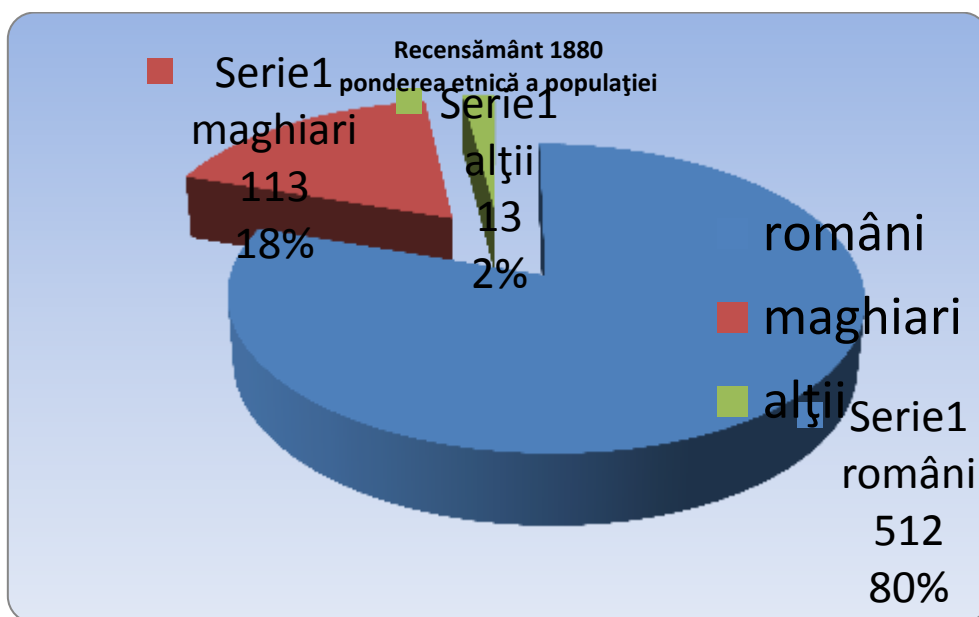
Lingua romana. Post. ult. et stat. telegr. Nagybánya.

Numărul enoriașilor în secolul XIX-lea și al XX-lea, în baza registrelor Eparhiei Romano-Catolice:

Anul	Romano-catolici	Greco-catolici	Ortodocși	Lutherani	Reformați	Evrei	Bapțiști
1820	65	Cu privire la ceilalți, nu există înregistrări.					
1827	90	Nu sunt înregistrați enoriași de altă religie.					
1830	99	396			1		
1835	112	372			1		
1840	105	460			2		
1851	101	519			2	5	
1864	109	517				2	
1870	128	592	5		1	6	
1874	122	578	3		7	-	
1882	105	522			10		
1889	132	586	3		12	8	
1893	96	566	2		7	8	
1907	130	542		2	2	8	
1913	120	809	2		12	31	
1931	124	873				32	3

Primul recensământ oficial în care sunt consemnate date despre Tăuții de Sus a avut loc în anul **1880**

Populația totală 639, din care: Alfabetizati 43, Case 132

Remarcăm că, în cca100 de ani, satul a crescut de trei ori, atât la numărul de case cât și la numărul de locuitori. Dincolo de cifrele seci ale acestui recensământ, un element statistic important este cel al numărului de membri ai unei familii. Dacă presupunem că toate casele erau locuite de același număr de persoane, atunci în fiecare casă locuiau

familii cu 5 membri (2 părinți și 3 copii și/sau tineri), ceea ce înseamnă că cca 400 dintre locuitori erau copii și tineri. aprox. 60%. Mai știm și faptul că, în acele vremuri o familie avea 4-8 urmași, ceea ce însemna că în sat erau cca 70-80 de familii cu 5-6 copii și tineri și cca 80-90 persoane în vârstă.

Componența etnică a populației rezultată în urma aceluși recensământ arată că românii reprezentau populația covârșitor majoritară în sat, cu o pondere de 80,12%

Alte recensăminte oficiale

1930	Populația totală	1031		Case	247
	<i>Din care:</i>			<i>greco- catolici</i>	920
	<i>Români</i>	924		<i>romano- catolici</i>	74
	<i>Maghiari</i>	70		<i>reformați</i>	5
	<i>Germani</i>	1		<i>mozaică</i>	32
	<i>Evrei</i>	32			
	<i>Țigani</i>	4			

1940	Populație totală	1032
	<i>Din care:</i>	
	<i>români</i>	896
	<i>maghiari</i>	103
	<i>evrei</i>	35

2002	Populație totală	2652	Gospodării	+80 apartamente
	<i>Rel.</i>			
	<i>Ortodoxă</i>	1986		
	<i>Gr. catolici</i>	78		
	<i>Rom. Catolici</i>	123		
	<i>Reformați</i>	133		
	<i>Penticostali</i>	213		
	<i>Martorii lui Iehova</i>	46		
	<i>Bapțiști</i>	19		
	<i>Alte</i>	54		

Structura populației pe sexe și grupe de vârstă

Urmărind recensământul populației din data de 17 martie 2002 se constată că, din totalul populației localității de 2583 de locuitori, 1309 sunt de sex masculin și 1276 sunt de sex feminin. Analizând tabelul de mai jos constatăm existența unor valori apropiate între cele două sexe. Se constată că pe grupe mari de vârstă procentul cel mai mare de locuitori îl reprezintă populația adultă cuprinsă între 20 – 65 ani care este de 58% din totalul populației.

Preșcolari	182	7,04%
De vârstă școlară	436	16,88%
Activă	1504	58,22%

Localitate	Tăuții de Sus		
Sex	Ambele	M	F
Populația totală	2583	1309	1274
0-4 ani	182	96	86
5-9 ani	189	93	96

10-14 ani	247	132	115
15-19 ani	237	114	123
20-24 ani	238	133	105
25-29 ani	142	80	62
30-34 ani	146	71	75
35-39 ani	196	98	98
40-44 ani	177	93	84
45-49 ani	166	85	81
50-54 ani	178	89	89
55-59 ani	135	71	64
60-64 ani	126	60	66
65-69 ani	101	44	57
70-74 ani	62	24	38
75-79 ani	29	14	15
80-84 ani	26	11	15
85 si peste	6	1	5

2011	Populație totală	2643	Gospodării	834+ 80 apartamente
	Ortodocși		1943	
	Rom catolici		95	
	Gr.catolici	47		
	Reformați		104	
	Creștini de rit vechi		26	
	Bapțiști		24	
	Penticostali		271	
	Advențiști de ziua a 7-a		3	
	Creștini dupa evang.		25	
	Martorii lui Iehova		48	
	Alte religii		21	
	Fără religie		30	
	Atei		6	

Structura ocupațională a populației

Localitatea	Tăuții de Sus			
	sex	Ambe sexe	barbati	femei
Populația activă		1085	644	441
Agricultură Silvicultură		8	6	2
Piscicultură		–	–	–
Industria extractivă		150	136	14
Industria prelucrătoare		549	308	241
Producția și distribuția energiei, gazului, apei		12	8	4

Comerț hoteluri și alimentație publică	76	19	57
Transporturi și telecomunicații	57	42	15
Construcții	65	49	16
Finanțe bănci asigurări	2	–	2
Cercetare-Dezvoltare informatică	14	8	6
Administrație Publică, asig. sociale	23	18	5
Învățământ	23	7	16
Sănătate și asistență soc.	21	2	19
Cultură sport turism	3	1	2
Alte activități	13	9	4
Pers în căutare	69	31	38

Evoluția demografică

Anii	Nașteri	Din care:		Casatoriile	Decese	
		Băieți	Fete		Total	d.c.Copii
1871	30	15	15	1	38	17
1872	7	5	2	7	18	4
1873	18	10	8	11	18	14
1874	14	8	6	5	14	7
1875	27	14	13	7	13	3
1876	16	7	9	11	23	17
1877	19	7	12	7	11	6
1878	17	9	8	6	10	-
1879	29	12	17	4	4	3
1880	14	7	7	3	15	1
1881	28	18	10	7	7	-
1882	15	9	6	?	7	-
1883	12	7	5	4	4	-
1884	15	8	7	3	9	2
1885	19	9	10	4	8	1
1886	14	5	9	11	21	12

Anii	Nașteri	Din care:		Casatorii	Decese	
		Băieți	Fete		Total	d.c.Copii
1887	32	14	18	4	17	5
1888	27	13	14	5	12	6
1889	22	7	15	7	9	5
1890	22	10	12	7	16	10
Total	392	189	203	114	274	115

1871-1874, 1876, 1886, 1890, șapte ani dramatici în care mortalitatea în rândul copiilor până la 14 ani, a depășit 85% (1886) din totalul deceselor: în 1781-44,73%, 1782-57,14%, 1783-77,77%, 1784-50%, 1786-58, 33%, 1890-45,45%. În cele mai multe cazuri, la rubrica „cauza decesului”, este trecută mențiunea „neștiută”, în 1876 apare în 7 situații, cauza, difterie, în 1886, 8 cazuri debilitate și 2 de tusa, în 1890, 3 debilitate și 2 neștiută. Cca 75 % din decesele în rândul copiilor, o reprezintă mortalitatea infantilă (sub 1 an).

În cei 20 de ani ai intervalului cercetat, 1871-1890 sporul natural al populației a fost pozitiv, înregistrându-se o creștere de 118 locuitori, o medie de 5,9 pe an.

În totalul celor 392 de nașteri ponderea băieți/fete este echilibrată cu un plus benefic de 14 în favoarea fetelor.

Nașterile din Tăuții de Sus 1991-2010

An	Fete	Băieți	Total
1991	24	24	48
1992	23	15	38
1993	21	30	51
1994	22	14	36
1995	14	22	36
1996	22	17	39
1997	22	15	37
1998	17	32	49
1999	23	24	47
2000	16	14	30
2001	12	15	27
2002	19	18	37
2003	25	20	45
2004	22	14	36
2005	17	24	41
2006	21	17	38
2007	26	17	43
2008	18	15	33
2009	15	14	29
2010	25	16	41
Total	425	392	817

Populația **stabilă (rezidentă)** pe județe, categorii de localități, municipii, orașe, comune și localități componente la Recensământul populației și al locuințelor 2011, potrivit site-ului: www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2014/01/rpl_2011_populatia-pe-categorii-de-localitati.xls

ORAS BAIA SPRIE	15476
BAIA SPRIE	10633
CHIUZBAIA	657
TAUTII DE SUS	3093
SATU NOU DE SUS	1093

Raportat la numărul locuitorilor, în intervalul 1871-1890, numărul nașterilor la 100 locuitori a fost de 61, iar în intervalul 1991-2011 de doar 30 de nașteri la 100 locuitori, o reducere cu mai mult de jumătate în 120 de ani. Fenomenul este extrem de îngrijorător, cu cât el se manifestă la nivelul întregii țări, dar și al Europei

În intervalul studiat, în sat au apărut 114 familii noi, 191 dintre miri, au fost „poporani”, adică fii ai satului și 37 străini. Doar șapte mirese au plecat de noră în alte sate și 30 au venit de noră în Tăuții de Sus. Putem spune că, în acele vremuri, comunitatea din Tăuții de Sus nu era una închisă, în ciuda mobilității mai anevoioase sau a credințelor populare privind căsătoria. Satul avea, așadar, și în acele vremuri, o deschidere spre lume, chiar dacă doar spre cea apropiată. Destul de mulți orășeni au venit de jineri în Tăuți, 6 băimăreni și 3 băispreni.

Precum se vede dragostea nu ține seamă de nici un fel de opreliști lumești. Ea vine când și de unde nu te aștepți. În ciuda acestui fapt, societatea și biserica, religiile mai bine spus, au ridicat în calea ei bariere mai mult sau mai puțin înțelese. Un exemplu de acest fel îl constituie căsătoria între tineri botezați în religii diferite. Pentru ca ea să se poată înfăptui era nevoie de o dispensă de la episcop. Iată cum arată un asemenea act, emis la 9 iulie 1799 de către episcopul greco-catholic de la Muncaci, Andrei Bacinski.

Dilecte Filii Venerabilissimi!

Quod nos exera Ecclesia Sicut Infidelium ad unum statum
perduca habetur, ut Divina Officia in Eadem condescens
peragi possint, Brevi famulatum per Sponsos dargior,
præstaream Ecclesiam ad edigentiam S. Ritus solemniter
Benedicendi.

Quod vero consensu aliorum pro parte Sponsorum
Dni nempe, Joannis Bapp, et Elizabethæ Abraham
penitentiis promissum, cum aliis quos super primo Brevi
mulgationibus in Domino Dringense, divinito aliud Can
nonicum non subvexerunt Impedimentum. In reliquo
imperio Episcopi Benedicendi maneo

Brevi

Adhuc Bator:
Andreas

Ungvár 9. Julii
1799

Un fapt de remarcat este că în cazul decesului unuia dintre soți, doar bărbații erau cei care se recăsătoreau, femeile preferând văduvia. Cauza principală a acestui lucru se explică prin nevoia de a asigura copiii o familie în care să aibă cine să-i îngrijească, bărbații fiind mai mult plecați la muncă.

ECONOMIA

Agricultura

Încă înainte de a fi agricultori, care cultivă pământul, oamenii au fost mai întâi culegători ai fructelor pe care le găseau în natură, produse de flora spontană. Treptat au învățat să îngrijească cu precădere pomii ale căror fructe prezentau un interes pentru hrana lor și mult mai târziu să planteze pomii, acolo unde locuiau. Culesul a rămas o îndeletnicire permanentă, prin care toate produsele de trebuință ajungeau în posesia culegătorului. Tăuțenii cresc și îngrijesc pomi fructiferi de la care culeg: castane, prune, mere, pere, cireșe, gutui. Fructele se consumau în stare proaspătă. Fără suficient pământ, agricultura practică de iobagii din sat se reducea la cules fructele pădurii oferite cu dărnicie de natură și la creșterea animalelor. Treptat, pe măsură ce s-a tăiat pădurea din dreapta și din stânga râului Săsar, au apărut și terenurile arabile, făcând posibilă și cultivarea pământului.

Stăpânit, încă de la începuturile sale, de către nobili maghiari sau de nobili români maghiarizați (vezi cazul Onechim, pe la 1400) și mai apoi, o perioadă de cca 300 de ani de călugării minorități, „poptii brânzâlor”, cum îi numeau tăuțenii, satul a fost un domeniu când al orașului Baia Mare, când al spitalului Sf. Nicolae și al bisericii cu același nume, ba o perioadă chiar al pașei turcești de la Oradea. Satul a beneficiat, de-a lungul vremii, de mai multe mici privilegii, drept răsplată pentru munca sătenilor în beneficiul spitalului și pentru apărarea drumului de legătură dintre cele două orașe. Astfel, locuitorii satului puteau să plătească dijma și mai apoi censul, în bani, nu în produse. Iată ce consemnează istoricul clujean David Prodan în lucrarea sa „*lobăgia în Transilvania secolului XVI*”, Vol. I /pag. 262 și 350

În 1583 producția de vin, în Tăuții de Sus a fost de 90,5 găleți (1găleata = 8 pinte) (1 pintă = 0.473176473 litres)

În acea perioadă impozitul (censul) către stat se putea plăti și în natură, în produse, vin, grâu...

lobagii din Tăuții (de Sus și de Jos), plăteau însă „censul” în bani, astfel

- Cei cu o producție de 100 găleți, plăteau	1 florin
- Cei cu o producție de 50 găleți plăteau	33 crăițari
- Cei care nu aveau vin, dar aveau 6 boi	1 florin
- Cei fără vin și fără boi	25 crăițari

Dealurile din marginea de nord a satului, cu înălțimi de 600-700 metri au la poalele lor spre sat pante line, expuse la soare, numai bune pentru cultura viței-de-vie și a pomilor fructiferi. Tot aici, în liziera pădurii și imediat sub poala ei, cresc de secole castanii comestibili, un adevărat dar dumnezeiesc pentru aceste locuri și oamenii care trăiesc în ele. Viile, cu 300-500 de vițe, erau răspândite pe tot versantul sudic. Mai aproape de sat întâlnim: pruni, meri, peri, gutui, caiși și piersici, cireși, vișini. La mijlocul satului, însă, pe dealul leंबर era o adevărată podgorie. Dealul pietros, cu un strat subțire de sol, cu o pantă accentuată către sud, oferea condiții excelente și cândva, viile de aici însumau 70000-75000 de vițe. Aproape jumătate dealul era „a Ciuntului”, una din familiile înstărite

din sat. Și Petrea Rogojanului avea multă vie aici. Mai în sus, erau viile lui Ursu, lui Irimnie, a Păraschii Florii, a învățătorului

Dealul, de-a dreptul stâncos, nu a permis să fie amenajat în terase. S-ar fi putut lucra mult mai ușor. Imaginați-vă ce înseamnă să urci, nu o dată, o pantă de 40-45 de grade, lungă de 120-150 metri, cu coșul în spate, încărcat cu gunoi de grajd (îngrășământ), sau cu o legătură de pari pe umăr. Dacă la alte vii, între lucrările ce sunt necesare peste an se putea face o pauză de cca 2-3 săptămâni, la viile de pe leंबर, ele ajungeau să se suprapună datorită muncii anevoioase. Se pare că vinul obținut merita acest efort.

Pe la noi se cultivau doar soiuri comune, rezistente la secetă și la îngheț, precum roșca, țâța-oii, negruț, iar dintre cele albe, nova. Nu sunt soiuri foarte productive, dar, în anii buni ele dau un vin bun.

Iată, succint, lucrările ce se făceau de-a lungul anului în vie:

- Cărazitul - întoarcerea parilor și înfigerea lor în pământ
- Curățarea și legatul vițelor în carică (în forma de inimă)

Legatul viei la par, în carică

- Îngrășarea solului cu bălegar de grajd
- Săpatul viei
- Ciupilitul și lăsatul la rod, când se răreau mugurii pentru o încărcare optimă la rod
- Curățarea și legarea suplimentară
- Săpatul al doilea
- Culesul

Lângă vie se afla crama și hobarogul care adăposteau toate acareturile folosite la lucratul viei și al vinului, pentru că, trebuie să spunem, și în Tăuți, ca și în alte locuri, vinul se făcea la vie, unde se și păstra. Se ducea acasă doar cât se considera că este necesar pentru consum.

În crama se păstrau toate uneltele: hârlețe, sape, coșuri de spate, coaja de tei pentru legat, dar și moara de strivit boabele (dărălăul), șaităul, străcurătoarea, tolcerul, cada și butoaiele din lemn.

La viile mari, cum erau a Ciuntului, a Păraschii Florii, a lui Ursuca lui Irimnie, a învățătorului, erau câte un hobarog, câte o crama mai mare care adăposteau câte un șaitău cu grindă.

Pentru a ilustra cum arăta un șaitău din hobarog, am apelat la imaginile unor piese de muzeu

Șaitău cu grindă expus la Cicârlău

„Componentele unei asemenea instalații sunt realizate din lemn de esență tare. Podul format din patru grinzi, stâlpii, covata, grinda bifurcată la capătul căreia se prinde șurubul sunt realizate din lemn de stejar, prin cioplire cu securea. Șurubul este realizat din lemn de păr sălbatic, a cărui fibră este densă și rezistentă la solicitări repetate, în timp ce coșul de mari dimensiuni în care se puneau strugurii pentru tescuit este lucrat din nuiile împletite, iar mai târziu – din scândurele de stejar. În acest coș se putea pune o cantitate de struguri din care se obțineau circa 300 l de vin”⁵.

Cele mai multe vii din sat aveau, cum spuneam, 300-500 pari și la producția lor nu era nevoie de instalații așa de mari. Iată un asemenea șaitău, la care presarea se făcea cu ajutorul unui șurub (la început din lemn de păr pădureț, iar mai apoi din oțel), care se înfileta în traversă, apăsând o placă care glisa într-un coș din lețuri din stejar, bine uscate și șlefuite.

---

⁵ Muzeul Satului, veche instalație de produs vin din comuna Teaca

Bocotanii s-au stins încet, unul după altul și viile, nelucrate ani la rând, s-au pustii. Neîngrijite și nefolosite, cramele, hoboagele și celelalte acareturi s-au degradat sau au fost dărâmate. Așa se face că în prezent, viile mai ocupă doar 1 ha și 36 ari, iar producția de vin din sat este de cca 1500-1750 de litri.

Trebuie să-i menționăm aici pe cei câțiva gospodari care, deși trăiesc astăzi din alte activități, (lucrând în industrie ori ajunși pensionari), se încapățânează să-și lucreze singuri, an după an, viile, după rânduiala străveche. Poate că una ori două vii au fost trecute pe șpalieri, celelalte au rămas însă la modul tradițional. Ei sunt:

Chiuzbăian Dumitru cu via aproape de fosta mină de cărbuni,

Chiuzbăian Gavril, via din Șamoca

Chiuzbăian Gheorghe, via de pe Valea Morii

Chiuzbăian Vila, cu via din Sabadâi

Chereches Maria, via din Șamoca

Mihali Petrică, via din locul numit „a(l) lui Pop Ionel” și

Chincea Eleonora, a cărei vie se află în Satu Nou

Foto: Dan Chiuzbăian

Din păcate, strădania lor este serios amenințată de turmele de mistreți din fondul de vânătoare scăpat de sub control sau poate intenționat lăsat, care fac zadarnică și inutilă orice activitate agricolă în partea de nord a satului.

În grădini, dar și pe dealurile „din Rături”, erau mai multe livezi cu pomi fructiferi. Nuci, meri, cireși, peri, ici-colo câțiva gutui și foarte mulți pruni se găseau în livezile din sat.

Copil fiind, primăvara și toamna, umblam cu oile la păscut pe dealurile satului și cunoșteam foarte bine locurile. Privindu-le astăzi cu ochii minții, descopăr un lucru pe care nu l-am remarcat atunci, anume faptul că, în aproape toate viile de pe la noi erau intercalați și câțiva piersici de toamnă, iar lângă vie – unu-doi gutui. Nu știu de ce, dar cred că asocierea nu era deloc întâmplătoare. Prea era îmbătător buchetul acela de miroasuri, unic, de parcă-l simt și acum în nări, când mă gândesc la acele vremuri.

Iarba, cositul, fânul. Până în a doua jumătate a secolului trecut, când în sat erau încă suficient de multe amine, una din activitățile deosebit de importante în agricultura satului o constituia „făcutul fânului”, o treabă importantă din două puncte de vedere; întâi pentru că trebuiau curățate răturile, în vederea adunării roadelor pomilor fructiferi și în al doilea rând, pentru asigurarea necesarului de furaje pentru numărul mare de animale existente în sat: vaci, bivoli, boi, cai, oi, capre. Suprafața totală a fânațelor, destul de limitată, abia satisfăcea în anumite perioade, cantitatea de nutrețuri necesare animalelor din sat, de la un an la altul.

Bătutul coasei pe mână

Fânațele se găsesc în partea de nord a satului, începând din grădinile de lângă casă și urcă pe deal până sub poala pădurii. Mai sunt suprafețe cu fânațe și la sud în grădinile caselor de la drum. Calitatea nutrețului diferea destul de mult; dacă în vatra satului creștea iarba deasă și înaltă, pentru că aici pământul se mai și îngrășa cu gunoi de grajd, spre deal, mai ales pe sub castani, iarba creștea mai rară și mai puțin înaltă. Fânul de aici nu era pe placul vacilor cu lapte, de aceea era folosit doar ca hrană la oi.

Cosași în brazdă

Pe la sfârșitul lunii mai, începutul lui iunie, începea cositul ierbii, mai întâi în grădini și apoi pe deal. Fiind un teren cu multe denivelări, iar pe deal pante accentuate, cositul se făcea numai manual. De fapt nici nu erau, încă, cositori mecanice. Perioada optimă de cosit era destul de scurtă pentru a se obține un fân bun, așa că, bărbații se ocupau mai mult cu această treabă, lăsând lucrul cu fânul pe seama femeilor și copiilor și se implicau doar la făcutul clăilor. În sezonul de cosit, veneau în sat moroșeni de peste deal, din zona de deal și de munte unde cositul ierbii începea mai târziu și se tocmeau cu gospodarii pentru cosit. Erau oameni harnici și rezistenți, atât la efortul muncii intense, cât și la arșița soarelui puternic de vară sau la ploile repezi și reci. Trebuie subliniat faptul că întrerupeau lucrul doar în caz de vreme rea, stând departe de coase când tuna și fulgera.

Când începeau să înflorească castanii, începea și cositul pe sub castani, înainte de a se scutura rânza (florile bărbătești ale castanului comestibil) deoarece prezența ei în fân nu era de dorit.

Imediat după cosit începea scuturatul brazdelor, uneori chiar în spatele cosașilor, pentru a așterne iarba într-un strat subțire prin care să pătrundă razele soarelui. A doua zi, după ce se ridică roua, se întorcea cu furca, iar seara se aduna în căpițe și se grebla toată suprafața cosită. În cea de a treia zi, se adunau căpițele purtate pe două rude mezdrelite, din lemn de brad, în locurile mai însorite, apoi se scuturau în coame (covoare groase), care se întorceau de două ori, iar spre seară se adunau în căpițe mari, care se aduceau în locul în care se făcea clăia sau se încărca în căruță pentru a fi transportat în gospodărie.

Pentru clăie se pregătea un par din lemn de stejar, fag sau carpen, lung de 4-5 m (sau mai lung, în cazul în care clăia urma să fie mai mare), cu grosimea la bază de 10-12 cm, care se ascuțea în formă de țepușă la capătul mai gros. În locul ales pentru clăie se făcea o gaură în pământ, care se iniția cu o rudă de purtat căpițe, turnând în gaură câte un pic de apă, ca să înmoaie pământul și parul să intre mai ușor și mai adânc, apoi se înfigea parul de câteva ori în gaura inițiată, până când stabilitatea lui verticală era suficient de solidă. Pe lângă par se amenaja podina, din lemne și crengi cu frunză, pentru ca fânul să nu stea pe pământ.

Pentru a face o claie era nevoie de minim doi oameni: unul să dea palele de fân pe claie, celălalt să stea pe claie și să aranjeze palele pentru a da clăii forma de pară. După ce s-a așezat primul rând de pale, se urcă și cel care calcă fânul pe claie. Cel care dă pe claie, așază pală după pală, rotindu-se pe lângă ea. Cel de pe claie prinde cu furca fiecare pală de fân și după fiecare rând complet, trage 1-2 pale la par ca să le țină în poziție pe celelalte. Pe măsură ce claia crește, se îngustează, până ajunge la par. O cunună din fân răsucit se așeza în vârful clăii și peste ea două crengi cu frunză. Bineînțeles, claia era greblată bine. Astfel făcută, claia putea să stea și doi ani, ploaia nu pătrundea decât la suprafață.

Acolo, unde de pe suprafața cosită se aduna mai mult fân, se făceau, întotdeauna (cu foarte rare excepții), mai multe clăi din rațiuni practice, întrucât era preferabil ca o claie să poată fi încărcată într-un car, ca atunci când era coborâtă în sat, să nu rămână desfăcută până ce carul se întoarce și o neprevăzută ploaie, să o ude toată.

Foto Nick Maes

Vremuri și vremuri... Dacă privești înapoi prin timp, acum 50 de ani nu rămânea, până toamna, o palmă de loc necesită. Clăi și clăi pe dealuri, care iarna erau coborâte în sat, una după alta. Puține rămâneau pe deal până în anul următor.

În contrast cu situația de atunci, astăzi doar câțiva gospodari (să tot fie cât degetele de la o mână) mai cosesc iarba de pe deal. Clăi rămase de mai demult, au ajuns să putrezească acolo. Fânațele de altădată de pe deal au fost năpădite de huciuri de mesteacăn, plop și, ici- colo, de stejar. Încet-încet, pădurea de odinioară își recucerește locul de unde a fost alungată cu sute de ani mai înainte, coborând spre sat.

*„Iobăgia a fost abolită prin ordonanța împăratului Iosif II din 22 august 1785. Suprimarea definitivă a iobăgiei a avut loc abia în 1848. În ajunul revoluției de la 1848, din cele 1.960 de sate din Transilvania, mai puțin cele din scaunele secuiești și săsești, 1.866 erau sate de iobagi”.*⁶

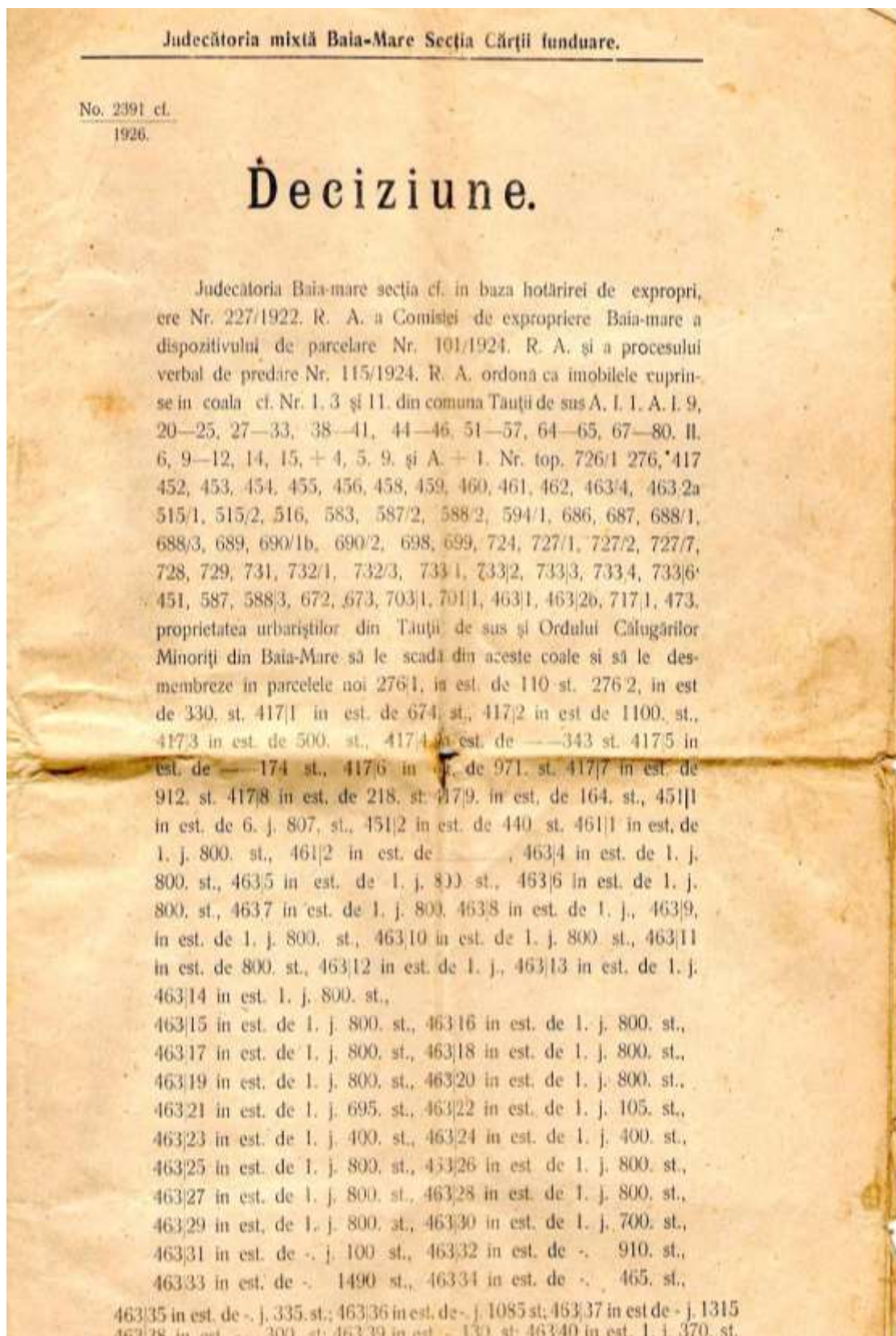
Cu toate acestea putem spune cu certitudine că în Tăuții de Sus, iobăgia a fost abolită definitiv, abia prin reforma agrară din 1924, când 130 de familii au fost împrăștiate cu pământ luat de la urbare și de la călugării minorității.

⁶ <http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Iobăgia>

Urbareul era o formă de proprietate în comun, devălmășie asupra pământului: pădure, pășune, teren arabil.

Redăm aici actul de împrumut „Deciziunea Judecătorei Baia Mare”

- 7 -

No. top. $\frac{463}{18}$ să se treacă'n coala cf.	No. 448 in favoarea lui Talpoș Ștefan
" $\frac{463}{34} \frac{463}{35}$ "	No. 449 " Talpoș Flore
" $\frac{463}{36} \frac{463}{37}$ "	No. 450 " Talpoș Joan a Lichi Ucului
" $\frac{727}{14}$ "	No. 451 " Talpoș Ilie bătrân
" $\frac{727}{15}$ "	No. 452 " Talpoș Gavrița a Dochii
" $\frac{727}{16}$ "	No. 453 " Talpoș Gheorghe a Ucului
" $\frac{727}{17}$ "	No. 454 " Talpoș Nicolae a Todor
" $\frac{699}{21} \frac{727}{18}$ "	No. 455 " Talpoș Petru a Lichi
" $\frac{699}{21} \frac{727}{16}$ "	No. 456 " Talpoș Vasile a Todor
" $\frac{699}{28} \frac{699}{29} \frac{726}{24}$ "	No. 457 " Talpoș Vasile a Ucului
" $\frac{463}{19}$ "	No. 458 " ~~Tința Ilie~~
" $\frac{699}{21} b$ "	No. 459 " Viman Simeon
" $\frac{733}{25} \frac{733}{26} \frac{733}{27} \frac{733}{28} \frac{733}{29} \frac{733}{30}$ "	No. 460 " Comuna Satul nou de sus
" $\frac{594}{3} \frac{727}{7} \frac{727}{8} \frac{727}{9} \frac{727}{10} \frac{727}{11} \frac{731}{4} \frac{732}{1}$ "	No. 461 " Comuna Tăuții de sus
" $\frac{733}{15} \frac{733}{16} \frac{733}{17} \frac{732}{18} \frac{733}{19} \frac{733}{20} \frac{733}{21} \frac{733}{22} \frac{733}{23} \frac{733}{24}$ "	No. 462 " Comuna Unguraș
" $\frac{727}{19} \frac{729}{3}$ "	No. 4 " Urbariștilor din Tăuții de sus

No. top. $\frac{276}{2} \frac{588}{3} \frac{588}{4} \frac{588}{5} \frac{588}{6} \frac{588}{7} \frac{587}{1} \frac{587}{2} \frac{726}{4} \frac{732}{3} \frac{451}{1} \frac{451}{2} \frac{701}{1} \frac{703}{1}$ să se treacă'n coala cf. No. 463 în favoarea Statului indică acolo seopul pentru care va servi și anume edificare, Casă de cetire, ingestrare Scoale și Pomine scoala din Tăuții de sus, Pomiere Scoala Satul nou de sus, Foon Zootehnic, Terende Șprt și pietriș apoi No. top. $\frac{276}{1} \frac{462}{1} \frac{463}{2a} \frac{462}{2a} \frac{463}{2b}$

463 463 să-i treacă din nou în coala vecve No. 3 în favoarea vechiului proprietar. În fine să se corecteze estensimea No. top. $\frac{277}{1} \frac{414}{1} \frac{415}{1} \frac{416}{1} \frac{594}{1} \frac{685}{1}$

Totodată să se radieze notațiunea procedurii de expozicere notată cu decusul No. 2682/1921 cf. Baiamare la 6 Nov. 1936.

Dr. Bone Alexandru m. m. judecător
Pentru conformitate:
Director cf.

A. J. J. J.

16331
4633
46335 in e. st.

Până prin anii '60 ai veacului al XX-lea, agricultura era o îndeletnicire importantă în sat, chiar dacă una de subzistență, asigurând într-o proporție importantă necesarul de hrană a tăuțenilor. Singurul sector agricol în care producția depășea cu mult nevoile era recolta de castane și în cazul câtorva familii care dețineau livezi mai mărișoare – producția de mere.

Trebuie subliniat faptul că agricultura din Tăuții de Sus n-a fost niciodată colectivizată. Decât o cooperativă agricolă săracă (pământ arabil puțin și de calitate scăzută), o povară pentru stat, mai bine să se descurce fiecare cum poate, așa au gândit comuniștii. Nu este exclusă, însă, nici varianta în care planificarea centralizată să fi avut în vedere dezvoltarea industriei miniere, care s-a și întâmplat, începând cu anii '70, când satul a fost deposedat de pășunea comunală de peste 260 ha. Faptul acesta i-a obligat pe tăuțeni să renunțe la creșterea cornutelor mari, vaci cu lapte, bivoli, boi.

La noi în sat se practica o pomicultură tradițională. Erau puține livezi plantate, dar și acelea cu soiuri comune și fără o

intervenție tehnologică, așa cum se întâmplă astăzi. Mulți pomi proveneau din înmulțirea spontană, ca prunul, nucul, cireșul, gutuiul. Exemplarele mai răsărite erau îngrijite mai atent, în primii ani, ca să li se asigure o dezvoltare corespunzătoare. Primăvara, pomii se curățau, se tăiau crengile uscate, se toaleta coroana și se aplicau 1-2 stropiri. În livezile mai îngrijite se puneau gunoie de grajd la rădăcină și se săpa sau se ara între rânduri. În livezile amenajate se plantau meri din soiurile Jonathan, Șovar, Oronpar, și pruni din soiul Bistrițan. Cei trecuți de 75 de ani își mai aduc aminte de livezile de odinioară, a lui Ursu lui Irimnie, de lângă cimitirul bătrân, a Mniculăii Ciuntului de pe Gordan. Astăzi, puținele livezi tradiționale, de mai mici dimensiuni, satisfac nevoile unei gospodării.

Multe fructe se consumau în stare proaspătă, precum cireșele, vișinele, caisele, piesicile, altele – precum merele, perele de toamnă, nucile – erau păstrate pentru consumul de iarnă, de obicei în beciul de lângă casă, dar cea mai mare cantitate, prune și merele din căzături, precum și cele care nu erau sănătoase pentru a putea fi păstrate pentru iarnă, se adunau și se măcinau în căzi mari din lemn unde erau lăsate să fermenteze pentru a se obține horinca de 51-52 de grade. Când era vremea fiertului, monturile erau transportate cu căruța la pālincia din sat, a lui Mniculăe a Martii, sau pe Valea Chiuzbăii ori în Șișești.

Foto: Dan Chiuzbaian

Se poate aprecia că, în anii normali, cantitatea de vin și cea de horincă produsă în Tăuți era apropiată.

Unele familii aveau și uscătoare de fructe, bujdeie, în care, o parte din fructele pentru iarnă erau așezate pe platouri din nuiiele împletite și se uscau, de fapt un proces lent de deshidratare, deoarece în această stare fructele se păstrau mult mai bine. Se pretau la această tehnologie merele și prunele. La Diordica Ciuntului se prepara însă și o delicată – prunele uscate cu sâmburi de nucă. Când eram copil, nu uitam niciodată să mergem a colinda, la Crăciun și la Anul nou, pentru că lelea Marie ne răsplătea întotdeauna cu câte un pumn de prune uscate cu sâmburi de nucă.

Din mere pădurețe se prepara oțetul de mere care se folosea, în egală măsură ca aliment și medicament.

Din prunele bine coapte se prepara în gospodărie magiunul, căruia tăuțenii și în mod cert, nu numai ei, îi spun *silvaiz*, o denumire ce vine din limba maghiară. Acesta este un aliment deosebit de apreciat, cu multiple întrebuințări în bucătăria tradițională.

Când prunele bistrițene s-au copt și au acumulat suficientă dulceață, ele se culeg alegându-se cele mai frumoase (numai cele întregi și suficient de coapte), se aduc în gospodărie unde se spală și se dejdioacă (se scot sâmburii), apoi se pun într-o căldare de cupru de 120-140 litri, sub care se face un foc cu lemne. Când prind să iasă primii aburi din căldare, începe amestecarea cu un tocăner din lemn pentru a împiedica să se lipească conținutul, pe fundul căldării (cel mai repede se leagă membrana din coaja prunelor și are ca efect alterarea gustului care devine amar și afumat). Agitarea conținutului se face fără oprire și devine mai intens, pe măsură ce conținutul se îngroasă, pentru ca în final, el să devină vâscos. Când în urma tocănerului se zărește fundul căldării, înseamnă că magiunul este gata și căldarea se poate lua de pe foc. În stare caldă, el se pune în oale și ulcele de lut ars și se lasă până când la suprafață se prinde o pojghiță, apoi se acoperă cu hârtie de celofan și se leagă. Se păstrează în loc răcoros, fără umezeală (ca să nu prindă mușcagii)

Multe gospodine adaugă, pe lângă prune, cam 10-12 pere gutui pentru aromă și gust.

Prepararea magiunului este o adevărată sărbătoare pentru copii. Mirajul focului, agitația permanentă în jurul căldării fascinează pe oricare copil. Pe de altă parte, ei așteaptă „țibăra”, o delicată efemeră, care apare în timpul preparării, când pulpele de

prune, macerate de căldură și de agitare continuă a conținutului din căldare, trec prin starea lichidă spre vâscoasă.

Patrulaterul delimitat la nord de șoseaua Baia Mare-Baia Sprie, la est de drumul către Satu Nou de Sus, la sud de „Drumul Târgului”, iar la vest de uzinele Phoenix, cunoscut sub numele „Posfunduș”, concentra cea mai mare suprafață agricolă a satului (150 ha), care se preta la cultura mare. Chiar dacă era împărțită în parcele mici, pe toată suprafața se cultiva grâu (în special grâu de toamnă), porumb și floarea-soarelui. În multe holde cu porumb erau intercalate și alte plante folositoare: cartofi, fasole, dovleci. Și în grădinile din spatele caselor, de pe partea dreaptă a drumului, cum urci spre Baia Sprie, în suprafață totală de peste 60 ha erau fie holde, fie livezi cu meri și pruni. În marginea pășunii satului, unde pârâul Craica forma o mică luncă, era locul numit „La Holturi”, cam 2-2,5 ha. Și aici, grâul și porumbul creșteau frumos, datorită condițiilor de sol și de umiditate

Holde cu grâu, porumb sau culturi intercalate, se făceau an de an și pe terasa înaltă din dreapta râului Săsar, până sub liziera arealului cu castani, pe aproximativ 300 ha.

În timp, odată cu industrializarea socialistă, suprafețele agricole s-au diminuat drastic. Pășunea composesoratului, în suprafață de cca 150 ha, a fost ocupată de unități industriale: SIL, Flotația Centrală și UUMR, iar întreaga pășune comunală de peste 260 ha - de iazul de decantare al flotațiilor din Baia Sprie și Flotația Centrală; terenurile agricole de la Posfunduș s-au transformat în pârloagă, datorită poluării intense de către combinatul Phoenix. Ca urmare, s-au redus simțitor atât cultivarea pământului, cât și creșterea animalelor. Datorită poluării excesive a aerului a solului și a apei au fost afectați, pe termen lung, și pomicultura, dar și castanii. De oameni, ce să mai vorbim?

În noua situație dată, o alternativă pentru agricultura din Tăuții de Sus ar putea fi legumicultura. Experimentul reușit al familiei Fălăuș stă mărturie că această opțiune nu trebuie înlăturată, dimpotrivă. În grădinile din partea de sud până la fosta cale ferată, dar și pe terasa din dreapta râului Săsar, se pot amenaja solarii, se poate folosi tehnica de irigație performantă și rezultatele vor începe să apară, pentru că cele două orașe megieșe sunt o piață de desfacere sigură.

Utilajele agricole erau cele clasice pentru agricultura acelor vremuri. La arat, se foloseau plugul cu brăzdar de fier și semănătoarea pentru porumb, prășitoarea pentru porumb reglabilă, iar pentru acționarea lor, în special boii și bivolii, uneori și caii în formație de câte una sau două perechi, după cât era de grea munca.

Cea mai mare parte a lucrărilor agricole se făcea manual. Parțial semănatul, prășitul (săpatul) porumbului, al florii-soarelui, al viei, seceratul, culesul, toate aceste munci erau manuale și reprezentau peste 90% din volumul de muncă în agricultură. Doar treieratul grâului se făcea în regim semi-mecanizat, cu batoza. În acea perioadă evreii din sat făceau și servicii, nu numai comerț. Unii dintre ei aveau batoze pentru treierat grâu. O aduceau la capătul holdei de grâu, în curtea sau în șura gospodarului, la vremea secerișului. Mai târziu, după 1948, când a avut loc naționalizarea mijloacelor de producție, întreaga cantitate de grâu se aduna într-un singur loc, dinainte stabilit, „la arie”, prevăzut cu pază permanentă și pichet de pompieri, cu dotările necesare.

Aici, când se termina seceratul la toate holdele cu grâu din sat, era adusă o batoză de capacitate mare, acționată prin transmisie cu curea lată de un tractor. Se lucra 16-17 ore, cu o pauză de o oră la amiază. Se cântărea cantitatea fiecărui proprietar și se scădea uiumul. Cum în sat nu a fost niciodată gospodărie colectivă și nici CAP, grâul era singurul produs al agriculturii la care se putea cunoaște cu exactitate producția anuală totală; pentru toate celelalte se făceau doar aproximări, mai mult sau mai puțin apropiate de realitate.

Într-un document de la Arhivele Naționale, secția județeană Maramureș, din fondul „Pretura plășii Baia Mare, anii 1948-1949”, aflăm amănunte deosebit de interesante.

Iată de exemplu, în 1948, în Tăuții de Sus s-au treierat 15578 kg de grâu și 2359 de ovăs. În anul 1949, 21836 kg de grâu, de pe aprox. 35 ha însămânțate.

Vedem, de asemenea, care a fost producția de grâu și de orz, în comparație cu localitățile din jur. Astfel:

	1948			1949		
	grâu	secară	ovăs	grâu	secară	ovăs
Ferneziu	17187	541	1517	34168	8844	3989
Satu Nou de Sus	56340	-	8315	?	?	?
Rus	?	?	?	75685	182	14693
Unguraș	?	?	?	33499	-	10757
Șișești	50893	-	11244	80279	-	23831
Groși	87634	-	20604	131364	-	41518
Tăuții Măgherauș	76343	11505	28027	105761	32192	43312

Din aceleași documente aflăm și alte informații despre organizarea activității la arie, astfel:

- în 1949 este consemnată o echipă cu atribuții precise:

Delegați	Babici Gavril - învățător, pentru întocmirea scriptelor
	Talpoș Dumitru- administrator
	mecanic Heveși Iuliu
- la saci	Cetățean Ioan
- alimentator	Moștiș Ludovic
- tăietor	Tomșa Ariton
- paznici	Sfetan Laurențiu
	Turici Ioan

Erau și doi supraveghetori politici care erau prezenți la arie, în ture, spre deosebire de restul personalului, care lucra câte 15-16 ore/zi, cu o pauză de o oră la prânz; Chiuzbăian Alexa și Pop Ioan.

Potrivit recensământului agricol din 2002-2003, în Tăuții de Sus se înregistrează o suprafață agricolă totală de 276 ha 31 ari, din care cea mai mare parte, 221 ha, pășuni și pajiști naturale, situate în dreapta râului Săsar, mai puțin de 12 ha teren arabil, 11 ha grădini familiale și doar 1,36 ha vie. Din același document aflăm că efectivul de animale se cifra la 106 bovine, 23 cai, 28 oi, 25 de capre, 187 porci și 6047 păsări.

Arboretul de castan face parte din flora arboreală spontană din zona Băii Mari și se întinde de la Cicârlău până în Baia Sprie, iar spre sud, în insule din ce în ce mai rare, până pe la Șomcuta. În stare naturală, neîngrijită, castanii cresc în pădure. Se mai găsesc și astăzi câteva pâlcuri în pădurile din împrejurimi. Cea mai mare suprafață a arboretului de castan a fost totuși îngrijită de om datorită potențialului economic, benefic omului. Castanul comestibil este semnalat pentru prima dată în zona Băii Mari în anul 1628.

Pentru a le asigura condiții optime de creștere și dezvoltare, astfel încât la maturitate să poată atinge maximum de producție, oamenii au selectat exemplarele de puiți răsăriți spontan, asigurându-le celor mai dezvoltați condiții optime de dezvoltare prin rărire și împiedicarea apariției și dezvoltării între castani a altor specii care cresc în zonă. S-a ajuns astfel că arboretul de castani, îngrijit, să aibă aspectul unei păduri rare, aerisite, cu luminișuri dese, pe unde crește numai iarbă. Pentru a păstra această stare de lucruri, gospodarii lucrau pe sub castani aproape tot timpul anului.

Primăvara, imediat ce soarele zvânta frunza căzută în toamnă, aceasta se aduna cu grebla în grămezi mari și se aprindea. O parte se aduna în jurul copacului, pentru a ține umezeala la rădăcină. Tot primăvara se „iertuia” (se tăia din rădăcină) lăstărișul crescut peste an, pentru a împiedica astfel instalarea „huciului” pe sub castani.

Vara, prin luna iulie, înainte de a cădea – „rânza” „florile bărbătești ale castanului”, – se cosea iarba, ca să nu încurce toamna, la cules. După ce se usca, printre castani, în poienițele mai însorite, fânul se aducea în sat și se făcea claie. Peste iarnă, el constituia furajul principal pentru oi.

Toamna, din a doua jumătate a lunii septembrie, se culegeau primele castane coapte, cele timpurii sau devremi sau „oarzâne”, cum li se spunea în sat. Odată cu ele, debuta sezonul de cules care ținea toată luna octombrie. În această perioadă întreg „ghistinișul” (arealul cu castani) se umplea de viață. Coloane de fum alb se înălțau dintre castani, iar când te apropiai, se auzea din toate părțile ciocănitul de lemn produs de lovirea dintre rudele elastice din lemn de carpen sau de mesteacăn, cu care băătorii desprindeau gubele din castani și ramurile mai groase ale copacilor. Ici și colo, se auzea câte o doină legănată, cântată de femeile aflate la cules. Castanele propriu-zise se adunau separat, într-o straiță legată la brâu, iar gubele, în coșuri de nuiete și apoi în saci sau direct în car. O dată coborâte în sat, ele se așezau în grămadă, nu mai înaltă de 40-50 centimetri. La interval de 6-7 zile, grămadă era întoarsă pentru ca guba cu țepi să se înmoaie, iar la călcat să elibereze mai ușor oatișele.

Când se termina culesul, se adunau de pe sub castani lemnele uscate, crengi de castan pe care băătorii le rupeau sau le tăiau când erau încă în copac, la bătut. Ele erau încărcate în ultima căruță, când se cobora de pe deal, pentru focul din sobă, în zilele reci de iarnă.

Să revenim însă, la grămada cu gube.

Gramada de castane in gube

Odată încheiate activitățile de cules, atât al castanelor, cât și al celorlalte produse ale toamnei (culesul strugurilor, culesul porumbului, culesul merelor și al nucilor), venea din nou rândul castanelor; începea călcatul, operațiunea de scoatere a oatișelor din gube. O scândură, nu prea lată, se așeza la marginea grămezii și cu o greblă sau o lopată, se trăgeau câteva gube pe scândură, unde erau călcate cu piciorul până ce guba elibera castanele.

Greblă pentru tăiat gubele

Ciur pentru oateșe

Calcatul tradițional al gubelor

Operațiunea era urmată de o alta, tăierea. De data aceasta scândura, sprijinită de doi boci mai mari de lemn, era pusă pe cant, aproape vertical. Cu o greblă, special făcută pentru această operațiune, cu dinți mai lungi, de cca. 10-12 centimetri și mai rari, gubele călcate se trăgeau lângă scândură, scuturate bine ca să nu rămână între ele și oatișe, apoi se treceau peste, de cealaltă parte a scândurii.

Rămâneau astfel pe loc oatișele, amestecate cu fragmente din gube, bucăți de lemn și linguri (fructe fără miez, cu aspect de căuș, concave). Acest amestec se trecea apoi prin ciur, pentru a cerne gozul dintre castane, se alegeau, după care se așterneau pe jos, în beci, în pivniță sau chiar în șură până la valorificare, când se puneau în saci de 30-40 kilograme, pentru a fi mai ușor de cântărit și de manipulat.

Se cuvine să facem aici o precizare: toate activitățile legate de cules până la valorificare erau activități manuale, consumatoare de energie umană și de timp. Prin anii `70, un lăcătuș-mecanic din sat a gândit și realizat, cu forțe proprii, o mașină de desfăcut castanele din gube care înlocuia, cu succes și eficiență, călcatul. Acționată de un motor electric de 1,5 Kw, ea reușea o productivitate de cca 10 ori mai mare decât călcatul cu piciorul. Lăcătușul se numește Alexandru „Șandor” Sas. Despre ingeniozitatea lui vom mai vorbi.

Piața de desfacere pentru castane era destul de variată, castanele noastre fiind foarte apreciate și cerute în piețele agro-alimentare din Baia Mare, Satu Mare, Oradea, Cluj, Reghin sau Târgu Mureș. Cantități importante se prelucrau în laboratoarele de cofetărie din Satu Mare, Cluj și Târgu Mureș sau la fabrica de conserve „Agrofruct” din Baia Mare. Pireul de castane și horinca din Maramureș erau cele mai apreciate cadouri în București.

Se cuvine să vorbim aici de trei oameni care, în calitate de ingineri horticoli, și-au dedicat întreaga activitate profesională castanului. Aflați în poziții de conducere la Stațiunea de cercetări pomicele de la Dura, au creat soiuri noi (le amintim doar pe „Iza” și pe „Mara”) **folosind material biologic de la noi**. Ei se numesc: ing. Popa Ispas, ing. Andrei Lazăr și ing Pop Anton. Acesta din urmă, tăuțean, fiul fostului învățător Ioan Pop.

Creșterea animalelor

Creșterea animalelor este și în satul nostru, fără îndoială, mai veche decât cultivarea pământului, datorită condițiilor din vremea când s-a încheiat ca așezare umană. Oi, capre, vaci și bivoli, pentru lapte în primul rând, apoi boi și cai ca animale de tracțiune, dar și porci și păsări de curte, toate erau crescute pentru nevoile casei. De menționat – la recesământul din 1945 – numărul mare de vaci cu lapte, practic câte o vacă în gospodăria fiecărei familii. Putem deduce că această situație a fost și mai bună înainte, chiar cu 200-300 de ani, de vreme ce tăuțenii au fost porecliți „smântânoșii”, pentru că erau foarte cunoscuți pe piața din Baia Mare și pe cea din Baia Sprie pentru calitatea produselor din lapte de vacă și de bivol, aduse pe aceste piețe. Pășunea de cca 400 ha, situată aproape de sat, a favorizat creșterea în gospodăriile din sat a unui număr mare de animale. De primăvara până toamna, două, uneori chiar trei ciurde (cirezi) de vaci și bivoli cu lapte, dar și juninci, ieșeau la păscut pe imaș.

Cele mai răspândite rase de animale crescute la noi în sat au fost

La vaci – Bruna de Maramureș, Bălțața Românească

La porci – Bazna, Mangaliță

La oi – Țurcă, Merinos

Animale din gospodării	Recensământ		Diferențe
	1945	2003	
Cai	32	23	-9
Tauri	2		
Boi	25	106	-289
Vaci cu lapte	305		
Juninci	63		
Scroafe	7		
Porci castrați	7	167	+109
Purcei	44		
Oi	153	28	-164
Miei	39		
Capre	20	25	+5
Găini	362	6047	+5675
Gâște	10		

Apicultura

Încă din vechime, în Tăuții de Sus creșterea albinelor a fost o îndeletnicire îndrăgită. Stau mărturie diversele acareturi folosite în stupărit sau în extragerea mierii care se mai găsesc și astăzi în multe gospodării, în care cineva, cândva, s-a ocupat de creșterea albinelor. Până acum 30-40 de ani, se puteau vedea, pe o poliță de la șură căptarele din stuf pentru albine.

Două nume s-au impus în acest domeniu în ultima vreme: Simion Talpoș și Alexandru Sas. Fără îndoială, cei mai pasionați și pricepuți crescători, ei au avut pe parcursul activității lor cele mai multe familii de albine în producție și cu siguranță și cele

mai mari satisfacții. Un produs specific al zonei Băii Mari și implicit al zonei noastre este mierea din flori de castan, culeasă în lunile iunie-iulie când întreg arealul de castani comestibili se află în floare.

Industria și transporturile

Așezată în zona centrală a bazinului minier Baia Mare, cu exploatări miniere pentru metale neferoase și la est și la nord și la vest, în Tăuții de Sus nu exista totuși nicio mină de acest fel. Căutări au fost, poate mai multe, niciuna soldată cu rezultate pozitive. Stau mărturie cel puțin două galerii orizontale în dealurile de la nordul localității, una la poalele dealului Hosodor, cealaltă în dealul Rădăcinosu, ambele destul de bine conservate, deși au o vechime de cca 150-200 de ani.

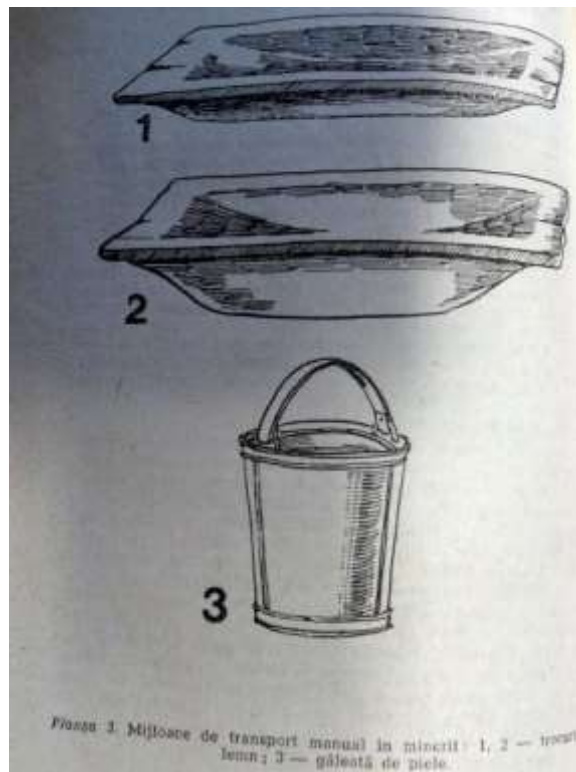
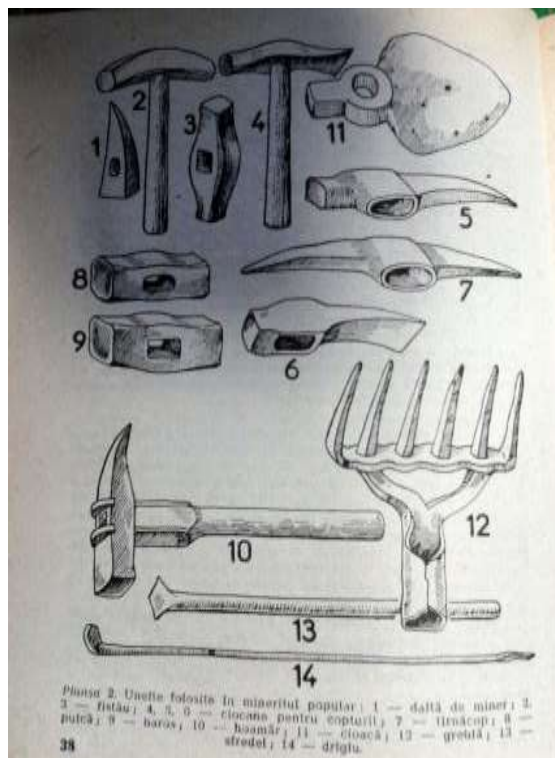
Foto Ioan Pop

În Tăuții de Sus a existat o exploatare minieră, vreme de cca 10 ani, însă, o mină de cărbune lignit. Explicația științifică a existenței acestui zăcământ o au, cu siguranță, geologii.

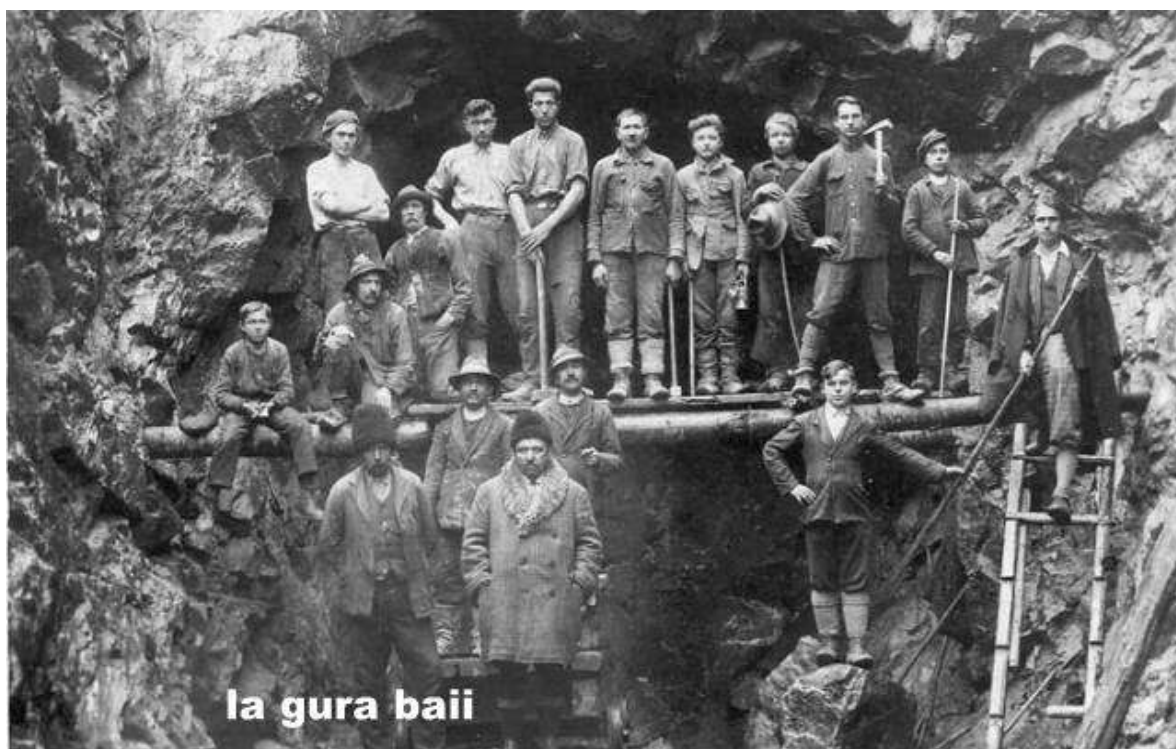
Zăcământul de cărbuni a fost descoperit în anii 1928-1929, iar exploatarea lui a început imediat după război, în 1945. Proprietarul minei era un avocat și om politic, Dragoș din Hideaga, fost prefect. Deschiderea lucrării s-a realizat cu câțiva mineri-pensionari din sat, sub îndrumarea maistrului minier Katoka din Baia Mare. Galeria principală era la marginea de est a poienii Satului, chiar în liziera pădurii, pe o proprietate a lui Ursuca lui Irimnie. Tehnologia de exploatare era destul de rudimentară, ca să nu implice costuri prea ridicate. Pe galeria principală erau montate șine de cale ferată îngustă. Cărbunele era scos din mină cu vagonete trași de un cal. De la gura minei era adus până în sat, cu un vehicul poreclit „gonga”, o sanie cu benă din scânduri, demontabilă, trasă de un tractoraș pe șenile printr-un jgheab pavat cu trunchiuri de copaci până la o magazie, de fapt o simplă rampă de încărcare-descărcare, aflată pe marginea Săsarului, în spatele bisericii romano-catolice. Cea mai mare cantitate extrasă se folosea la cuptoarele de ardere de la fabrica de cărămizi din localitate, o parte din cărbune se

măcina și se amesteca cu argila din care se fabricau cărămizile, pentru a se obține o ardere în masă. În anii 1955-1956, în mină au izbucnit mai multe incendii, probabil din cauza acumulării de gaze. Când ele nu au mai putut fi controlate și stăpânite, s-a încercat deschiderea unei alte galerii principale din partea opusă a dealului, de pe Valea Gordanului, dar, fiindcă incendiul era deja extins în aproape tot zăcămintul, exploatarea a fost abandonată.

În lupta cu incendiul izbucnit în mină au fost gazați patru mineri.

Unele minerilor

La mina de cărbuni au lucrat tăuțenii: Blomeștein Ferencz, Șandor a lui Ruzalia Găjoi, Ioșca lui Bereghi, Gobi Păraschii Florii, Mitru Săvănuului, Alexa Mitrului, Florea lui Chereji, Gheorghe Chiuzbaian, dar și mulți alții. Se cuvine să-i amintim și pe mecanicul de la compresoare, Conț Dumitru, pe conducătorul tractorașului care tracta „gonga”, Chiuzbăian Nicolae, zis Mniculaie a Martii și pe contabilul care se ocupa de toate scriptele minei, Costin Simion.

De-a lungul vremii, au existat mai multe încercări de a ajunge la bogățiile de sub scoarța pământului, în satul nostru. În afara celor două pomenite mai înainte, alte câteva, colmatate parțial sau pur și simplu obturate, se mai găsesc încă. Una dintre ele se află într-un pinten de deal, mai sus de via lui Petre a lui Hărman.

O lucrare asemănătoare, dar evident cu alte scopuri, a existat și poate mai există și astăzi, chiar dacă intrarea s-a colmatat, un pic mai la deal de cimitirul unguresc, în delușorul numit „a lui Pinte”, înglobat astăzi în curtea gospodăriei lui Făt Vasile, având intrarea dinspre deal. Ea a avut rol de pivniță, beci, dar a cărei întrebuițare nu o deslușim. Iarna, pe versantul de răsărit al delușorului, era unul din cele mai pretențioase (datorită pantei foarte înclinate), dar și frecventate derdelușuri din sat. Doamne, ce mai legende se țeseau în hărmălaia de la derdeluș, cu privire la gaura din deal! Cea mai frecventă, chiar dacă în versiuni diferite, era cea de ascunzătoare a haiducului Pinte Viteazul, foarte iubit și venerat totodată și pe la noi.

Printre primele îndeletniciri de tip capitalist, vânzarea forței de muncă către stat sau către un patron a fost munca la pădure. Practicată și la noi sute de ani, încă din vremea când se defrișa zona împădurită dintre Baia Mare și Baia Sprie, ea a antrenat o bună parte din forța de muncă a localității noastre. Plevască, zugău, joagăr, țapină, sunt doar câțiva termeni care provin din această activitate.

În 1930, pe când satul aparținea de Baia Mare, primarul de atunci, Dr. Ionel Bohățel, vinde Pădurea Lată, ce se întindea din Baia Sprie până în Recea, Fersig, Mireșu Mare, unor firme de exploatare a lemnului din Israel. Pădurea de stejar a fost tăiată atunci „la ras”, din ea mai rămânând pâlcul de pădure de la intrarea în Baia Sprie și Pădurea Satului, aflată în partea de sud-est a Tăuțiului. Mulți tăuțeni au lucrat la această defrișare, bucuroși că pot câștiga un bănuț, fără însă a fi conștienți de imensul deserviciu pe care îl fac generațiilor următoare; oricum, decizia nu le aparținea și nici nu o puteau influența.

Legat de Pădurea Satului, este necesar aici un comentariu. Și în ziua de astăzi memoria colectivă a satului păstrează un episod de la începutul secolului al XX-lea. Se spune, noi n-am verificat acest aspect, că prin anii 1920-1924, pe vremea când la noi în sat era primar Petre Chincea, acesta ar fi pierdut la o partidă de cărți, nu se știe cu ce ocazie, nici locul întâmplării, Pădurea Satului. O altă versiune vorbește că ar fi vândut pădurea pe trei perechi de boi. Nu cunoaștem adevărul, dar putem aprecia că este mai plauzibilă această a doua variantă, deoarece, la vremea respectivă era o foarte bună afacere transportul șerbetului, un minereu concentrat produs la flotația din Căvnic și destinat Uzinei Metalurgice din Ferneziu. Datorită greutății specifice mari, transportul se făcea cu atelaje trase de boi. Oricare este până la urmă adevărul, locuitorii de mai târziu ai Tăuțiului au rămas în avantaj. Dacă această pădure ar fi fost a tăuțenilor, ar fi dispărut în 1930. Cum primăria din Dumbrăvița nu a fost parte în contractul cu Israelul și s-a opus tăierii pădurii, ea a rămas în picioare. N-am auzit vreun tăuțean să-l acuze pe primarul Bohățel pentru pădurea care a fost a lor, dar au vândut-o alții.

Un meșteșug țărănesc, practicat cu precădere de țiganii din sat până pe la mijlocul anilor '70 din secolul al XX-lea, a fost fabricarea vaioagelor pentru construcția de case. Vaioagele sau, într-un limbaj mai evoluat, chirpici, sunt cărămizi neare, dintr-un amestec de pământ argilos, bălegar de cal, paie și apă.

Tehnologia de fabricare a vaioagelor era rudimentară și se desfășura sub cerul liber. Drept acareturi la fabricarea lor erau numai formele, cutii de lemn fără fund, iar ca unelte hârlețul, lopata, sapa. Fabricarea lor, dacă se poate numi așa procesul de realizare, avea loc pe terenul de unde se extrăgea și principalul component al rețetei, pământul argilos. Începea prin a îndepărta stratul de pământ vegetal de la suprafață, se săpa cu hârlețul la adâncimea unei lame, în pământul argilos, o groapă. Se mărunțea bine pământul și se îndrepta prin plănare fundul gropii. Se adăugau celelalte componente ale rețetei: bălegarul de cal și paie în proporția cerută, se turna apă din valea Craica, se amestecau toate laolaltă și se frământau bine cu picioarele până când amestecul devenea o pastă uniformă, vâscoasă bine, care se punea în formele dreptunghiulare din lemn, câte 20-25 de bucăți, întinse pe iarbă. După ce se scurgea apa adunată în exces la umplerea formelor, acestea se întorceau odată cu cealaltă față în sus, iar când erau zvântate bine, se scoteau formele de lemn, iar conținutul rămânea întins pe iarbă timp de câteva zile, în funcție de vreme, se întorceau încă o dată, apoi, când paralelipipedul căpăta suficientă consistență și nu mai era friabil, se stivuiău pe un singur rând, cu distanță pentru aerisire și se lăsau astfel cca două săptămâni.

Acum erau apte de a fi înglobate în zid cât mai rapid și puse sub acoperiș. Și în caz de ploaie ele se acopereau cu rogojini de stuf, însă șarjele compromise de ploaie reintrau în procesul de fabricație cu o mărunțire.

Meșteșugul este foarte vechi, nu i se cunosc cu certitudine începuturile, nici arealul geografic în care a apărut. Într-un document datat 20 august 1626 se menționează că nemembrii breslei pot activa doar în Tăuții de Sus.

Încă din vremea când satul era sub stăpânirea Ordinului Minorităților, în sat există o moară cu apă, mare pentru vremea aceea, care avea o piatră pentru măcinat porumb și una pentru grâu. Este, de altfel, foarte probabil că moara să fi fost construită chiar de călugării minoriți. Moara era acționată cu apă din Săsar, captată în amonte cu cca 300-400 metri. Locul de captare era numit „fludură” și era foarte căutat vara de copiii care veneau aici la scăldat. Roata morii acționa și un gater, pentru tăiat scânduri din buștean. Mai târziu, după ce satul a fost electrificat, acționarea s-a făcut cu ajutorul curentului electric. Prin anii `70, moara a fost dezafectată și vreme de câțiva ani, în clădirea Morii, a funcționat o pălincie. Înainte de naționalizare, proprietarul morii a fost Kornish. După 1948, morari au fost Bolchiș Șandor și mai apoi Pop Ilie.

În sat, a mai existat o moară, ceva mai nouă, care era situată în hotarul cu Baia Mare, Moara lui Danu, care și-a încetat activitatea cam în aceeași perioadă cu cea din sat.

Clădirea morii

Cam în aceeași perioadă cu cea în care s-a construit moara, în apropiere de vărsarea în Săsar a pârâului Gordan, călugării minoriți au amenajat un iaz pe care l-au populat cu pește. Localnicii au numit amenajarea călugărilor „ptișcarie”. După ce a fost abandonată, balta s-a colmatat și în ea au crescut arbuști iubitori de umezeală. În urmă cu câțiva ani, locul a fost asanat pentru teren de casă.

În sat la noi, unde erau în trecut 30-40 de atelaje, a existat și o coăcie, o forjă țărănească, pentru potcovirea animalelor de tracțiune și executarea fierăriei pentru căruțe. Deși, în mod cert, astfel de îndeletniciri existau cu mult mai înainte, nu am găsit urme scrise despre ele sau alte izvoare, indicii despre existența lor, le vom aminti pe cele contemporane.

Cea mai veche fierărie, prezentă încă în memoria bătrânilor din sat a existat puțin mai în sus de Ulița Morii, pe locul în care se află acum brutăria lui Cerneștean. Ultimul proprietar al ei a fost Petraș Ioan. După război, Goabi Păraschii Florii a dăruit-o și și-a construit pe locul acela casa de locuit.

Altă fierărie înființată încă înaintea celui de-al doilea război mondial a fost cunoscută în sat sub numele de „La Kaloy”. Era un atelier construit din cărămidă, cu uși mari, ca cele de la șură, din scândură de lemn, situată între drum și râul Săsar, vis-a-vis de fosta autobază. Astăzi pe locul acela sunt case de locuit.

O altă fierărie înființată prin anii `70 de forjorul de la EM Baia Sprie, Boniș Ioan, mai funcționează și astăzi, doar că numai o zi pe săptămână, pentru că nici în satele din jurul Băii Mari nu mai sunt atâtea cai de potcovit. După moartea tatălui său, Csaba, a dotat atelierul cu tehnică actuală și acum activitatea preponderentă constă în execuția, la comandă, de garduri și porți din fier forjat și alte elemente decorative pentru casă și grădină.

În anii care au urmat celui de-al doilea război mondial, tot mai mulți tăuțeni și-au aflat de lucru în industria care se reface după război. În partea de vest, chiar în hotarul satului, două unități în plină dezvoltare au fost cele mai tentante.

La Atelierele centrale, UMMUM-ul de mai târziu, lucrau preponderant muncitori calificați. Prin anii `50 găsim aici un singur muncitor din Tăuți și acela originar din Groși, pe nume Ștefan Lupan, tăuțean prin căsătorie. Era sculer-matrițer, harnic și priceput, foarte apreciat. A lucrat aici până la pensionare, pe la mijlocul anilor `70. Să-l mai amintim: pe forjorul Mureșan Arion, pe oțelarii Simion și Gavrilă Pop, Lupșe, Vișovan, pe maestrul prelucrător Ionică Pop.

Odată cu dezvoltarea întreprinderii, nevoia de forță de muncă calificată a început a fi satisfăcută prin școlile profesionale: „UNIO” din Satu Mare, Gr.Șc.Minier din Baia Mare. Mulți tineri din Tăuții de Sus, calificați prin școlile profesionale sau ucenicie la locul de muncă, și-au câștigat aici pâinea cea de toate zilele.

La Phoenix, o uzină chimico-metalurgică, aflată la hotarul de vest-sud-vest al localității, pretențiile de calificare nu erau așa ridicate, așa că era mult mai ușor să te angajezi. Încă dintre cele două războaie au lucrat aici și tăuțenii Herman Petru (tată și fiu), Cetățean Ioan I și III, tată și fiu, Cetățean Ioan II, cam în aceeași perioadă.

Cetățean Ioan III, născut în 1923, a fost un topitor fruntaș decorat cu Ordinul Muncii și ales deputat în Marea Adunare Națională. Să-l mai amintim pe mecanicul de locomotivă Gyusi Heveși, pe topitorii, Boldan Gheorghe, Talpoș Petru și pe mai tânărul mastru-

electrician de la automatizări, Dumitru Chiuzbăian, pe sing. Talpoș Simion, Chince Flore, muncitor specialist la Bare de cupru.

Dezvoltarea uzinei în perioada socialistă a adus, pe lângă multe locuri de muncă pentru consătenii noștri și grave probleme de mediu, cauzate de poluarea excesivă, despre care nu se vorbea pe vremea aceea.

Minele Dealul Crucii și Herja au fost loc de muncă și pentru tăuțenii: Herman Gheorghe, Lar Alexandru, Talpoș Ianoș, Nyreak Vasile, Ariton Rogoan, Nelu Augustin, Pop Iulian, Sas Alexandru și sing. Sălăjean Ioan, iar Uzina metalurgică Ferneziu, „La colb” cum i se spunea prin Tăuți, pentru: Fânățean Dumitru, Sabin Bucșe, Talpoș Nuțuca, Rogoan Ioan, Lici Ștefan, Popovici Traian.

Dezvoltarea industrială din anii `70 ai secolului trecut a făcut să apară, chiar în hotarul localității noastre, multe unități economice noi: Flotația centrală și tunelul care o lega de mina Herja, UUMR, IPIC-CF, Autobaza 2.

La mina Baia Sprie, numită într-o vreme „Iozsa Bella”, au lucrat printre alții: ing. Cerecheș Alexandru, care a fost aici inginer-șef câțiva ani de zile, tehn. topograf

Chiuzbăian Gavril, sing. Chiver Emil, geologii Chiuzbăian Cornel și Cadar Onisim, maiștrii minieri Rogoian Gavril, Pop Dumitru și Rogoian Costel, minerii: Preda Ioan, Petca Ioan, Chiuzbăian Pavel, Cherecheș Zamfir, Catler Vasile, Manoilă Gheorghe și alții, mecanicii Sas Mihai, Talpoș Teofil, Bud Anton, Tunaș Ioan.

Mineri din Tăuții de Sus

Flotatia Centrala

Femeile din Tăuții, în special cele mai tinere, lucrau ca filatoare sau țesătoare la „Maratex”, în industria confecțiilor la Întreprinderea de confecții sau la Cooperativa Unirea, în industria ceramicii, la Faimar, ori la Ceramar.

La UIL, devenită mai târziu SIL, Secția de industrializare a lemnului, situată în capătul dinspre Baia Mare al satului, necesarul de forță de muncă necalificată era mare pentru activitățile de sortat, așezat în stive și pe cărucioare pentru aburire, pentru depozitat. Lucrau aici și muncitori cu oarecare calificare, la gatere, la circulare. Marea majoritate a muncitorilor de la SIL au fost tăuțeni, mai ales femei. Trebuie să-l menționăm aici pe Chiuzbăian Gheorghe, alias Diordica Șorecașu, pentru cei 34 de ani lucrați fără

întrerupere la SIL. De fapt și primul director al fabricii a fost un tăuțean, un muncitor cu 7 clase, Stracsanyek Ianoș.

Cam în aceeași zonă, dar în dreapta râului Săsar era și Fabrica de Cărămizi. Ea a fost înființată din inițiativa privată a tăuțeanului Petraș Gheorghe, cunoscut în sat ca „Ursu/Ursuca lui Irimnie”, care avea în zonă o parcelă destul de mare de pământ argilos, cu câteva izvoare care făceau ca terenul să fie greu de lucrat. Intuind potențialul economic al terenului, Badea Ursuca pune în desagă patru bulgări mărișori de pământ argilos și cu desagii de-a umăr, ia drumul Budapestei (Ardealul devenise recent parte a Ungariei hortyste), pentru a verifica dacă, „adeagul” său este bun pentru fabricarea cărămizii arse. Cum rezultatul analizelor a fost încurajator, Badea Ursuca se întoarce acasă și cu surse proprii, poate și atrase, a construit o fabrică de cărămizi. Nu a apucat însă să se bucure de rezultatele ei, pentru că la 11 iunie 1948, a fost naționalizată. Noul proprietar a extins-o și a exploatat-o din plin până pe la mijlocul anilor `80 când, datorită gravelor probleme de mediu create de-a lungul anilor de cariera de pământ exploatată necorespunzător (în zona carierei de pământ s-au produs alunecări de teren pe o arie extinsă), dar și a presiunii megieșilor, fabrica a trebuit oprită.

În fotografie se văd șoproanele de uscare a cărămizilor, înainte de arderea în cuptor

Fabrica a fost dotată, de la început, cu un cuptor Hoffman, cu ardere ciclică, iar pe parcurs în diferitele etape de dezvoltare s-au mai construit două. Producția s-a diversificat, au fost modernizate tehnologiile pentru a se fabrica țigle de acoperiș și cărămizile cu goluri pentru creșterea coeficientului de izolare termică.

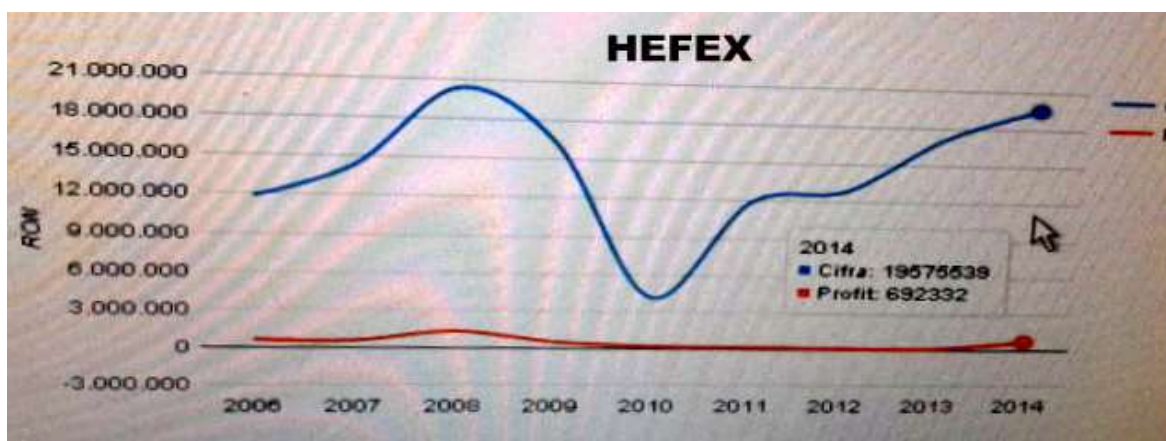
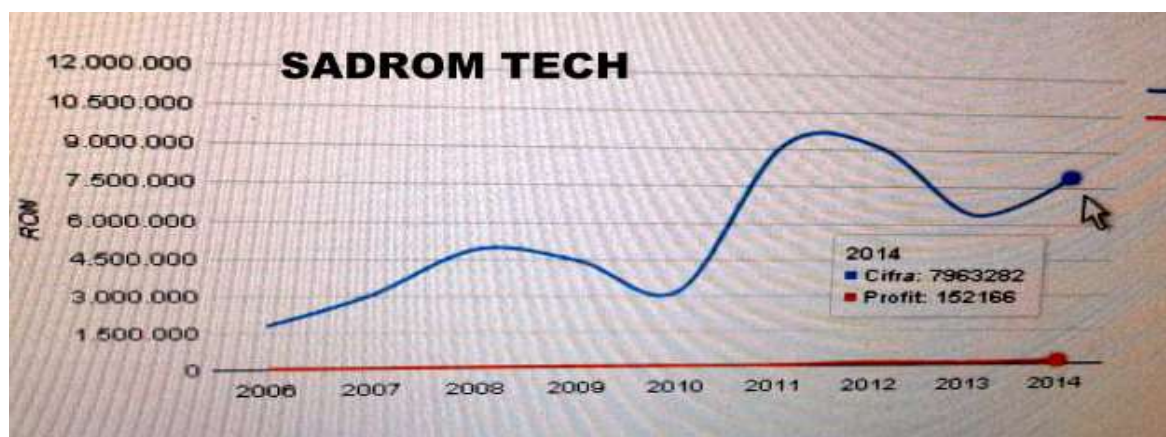
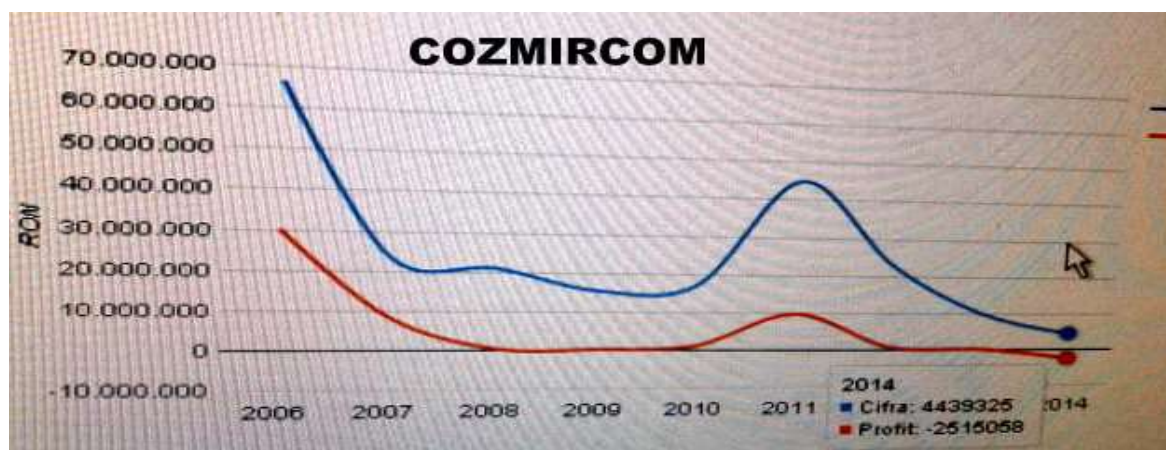
În toată perioada de exploatare, cam 60% din personalul angajat era din Tăuți.

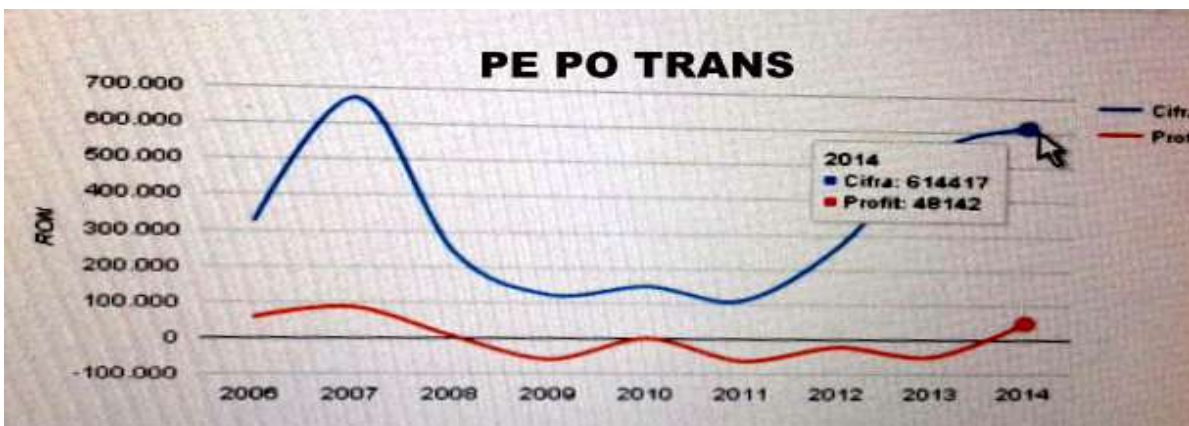
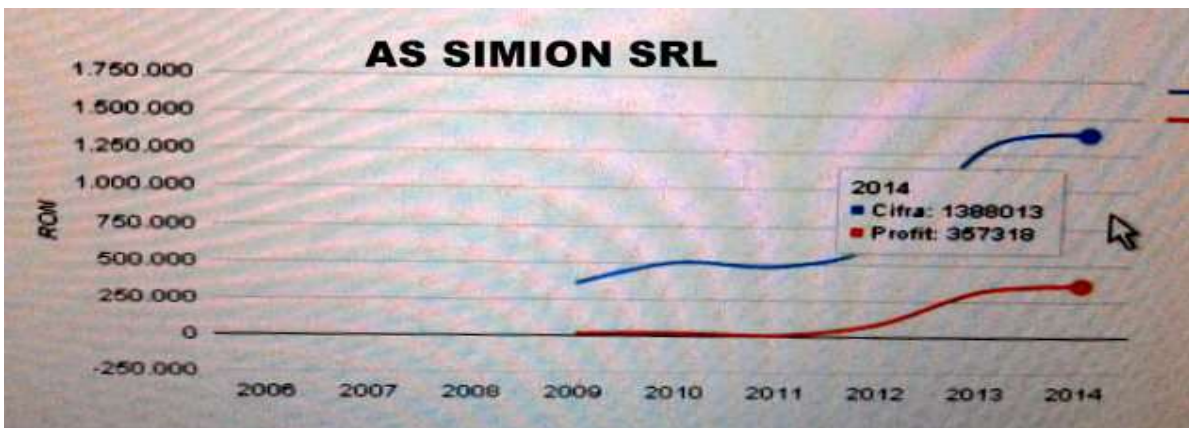
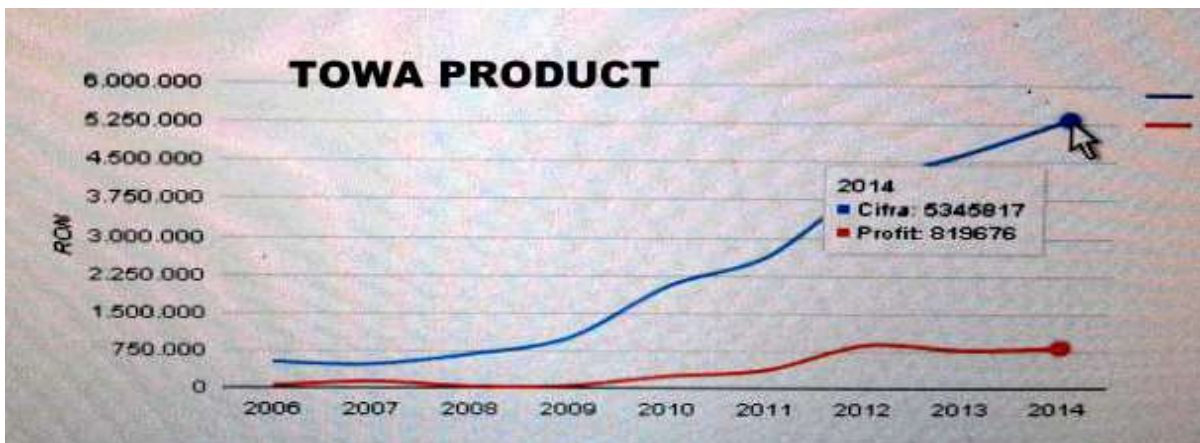
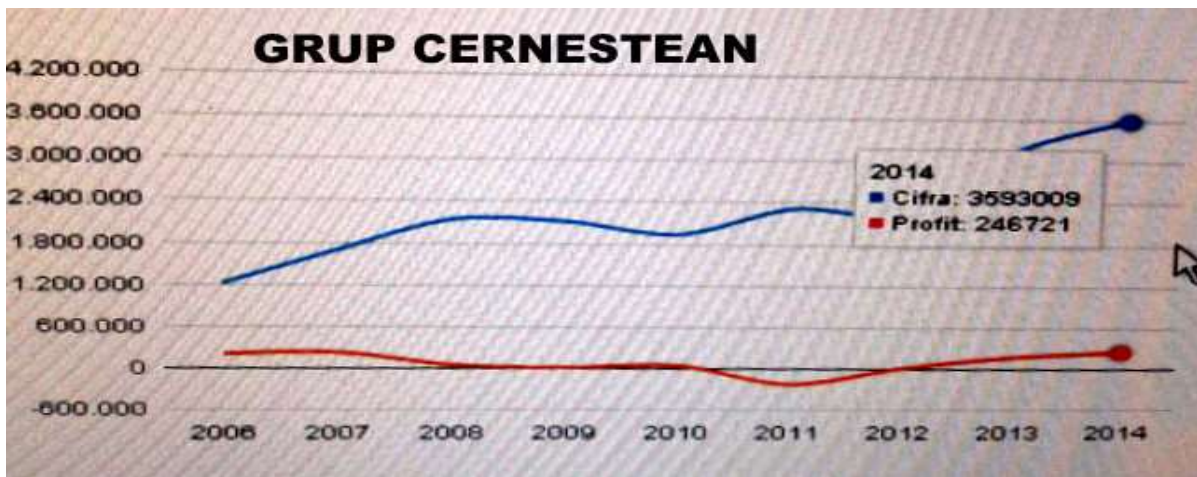
În anii '80, jumătate din veniturile bugetului local al orașului Baia Sprie se realiza pe seama unităților aflate în perimetrul satului. Situația s-a schimbat dramatic după revoluția din 1989. Ca zonă monoindustrială, trăind cu precădere de pe urma mineritului și activităților conexe, Maramureșul a cunoscut cea mai gravă decădere economică din istoria sa. Închiderea, unul după altul, a perimetrelor miniere, a fost urmată, îndeaproape, de încetarea activității la Flotația Centrală, la IMMUM și la UUMR, întreprinderi producătoare de utilaj pentru industria minieră. O soartă asemănătoare au avut și celelalte întreprinderi industriale din Baia Mare, IPIC-CF, IMUAS sau UMTCF. Pentru Phoenix și Uzina metalurgică Ferneziu, deznodământul s-a amânat câțiva ani.

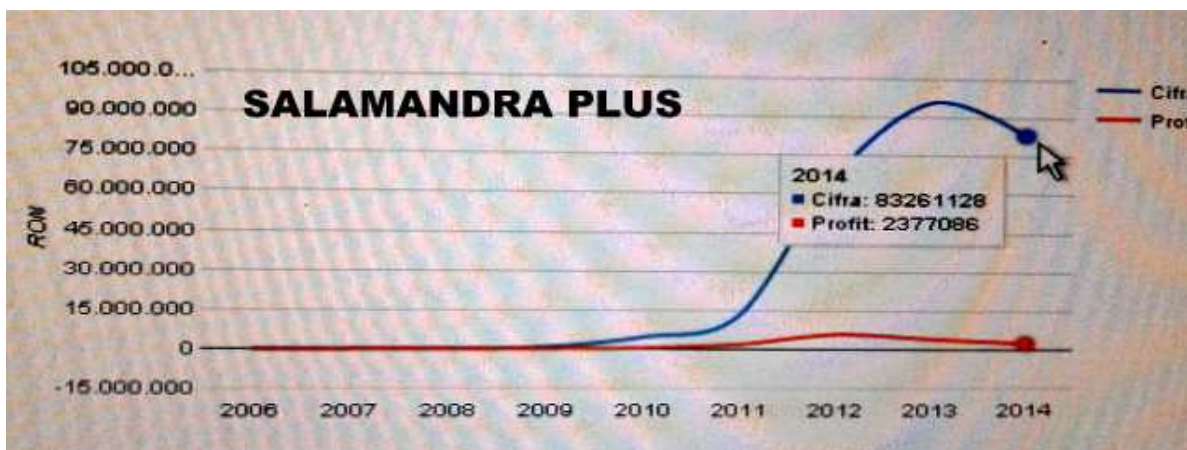
Viața, însă, merge înainte. După 1990, în economia localității noastre au apărut, ca rezultat al liberei inițiative, firme noi care și-au căutat o nișă în care să se poată dezvolta. Dinamica economică a anilor `90, a fost una fluidă și doar puține au rezistat iureșului vremii. În aceste condiții, economia se reface greu, rezultatele nu se văd, nivelul de trai mai mult scade decât crește. Câteva firme reușesc, în ciuda climatului precar, să reziste.

La mijlocul anului 2015, peste 70 de societăți comerciale își aveau sediul social în localitatea noastră, dar nu toate desfășurau activitatea aici. Nu am numărat Asociațiile familiale (AF) și persoanele fizice autorizate (PFA), care ridică numărul firmelor din Tăuții de Sus la peste 100.

Iată evoluția celor mai importante dintre ele:

COZMIRCOM S.A.

Cozmircom.SA, înființată în anul 1992, este unul dintre principalii jucători de pe piața siderurgică din România, oferind o gamă largă de produse și servicii cum ar fi: turnarea de piese din oțel, fontă sau materiale neferoase, fabricarea de produse metalurgice forjate și matrițate, prelucrări mecanice și confecții metalice, piese vulcanizate etc.

În anul 2007, participă la privatizarea UUMR Baia Sprie și devine noul proprietar al fostei Uzine de Utilaj Minier și Reparații, ocazie cu care își mută sediul social pe teritoriul localității noastre.

Personalul firmei, instruit prin cursuri de specialitate în țară și străinătate, este format din ingineri și tehnicieni cu o vechime în activitate între 5 și 25 ani.

Obiectul de activitate:

- – turnarea de piese din oțel;
- – turnarea de piese din fontă;
- – turnarea de piese din materiale neferoase;
- – fabricarea produselor metalurgice prin deformare plastică;
- – prelucrări metalice;
- – confecții metalice;
- – piese vulcanizate;

SADROM TEH. SRL.

Societatea Sadrom Teh. își are locația pe platforma fostei IPIC-CF și se ocupă cu

- confecții metalice
- construcții sudate și prelucrate pentru industria grea
- fabricarea de poduri rulante
- montare, reparare poduri rulante

Obiectul de activitate al societății este proiectarea, producerea și comercializarea pe piața internă și externă a unei game largi de utilaje și subansamble din domeniile:

- Instalații de ridicat,
- Industria materialelor de construcții,
- Industria minieră,
- Industria energetică.
-

1.1 Instalații de ridicat

În domeniul instalațiilor de ridicat produce componente metalice sudate diverse prelucrate mecanic, după documentația beneficiarului, respectiv:

- Boghiuri pentru macarale portuare, inclusiv grupurile de roți de rulare fără grupurile de acționare
- Boghiuri pentru macarale capra
- Boghiuri cu grupurile de roți pentru poduri rulante
- Cărucioare pentru poduri rulante fără acționare
- Grinzi principale pentru poduri rulante
- Tamburi și molete pentru cablu

1.2. Industria materialelor de construcții

Pentru industria materialelor de construcții SC SADROM TEH produce:

- utilaje pentru fabrici de ciment
- utilaje pentru cariere și balastiere
- utilaje pentru fabricile de produse ceramice

Principalele familii de utilaje în aceste domenii sunt:

- Alimentatoare cu plăci; vibrante; cu disc
- Transportoare cu banda de cauciuc
- Transportoare elicoidale
- Clasoare
-

1.3 Industria minieră

SC SADROM TEH. poate executa o bună parte din utilajele destinate acestui domeniu, printre care amintim:

- utilaje de transport (transportoare cu bandă, transportoare cu racleți, vagonete etc.)
- utilaje de manevră și descărcare (trolii, lanțuri elevatoare etc.)
- utilaje de sortare
- utilaje de alimentare

- utilaje de preparare (îngroșătoare, clasoare, instalații de filtrare, pompe etc.)

•

1.4 Hale industriale și structuri metalice pentru poduri, stâlpi, acoperișuri

Structurile pot fi vopsite ignifugate sau zincate.

HEFEX SRL

Societatea comercială HEFEX SRL cu sediul și baza de producție în localitatea Tăuții de Sus, pe strada Corbului, stradă aflată la granița cu Baia Mare, a luat ființă în mai 2002, având ca activitate principală „Fabricarea de construcții metalice și părți componente ale structurilor metalice” – cod CAEN 2511..

Societatea HEFEX SRL este specializată în fabricarea și montajul construcțiilor metalice, instalare echipamente și protecții la coroziune și abraziune. - execuție și montaj structuri metalice estacade industriale, platforme industriale, lucrări de silozuri, montaj echipamente, protecții anticorozive, protecții antiabrazive.

Încă de la înființare, societatea a avut contracte de execuție cu beneficiari cu renume participând la realizarea unor lucrări cu grad mare de dificultate și complexitate

De la începutul activității s-au realizat lucrări pentru Holcim România SA la Aleșd, Turda și Câmpulung, Holcim Slovacia a.s., colaborare care continuă și în prezent după 9 ani de activitate reciproc avantajoasă. De asemenea, au fost și mai sunt efectuate lucrări și la alte puncte de lucru al Holcim (Pitești), precum și la alți parteneri cunoscuți care au ales să colaboreze cu noi datorită seriozității și profesionalismului nostru, ca de exemplu: Ambient, ATP Exodus, Romaltyn Mining SRL, Cuprom SA, Dywidag România SRL, ADISS SA, STRABAG GmbH, TR Construction SRL, Transilvania Construcții SA, Norstal SRL, Martifer Construcții SRL, Tenaris – Silcotub SA etc.

Pentru a putea realiza prelucrări mecanice specializate și cu un grad mai mare de dificultate, Firma a achiziționat diverse utilaje specializate printre care enumerăm: mașină de sablat cu alică, mașină de tăiat FALCON 3000, fierăstrău semiautomat PEGAS, echipament de tăiere cu plasmă, presa abkant CNC pentru îndoit tablă, mașina de virolat tablă, polizoare, trolii electrice, mașina de șanfrenat, mașina de îndoit tablă, țevă și profile, mașină de roluit tablă, instalații și aparate de sudură, prese hidraulice, mașini de găurit, cuptor de uscare electrozi, grindă cu electroplan de 1,6 t, strunguri, raboteze, instalații de pulverizat vopsea, automacarale de diferite tonaje, încărcător frontal cu braț telescopic Manitou etc.

GRUP CERNEȘTEAN

A debutat pe piața produselor de panificație încă din anul 1991 când, ca o mică afacere de familie, a fost înființată SC.Luceafarul.SRL, societate ce îngloba deopotrivă producția și comercializarea produselor prin rețeaua proprie de magazine.

Dinamica ulterioară a relațiilor comerciale a impus înființarea în anul 2000 - ca și întregire firească a societății inițial constituite - SC GRUP CERNEȘTEAN SRL, societate specializată în producția de panificație, patiserie și cofetărie. De atunci și până în prezent ne-am consolidat poziția pe piața maramureșeană de profil, deviza noastră „calitate, seriozitate, promptitudine” fiind apreciată ca atare de cei peste 200 de colaboratori actuali, precum și de beneficiarii nemijlociți ai produselor noastre.

Panificație

Patiserie & Cofetărie

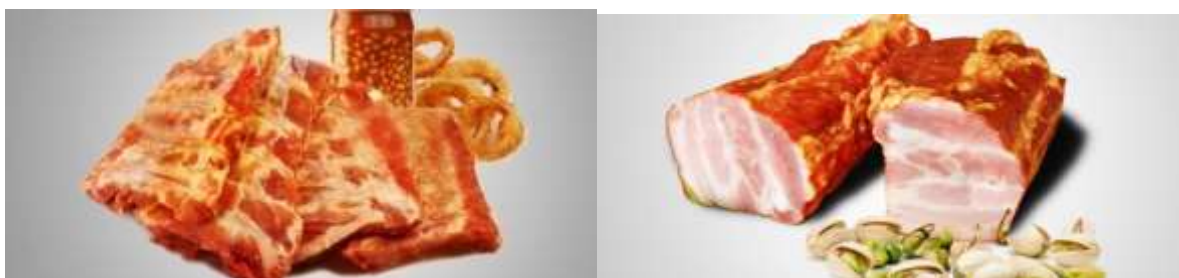

SALAMANDRA PLUS

Firma este producătoare de carne și produse din carne

Transporturile

1) În anul 1904 începe construcția căii ferate Baia Mare-Baia Sprie în lungime de 9 km, care a fost inaugurată la 9 noiembrie 1905. În Tăuții de Sus, linia ferată avea o haltă, a cărei clădire se mai păstrează și astăzi; e drept, într-o stare jalnică. Timp de 60 de ani, pe aici a circulat și un tren de călători, până în 1965. În acele vremuri, majoritatea mărfurilor ajungeau în Baia Sprie pe calea ferată. Prin anii '80, linia ferată a fost preluată de Centrala Minelor, care o modifică, montând o a treia șină, pentru ca să poată circula și trenul cu ecartament îngust, care transporta minereu de la tunelul Cavnice-Baia Sprie. În anul 1990, în urma surpării repetate a terasamentului nou, spre tunel, linia ferată este abandonată și, în foarte scurt timp, este demontată de răufăcători. Șinele, organele de asamblare, traversele și chiar porțiuni din terasament au dispărut în doar câteva luni de zile.

Clădirea fostei gări din Tăuții de Sus

2) În anul 1950, când a fost înființată UIL, Uzina de Industrializare a Lemnului, aceasta a fost racordată la linia ferată îngustă ce urca pe valea Firizei, pentru a transporta bușteni, materia primă pentru noua unitate industrială. Calea ferată îngustă care deservea UIL pleca din nodul existent pe locul în care se află astăzi Magazinul Ambient, traversa drumul Baia Mare - Baia Sprie, pe care apoi îl însoțea până unde se află astăzi fosta Cantină SIL. Așa se explică faptul că toate casele de pe partea dreaptă a drumului spre Baia Sprie, de la bifurcația spre Satu Nou de Sus, până la fosta cantină, au fost așezate pe un aliniament retras față de axa drumului, pentru a se face loc căii ferate. Și transportul intern se făcea tot pe șine, pe o rețea uzinală, întreținută de Chiuzbăian Dumitru, poreclit Căpruța.

3) Drumul care străbate satul Tăuții de Sus a avut parte de atenție din partea autorităților din cele două orașe. Astfel, în 1890 drumul a fost pietruit, operație refăcută și între cele două războaie. La sfârșitul anilor '50, începutul anilor '60, drumul Baia Mare-Baia Sprie intră într-un proces de modernizare mai amplă: Se consolidează fundația, se reface toate podețele care subtraversează drumul, pentru a asigura deversarea apelor pluviale ce se adună în șanțurile din partea de sud a drumului, și a pâraielor din aceeași parte, care se varsă în Săsar, se calibrează și se pietruiesc șanțurile de o parte și de alta a drumului și în sfârșit, drumul se asfaltează, devenind cu adevărat o șosea. De fapt, acesta a fost începutul unei operațiuni de anvergură pentru acea vreme, construirea drumului peste Gutâi, spre Sighetu- Marmației, Moisei, Borșa, Iacobeni, într-un cuvânt DN 18, cum este cunoscut astăzi.

4) La începutul secolului al XX-lea, în sat erau 30-35 de atelaje trase de boi, bivoli și cai, care constituiau „flota” de transport a comunității. Cam 14-15 care echipe corespunzător, transportau „șerbet” din Cavnic până la Ferneziu. „Șerbet” spuneau localnicii pirită polimetalice produse la flotația din Cavnic, din care la uzina metalurgică din Ferneziu se extrage: aur, argint, plumb și cupru. Celelalte prestau servicii de transport pentru nevoile comunității. Purtau gunoiul pentru îngrășare pe holde, aduceau lemne pentru încălzire, fânul pentru animale etc.

5) Existau angajați, cu atelaj cu tot, și la Phoenix și la UMMUM, dar și la alte întreprinderi pentru servicii de aprovizionare cu materiale curente. Întâlnim astfel de angajamente prin anii '50, când tăuțeanul Mureșan Dumitru, avea un astfel de contract cu UMMUM/

6) Autobaza 2 s-a înființat prin anii '68-'70, pentru a satisface nevoile de transport ale Centralei Minelor. Ea a fost dotată cu camioane de 10 tone, pentru transportul minereurilor de la Cavnic și de la Baia Sprie până la Flotația Centrală și cu autobuze de capacitate medie, pentru transportul minierilor la și de la locurile de muncă.

Primii șoferi din Tăuți, cu mult înaintea existenței Autobazei, au fost frații Vasile și Ioan Petraș, cunoscuți mai bine Loczi și Ioany Ghepesului. Școliți la Viena ca și tatăl lor, mecanicul Ioan Petraș, după întoarcerea acasă, cei doi frați au lucrat ca șoferi la un evreu bogat din Baia Mare.

Situată aproape în centrul satului, spre Baia Mare, Autobaza a avut în rândul salariaților săi mulți tăuțeni. Cuvine-se să-i amintim pe șoferii: Sălăjan Alexandru, Chince Nuțuca, Pop Grigorița, Talpoș Ciprian, Rogoan Flore, Nicorici Vasile, Herman Gavril, Rogoan Gheorghe, Covaci Mihai sau mai tânărul Sevan Gavril, pe mecanicul Gaje Lucian, pe strungarul Chiuzbăian Mircea, electricianul-auto Chereji Gavril. Pe rând, toți aceștia au lucrat, în mai multe serii, la canalul Dunăre-Marea Neagră. Să nu-i uităm pe subinginerul Sevan Ionel și pe contabilă Bozga Aurica. Din această înșiruire poate că am

omis pe unii, fapt pentru care ne cerem scuze, dar lista, oricât de completă am considera-o, nu se poate închide fără a-l menționa pe frănarul Ponde Viorel, „a(l) lui Noe”, un personaj de un pitoresc aparte.

7) În prima jumătate a secolului al XX-lea, la hotarul de nord și la cel de vest, își fac apariția două linii de transport special, foarte spectaculoase pe atunci. Erau funicularele, șodroanele cum le spuneau tăuțenii, care transportau minereu. Pentru o perioadă când în zona noastră, cu un relief accidentat, era mai greu să construiești drumuri și nici nu se fabricau mijloace de transport terestre ieftine și fiabile, funicularul era soluția economică cea mai potrivită. Cel de la nord transporta minereu din Băiuț prin Bulat, la Ferneziu și mai departe până la Phoenix, iar celălalt – de la mina Herja la Phoenix.

De acesta din urmă este legată o întâmplare ce putea avea urmări neplăcute sau chiar tragice. Din fericire, a rămas doar o întâmplare hazlie. În zona în care linia funicularului traversa șoseaua Baia Mare-Baia Sprie, înălțimea la care treceau benele era destul de mică. Doi stâlpi de susținere a cablului erau situați de o parte și de alta a drumului. Într-un act de teribilism, un adolescent din Tăuți s-a urcat pe stâlp și s-a agățat de o benă. Văzând că distanța până la pământ crește și se apropie de Săsar, s-a speriat și s-a desprins de benă, căzând de la o înălțime nu prea mare. S-a ales cu câteva traumatisme ușoare și cu o poreclă, care amintește despre el și acum la mulți ani de când a murit „de moarte bună”.

Comerțul și serviciile

Schimbul de mărfuri, comerțul, a fost în toate epocile istoriei un motor al progresului economic și social. Pentru aceasta, circulația mărfurilor era necesară, ele trebuind să ajungă de la producătorul lor la cei care aveau nevoie de ele și în acest fel drumurile comerciale, pe pământ sau pe apă, capătă o deosebită importanță. Odată create, ele trebuiau întreținute, mai apoi lărgite, diversificate, modernizate în ritmul dezvoltării societății. Credem că însăși existența, dar în mod cert și devenirea localității Tăuții de Sus este rezultatul acțiunii implacabile a acestei legi economice obiective. Accesul dinspre răsărit, spre un pol regional deosebit și recunoscut ca atare în toate vremurile istorice, fie și numai dacă ne gândim că Baia Mare, Rivulus Dominarum, a fost secole de-a rândul monetăria unui imperiu, a fost fără îndoială destul de important. Și iarăși, să spunem doar că de la Cavnic, de la Baia Sprie și de la Chiuza Baia, trebuia să ajungă la Baia Mare materia primă pentru monetărie. În fapt, pe acest drum circulau, într-un sens și în altul, mult mai multe mărfuri de trebuință oamenilor. Am încercat să exprimăm mai plastic logica economică care a influențat dezvoltarea istorică a localității noastre. Acestea sunt premisele generale ale activității comerciale. Să ne îndreptăm acum atenția asupra comerțului în înțelesul mai concret, mai apropiat de zilele noastre.

De prezența evreilor în comunitatea noastră se leagă activități de comerț și mici meseriași. Deși nu erau decât câteva familii, evreii erau o prezență activă și necesară comunității din secolul al XIX-lea și începutul de secol XX. Așezați strategic în mijlocul satului, ei controlau întreaga activitate comercială a localității.

Mai în sus de locul unde se afla, până nu demult, Agenția poștală Tăuții de Sus, se află odinioară, casa lui Hirsch Noe, un evreu mai discret care avea o crâșmă.

Puțin mai în sus, pe aceeași parte a drumului, pe locul în care se află acum casa familiei Szabo, locuia odată, familia evreului Roth. Dacă domnul Zoltan era un evreu cam

mototol, cum sunt câteodată Ytzic și Ștrul din bancurile cu evrei, doamna era sufletul afacerii. Aveau un magazin, o crâșmă – „La Reghino” – și o popicărie. „La Reghino” a fost o crâșmă vestită, cu mulți mușterii, de care se mai vorbește și astăzi, după 75 de ani de când a fost închisă. O altă familie de evrei comercianți, care ilustra foarte bine spiritul de „gheșeft” al evreilor, era Marmor și mai apoi Lazarovics, ginerele său, care avea casa și gospodăria cam pe unde stătea, până mai ieri, Sofica Păraschii Moroșanului, mama lui Diordiță. Comercianți de animale, aveau un mic abator, o măcelărie și o fabricuță de săpun, o pălincie, o manufactură de marmeladă sau magiun.

Fridman Ignat și Grozinger Francisc aveau două prăvălii aproape identice, situate la cca. 300-400 de metri una de alta, prima pe locul unde se află astăzi Service Auto Gaje, mai jos de fostul cămin cultural, cealaltă, aproape de ulița Morii, pe locul unde este astăzi casa Pavel Breban. Amândouă erau așezate paralel cu drumul, cam la 12-15 metri de acesta, cât să încapă o căruță, cu cai cu tot, în parcare. Aveau târnaț cu brâu, de care se legau frâiele cailor și „filagorie” către drum unde, vara, drumeții stăteau la o halbă sau un țap de bere, după cât erau de însetați și supravegheau încărcătura din căruțe pe timpul popasului. Amândouă erau prăvălii cu crâșmă pentru că, vorba cântecului „cine-o pus cârciuma-n drum,/ ăla n-o fost om nebun”.

Iată un fragment din romanul istoric „Oșteanul de la Baia”, al lui Tudor Mihail, care descrie, foarte pitoresc, crâșma din centrul satului Tăuții de Sus

„În secolele al XVIII-lea – al XIX-lea, în centrul comunei era o casă, un han medieval, cu târnaț larg și lung, în fața căruia era un conovăț pentru legatul cailor, o fântână cu cumpănă și ciutură, ce avea la un capăt o mare piatră de moară și la celălalt capăt o vadră de lemn ferecată, ce umplea o teică uriașă. Acolo a poposit adesea Pinteia, în drumurile spre oraș sau la munte spre sălașurile sale din Gutâi, ori spre târgurile unde îl purtau dorurile dreptății ce avea de împlinit.

Fragmentul este consemnat și de Andrei Gheorghe Latiș, în lucrarea sa „Monografia Maramureșului și a ținuturilor sătmărene”, aflată în manuscris la Biblioteca Muzeului Județean de Istorie din Baia Mare, atunci când vorbește despre satul nostru. Crâșma cu pricina se va numi mai târziu „La Fridman” și a fost surprinsă în fotografia de mai sus. Se deslușește foarte bine cumpăna fântânii și capătul târnațului:

În sat erau și evrei meseriași, doi frați pantofari, un cojocar și un altul care recicla haine vechi prin dărăcit. Tot la ei găsim și batoze pentru treierat grâu.

După 1948, când proprietatea asupra mijloacelor de producție a devenit monopol de stat, comerțul din sat a suferit modificări importante. Unele magazine s-au închis, după deportarea evreilor, altele și-au schimbat profilul sau proprietarul. Iată care era, „în noile condiții”, harta unităților comerciale.

Crâșma și popicăria „La Reghino” s-a închis, din afacerile lui Lazarovics a rămas numai măcelăria, în care vinerea, uneori, pe la sărbători și joia, măcelarul Bonhay vindea carne proaspătă.

Crâșma lui Fridman de lângă Cămin a devenit magazin mixt, un fel de băcănie. Vânzătoarea era o unguroaică blondă, tânără și frumoasă, o chema Nushy, dar i se spunea, „stai pe coadă”, pentru deseale îndemnuri „stați la rând”, pronunțate într-un limbaj pitoresc.

Doar crâșma lui Grozinger și-a păstrat profilul (nu și numele). Crâșmar era acum un tânăr din regat, Marin Șerban, venit în Tăuții ca ginere la familia Roman. Soția lui, Tațiana, era și ea vânzătoare într-un magazin alimentar din Baia Sprie.

În 1961, după inaugurarea școlii noi, grădinița se mută în clădirea vechii școli, iar clădirea în care a funcționat până atunci grădinița este renovată și reamenajată pentru un magazin mixt, după standardele vremii. Odată inaugurat acest nou magazin, se desființează cel de lângă Cămin.

Cam în aceeași perioadă, apare în sat și primul aprozar. La început, acesta a funcționat într-un beci din clădirea Căminului cultural, iar mai apoi într-o tonetă din PAL melaminat, în spatele bisericii Sf. Apostoli Petru și Pavel

În partea de vest a satului, în zona industrială, a funcționat de prin anii `50, un mic magazin alimentar, care deservea muncitorii de la SIL și pe cei de la Fabrica de cărămizi. La începutul anilor `70, începe construcția blocurilor de locuințe, care au fost prevăzute la parter, cu generoase spații comerciale și pentru servicii. Se înființează un magazin alimentar pentru întreaga zonă. După 1990, se deschide și un bar. Cum este normal în societatea de piață, concurența s-a instalat peste drum.

După 1990, au funcționat vremelnic în sat mai multe magazine alimentare, mari sau mai mici. Dintre ele s-a remarcat magazinul alimentar și barul „La Părăscuța”.

În partea din sus a satului, două localuri cu profil identic, situate gard în gard, se încăpățânează să reziste, într-o zonă cu un vad comercial sărăcuț.

În zilele noastre, comerțul din Tăuții de Sus este dominat de „grup Cerneștean” prin magazinele „Luceafărul”.

Alte două magazine alimentare – „La Pinteia”, situat în capătul din jos și „La Părăscuța” – fac concurența lui Cerneștean. Chiar și un chioșc alimentar, situat în coasta unui magazin Luceafărul, a rezistat mulți ani concurenței.

Dar nu numai comerțul de desfacere cu amănuntul se întâmpla în sat. Toamna mai ales, funcționau 1-2 centre de achiziții pentru castane. Cel mai cunoscut și cu o activitate mai îndelungată a funcționat în șura casei parohiale, condus de preoteasa Varga. Alte centre de achiziții au mai funcționat, sporadic, la Aurel Sfetanu și la Diordica Vârvăruchii.

Prin anii `60, au început să apară în sat tot mai multe sobe de gătit cu gaz, schimbarea buteliilor făcându-se la început o dată pe lună, iar mai apoi săptămânal. Mașina cu butelii oprea lângă biserica romano-catolică, unde era un loc mai larg, lângă drum. Mai târziu, s-a înființat un centru de schimb, la Puiu Ursului. Acum, schimbul buteliilor se face prin magazinele Luceafărul.

Serviciile

Să ne amintim de poștașii din sat. Înainte însă, câteva cuvinte despre dobași, vestitorii care strigau în sat, veștile venite de la autorități. Atrăgeau întâi atenția prin bătăi repetate în tobă, ori sunau în goarnă, apoi strigau:

„Atențiune!, atențiune! Se dă de știre...” sau „Se aduce la cunoștința...”

Bătrânii de astăzi își mai amintesc că această îndeletnicire au practicat-o: Șușteru, Traianu Șulii etc.

Se pare că primul poștaș adevărat, care aducea scrisori și pensia a fost Aim Costan. I-au urmat : Turica Chince, Dorica Gaje, Reghina Lici, Gabriela Mihali și Dochița Tămaș. De altfel, în Tăuții de Sus a funcționat câțiva ani o agenție poștală.

Tot la acest capitol, al serviciilor, menționăm și pseudodentiștii, „dintăroșii”, cum îi numea satul, care scoteau dinți și măsele atunci când durerea nu mai putea fi suportată. Nu aveau un cabinet, ci doar o pereche de clește de dentist. Unul de care ne amintim a fost Ionelu Florichii Moroșanului.

Activitățile meșteșugărești

Diviziunea muncii în comunitățile omenești s-a manifestat încă de la sfârșitul comunei primitive și s-a adâncit treptat până în zilele noastre, când nivelul tehnic atins de mijloacele de producție a determinat o specializare din ce în ce mai îngustă a celui care le folosește. Așa se explică apariția meseriilor și a meseriașilor în absolut toate domeniile activității umane. Mai mult, în multe domenii s-a ajuns ca la realizarea unui lucru/ produs să fie necesară participarea unui număr mai mare de meseriași. Să luam, spre exemplu, construirea unei case. Dacă până acum 50 de ani, un meșter ridica singur o casă, de la fundație până la închideri (uși, ferestre), în zilele noastre o casă se construiește de către mai mulți meseriași care lucrează, fie individual, fie într-o firmă de construcții, folosindu-se și de o mecanizare corespunzătoare. Și atunci, și cu atât mai mult acum, este de neconceput dezvoltarea unei comunități fără meseriași, fie că sunt din sânul ei, fie veniți din alte locuri. Nu știm cu certitudine care era situația în vremurile mai îndepărtate, dar în ultimii 70-80 de ani, satul nostru și-a asigurat cea mai mare parte dintre meseriași din sânul său. Este neîndoielnic faptul că din diferite motive, în unele perioade, o seamă de meserii necesare activităților cotidiene să nu se găsească în sat, deloc ori nu îndeajuns. Dacă privim cu destulă atenție la numărul meseriașilor din sat în diferite perioade, putem spune că aceștia acopereau nevoile comunității.

Cei mai solicitați erau, fără îndoială, tâmplarii. Într-o zonă în care civilizația lemnului a atins culmile perfecțiunii, este absolut normal ca prelucrarea lemnului spre a-i folosi omului, să îmbrace o mare varietate. Construcția de case, realizarea de mobilier, de unelte casnice și gospodărești sunt doar câteva din obiectele realizate de tâmplari sau de dulgheri și avem convingerea că prelucrarea lemnului a fost și în Tăuții printre cele mai vechi meșteșuguri. Îi pomenim aici pe cei mai apropiați de zilele noastre și pe cei care ne sunt contemporani:

Ursuca Gaje, Rogoan Gavril, Gherghely Fazecaș, Cerneștean Ioan, Vălean Mihai, Vălean Ion, Bumb Sabin, Iuhasz Iștvan. Activitatea lor preponderentă s-a axat pe binale (uși, ferestre) și pe mobilier.

Dulgheri: Chincea Vasile (Loați bdirăului), Chincea Mihai, Stracsanyek Ioani, Bolchiș Alexandru pricepuți în construirea de „hăizașuri” pe case, grajduri și șuri, de colnițe și cotețe din lemn. Este foarte probabil ca mai demult, acum mai bine de 80-100 de ani, dulgherii să fi construit și case din lemn.

Mai aproape de zilele noastre, Mitru Oticăului, Talpoș Dumitru, pe numele său real, a construit în sat la noi, dar și în satele învecinate multe case. Cele mai multe „de la 0”, dar și foarte multe renovări, precum și grajduri și șuri. Ajutat de feciorii săi, Gheorghe și Ariton, au construit în total peste 100 de case și anexe gospodărești într-o perioadă de cca 35 de ani.

Un alt meșter priceput, construiește sau renovează în zilele noastre case la standardele actuale. Este vorba de Sas Alexandru cu feciorii Leontin și Florin. Sfera de activități a meșterului Sas „Șandor”, este însă mult mai largă. El este cunoscut în țară ca un tinichigiu de marcă, acoperind cu tablă zincată sau de cupru edificii publice în mai multe localități din țară. Ilustrăm acest aspect cu un monument istoric din Tăuții de Sus.

Șandor (primul din stânga) și echipa lui

Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, după renovarea exterioară

Avem și două case la care a lucrat mai recent.

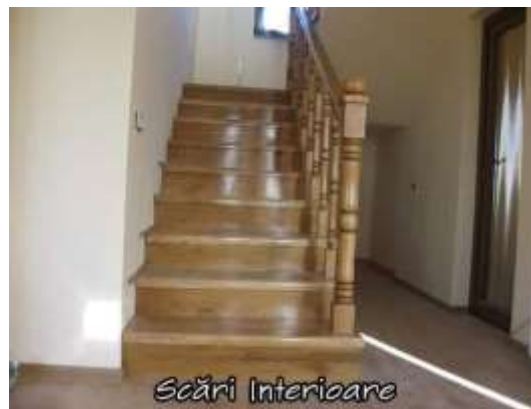
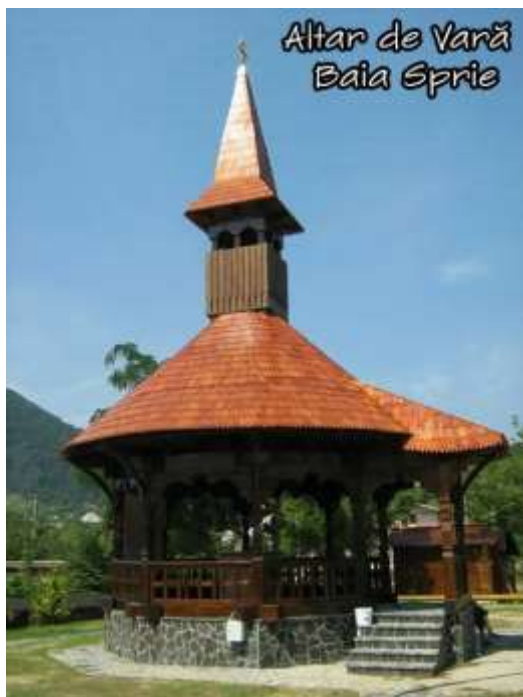

Casă renovată de Sas Alexandru

Casă nouă construită de Sas Alexandru

Câteva din lucrările reprezentative ale tâmplarului Sabin Bumb

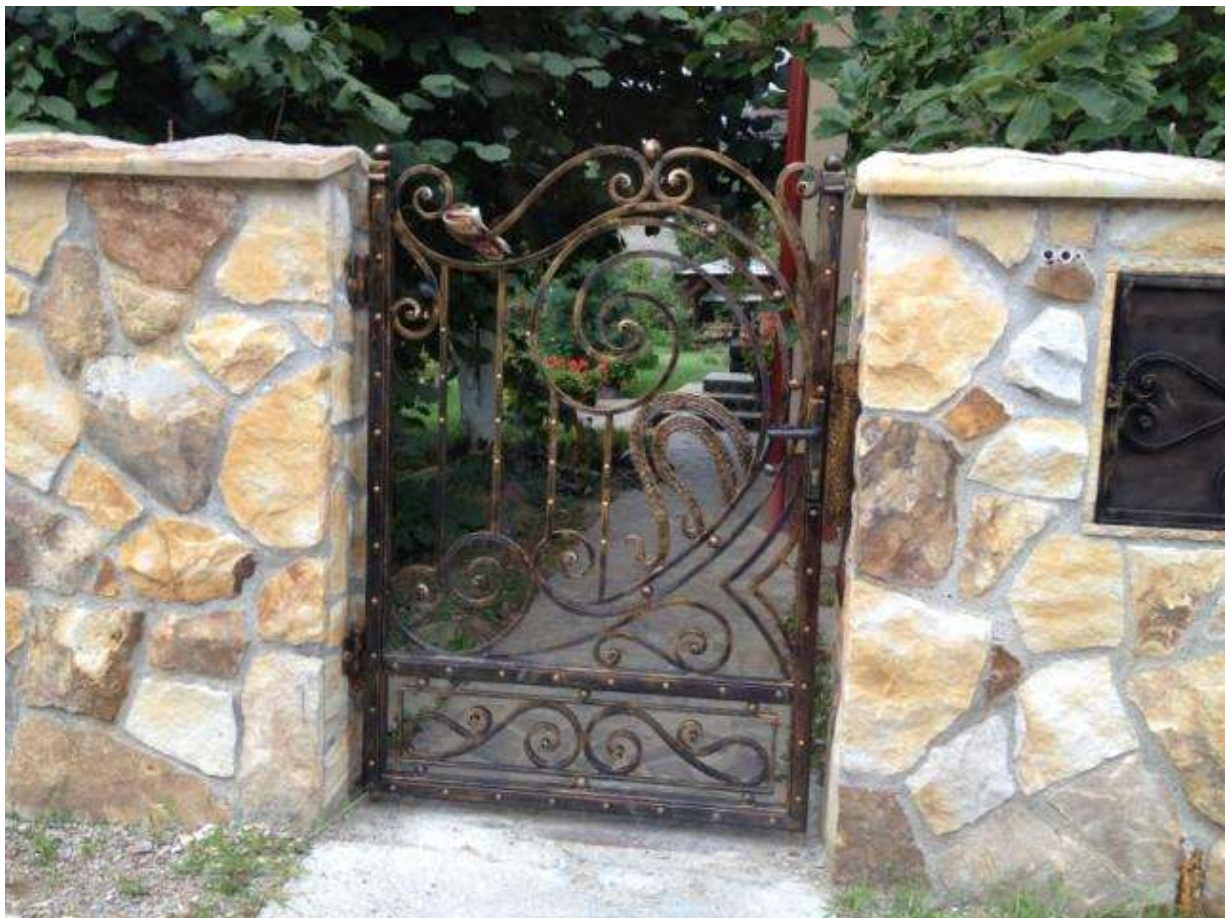

Fierari – lăcătuși: Bonis Csaba

Tinichigii: Chiuzbăian Grigore, Herman Ionuc

Mecanici: Micu Florin

Strungari: Pop Ionica, Fuer Ervin, Mureșan Marin

Electricieni: Sevan Flore, Hevesi Stefan, Chiuzbăian Dumitru, Beny

Instalatori: Chira Gheorghe, Moștiș Grigore, Herman Gheorghe, Victorel Both, Rogoian Ioan, Rogoian Ovidiu.

Dacă în sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, croitoria și blănăria erau apanajul meșterilor evrei, pe la mijlocul sec. al XX-lea apar croitorese și meșteri autohtoni, precum Nastasia Dănguliții, Șandor Rus, Ignătuș, Hodody, frate și soră, urmați de feciorii lui, lordache, un regățean stabilit în sat, Morișco lui Ferentș și fiica sa, Mogducuța, Măria lui Găvrila Dumoi, Silvia lui Fraiviluc, Zenica Talpoș, soția lui Văsălica Oticăului, Părăscuța Țanți, Aristina lui Mitru lui Rozo. Vin apoi croitorii cu școala profesională, Gyongy Szabo, Chereji Gheorghe, Cristian Goga, Pop Octavian, blănarii, Șimon Fery și Vasile Goga. Să-i menționăm și pe pantofarii, Antonie, un invalid de război, pe Mircea Petraș și Nelu Moștiș, poreclit Momento.

Prin anii 50, în sat erau doi frizeri, Hodody care avea un atelier în casa de lângă strada Morii și un altul care locuia într-o casă, cam pe unde a fost până nu demult poșta, casa Mihali, care a dat și ea un frizer, un hair-stylist cum își spun astăzi.

Despre poluare și alterarea factorilor de mediu

Perioada construcției socialismului a adus cu sine modificări profunde în viața poporului român, în înfățișarea țării noastre și implicit, în cea a satului nostru. În foarte multe privințe, această perioadă este, fără îndoială, cea mai prolifică din întreaga noastră istorie. Și această monografie scoate, cu obiectivitate, în evidență acest lucru.

Nu este mai puțin adevărat că tot în această perioadă condițiile de mediu, sol, aer, apă, au suferit cea mai cruntă agresiune dintotdeauna, acest fapt însemnând o scădere semnificativă a sănătății populației, în ciuda faptului că, în ansamblu, durata medie de viață a crescut.

Vreme de cca 50 de ani, noxele eliberate în aer de uzinele Phoenix și Ferneziu au contaminat aerul, apa și solul cu agenți poluanți extrem de nocivi, pe o arie mult mai extinsă, până la 50 km depărtare de sursă. Satul nostru, aflat în imediata apropiere, ca și orașul Baia Mare de altfel, a avut cel mai mult de suferit.

Iazul de decantare, care ocupă toată pășunea satului, aflată la sud de localitatea noastră, cu o suprafață comparabilă cu a satului însuși este o altă sursă de poluare care va constitui, încă multe decenii de acum încolo, un iminent pericol pentru viața locuitorilor din Tăuți, dar nu numai. Metalele grele și cianura sunt cele mai periculoase amenințări.

Nu ne-am propus ca prin aceste rânduri să inducem în rândul consătenilor noștri un sentiment de panică, dar considerăm că aspectul acesta nu trebuie scăpat din vedere, el trebuie tratat cu atenție și responsabilitate de fiecare dintre noi, pentru că în ultima instanță este vorba despre sănătatea noastră.

După zeci de ani de alterare a factorilor de mediu, chiar dacă lucrurile s-au schimbat în bine, în sensul că aproape toate sursele generatoare de noxe poluante din zona noastră au dispărut, efectele remanente vor continua încă multă vreme să ne agreseze. Solul și apa din pânza freatică de suprafață se vor decontamina încet, într-o lungă perioadă de timp de acum încolo. Ne revine nouă, generațiilor actuale sarcina să nu uităm, niciun moment, să-i punem în temă pe copiii și pe nepoții noștri, atunci când devin capabili să înțeleagă acest lucru. Ei trebuie să știe în ce mediu s-au născut și cresc, ce pericole îi pândesc și cum trebuie să se protejeze în fața lor, fără însă a-i panica sau a le induce un sentiment de totală nesiguranță, ci dimpotrivă, să fie conștienți de aceste probleme, să se poată feri, să caute permanent soluții pentru o decontaminare mai rapidă.

Iată câteva aspecte, generate de poluarea zonei noastre:

Până la începutul anilor '60 din secolul trecut, vara în sat, cuibăreau sute, poate chiar peste 1000 de rândunele, păsărelele acelea cu gușa și pieptul alb și coada în formă de furculiță, care își face cuibul sub streășina casei, a grajdului, mai rar a șurii. La fiecare casă cuibăreau 2-3 familii, foarte probabil înrudite. Cât era vara de lungă animau văzduhul cu zborul lor jucăuș și ciripitul plăcut. Spre mijlocul toamnei, se adunau pe firele liniilor de curent și plecau, toate odată spre țările calde, pentru a reveni în primăvara următoare la cuiburile părăsite peste iarnă.

Rareori mai vezi astăzi câte o rândunică solitară zburând prin sat, dar cuiburi nu am văzut de peste 50 de ani. În mod cert, de vină pentru faptul că acum rândunelele ocolesc satul și împrejurimile este poluarea aerului și a apei.

Tot cam până în acea vreme, vara, în sat, cu precădere pe malul Săsarului erau multe stoluri de fluturi albi. Astăzi, abia mai vezi zburând prin livadă, câte unul.

În fiecare primăvară, prin aprilie, mai spre seară ies o mulțime de cărăbuși în zbor, tot altă generație, în fiecare primăvară. Cărăbușii adulți sunt insecte dăunătoare care se

hrănesc cu frunzele tinere ale pomilor fructiferi, dar și ale copacilor din pădure. În stadiul de larvă, cărăbușul trăiește 2-3 ani în pământ, hrănindu-se cu rădăcini de plante. Se vede treaba că și mediul lor de viață, solul și aerul au fost alterate de poluarea din zonă, din moment ce numărul lor a scăzut drastic, de la an la an.

Albinele sunt alte insecte folositoare de astă dată care au dispărut, vreme de 45-50 de ani, neputând suporta noxele din atmosferă. În ultimii 15-20 de ani, s-a constatat că în zone mai îndepărtate de sursa de poluare atmosferică, în capătul din sus al satului, albinele pot trăi și produce. Fapt deosebit de îmbucurător, în ultimii 5 ani, apicultorii din partea vestică a satului reușesc să crească roiuri de albine, ceea ce ne arată că atmosfera, aerul au ajuns, deja, la un grad de decontaminare care permite viața albinelor.

Un alt factor distructiv, de astă dată natural, care s-a abătut în ultimii 30 de ani, asupra localității noastre este ciuperca răspunzătoare de îmbolnăvirea arealului de castani comestibili. *Cryphonectria parasitica* (aceasta este denumirea științifică) a distrus în nici 20 de ani peste 90 % din arborii de castan.

În aceste fotografii, deasupra liniilor albe, se văd vârfurile uscate ale desișurilor de castan

Și iată dezastrul văzut de aproape

Nu s-a stabilit că poluarea ar fi cauza acestui dezastru ecologic, dar nu poate tăgădui nimeni că ea nu a slăbit sistemul imunologic al castanului, împiedicându-l să lupte cu toată puterea împotriva acestui parazit. Boala a produs pagube, greu de măsurat, tăușenilor. Să ne gândim doar la cele 30-35 tone de castane, producția anuală, adunată de pe arealul castanișului din Tăuții de Sus.

Debutul îmbolnăvirii castanului din aria protejată Baia Mare a fost observat la începutul anilor '90, dar din păcate, măsuri ferme de intervenție s-au luat numai după anul 2000 și au vizat, aproape exclusiv, ariile administrate de Ocolul silvic municipal Baia Mare. Castanii din Tăuții de Sus au fost folosiți pe post de cobai, pentru stabilirea metodei optime de tratament cu șușa hipovirulentă a ciupercii care produce boala.

Deși boala și tratamentul ei erau cunoscute de aproape 40 de ani în Europa, la noi timp de 10 ani s-au pierdut bani cu simpozioane, întâlniri, mese rotunde, publicații, în loc să se treacă rapid la acțiune, pe baza experienței franceze și/sau italiene, care au reușit să stopeze boala, ba chiar să o eradicizeze.

Castan în agonie

Șetan, castan tânăr, afectat de boală

Au fost afectați și șetanii, castanii tineri. Din fericire sunt semne certe de însănătoșire. După opinia reputatului specialist în pomicultură, ing. Dr. Pop Anton, este nevoie de cca 50 de ani, pentru ca arealul castanișului din Tăuții de Sus să-și revină. Numai că, peste 50 de ani, întreg arealul cu castani va fi înglobat într-o pădure tânără și va fi foarte greu, dacă nu imposibil, să fie iarăși ce a fost înainte de debutul îmbolnăvirii.

Pădure de castani afectată de boală

INSTITUȚIILE

Primăria

Satul a aparținut încă de la începuturile sale de Baia Mare, în hotarul căreia se afla. Mai multe documente medievale atestă acest lucru. Cea mai înaltă autoritate din sat a fost judele. La început, când în sat erau doar câteva case, autoritatea era reprezentată de preotul bisericii romano-catolice, care îndeplinea în același timp și pe cea de administrator al spitalului Sf. Nicolae. La 29 iunie 1408, când judele Ioan Onechim donează satul spitalului, administrator era preotul Matyaș.

Primul jude cunoscut din Tăuții de Sus, Andrei Hegedu, îl aflăm dintr-un document datat 11 iunie 1633. Și alte documente vechi pomenesc de juzii din diferite perioade, fără însă a le spune numele.

Această autoritate a fost îndeplinită, probabil, de-a lungul timpului și de români. Un document din anul 1887 ne dovedește acest lucru. Petras Irimnie este menționat în această calitate, într-un act al bisericii greco-catolice.

La 24 noiembrie 1918, se alege în Tăuții de Sus, Consiliul Național Român, care va deveni autoritatea locală până în 1922.

După această perioadă, din 1922, putem vorbi de o administrație locală legitimă, rezultată în urma alegerilor. Așa se face că în 1922, găsim în Tăuții de Sus, o primărie cu următorul stat de funcțiuni:⁷

Petru Chince	primar
Zoltan Roth	notar
Ioan Both	subprimar
Pop Ioan	servitor comunal
Văd. lui Moldovan Petre	moașă comunală
Dr. Farcaș Herșkovich	medic de circumscripție
Petric Dumitru	jurat
Chiuzbăian Ilie	"
Petraș George	"
Cherecheș Avram	pompier

⁷ Arhivele Naționale MM, inv. 215, prefectura plășii Baia Mare, 76/1922.

Din acea perioadă, am găsit și proiectul de buget comunal pentru 1923, dar și o foaie de impunere pentru Tăuții de Sus, întocmită de prescripția fiscală Baia Sprie, pentru anii 1923-27. Documentele acestea sunt relevante pentru situația economică a localității. Prescripția fiscală a stabilit obligații de plată doar pentru 8 tăuțeni din cele aproximativ 150-160 de case, care existau în sat la acea vreme, așadar abia 5% din familiile tăuțene realizau venituri impozabile, fapt care vorbește de la sine despre starea economică și implicit socială a consătenilor noștri acum 100 de ani.

Prescripția fiscală Baia Sprie

Foaie de impunere pentru anii 1923/1927

Nr. crt	Plătitor de impozit	Activitatea aducătoare de venit	Impozit datorat
1	Grijoș Antonie	Activitate comercială	48
2	Roos Emil	„	48
3	Grozingher Francisc	„	-
4	Fridman Ignat	„	64
5	Ordinul minoriților	„	192
		Moară, Case de închiriat	3376
6	Comuna Tăuții de Sus	Crâșmă, prăvălie, casă de închiriat	128
7	Grozingher Izszak	Activitatea aducătoare de venit	760
8	Fridman Ignat	„	192
9	Mendel Aron	„	160
10	Petraș Ioan	fierărie	100

TOTAL [Lei] 5068

După cum lesne se poate observa, 8 dintre contribuabili erau evrei, așa cum arătam și în capitoul „Comerțul și serviciile”, ei dețineau monopolul acestora și în sat la noi.

Din acest document aflăm trebuințele administrației locale în noua situație politico-administrativă, dar și faptul că resursele locale, nu îndeșteulau nevoile comunei, decât în foarte mică măsură, doar 5 %, existând o diferență de 37541 lei față de necesități.

După adoptarea noii Constituții din 1923 și a unei legi electorale unitare, în 1926, guvernul liberal organizează, la 18 februarie 1926, alegeri locale, în urma cărora, este ales primar în Tăuții de Sus Ioan Petraș, alias Nuțuca lui Irimie.

Militar de carieră, a fost subofițer în armata austriacă, s-a remarcat în timpul primului război mondial. A fost decorat de însuși împăratul Austriei și trecut în rezervă cu o pensie frumoasă. În 1918 a fost numit comandantul Gărzii Naționale Române din Tăuții de Sus. Casa pe care a construit-o a fost și local al primăriei în timpul mandatelor sale, se mai păstrează și astăzi. Din păcate, nepoții care au moștenit-o după moartea lui, în 1947, (el nu a avut copii) au neglijat nepermis valoarea istorică a clădirii și a lucrurilor rămase de la unchiul lor, toate degradându-se în timp. Casa a ajuns acum în posesia unor oameni care nu sunt deloc interesați să o păstreze și va fi demolată în foarte scurt timp, autoritățile locale nu se sinchisesc de acest lucru, deși au fost sesizate.

În vremea ungarilor 1940-1945

Venirea ungarilor, după Dictatul de la Viena din 30 august 1940, odată cu cedarea Ardealului de nord Ungariei hortyste, a condus la instaurarea unei administrații pe de-a întregul formată din cetățeni de naționalitate maghiară, în ciuda faptului că populația maghiară reprezenta, conform recensământului din 1940, doar 10%.

Primar: Vigh Francisc și Iuhasz subprimar. Sediul primăriei era acasă la primar.

După război, prima administrație românească, provizorie are la baza structura administrativă de dinaintea dictatului de la Viena. Găsim în 1946, la primărie pe:

Petraș Ștefan,	primar
Iustin G Bogdan,	notar
Chince Mihai,	administrația agricolă
Chince Vasile,	
Rogojan Elena,	secretar

La 19 noiembrie 1946, au avut loc alegeri generale, care au adus și în Tăuții de Sus la primărie, un comunist, pe Chincea Ioan, alias, Ianoșu Ionu Chincii. Notarul acelei perioade a fost Valerian Cristel, iar soția sa, Luiza, secretar. Chincea Ioan, devine astfel, al doilea primar, din neamul Chincea după unchiul sau, Chincea Petru.

La 20 iunie 1949, instituția primăriei este înlocuită de Comitetul Provizoriu al comunei, condus de un președinte. Primul a fost Goja Dumitru, urmat de Niculescu Constantin, zis Făurar.

Religii și biserici

În contextul politico-istoric de dinaintea secolului al XVI-lea este destul de dificil să creionăm viața religioasă a unei comunități mici de cca 200 de persoane, cât număra, probabil, populația totală a satului nostru în acea perioadă. Putem doar presupune că fiind un domeniu atribuit bisericii Sf. Nicolae, satul întreg a fost considerat adeptul religiei acelei biserici, ea însăși schimbându-și orientarea religioasă după vremurile politice pe care le-a traversat, fiind pe rând, catolică, protestantă (evanghelică), din nou catolică iezuită și mai apoi minorită, iar astăzi romano-catolică, fiindcă religia statului maghiar sub stăpânirea căruia a stat satul nostru o lungă perioadă de timp, s-a schimbat „după cum bătea vântul”. Populația românească oprimată, majoritară în Ardeal, era fidelă credinței strămoșești, ortodoxia. Este deci, foarte probabil că și românii din satul Girod Toffalu să fi avut aceeași credință, întrucât documente bisericești pierdute astăzi vorbesc de existența, pe la 1600, a unei biserici din scândură.

Viața religioasă a Transilvaniei secolului al XVII-lea era dominată de cultele protestante (calvin sau reformat, lutheran sau evanghelic, unitarian, precum și de cel

anabaptist). Românii ardeleni, în acele vremuri, deși aveau un „vlădic” (episcop, adeseori numit, conform tradiției și mitropolit), cu scaunul de reședință la Bălgrad, erau mai mult sub autoritatea supraintendentului maghiar calvinist de la Aiud, care dicta organizarea și desfășurarea vieții religioase atât a coreligionarilor săi, cât și a ortodocșilor supuși.

Dacă unii dintre nobili, tentați de titlurile nobiliare maghiare și de avantajele materiale pe care le obțineau trecând la catolicism, au făcut cu destulă lejeritate compromisul, nu același lucru s-a întâmplat cu iobagii, care nu obțineau absolut nimic ei fiind mereu constrânși și amenințați să facă pasul și au fost supuși unor puternice presiuni, încă din secolul al XII-lea, pentru a adopta religia catolică. Obștile monahale făceau o muncă de îmbărbătare a credincioșilor ortodocși să reziste presiunilor făcute de clerul catholic și armata maghiară. În zona noastră mănăstirile Habra și Peri, sânt exemple elocvente în acest sens.

Alta a fost soarta comunităților ortodoxe care s-au unit cu Roma, păstrându-și ritul grecesc pe care îl aveau ca ortodocși, precum și reguli canonice ortodoxe, ca de exemplu, hirotonisirea bărbaților căsătoriți. Discuțiile purtate din partea catolicilor de către iezuitul Laszlo Baranyi, paroh în Alba Iulia, cu conducătorii Bisericii românești în frunte cu vlădica Teofil Seremi, au început încă din 1693, în secret, pentru a nu le afla calvinistii care stăpâneau atât de aproape Biserica românească.

După patru ani de discuții, când pregătirile au ajuns să fie hotărâtoare, problema unirii a fost pusă public, în sinodul convocat în cursul lunii februarie 1697, la Alba Iulia, când se hotărăște unirea cu Roma.

A fost un compromis politico-religios important care a permis românilor simpli practicarea credinței religioase, fără a simți modificări importante și putem spune, chiar salvarea poporului român din această parte a țării.

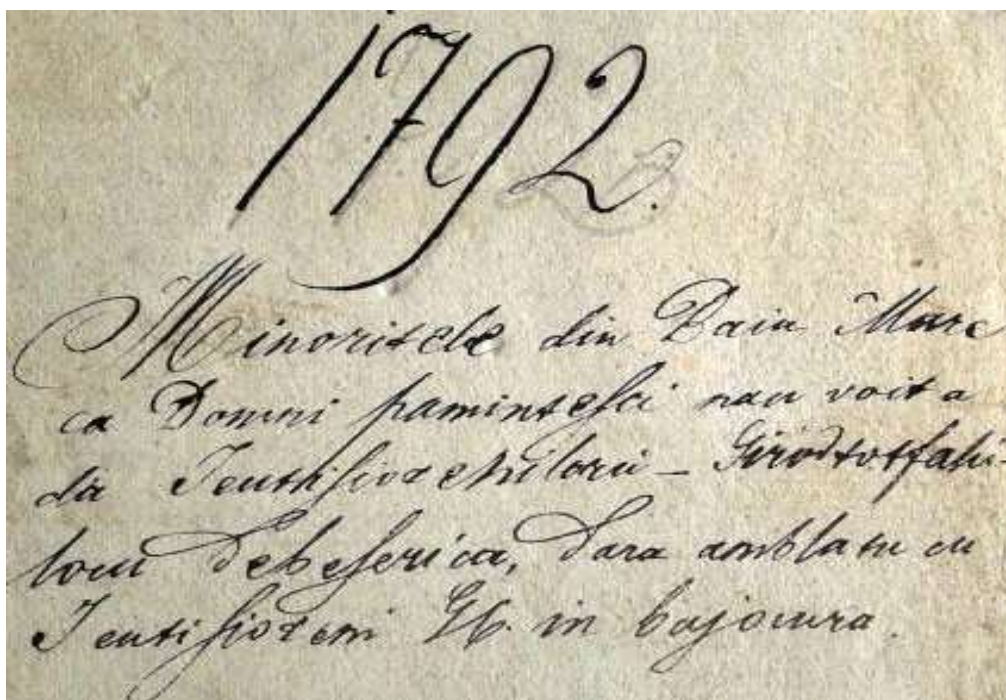
Este foarte probabil ca lucrurile să fi stat asemănător și la noi. Cu resursele pe care le-am avut la dispoziție, nu am găsit documente despre această perioadă. Primele documente scrise, vorbesc despre credincioși greco-catolici în Tăuții de Sus, dar se prea poate că înainte de acceptarea uniației aceștia să fi fost ortodocși. În vremurile acelea, în sat exista o bisericuță românească, cel mai probabil din lemn și una ungurească, de aproape 200 de ani. Ne conduce spre această concluzie o danie înscrisă de „Giupânul Șanta Vasile” pe o Cazană de secol XVIII, datată, „Anul Domnului 1753” (*Aurel Socolan, „Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș”, apărută la Editura Maria Montessori din Baia Mare în anul 2005*).

Cert este că în jurul anului 1760, când se pune problema construirii unei biserici noi, din zid de piatră și cărămidă, în sat erau doar credincioși catolici de naționalitate maghiară și greco-catolici de naționalitate română care includea și pe slovacii asimilați. Mai târziu, după 1800, sematismele bisericii greco-catolice și cele ale bisericii romano-catolice, consemnează ca fiind majoritari pe credincioșii greco-catolici. Curios ni se pare faptul că din 1870 până în 1913, sematismele bisericii romano-catolice consemnează și existența unui număr mic de ortodocși, fapt neîntâlnit și în sematismele bisericii greco-catolice.

Chiar și după ce satul a fost dăruit de oficialitățile statului maghiar călugărilor minoriți, cu scopul vădit de catolicizare și maghiarizare a populației românești, ponderea etnică nu se schimbă, populația românească de religie greco-catolică rămâne dominantă.

Această lucrare își propune să trateze acest subiect, respectând adevărul istoric, și evenimentele religioase în ordinea cronologică a desfășurării lor.

Foarte interesantă scrisoarea datată în 1792, scrisă într-o limbă română neaoșă, în care „minorii din Baia Mare”, sunt reclamați că „n-au vrut să dea, tăuțenilor, loc de beserică, iară umblă cu tăuțișori în bajocură”.

Nu cunoaștem, deocamdată, care este motivul acestui reproș tardiv, cu atât mai mult, cu cât el a fost făcut după construirea bisericii la aproape 20 de ani, nici cine l-a scris (probabil preotul din sat, ori poate învățătorul) și nici cui i-a fost destinat. Un lucru este însă cert, autorul a fost un intelectual școlit la o școală românească, poate chiar la Blaj.

Biserica cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, așa cum este ea prezentată pe site-ul parohiei ortodoxe Tăuții de Sus:

„Tradiția ne transmite faptul că încă înainte de secolul al XVII-lea ar fi existat o biserică de lemn, iar la anul 1779 s-a construit de către cele abia 40 familii de iobagi biserica actuală din piatră, atestată de pisania de pe frontispiciul turnului deasupra ușii de intrare, și anume: «ACEASTA BISERICA NOA...(D) IN LOC A RUMINIOCRU(d) TEUTII DE SUSU, PUTERE...Ș(I) P(e) CHELTUIALA (1) SAU ZIDITU, SA FIE CASA DE RUGACIUNE. ANU D (omnului) 1779 iulie 15»”.

Biserica este amplasată lângă șoseaua națională Baia Mare-Sighet, fiind împrejmuită cu un gard din piatră care datează din anul 1806, ceea ce atestă cifrele înscrise pe una din pietrele zidului, acoperit cu șindrilă.

În antreul bisericii este o inscripție pictată în anul 1960 cu ocazia picturii bizantine executată de pictorul autorizat Pascu Vasile din Focșani.

Sanctuarul începe cu un arc, apoi urmează boltitura în semi-cupolă, ferestrele având boltituri care se întrepătrund. Altarul este despărțit de navă printr-un iconostas sculptat în lemn de tei de către profesorul Toth din Baia Mare, iar iconografia în același an 1970, de către Pop Ioan din comuna Groși. Înainte de acesta a existat un iconostas din lemn de tei cu icoane pictate pe lemn, dar fiind distrus de carii, a fost predat cu proces verbal Muzeului Județean în anul 1974, reținând drept amintire icoane care reprezintă Sfânta Treime pe dosul căreia este următoarea însemnare: Făcută pe cheltuiala lui Fluieraș Istrate cu soția Dotye și cu familia Domniei sale Aximie și Parasca cu Maria, ca să le fie de pomenire veșnică. Anul Domnului 1802. Turnul înalt de peste 38 m domină așezarea satului, iar în jurul coifului îl împodobesc cele 4 turnulețe în stil maramureșan.

Până în anul 1971 pardoseala era din cherestea de stejar, când a fost schimbată cu alta din mozaic.

Între anii 2003-2007 s-au efectuat ample lucrări de reparații capitale, înlocuindu-se acoperișul care a fost placat cu tablă de cupru și refăcându-se integral gardul de împrejmuire.

Bisericuța a fost târnosită în anul 1964, iunie ziua 22 de către Episcopul Valerian al Oradiei.

Este necesar să facem aici o precizare, pentru restabilirea adevărului istoric:

Anul construcției este 1773, nu 1779, cum scrie preotul Vasile Augustin în această prezentare. Această dată este înscrisă în toate sematismele bisericii greco-catolice (pe care preacucernicul Augustin nu avea nici un interes să le consulte și să le ia în seamă), dar și în lucrarea lui Darius Pop din anul 1936, „Mărturii Strămoșești”.

În anul 1806, biserica românească este împrejmuită cu un zid de piatră, acoperit cu șindrilă. Momentul este atestat de inscripția, în piatră, aflată în dreapta porții boltite, de intrare în curtea bisericii. Inițial, piatra cu inscripția datei s-a aflat în exteriorul zidului, dar când s-a reparat gardul, după deteriorarea produsă de furtună, la indicația preotului, contrară normelor de restaurare a monumentelor istorice, ea a fost mutată în interior, probabil pentru a fi ferită de ochii turiștilor curioși, care nu pot vedea nici pisania în piatră, așezată la construirea bisericii, în 1773, pentru că poarta de intrare în curtea bisericii este închisă.

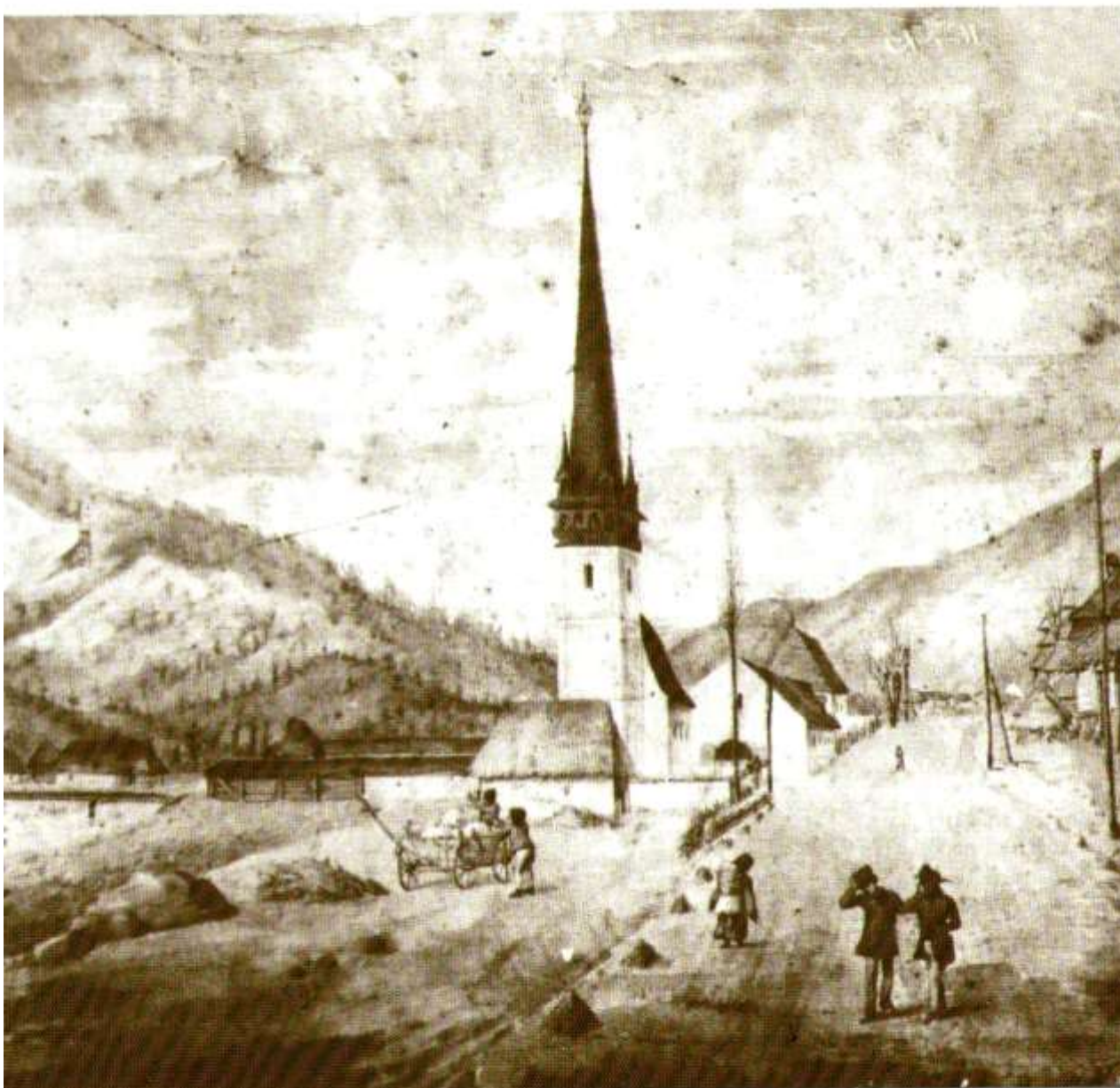
Piatra cu inscripția anului în care a fost construit gardul zidit din piatră

Biserica greco-catolică „Sf. Apostoli Petru și Pavel”

anul 1839 Tăuții de Sus avea 800 de suflete.

Mențiunea înscrisă deasupra acestui desen este hazardată. Aruncând o privire peste Sematismele Bisericilor greco-catolică și romano-catolică ne vom convinge ușor de acest lucru. Cele greco-catolice prezintă numărul credincioșilor greco-catolici, în 1837-452, iar în 1847-472, în timp ce cele romano-catolice, arată că, în 1840, erau în Tăuți 105 credincioși romano-catolici, 460 greco-catolici și 2 reformați. Recensământul oficial din anul 1880, reține o populație totală de 639 locuitori. Apreciem că Sematismul Bisericii romano-catolice ne oferă cel mai plauzibil număr de locuitori care este foarte aproape de 560 de locuitori pentru anul 1839.

În 1810, zugravul Ștefan din Fișești (Șișești) pictează biserica românească. Tot el este și autorul icoanei „Sf. Treime” din altar.

Biserica veche a fost păstrătoarea și a altor „Mărturii strămoșești”, pomenite de Darius Pop, în anul 1936, în lucrarea cu același nume.

Inscripții :

Pe frontispiciul bisericii, pe o tablă de piatră, frumos cioplită, se află săpată, cu caractere chirilice următoarea inscripție :

„Această beserică, pe cheltuiala, cu ajutorul și puterea Românilor din Tăuții de Sus s'a ridicat, ca să le fie casă de rugăciune. Anul Domnului 1773.”

Pe dosul icoanei dela altar, care reprezintă sfânta Treime, este următoarea inscripție :

„Această icoană o a plătit Flueraș Istrate și cu soața sa, Dochie și ficele dumisale Afimie, Părăscă, Mărie, iar Mărie, ca să le fie pomenire vecinică. Anul Domnului 1810, Ștefan zugravul din Fișești.” *)

Pe Ceaslovul din Iași, de Grigore Stanovici, tipărit la anul 1773 :

„Această sfântă carte s'au cumpărat cu banii sfintei biserici a Tăuților de Susu în anul 1818, cu 40 zloți. Scris de mine Petraș Petru, sfătul cel românesc și feciorii lui.”

Pe Cazaniile lui Grigorie Ghica Voevod, tipărite la Râmnic, în anul 1788 ;

„Aceasta s-tă carte, Cazanie, o au cumpărat jupănul Sașma Vasilie, fiind lăcuitor în Tăuții de Sus, drept credincios.”

Pe Evanghelia dela Blaj, din 1775 :

„Căde-se a ști că această sf-tă Evanghelie o au cumpărat jupănul Moldovan Ion din Tăuții de Sus și au dat 6 Florinți vonași

*) Șișești.

TĂUȚII DE SUS

Cazanie, sec. XVIII

(6) „Giupânul Șanta Vasilie fiind lăcuioriu în Tăuții de (7) Sus drept 20 de florinți și iarăși ca să o facă, ier (8) ierta mie și a toată rudenia mea și zic cu blăstăm (9) aceluia ce o va clăti cu furtușag de la mine sau de la (10) ruda mea, să fie anatema și maranată, iară (11) de să va întâmpla și aceasta ca să o piardă cumva, să o (12) dea acasă, adecă lui Șanta Vasilie fiind cu sămnul Domnului, ce ție nu-ți place altuia nu face. Anul domnului, 1753.”

În cartea sa „Circulația cărții românești până la 1850, în județul Maramureș”, apărută la Editura Maria Montessori din Baia Mare în anul 2005, profesorul Aurel Socolan consemnează un număr de 10 cărți bisericești vechi, la Biserica din Tăuții de Sus, multe cu dedicația donatorului, după cum consemnează și Dariu Pop.

Astăzi, aceste cărți vechi, de patrimoniu, nu se mai găsesc la biserica din sat, cum de altfel, nici alte documente vechi, care datează de dinaintea construcției bisericii și care au stat, aproape 300 de ani, într-o sferă metalică, aflată la baza crucii de pe turlă, până la începutul deceniului VII al secolului trecut. În ciuda eforturilor făcute, pentru a da de urma lor, nu am reușit acest lucru. Le-am căutat la Arhivele Naționale Baia Mare și la Muzeul Județean de Istorie, unde există o colecție de carte veche, dar și la Episcopia Ortodoxă a Maramureșului și Sătmăruului. Dacă la Arhive și la Muzeu există evidențe riguroase, privind inventarul tuturor documentelor aflate în păstrare și cei interesați au acces pentru a le consulta, Episcopia nu a răspuns solicitărilor noastre scrise de a ne permite accesul în arhivă și la bibliotecă. Ne-am bucura foarte să le știm acolo, dar și mai mult, dacă alți cercetători le vor putea consulta.

Aurel Socola	
192. Tăuții de Sus	
Antologhion, Râmnic, 1752 ^x	
Apostol, sec. XIX	
Cazanii, Râmnic, 1781 ^{xx}	
Cazanii, sec. XVIII	
Ceasoslov, Iași, 1773 ^{xx}	
Liturghier, București, 1747	
Liturghier, Sibiu, 1807	
Octoih, Blaj, 1792	
Pentecostarion, Blaj, 1808 ^{xx}	
Triodion, Blaj, 1800.	

Nota: x Carte înscrisă în lista localității după I. Barlea, Însemnări din bisericile Maramureșului
Nota: xx Carte înscrisă în lista localității după Dariu Pop, Mărturii strămoșești

Prin anii 1960-1962, copil fiind, participam în fiecare dimineață de peste săptămână, alături de alții copii de vârsta mea, Grigore și Sandu Moștiș, Pop Aurel, la săvârșirea Sfintei liturghii oficiate de părintele Vasile Varga și am avut în mână, nu o dată, unele din aceste cărți. Le-am căutat recent pentru a face câteva fotografii pentru monografie, dar nu le-am găsit. Părintele vicar Augustin spune că toate documentele vechi au fost adunate de Arhivele Naționale în așa-zisul fond ecleziastic, constituit din fondurile tuturor unităților bisericești. Am găsit acolo doar registrele matricole confesionale ale Bisericii Greco-catolice.

În 1921, Tăuții de Sus primește vizita canonică a episcopului de Cluj – Gherla, Iuliu Hossu. Vizita a avut loc la 12 octombrie 1921⁸. Nu avem date certe, dar se prea poate ca vizita episcopului să fi coincis cu instalarea preotului Alexandru Mihalca. Titularul Iosif Stan, lipsind din primăvară, fiind suplinat de Vasile Lupan și Pop Alexandru.

Vizită canonică, 12 octombrie 1921

Foto Din arhiva familiei Porumb

Încă înainte de război, se pune problema construirii unei noi biserici și încep a se aduna materiale, cărămida, lemne de construcție, dar după război, comuniștii hotărăsc că este mai importantă, construirea unei școli noi, așa că materialele adunate pentru construirea bisericii sunt dirijate pentru a se construi o nouă școală.

Reforma Bisericească din 1948. După reforma religioasă din 1948, când Biserica greco-catolică este scoasă în afara legii, aproape toți românii din sat au fost declarați credincioși ortodocși. Câteva familii rămase fidele au preferat să nu-și declare apartenența religioasă și să nu participe la slujbele ortodoxe, până după 1990, când vechiul regim a fost înlocuit.

Evenimentele politice ale anului 1948, care aveau să schimbe întreaga viață a poporului român, mai cu seamă a ardelenilor, datorită reformei bisericești din octombrie, prin care autoritățile statului proclamau întoarcerea la ortodoxie a românilor greco-catolici, de fapt scoaterea în afara legii a acestui cult religios, l-au pus pe proaspătul preot din Tăuții de Sus, venit în această parohie în 1947, în fața unei dificile situații. Căsătorit, cu doi copii minori, Doina de 5 ani și Marius de 2 ani, cu părinții în vârstă, țărani simpli din Ardușat, cu socrul protopop greco-catolic de Medieșu Aurit, supus unei prigoane aprige, Vasile Varga nu are prea multe variante de ales. Conștient fiind că refuzând acceptarea trecerii la ortodoxie își expune familia unor represalii greu de suportat, preotul alege să rămână în altar, în slujba credincioșilor pe care abia i-a cunoscut și care, asemeni lui, nu au a alege. Încrezător că într-un fel sau altul slujește aceluiași Dumnezeu, părintele Varga își urmează chemarea de păstor al sufletelor.

Cu Vasile Costin Târgovișteanul

Cu Familia

Foto Din arhiva lui Varga Marius

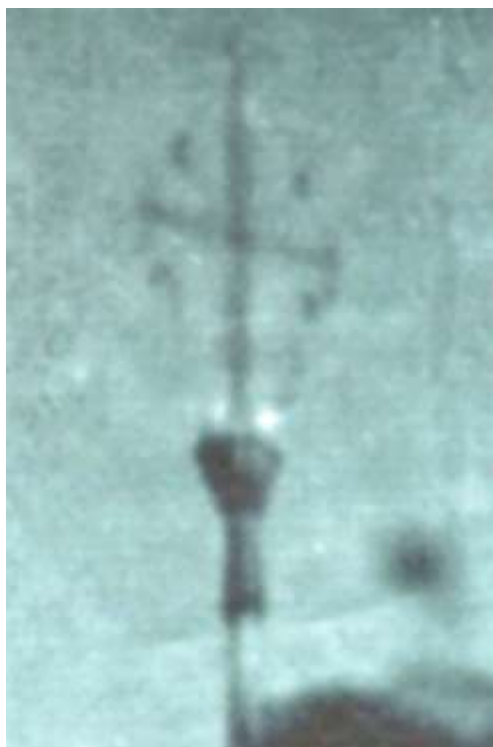
Preotul Vasile Varga

La începutul anilor `60 din secolul trecut se repară și se vopsește tabla de pe turn și se înlocuiește Crucea cu semilună aflată în vârful turnului încă de la construirea bisericii. Se descoperă în sfera din tablă de la baza crucii importante documente istorice de dinaintea construcției bisericii.

Tot în această perioadă are loc și refacerea picturii interioare. Pictorul Vasile Pascu din Focșani realizează o pictură bizantină și meșterul sculptează un nou iconostas cel original făcut din lemn de tei fiind distrus de carii.

Fotografia din partea stângă este un detaliu mărit excesiv al fotografiei bisericii făcută în 1940, aflată în fototeca site-ului *fortepan.hu*. Din păcate, ea este neclară. Am găsit însă o cruce foarte asemănătoare pe biserica de lemn din Vadu Izei (fotografia din dreapta), pe care o reproducem pentru exemplificare.

Cum l-am cunoscut pe episcopul VALERIAN AL ORADIEI

S-a întâmplat cam între anii 1959-1960. Pe atunci mergeam împreună cu alți câțiva copii de vârsta mea la biserică, unde părintele Varga oficia, în fiecare dimineață, Sfânta Liturghie. Stăteam toți în strană și suplineam rolul cantorilor și al fătului, îndeplinind odată cu preotul, întreg tipicul slujbei. Într-o dimineață, cred că era vară, pentru că era deja zi de vreo două ceasuri, vedem că intră în biserică, un om, mic de statură, o față bisericească ne-am dat imediat seama, pentru că purta sutană. Avea o barbă mare și deasă, tunsă în formă de trapez care-i cobora până pe piept. S-a dus și s-a așezat în strana din partea stângă, cum privești către altar. În acel moment al liturghiei, părintele se ruga cu voce tare în altar, cu ușile împărătești închise. La un moment dat, aproape sau poate chiar la finalul rugăciunii, străinul rostește cu o voce gravă, baritonală, destul de puternic și apăsător „Duhului sfânt” și după câteva momente „Doamne miluiește”. Apoi rugăciunea preotului în altar s-a încheiat, ușile împărătești s-au deschis și preotul a ieșit cu potirul în mână, pentru momentul sfintei împărtășanii. Când a dat cu ochii de străin, părintele Varga a făcut „fețe-fețe”, dar nu s-a pierdut cu firea, continuând Sf. Liturghie. Când s-a terminat liturghia, părintele ne-a prezentat înaltului prelat, iar acesta ne-a dat fiecăruia o cruciuliță de argint și o iconiță „Maica Domnului cu pruncul”. A schimbat câteva cuvinte cu preotul și apoi a plecat. Părintele ne-a spus nouă că străinul era de fapt episcopul Valerian al Oradiei.

După această întâlnire am remarcat că ceva s-a schimbat, că la rândul nostru eram adesea corecți când rosteam „Doamne-ndură-te spre noi”, cu „Doamne miluiește”, sau „Spiritul Sfânt” cu „Duhul Sfânt”. Mult mai târziu am înțeles sensul celor întâmplate. Părintele Varga nu ne-a spus nimic. Probabil pentru a nu crea în mintea noastră o confuzie inutilă.

Episcopul Valerian s-a aflat atunci într-o vizită neanunțată în mai multe parohii din zona noastră.

În anul 1960, se realizează o nouă pictură, bizantină de această dată, executată de pictorul autorizat Vasile Pașca din Focșani. În antreul bisericii a pictat o inscripție, o pisanie, în grai bisericesc, în care au fost pomeniți preotul și coratorii din acea vreme. Îi amintim și noi aici pentru că la renovarea bisericii, după puternica furtună, s-a făcut și în interior o tencuială nouă: Preot Vasile Varga, prim-corator Herman Petre, Chiuzbăian Alexa, Chiuzbăian Ștefan, Gaje Ștefan, Aim Costan și Pop Simion.

După terminarea picturii, bisericuța a fost târnosită în ziua de 22 iunie, anul 1964, de către Episcopul Valerian al Oradiei.

Preoți greco-catolici:	Ioan Stanca	1747
	Pop Cornel	1814-1822
	Toma Chertiță	1822-1835
	Teofil Fage	1832 -1847
	Ioan Pașca	1847- 1870
	Pop Ștefan	1871-1879
	Alexandru Pașca	1879-1886
	Ioan Costin	1886-1894
	Nicolae Lupan	febr 1894- iunie
	Mihai Demeter	1894-1901
	Iosif Stan	1901-1921
	Vasile Lupan	
	Pop Alexandru	
	Alexandru Mihalca	1921-1936
Gheorghe Ștrenc	1936 -1947	
Varga Vasile	1947-1948	
Preoți ortodocși:	Varga Vasile	1948-1982
	Radu Mircea	1982-1984
	Augustin Vasile	1984-2014
	Aftan Dumitru	1984-1990
	Adrian Mihali	iunie 2014- prezent

Din viața religioasă:

Făt și clopotar: Ursuca Gaje, Diordica Ursuchii, Ionucu Gajii

Cantori calificați învățătorii: Petru Porumb, Ioan Porumb, Ioan Pop.

Cântăreți, Gavril Rogojan, Vasile Cetățean, Gheorghe Chira, frații Misail și Teofil, Petraș, Sandu și Nelu Moștiș, Liviu Axeniuc, Nicu Rogojan.

Evenimentele religioase de peste an, așa cum se petreceau ele acum 50 de ani și mai bine, rămân adânc întipărite în mintea celor care le-au trăit. Desigur, câteva dintre ele se întâmplă și în zilele noastre, dar ele nu mai au parfumul celor de altădată.

Sfânta liturghie din noaptea de Crăciun, sfințirea caselor (tiralexai), sfințirea apei la Bobotează și la Rusalii, sfințirea ramurii îmbobocite cu mătuci în duminica Floriilor,

Înconjurul bisericii în noaptea de Paști, sfințirea bucatelor în ziua de Paști și a nutrețurilor la Ispas, ieșitul la arie și sfințirea grâului la Rusalii, când toți sătenii veneau la biserică îmbrăcați în portul popular tăuțean, prima împărtășanie, procesiunile la mănăstirea Bixad din Țara Oașului sau la biserica Adormirea Maicii Domnului de la Șișești, trăite în anii copilăriei și tinereții mele, sunt și astăzi tablouri emoționante ale amintirii care nu se vor șterge niciodată.

Îmi aduc aminte de noaptea de Crăciun, cu biserica veche, plină la refuz, care cânta la unison „*Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți, neamuri, și vă plecați*”, cu „*dăruirea crailor de la Irod*” și apoi frumoasa Colindă, care se cântă din vremuri imemorabile la sfârșitul slujbei religioase din noaptea de Crăciun, numai în Tăuții de Sus, nelipsită niciodată „*Veniți păstori*”, cântată de toată suflarea, de vibrau geamurile bisericii. O bucurie colectivă înălțătoare, cum nu se mai întâlnește în nicio altă împrejurare.

Sfințirea bucatelor în ziua de Paști

Un consiliu parohial (probabil din deceniul VI al secolului XX)

Tăuțeni în procesiune de Sf. Mărie Mare către Șișești

Procesiunea tăuțenilor în fața bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Șișești

O altă procesiune a tăuțenilor

Prima împărtașanie, generația născută în 1950

După pensionarea preotului Varga, vine preotul Radu Mircea, un tânăr blajin, predestinat parcă preoției. Din păcate, necazuri în familie nu i-au permis să continue.

Un clopot nou, pregătit pentru sfințire

În anul 1984, vine în parohia Tăuții de Sus tânărul preot Vasile Augustin.

Înzestrat cu bune calități vocale și de orator, el se dovedește a fi un și mai bun gospodar. Abia sosit în sat, el impune consiliului parohial construcția unei noi case parohiale, pe care o va folosi doar câțiva ani, până când reușește să-și construiască în Baia Mare o frumoasă locuință, proprietate personală.

După ce este finalizată noua casă parohială, este dărâmată cea veche, pentru a face loc unei noi și impunătoare biserici, a cărei construcție începe în anul 1990.

Momentul delicat al anului 1990, a fost depășit la noi în sat fără tulburări religioase, așa cum s-a întâmplat în mai toate localitățile din jurul nostru, inclusiv în Baia Mare, probabil și datorită înțelegerii de care au dat dovadă credincioșii greco-catolici în așteptarea finalizării construcției la noua biserică.

12 august 1990, la punerea pietrei de temelie a noii biserici

Exploataând la maxim vremurile tulburi de după 1989, ambițiosul părinte paroh reușește să ridice, în cca 10 ani, o frumoasă și impunătoare biserică. Unitățile economice potente ale acelor ani au contribuit din greu la ridicarea acestui edificiu. Cu excelente calități de manager, a organizat și condus lucrările ca un veritabil diriginte de șantier, antrenând întregul consiliu parohial și prin el, pe toți credincioșii ortodocși din sat, dând sarcini precise fiecărui membru al consiliului. S-au întocmit grafice pe circumscripții pentru a se asigura necesarul de mână de lucru necalificată, dar și pentru asigurarea mesei de prânz și cină pentru echipele de meseriași. Pe șantier se afla în permanență Nelu Augustin, care făcea legătura între constructori și conducerea bisericii, preot și consiliul parohial. După încă 10 ani, se realizează pictura interioară, mobilierul, pardoseala și încălzirea, dar și ambientul exterior.

Iată cum este prezentată biserica nouă pe site-ul Parohiei ortodoxe Tăuții de Sus:

„Piatra de temelie a fost sfințită de către I.P.S. Arhiepiscop Justinian în data de 12 august 1990. Lucrările de construcție s-au realizat prin jertfelnicia credincioșilor ortodocși din Tăuții de Sus, cu sprijinul financiar primit prin subvenție de la Bugetul de Stat, de la Consiliul Județean Maramureș, de la unitățile industriale din localitate și de la diferite firme particulare.

Pictura în tehnica fresco, precum și icoanele din catapeteasmă au fost executate de către pictorii bisericești Mariana și Ioan Botiș, între anii 2001-2008. Catapeteasma, amvonul, scaunul arhieresc și pangarul s-au realizat din stejar masiv, de către sculptorul Dunca Gheorghe din Satu Nou de Sus.

Lucrările de pardoseală în granit au fost executate de către firma „Heximpex” S.R.L. din Baia Mare, între anii 2009-2010, mobilierul de stejar din naosul bisericii a fost executat de către meșterul Giurgiu Ioan din Vadu Izei iar cel din balcoane, de către meșterul Bumb Sabin din Tăuții de Sus.

Amenajările exterioare au fost executate între anii 2011-2012, de către firmele: I.F. Suci din Tăuții de Sus, „Interplast” din Tăuții Măgherauș și „Electrocenter” Baia Mare.

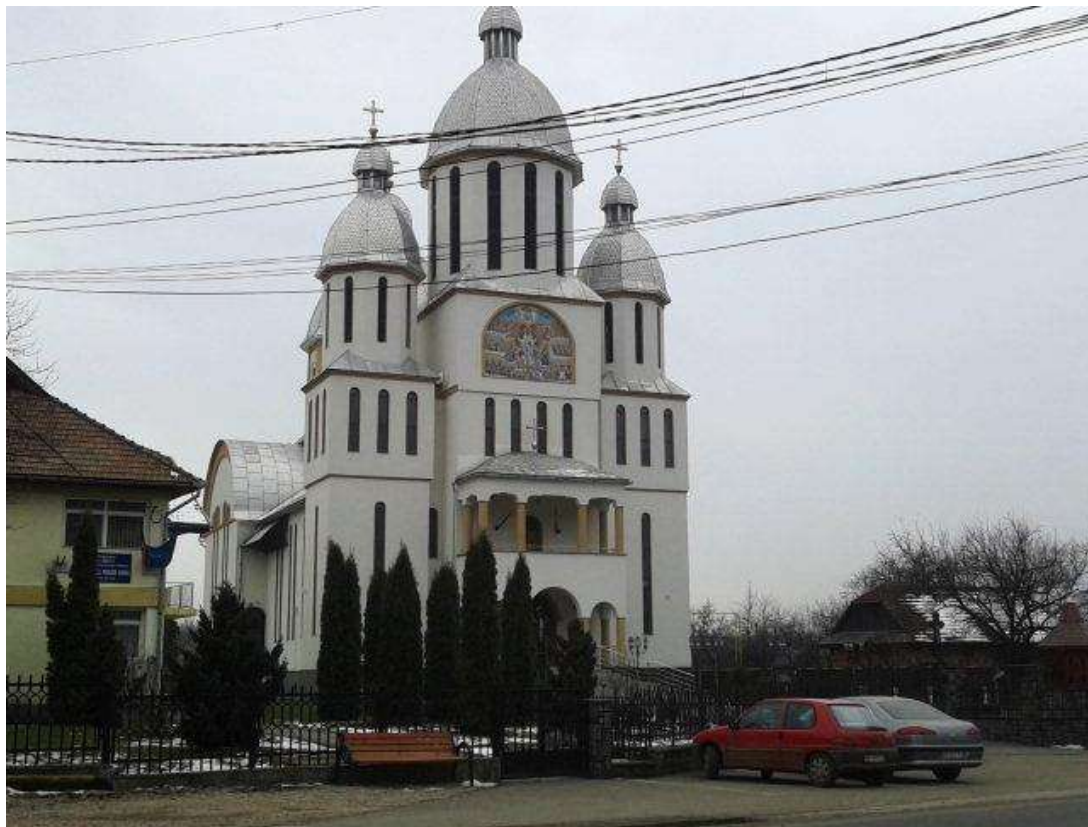
Atât lucrările de construcție, cât și cele de pictură bisericească, precum și lucrările de amenajare exterioară și interioară s-au desfășurat sub supravegherea și cu purtarea de grijă a preotului paroh Dr. Vasile Augustin, Vicar Eparhial, care slujește în această parohie, începând cu data de 1 mai 1984.

În data de 10 iunie 2012, în Duminica Tuturor Sfinților, s-a târnosit acest sfânt locaș de către I.P.S. Arhiepiscop Justinian Chira al Maramureșului și Sătmarului, P.S. Părinte Iustin Sigheteanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului, însoțiti de un mărit sobor de protopopi, preoți și diaconi, în prezența unui mare număr de credincioși din localitate și din parohiile învecinate.

Târnosirea bisericii cu hramul Duminica Tuturor Sfinților din localitatea Tăuții de Sus, Județul Maramureș se face în timpul când Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române este P.F. Părinte Dr. Daniel Ciobotea, Mitropolit al Clujului, Maramureșului și Sălajului I.P.S. Arhiepiscop Dr. Andrei Andreicuț, Arhiepiscop al Maramureșului și Sătmarului I.P.S. Justinian Chira, Arhiereu Vicar P.S. Iustin Sigheteanul, Secretar de Stat pentru Culte Domnul Nicolae Adrian Lemeni, Protopop al Băii Mari Pr. Fabian Coroian, iar preot paroh, Dr. Vasile Augustin, Vicar Eparhial.”

Biserica în construcție

Biserica cu hramul „Duminica tuturor Sfinților”

Consiliul parohial din vremea construcției bisericii noi a fost: Fălăuș Cornel, Chiuzbăian Dumitru, Chiver Nicolae, Pop Iulian, Babici Sabin, Talpoș Ariton, Bumb Sabin, Mirișan Augustin, Cerneștean Ioan, Bogar Traian, Zaharie Aurel, Chiuzbăian Gavril, Chince Flore, Pereș Ioan, Chiuzbăian Grigore, Sabău Vasile, Bud Anton, Pop Ioan, Goga Andrei, Axeniuc Liviu, Mununar Vasile, Moldovan Ioan.

Acest consiliu i-a avut în frunte pe: Chiuzbăian Nicolae, prim-corator, Breban Pavel responsabil tehnic, Cerneștean Octavian responsabil administrativ și Voie Aurel responsabil economic.

Mai târziu au intrat în consiliul parohial tinerii: Ionuț Augustin, Mureșan Felician, Goga Alin, Chiuzbăian Dorel.

Sfințirea bisericii noi

La aniversarea grădiniței

La recensământul oficial din 2011 s-au înregistrat 47 de persoane de religie greco-catolică, după ce în 2002, numărul lor a fost de 78. Iată, de altfel, numărul credincioșilor din Tăuții de Sus, așa cum s-au declarat ei la ultimul recensământ oficial.

2011	Populație totală:	2643	Gospodării	834+ 80 apartamente
			Ortodocși	1943
			Romano-catolici	95
			Greco- catolici	47
			Reformați	104
			Creștini de rit vechi	26
			Bapțiști	24
			Penticostali	271
			Advențiști de ziua a 7-a	3
			Creștini după evang.	25
			Martorii lui Iehova	48
			Alte religii	21
			Fără religie	30
			Atei	6

La 31 mai 2014, este instalat la parohia ortodoxa din Tăuții de Sus preotul Adrian Mihali.

La instalarea noului preot paroh, Adrian Mihali

Hirotonirea ca preot paroh

*Preasfințitul Arhiepiscop-Vicar, Iustin Sigheteanu, împreună cu familia
Preotului paroh Adrian Mihali*

Comunitatea maghiară din Tăuții de Sus se împarte astăzi, aproape egal, între reformați și romano-catolici. De-a lungul timpului, istoria ei este foarte zbuciumată, fiind influențată direct de situația politica din regatul Ungariei. Documente vechi și scrieri ale istoricilor maghiari indica faptul că în 1402 în localitate a fost deja construită o biserică catolică, pe locul actualei biserici, cu hramul „Sfântul Nicolae” care a fost în timp adăugită și modificată de mai multe ori. Nu s-au găsit informații despre vremea când a fost schimbat hramul bisericii.

Biserica Romano-Catolică „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul” este cea mai veche biserică din Episcopia romano-catolică de Satu-Mare. Construcția în stil gotic de inspirație franceză, în formă de navă, cu sacristia alipită altarului pe peretele de nord; absida formată de trei laturi ale unui octogon are trei ferestre în formă de ogivă pe fiecare latură, alte trei ferestre în peretele de sud și una spre vest, deasupra intrării principale. O a doua intrare a mai existat în peretele de sud, dinspre drum, astăzi zidită, dar lăsat aparent ancadramentul ușii. Biserica a fost înconjurată de un zid din piatră din care se păstrează câteva fragmente și care ar trebui refăcut în forma lui originală.

Amvonul este cioplit dintr-o singură piatră în anul 1630. Altarul principal a fost alcătuit între anii 1690-1700, în stil baroc, cu icoane pictate în ulei. Pe altar este sculptat, din lemn, capul Sfântului Ioan Botezătorul, ca un simbol al hramului acestei biserici.

Amvonul

Altarul

Din timpul Sfintei Liturghii, la hramul bisericii

În ultimul secol, biserica a suportat mai multe reparații, pentru consolidare și o mai bună conservare. Astfel, în 1982 pentru consolidarea tavanului șubrezit de vreme, a fost montată în interiorul bisericii o structură din stâlpi și grinzi de lemn, a fost tencuită în interior și exterior, în 1927 și 2008, s-a înlocuit pardoseala, s-a refăcut instalația electrică. S-a realizat, în jurul bisericii un drenaj, pentru a împiedeca pereții să absoarbă umezeala din sol.

Ea a fost la început o biserică catolică, până în anul 1605, când Bocskai István, Principele Transilvaniei, a încredințat biserica reformatilor (evangheliști) și odată cu ea, Spitalul Sf. Nicolae, casa săracilor și satul Tăuții de Sus.

Preoți reformați cunoscuți, din acea perioadă:

1625 – 1626: Gönczi János.

În data de 17 iunie 1657 a fost hirotonisit Egrespataki András.

În 1660: Tarcsai Gergely

În 1666: Olaszteleki Máté

În 1687: Diószegi Sámuel

În 1705: Tatai Mihály

În 1708: Dézsi János

În 1711: Técsi Mihály

(Dr. Barcsa János, Istoria eparhiei evanghelice-reformate de peste Tisa, Debreczen, 1906, volumul I, pagina 161).

Tăuții de Sus a intrat în proprietatea minorităților în anul 1687,

Din anul 1711 a fost deservit de minorități.

1714. P. Kovács András

1716. P. Kelemen Didák

1717. P. Barabás Silverius

1718. P. Lenkes Péter

1720. P. Barabás Silverius

1723. P. Lenkes Péter

1725. P. Barabás Silverius

1728. P. Belleváry Viktorin

1729. P. Benkő Modesztus

1735. P. László Alajos

1738. P. Benkő Modesztus

1741. P. Ferenczy Tóbiás

1743. P. Ádám Egyed

1744. P. Hartaj Sebestyén

1745. P. Dudás Innocentius

1747. P. Csengeri Jakab

1748. P. Komparits Dániel

1750. P. László Pacifik

1753. P. Kiss Friderik

1755. P. Szmolnik Angelus

1758. P. Szabó István

1761. P. Hansuth Jeremiás

1762. P. Petró Vince

1763. P. Szilei Benedek

1766. P. Szepessi Fábián

1767. P. Szmolnik Angelus

1770. P. Hajduk Mózes

1774. P. Miksy Zsigmond

1777. P. Petró Vince

1780. P. Hajduk Mózes

1782. P. Sztanya Sándor

1783. P. Paál Lajos

1791. P. Brodányi Károly

1800. P. Boda András (Knaisz, 356-7)

În baza registrului cu nume al bisericii:

Simnocsics Gerváz

Bozsik Marcell

Sztankay Linus

1820. Miklósy Márton

1826. P. Rózsa István

1828. P. Rigó Balázs

1833. P. Mártonyi Lajos

1851. P. Reck Ábel

1855. P. Horváth Cup. József

P. Pongrácz Gellért

1870. P. Vinkler Brúnó

1882. P. Paluch Jenő

P. Révfaly Manó

P. Berényi Gedő

1889. P. Jánossy Dezső

1893. P. Mahalcsik Titus

1901. P. Dobróczky Alajos János

1909. P. Brogyányi Kézmér

1916. P. Zárkövi Bonifác

1926. P. Révay Kelemen

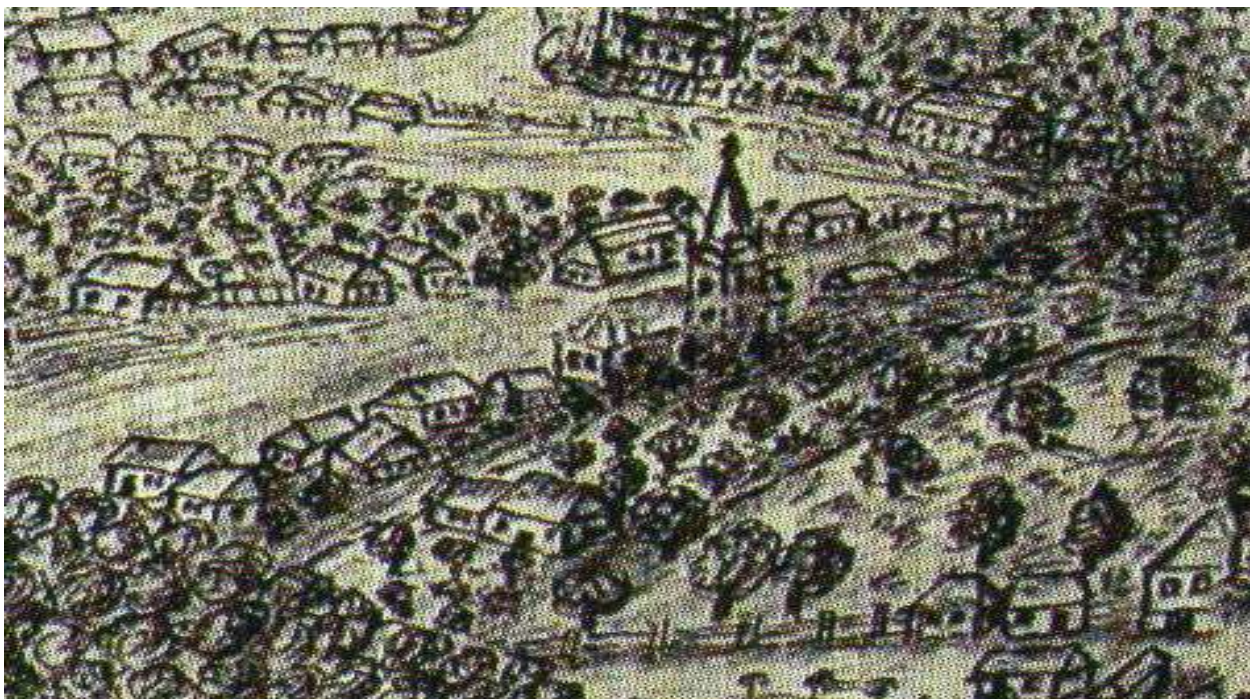
1931. P. Korom Pál

În forma ei inițială, biserica avea o formă aproape pătrată cu trei laturi de cca 12 m și absida în locul laturii estice. O intrare printr-un portal situat în partea de sud, spre drum.

O extindere care a avut loc în perioada medievală a modificat planul bisericii printr-o adăugire spre vest, alipindu-i și un turn clopotniță, în colțul nord-vestic, fapt ilustrat de o

stampă din anul 1787, foarte probabil realizată după o gravură mai veche de dinainte de anul 1770.

Mai aproape de zilele noastre, credincioșii romano-catolici și cei reformați, au folosit alternativ biserica, pentru serviciul religios. Datorită faptului că reformații au început să frecventeze tot mai rar și în număr scăzut biserica, preotul lor a renunțat să officieze și în Tăuții de Sus.

Tăuții de Sus, într-o stampa din 1787. Detaliu

Nu se cunosc cu certitudine împrejurările ce au dus la demolarea turnului, care s-a produs în jurul anului 1800. Se spune că piatra rezultată a fost folosită la construirea gardului din zid la Biserica greco-catolică.

În anul 1900 este instalată o orgă nouă, donație a nevestei lui Moldovan Gyorgy.

Cimitirele din Tăuții

Satul are astăzi patru cimitire, unul unguresc (după toate probabilitățile, cel mai vechi) și trei românești. Până pe la mijlocul secolului al XX-lea a existat în sat, lângă cimitirul unguresc și un mic cimitir evreiesc, cu doar câteva morminte. În împrejurări necunoscute nouă, terenul pe care se afla a ajuns proprietate particulară. Proprietarii de astăzi, care s-au instalat aici în 1965, au găsit o singură placă funerară, simbolizând legile lui Moise pe care au păstrat-o, neatinsă, până în zilele noastre.

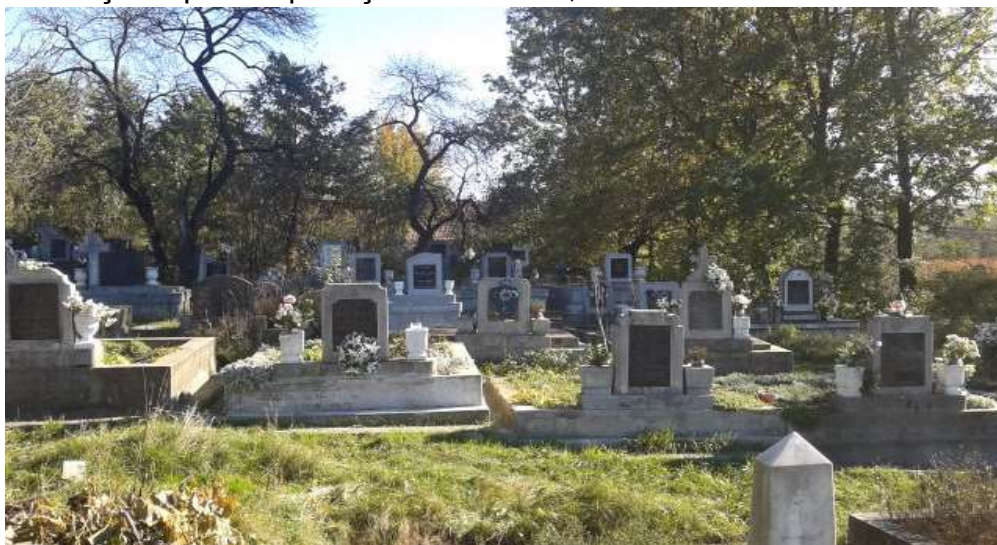
O placă de mormânt din fostul cimitir evreiesc

Pe această hartă sunt marcate cu bulină albastră cimitirele din sat

Cimitirul unghuresc se află pe malul drept al Săsarului, foarte aproape de Biserica romano-catolică și ocupă o suprafață de 10-12 ari, fiind astfel cel mai mic dintre toate.

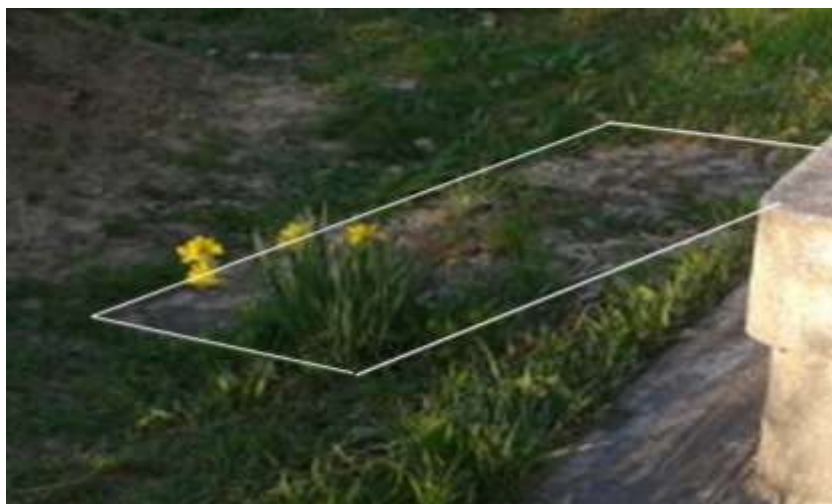
Două pietre de mormânt, aflate în marginea dinspre Săsar a cimitirului, din una a mai rămas doar un ciot, par să fie morminte ale familiei Gerod, cea care a dat primul nume satului nostru. Adevăr? Legendă? Sau doar supoziții fără temei istoric? Greu de aflat. Poate fi și aceasta o temă de cercetat pentru cei care se vor încumeta să scrie, în viitor, o nouă monografie despre Tăuții de Sus.

Bătrânii din sat își amintesc că piatra din stânga fotografiei era soclul unui frumos monument funerar, pe care erau așezate, un cub cu latura de 10 țoli și peste el un cilindru cu diametrul de cca 7 țoli, ambele din rocă neagră șlefuită. Monumentul

s-a deteriorat, nu se știe dacă urmare a unui act de vandalism sau din cauze naturale. Cubul a dispărut, iar cilindrul se găsește pe un alt mormânt vechi și abandonat, din cealaltă parte a cimitirului, după ce ani de zile a stat abandonat pe marginea Săsarului.

Se prea poate că acesta să fie mormântul întemeietorului satului nostru, refăcut la multă vreme după moartea nobilului într-o vreme când se știa sigur că el este îngropat acolo. Judecând după timpurile când era accesibilă tehnologia de șlefuire a pietrei de dimensiunile și forma celor folosite, apreciem că monumental funerar a fost refăcut în urmă cu 150-200 de ani. El poate fi refăcut fără mari cheltuieli și ar trebui pus în circuitul turistic.

Mormântul fiicei lui Gerod

În acest cimitir se află un mormânt, chiar mai vechi, al unei „prințese”, fiica lui Gerod, care a murit de tânără și pe care părinții au îngropat-o împreună cu toate podoabele familiei. Pe mormânt a fost așezată o placă din piatră cu o grosime mare, pentru ca nimeni să nu poată atenta la comoara de sub ea.

Tot în acest cimitir este de remarcat o placă de mormânt, deosebit de sugestivă. Placa de marmură, este susținută de o liră din fier forjat, simbolizând cele două preocupări din viața ale lui Gheorghe Maroșan, dirijor de fanfară și forjor. O inițiativă inspirată a fiilor sai: loji și gemenii Gyuri și Laci.

Cimitirul bătrân, poate la fel de vechi ca cel unghuresc, a fost primul cimitir românesc din sat. Se află pe terasa superioară a văii Săsarului.

Sute de ani, a fost singurul cimitir românesc din sat. Nu cred că exagerez de loc, dacă spun că în fiecare mormânt din acest cimitir se odihnesc osemintele a câte 4-5 tăuțeni, morți la intervale de 80-100 de ani. Aici își dorm somnul de veci învățătorii Petru Porumb, fostul primar Ioan Petraș și Ioan Cetățean III, singurul tăuțean ajuns deputat în Marea Adunare Națională.

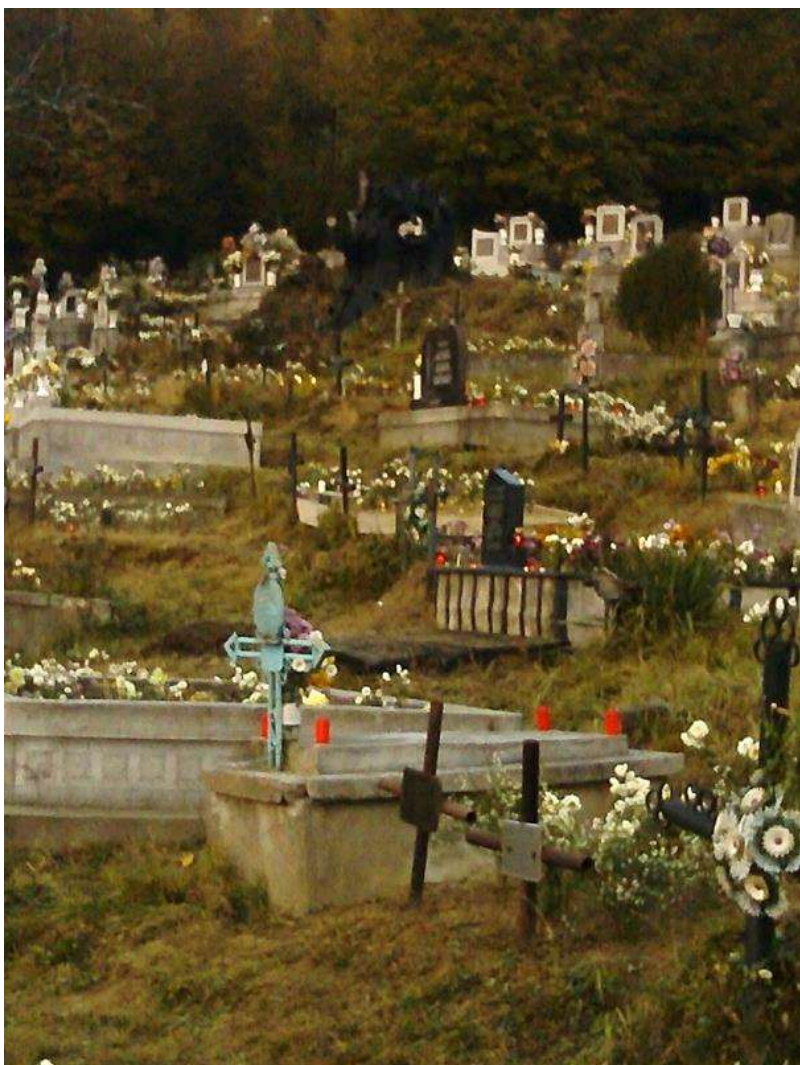

Mormântul învățătorului Petru Porumb

Mormântul lui Nuțuca lui Irimnie (fost primar)

Cimitirul din sus este situat pe Valea Morii și s-a deschis, când satul s-a întins spre Baia Sprie

Cimitirul din Sus, la lumina zilei

Mormântul lui Chincea Dumitru

Aici odihnește și Chincea Dumitru, cel mai de seamă – cred cu tărie – tăuțean, exponent al luptei de neatârnare a românilor din Ardeal. El a făcut parte din delegația de 300 de români ce reprezentau toate stările sociale din Transilvania, care au dus, la 1892 Memorandumul împăratului de la Viena, a fost ales la 24 noiembrie 1918, Președinte al Comitetului Național Român din Tăuții de Sus și două zile mai târziu, Adunarea cercuală Baia Mare îl alege între cei 5 delegați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Cu puțină vreme înainte de a muri, sădește în cimitir, unde-și alesese locul de veci, un nuc, care-i stă și astăzi la căpătâi. Se cuvine să ridicăm lângă nucul său, un monument funerar, care să arate și celor de astăzi, unde-si doarme somnul de veci, un om, de care toți tăuțenii de acum, precum și cei care vor urma să fie mândri și să-i cinstescă în veci memoria.

Cimitirul nou, situat pe strada Castanilor, sus pe deal, este cel mai nou cimitir din sat și totodată cel mai mare. Din păcate, nu s-a făcut, de la bun început o sistematizare, să se traseze alei, să se facă o zonare, pentru ca în timp cimitirul să capete un aspect ordonat.

În Tăuții de Sus toți morții sunt îngropați în cimitire. O singură excepție, familia Chiuzbăian care locuiește în Ivedi, în hotar cu Ferneziu, are 2 morminte lângă casă. Nu-și mai amintesc circumstanțele, dar este foarte probabil ca decesele să se fi întâmplat iarna, cu zăpadă mare, cum era pe vremuri, ziua scurtă și atunci au ales această soluție. Poate că în trecutul mai îndepărtat să se mai fi întâmplat astfel de situații, însă alte morminte n-au rămas până în zilele noastre.

În fiecare an, în postul Paștilor, fiecare sâmbătă din post este dedicată pomenirii morților. Cei rămași aduc la biserică vinul și colacul pentru paos, ocazie în care sunt pomeniți toți morții cunoscuți ai familiei. Toamna, la începutul lunii noiembrie, așa cum este tradiția în Ardeal, are loc în fiecare cimitir, catolic sau ortodox, „lumninația”, prilej cu care se aranjează mormintele, se face o curățenie în jurul lor, se pun pe morminte flori și lumânări. Are loc și o slujbă dedicată, urmată de ridicarea paosului la mormânt, acolo unde se dorește. În noaptea de lumninație cimitirele sunt luminate feeric de mii de lumânări de ceară.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL

autor PROF. AURELIA CHIUZBĂIAN

Școala veche

Școala este cea mai puternică instituție din viața poporului, aceea care oferă instrucție și educație prin mijloace specializate, cu personal pregătit și specializat care aduce progresul moral, intelectual și social al țării și, implicit, al comunității.

Dezvoltarea culturală a unei localități nu poate fi concepută fără a face referire la școala comunității și la istoria ei.

Pornind de la dictonul „Școala te face mare” împărtășim ideea că o școală bună presupune un învățământ bine proiectat, bine organizat și evaluat în mod obiectiv.

Nu putem vorbi despre învățământul din Tăuții de Sus fără a face referire la dezvoltarea istorică a învățământului din Transilvania, provincia istorică în care ne-am situat.

Vom privi fenomenul din punct de vedere istoric, pentru a explica logic evoluția învățământului în comunitate de la începuturile istoriei noastre.

În perioada migrației popoarelor din Europa și Asia, înaintașii noștri au fost plugari, păstori, crescători de cai, au îngrijit stupii, au scos sare, aur, argint din vestitul „Râu al Domnițelor” devenit apoi Săsar, practicând diverse îndeletniciri pe care le-au deprins din moși-strămoși, dar și în timpul conviețuirii daco-romane (106-271 e.n).

În Baia Mare și Baia Sprie, după cucerirea maghiară lua naștere o cultură feudală în limba latină, sprijinită de biserica catolică.

Dezvoltarea școlilor românești din Maramureș și Baia Mare a fost împiedicată prin felurite mijloace de oficialitate și de biserica catolică. Aceste școli românești s-au putut dezvolta numai în cadrul mănăstirilor ortodoxe. Limba folosită în învățământ era limba slavă, limba scrierilor religioase. Deci **primele știri** privind școala în Transilvania sunt în legătură cu **biserica ortodoxă și catolică**.

Prima școală atestată documentar este Școala din Cenad (Banat), care în secolul al XI-lea era frecventată de 30 de școlari.

Mai existau școli orășenești, întemeiate de către orășeni, unde erau și preocupări laice.

Prima școală orășenească în Baia Mare datează de la 1388 sub conducerea rectorului Teodoric.

Învățământul s-a bazat pe principiile Reformei și ale umanismului. Nu au lipsit tendințele progresiste cum ar fi: **răspândirea scrisului și cititului în limba română, dreptul la cultură al tuturor, fără deosebire de origine și confesiune**, idei ce pregăteau pătrunderea teoriei marelui pedagog Jan Amos Comenius.

În secolul al XVII-lea învățământul a cunoscut un progres extraordinar; școala nu servea exclusiv intereselor bisericii și ca urmare a crescut numărul dascălilor în mediul rural.

În perioada 1672-1713 în Baia Mare își desfășoară activitatea un Gimnaziu catolic situat pe strada Crișan, nr. 1, a cărui activitate încetează din cauza răscoalei condusă de Francisc Rakoczi al II-lea, când iezuiții au fost alungați din oraș și se reîntorc abia în 1713, după capitularea lui.

În 1719 Gimnaziul catolic și-a redeschis porțile având ca limbă de predare limba latină, iar ca limbă ajutoare – limba maghiară. Aveau acces la studii fiii oamenilor de afaceri și ai funcționarilor.

La 1771 populația românească era numeroasă și își construia o biserică ortodoxă română – str. Vasile Lucaciu, lângă actuala biserică ortodoxă română, catedrala veche, pe lângă care a funcționat o școală confesională românească, unde numărul elevilor crește.

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea învățământul se prezintă sub o multitudine de forme: **școli confesionale, bisericesti de stat, grănicerești și ale regiunilor miniere**. Dezvoltarea învățământului trebuie studiată sub influența absolutismului luminat al împăraților de la Viena. Cea mai mare atenție era acordată învățământului catolic de stat, școlilor germane, concepute ca mijloc de germanizare și care aveau drept de supraveghere asupra școlilor ortodoxe.

Petiția lui Molnar-Piuariu adresată în acea perioadă împăratului Iosif al II-lea dă semnalul **organizării învățământului românesc de stat**, însă, din cauza lipsei de mijloace a satelor, se sugerează ca populația să contribuie în natură cu un ajutor pentru învățător și să lucreze gratuit la ridicarea localurilor școlare. Împăratul Iosif al II-lea răspunde memoriului lui Molnar-Piuariu arătând că „pe viitor printr-un fond (școlar) crescut se va avea în vedere națiunea română, cea mai lipsită”⁹

Problema constituirii fondului școlilor naționale pentru fundamentarea unui învățământ elementar de stat se pune cu acuitate în perioada 1783-1784.

---

⁹ Lucia Protopopescu, Contribuție la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805, p.168.

Se introduce sistemul patronatului, cerându-se „domnilor de pământ” să pună la îndemâna satului terenul, localul școlii și locuință pentru învățător.

După moartea lui Iosef al II-lea se hotărăște ca suma necesară pentru susținerea învățământului ortodox să se ia din taxele cu care ortodocșii contribuiau la susținerea curții episcopale.

Cu privire la limba din învățământ s-a dus o politică de germanizare, ce constituia unul din obiectivele principale ale reformei din 1774. Limba oficială a administrației era limba germană. Pentru admitere, tinerii trebuiau să dea examen prealabil de limba germană.

Gheorghe Șincai a fost înlocuit de la conducerea școlilor unite în 1770, pentru că a dispus menținerea limbii române în școli.

Și în învățământ se marchează trecerea spre cultura modernă prin tendințele succesive de înlocuire a **limbii vechi, slavone, cu latina, a latinei cu germana și aceasta prin limba națională, limba română**, ceea ce înseamnă **drum liber pentru făurirea unei culturi române moderne**.

Se poate afirma că în cele două decenii care preced revoluția de la 1848, în școlile din Transilvania, limbile materne precumpănesc¹⁰.

Privind fenomenul învățământului din comunitate ca fiind parte integrantă a învățământului baimărean, în umbra căruia s-a dezvoltat datorită apropierii și modernizării administrative, din informațiile pe care le avem, putem confirma că în sat au existat două școli confesionale: una **în limba maghiara** și alta **în limba română**, până în ianuarie 1921, după care ele au devenit **Școli de stat**.

Făcând un scurt istoric am aflat că în 1605 a existat o școală românească pe lângă biserică, despre care nu se vorbește decât în anul 1948.

Școala nu dispune de documente din această perioadă, dar începând cu 1886-1887 se păstrează un registru matricol editat la Gherla. **După 1921** școala se transformă din **școală confesională în școală de stat**.

Parohia romano-catolică a avut de asemenea și o școală. În 1855, dascălul Doroghi Janos avea doisprezece copii care frecventau școala.

În 1870 învățător era Doroghi Benjamin și avea zece copii, iar în 1874 predă celor treisprezece copii.

În 1882 dascălul Doroghi Benjamin avea 28 de copii, iar în 1889 – 5 copii.

În anul 1893 era dascăl Moștiș Emmanuel, iar școala era frecventată de cincisprezece copii.

În 1904 dascăl era Nagy Karoly, iar Școala era frecventată de douăzeci și opt de copii.

În anul 1913 dascălul era Bako Pal, iar la școală frecventau treizeci și trei de copii - și această școală cu limba de predare maghiră s-a desființat în 1920, devenind școală de stat începând cu 1921.

Din „Diariul de absențe a elevilor români greco-catolici de la școala română greco-catolică din comuna bisericască Tăuții de Sus (Girodtotfalu pre anului școlar 1895-96)” aflăm că erau înscriși la școală după cum urmează:

¹⁰*Istoria Românilor*, volumul III, p.1057.

An școlar	Nr. elevi
1895/1896	70
1896/1897	75
1897/1898	62
1898/1899	67
1900/1901	78
1901/1902	74
1902/1903	64
1903/1904	75

Observația pe care o facem noi este cea privitoare la modul conștiincios în care se face notarea absențelor:

- (+) semn folosit pentru a marca o zi de absențe;
- (l) semn folosit pentru a marca absența înainte de masă
- (-) semn folosit pentru a marca absențele după masă
- (l^o) semn folosit pentru a marca dacă absența este scuzată, adică motivată.

Anul 1904/1905 avea 41 de elevi înscriși la școală. Directorul școlii confesionale era preotul Greco catholic, Michailu Demeter, iar învățător Petru Porumb.

Un grafic care include numărul de repetenți arată că școala era obiectivă în promovarea elevilor, dar și faptul că în localitate elevii finalizează învățământul de 7 ani, avându-l învățători pe Petru Porumb, iar din 1913 și fiul acestuia, Ioan Porumb, până când acesta a fost numit inspector școlar al județului Satu Mare, clasele funcționând în regim simultan cu numai 2 învățători la 173 de elevi. Tot în această perioadă 1932-1934 a funcționat ca învățătoare doamna Polycek

Grafic al repetenților.

Clasa	I	II	III	IV	V	VI	VII
Repetenți	5	9	6	3	7	9	5

„Inventarul nr. 1097, Fond 506 Matricola nr. 2 (1909-1910) cuprinde elevi născuți în 1899-1902 în număr de 62, iar învățător era Porumb Ianoș.

Cercetând același inventar 1097, Fond numărul 506 aflăm că în Matricola VI 1933-1934 de la Școala primară Tăuții de Sus sunt cuprinși elevii născuți între anii 1924-1926-1927, în total 178 de elevi înmatriculați. Impresionant este numărul de elevi înscriși, dar și numărul de repetenți, cei care nu frecventează școala nu erau promovați, în dreptul lor scriind: „nu a frecventat”, „nu s-a clasificat”.

Elevi ai școlii din Tăuții, în 1932, cu învățătoarea Polycek

La terminarea clasei a IV a

Matricolele studiate din perioada 1941-1942, 1944-1945, 1945-1946, 1947-1948, precum și o **Fișă școlară a ultimilor ani** citați nu păstrează decât rezultatele pentru secția maghiară, dovadă că în perioada 1940-1945 **limba de predare era limba maghiară în Ardealul de Nord.**

Sub același **Inventar 1097, Fond (506)** s-au cercetat **Matricola 19 b (1941-1942)** ce cuprindea **175 elevi** pentru secția română, născuți între 1928-1935 și **Matricola 25** ¹¹ (1947-1948) unde figurau **24 elevi de etnie maghiară**, născuți între anii 1931-1939.

Din inventarul 1103, Fond 506 am cercetat **Matricola analfabeți 1948-1955** precum și **Registrul matricol 1951-1955** de unde reiese că la Tăuții de Sus exista numai școala de 4 ani pentru că rezultatele sunt consemnate pentru clasele I-IV, deși numărul elevilor crește an de an.

¹¹ Inventar nr. 1097, Fond 506, Matricola nr.2,1909-1910?

Vechiul local de școală în care limba de predare era **limba română**, unde au învățat înaintașii noștri, s-a construit **în 1889** și a funcționat până în 2004, când a fost demolat, iar pe locul ei s-a construit o grădiniță modernă și frumoasă, aceasta fiind în exclusivitate investiția **Primăriei Baia Sprie**, viceprimar fiind domnul Octavian Cerneștean, iar primar Barboloviciu Valer.

Actualul local al școlii a fost inaugurat în anul 1959, când elevii de la școala veche au trecut la școala nouă, cu patru săli de clasă, birouri pentru profesori și director.

Anul școlar 1961-1962 este primul an în care elevii sunt cuprinși în ciclul complet al școlii de 7 ani, iar apoi în anul școlar 1964-1965 vor absolvi ciclul complet al învățământului de 8 ani prima promoție de elevi care include și pe cei proveniți de la Satu Nou de Sus. Până la această dată elevii de la Tăuții de Sus frecventau ciclul gimnazial la Școala din Baia Sprie, începând aproximativ cu anul 1950.

Găsim un Registru Matricol pentru clasele V-VII abia în anii 1963-1964 când vor absolvi clasa a VII-a generația de elevi ai Școlii noi cu clasele I-VII. În inventar 1087, Fond 506, nr.19, 38, 43, 48, 60 se includ și elevii de ciclu gimnazial de la Satu Nou de Sus, localitate vecină, de unde începând cu septembrie 1959 vin pentru studii gimnaziale la Tăuții de Sus. Numărul elevilor va fi în creștere, numărul de clase de asemenea, devenind paralele, mai întâi la gimnazial, apoi și la învățământ primar din același motiv al creșterii numărului de elevi.

Dezvoltarea industriei, uzinele și fabricile existente pe teritoriul localității noastre (SIL, IPIC CF, Fabrica de cărămidă, Autobaza nr. 2, UUMR, Flotația Centrală), colectivizarea agriculturii, dar și blocurile de locuit care se construiesc în acest perimetru contribuie la popularea localității noastre, la stabilirea familiilor tinere de la țară care găsesc aici un loc de muncă, un apartament pentru a locui, implicit condiții pentru creșterea și educarea copiilor în grădiniță și școală.

Este o perioadă înfloritoare pentru toate domeniile: economic, social, cultural.

Pentru a înțelege amploarea și impactul pe care acest fenomen l-a avut în plan cultural-educativ ne-am documentat, am studiat Registrele matricole dintre anii 1968-1969 până în 2013-2014 și am alcătuit un grafic al dinamicii elevilor înmatriculați care au învățat în Școala din Tăuții de Sus.

<i>Anul nașterii</i>	<i>Număr elevi</i>
1961	49
1962	53
1963	39
1964	53
1965	38
1966	21

Așa se explică faptul că la un moment dat numărul claselor ajunge la 16 (în 1976-1980) până prin anul 2007, deși ciclul gimnazial de la Satu Nou de Sus învață în localitatea de baștină, începând cu anul 1972.

O situație mult mai exactă am găsit pentru perioada mai recentă din istoria școlii tăuțene, studiind Situația statistică pe ani de studiu, cicluri, clase, documente existente în arhiva Școlii Tăuții de Sus, precum și Planuri manageriale și alte documente importante pentru evoluția fenomenului școlar.

Perioada despre care vom vorbi în cele ce urmează explică de ce școala a fost și rămâne în centrul atenției comunității, de ce a fost nevoie de extinderi și reabilitări periodice ale clădirii, cum se motivează atribuirea numelui „Ioan Slavici” ca patron spiritual al acesteia, începând cu anul 1999, și nu în ultimul rând, cum se explică creșterea în mod spectaculos a numărului de absolvenți cu diplome universitare.

Prezentăm o dinamică a elevilor pentru perioada cea mai fructuoasă din istoria școlii 1982/1983 până în anul școlar 2013/2014 pentru a înțelege că o forță puternică (cadre didactice devotate profesiei și numărul mare de elevi) este capabilă să schimbe mentalități, să învingă teama și neștiința și să facă posibil accesul elevilor în cele mai râvnite licee și implicit în facultățile dorite.

Anul școlar	Total elevi	Ciclul primar	Ciclul gimnazial
1983/1984	387	208	179
1987/1988	382	195	187
1989/1990	341	154	187
1994/1995	302	160	142
1999/2000	305	163	142
2004/2005	283	138	145
2006/2007	267	143	124
2008/2009	262	141	121
2010/2011	261	139	122
2012/2013	223	113	110
2013/2014	232	127	105

Numărul de clase a crescut și de aceea școala funcționează cu indice II, ciclul primar dimineața și ciclul gimnazial după-masă. A fost nevoie de sporirea numărului de săli de clasă, după ce acestea au devenit paralele. La început s-a construit aripa din partea estică, ce cuprinde un hol, 2 săli de clasă și o sală de sport improvizată, de dimensiunea unei săli de clasă în anii în care director al unității era profesor Grigore Man 1967-1974. A doua extindere s-a făcut la scurt timp după prima, pe partea vestică, cu încă două săli de clasă, pentru a asigura desfășurarea procesului educațional al celor 16 clase de elevi. În urma acestor extinderi școala are forma literei U.

Școala după cele două extinderi

Clădirea era prevăzută cu sobe de teracotă, încălzirea se făcea cu lemne, a căror aprovizionare cădea în grija directorului și a Primăriei. În anul 1990 când în localitate s-a introdus gazul metan, prin strădaniile directorului, profesor Puiu Ioan, școala a fost racordată la rețeaua de gaz metan, acesta fiind introdus în cele 15 sobe de teracotă existente, care au fost refăcute pentru alimentarea cu gaz. Aceasta a însemnat începutul modernizării infrastructurii școlare la Tăuții de Sus.

Anul 1999 a demarat cu reabilitarea terenului de sport din curtea școlii. Exista un teren de sport de prin 1982-1983 asfaltat în perioada directoratului doamnei profesor Lăpușan Maria, dar asfaltul s-a deteriorat în timp, iar noroiul și apa ce se aduna pe timp cu ploaie împiedica desfășurarea orelor de sport. Printr-un parteneriat cu Liceul de Transport Auto Baia Sprie și cu Primăria, cu efortul nemijlocit al elevilor școlii terenul de sport a fost reabilitat și asfaltat.

Piatra pentru fundația terenului a fost adusă de către mașinile-școală în orele de conducere cu elevi de la Grupul Școlar Auto Baia Sprie, aranjarea și căratul pietrei s-a făcut cu elevii de la Tăuți, iar tasarea și asfaltarea de către Primăria Baia Sprie. Acest parteneriat bine finalizat a făcut ca în 2001 terenul de sport să fie inaugurat într-o atmosferă de mare sărbătoare, la care au participat părinți, oficialități și elevii ce au pregătit o frumoasă serbare sportivă, îndrumați de profesor Puiu Ioan.

Primarul Valer Barboloviciu și inspectorul școlar G. Tarța, taie panglica terenului de sport

Inaugurarea terenului de sport după reabilitare, 20 oct. 2001

A treia extindere și în același timp o reabilitare majoră s-a realizat printr-un proiect vast al Primăriei Baia Sprie (primar Barboloviciu Valer, viceprimar Octavian Cerneștean) care prevedea reabilitarea clădirii școlii și a avut loc începând cu anul școlar 2005-2006 când s-a renunțat la sobele cu gaz și s-a construit o centrală termică, alimentată de două cazane pe gaz și un grup sanitar modern în interiorul clădirii. Acest proiect a fost dublat de un parteneriat încheiat între părinți și școală, care consta în demolarea sobelor de teracotă, gletuirea pereților, zugrăvirea, iar prin proiectul amintit s-au înlocuit vechile geamuri cu cele de termopan și instalația electrică veche de 50 de ani.

Tot în această perioadă, 1999-2004 școala a demarat un alt proiect benefic numit „**Relansarea învățământului rural**” care a însemnat dotarea cu truse de fizică, chimie, biologie, materiale didactice moderne, iar în 2006 dotarea cabinetului de informatică cu 10+1 calculatoare Pentium 4, legate în rețea și conectate la internet.

Toate aceste proiecte s-au derulat în timp ce la conducerea școlii se afla d-na prof. Aurelia Chiuzbăian (1998-2009) cu sprijinul Primăriei Baia Sprie și al ISJ Maramureș - insp. Șc. General prof. Pocol Sandu și au însemnat modernizarea școlii și crearea unui ambient plăcut pentru activitatea didactică la Tăuții de Sus. Proiectul continuă și acum în

2014 când s-a realizat schimbarea acoperișului din tablă cu plăci Lindab prin grija directorului, profesor dr. Ancuța Coza și a Primăriei Baia Sprie, primar Dorin Pașca.

Un alt moment demn de amintit este acela în care Școala din comunitate a primit numele prozatorului ardelean Ioan Slavici, în anul 1999, cu ocazia aniversării a 40 de ani de activitate didactică ai școlii din Tăuții de Sus. Motivarea acestei alegeri s-a bazat pe faptul că rolul școlii de-a lungul existenței sale a fost similar cu cel al concepției exprimate de marele prozator în operele sale: intelectualul are o datorie sfântă față de cei din comunitate, aceea de a contribui la luminarea sătenilor din mijlocul cărora s-a ridicat, fapt bine reliefat în nuvelele sale. Același rol l-a avut școala, care a contribuit la emanciparea membrilor comunității, la creșterea numărului de intelectuali din localitate. Vom prezenta în finalul capitolului o situație a evoluției numărului de intelectuali de-a lungul anilor.

Atribuirea numelui „Ioan Slavici” școlii din localitate. Sfințirea firmei școlii

Un alt argument al acestei alegeri este acela că prozatorul ardelean Ioan Slavici, în călătoriile sale prin Ardeal, după terminarea liceului, a vizitat orașele Satu Mare, Baia Sprie, Cavnic, Tg. Lăpuș trecând și prin Tăuții de Sus. Nu în ultimul rând, la alegerea patronului spiritual al școlii a contribuit și afinitatea noastră față de opera lui Slavici și personajele create în mod realist, dar și față de concepția morală exprimată, bazată pe înțelepciune, cinste, cumpătare, valori morale apreciate întotdeauna de poporul nostru. Așa se explică faptul că alături de firma școlii se află o placă de marmură care reamintește trecătorilor și privitorilor concepția morală a prozatorului sintetizată în citatul „**Nu bogăția, ci liniștea colibeii tale te face fericit!**”, care ne îndeamnă să fim cumpătați, cinștiți, să nu alergăm după bogății și reprezintă înțelepciunea spirituală a poporului, pentru care e mai importantă împlinirea sufletească oferită de familie, decât îmbogățirea prin mijloace necinstite, fiind în mod indirect un prilej de promovare a unor valori morale, pe care școala în relația ei cu familia le transmite celor pe care-i formează.

Se impune să privim retrospectiv modul în care activitatea concretă a școlii de-a lungul anilor, **aceea de a forma caractere, de a educa, de a pregăti copilul pentru viață**, a răspuns cerințelor comunității, contribuind an de an la școlarizarea elevilor, la creșterea numărului de elevi ce își continuă pregătirea în licee și facultăți, sporind numărul de intelectuali proveniți din Tăuții de Sus.

Serbări școlare de Crăciun

Excursii în natură sau la obiective turistice din țară

O analiză detaliată, reieșită din urmărirea atentă a modului în care s-au realizat foștii elevi ai școlii din punct de vedere profesional ne permite să facem următoarele observații:

Dacă în 1956-1957 erau 4-5 intelectuali cu studii superioare (Petraș Ioan, Cherecheș Alexandru, Chiuzbăian Petru, Chiver Dumitru, Babiciu Gavril), astăzi bilanțul este fructuos, peste așteptări, avem un număr de aproximativ 117 foști elevi care au absolvit studii superioare, cu licență, cu studii de lungă durată și de scurtă durată (subingineri). Situația se prezintă astfel pe domenii de activitate:

- ingineri	26	- cadre militare	7
- profesori	20	- angajați MAI	2
- medici	11	- învățător-educatoare	4
- economiști	23	- asistenți sociali	2
- avocați	3	- subingineri	16
- designeri	1		
		Total :	117

Școala și comunitatea se mândresc cu toți cei care prin muncă și strădanii îndelungi au depășit condiția socială a propriei familii și au devenit repere în comunitate, la locul de muncă, în cariera pe care au îmbrățișat-o.

Dintre cei care își desfășoară activitatea în **sănătate** apreciem în mod deosebit pregătirea, realizările profesionale și respectul de care se bucură foștii noștri elevi:

ROGOJAN RADU - medic, specializarea chirurgie ortopedică la **CLINICA DE ORTOPIEDIE CLUJ NAPOCA**, asistent universitar la **FACULTATEA DE MEDICINĂ**

MIRCEA COSTIN - medic O.R.L., șef de secție la Spitalul Județean Baia Mare

ADRIANA IAȚICA STOICOVICI - medic anestezist la Spitalul Județean Baia Mare

DORINA CÂMPIAN COȚAN - medic pediatru la Baia Mare

MIHAELA CHIUZBĂIAN DINU - medic oftalmolog la Clinica **OFTAPRO** București

CORNELIA GRIGOR SILAGHI - medic veterinar în Zalău

În domeniul științelor juridice, în perioada interbelică, tăuțeanul **ALEXANDRU TALPOȘ** a fost judecător și președinte al Judecătoriei Plășii Baia Mare. După război, în anii socialismului, s-au specializat mai puțini elevi, dar performanțele la care au ajuns în pregătirea și exercitarea profesiei de avocat i-au făcut cunoscuți în județ și în țară. Concretizăm afirmația noastră cu două nume de rezonanță:

OCTAVIAN CIOLTE - fost procuror și avocat renumit la Tribunalul Județean Maramureș

FLORIN CERNEȘTEAN - tânăr avocat specializat în drept penal care și-a uimit profesorii și colegii "prin profesionalismul ireproșabil, inteligența vie și empatia altruistă" cucerindu-i pe toți cei din jur. Păcat că pledoaria lui **FLORIN** a fost atât de scurtă...

CARMEN CHIUZBĂIAN - avocat.

În domeniul IT încă din anii 80 Tăuțul a dat reprezentanți de frunte:

ILIE LICI, absolvent al Institutului Politehnic București, Facultatea de Automatică : cercetător științific la Institutul National de Cercetare-Dezvoltare pentru Textile si Piele și Institutul Oncologic București și peste 10 ani, Șef Departament Rețele WAN, DAACTI în Ministerul Afacerilor Interne, România .

Profesia de inginer și subinginer a atras mulți tineri din comunitatea noastră situată într-o regiune minieră, cu fabrici și uzine care produceau și livrau utilaje pentru prelucrarea minereului extras din minele din jur. Îi amintim aici pe:

Ing. chimist **PETRE CHIUZBĂIAN** - șef Departament la Centrala Minelor Baia Mare, autor al mai multor invenții privind purificarea apelor de mină.

Ing. **ȘTEFAN POP** - specializarea Drumuri și poduri

Ing. **TALPOȘ GHEORGHE** - specializarea metalurgie la **U.U.M.R.**

Ing. geolog **ONISIM CADAR** - inginer la **I.P.E.G.** și în Centrala Minelor

Ing. geolog **CORNEL CHIUZBĂIAN** - **I.P.E.G.** și apoi la **E.M.** Baia Sprie.

Ing. **VASILE SEVAN** - specializarea **TCM**, fost inginer-șef la **U.U.M.R.** Baia Sprie

Ing. **MARIOARA BUCȘE ROȘCA** - construcții, director tehnic la **A.C.I. CLUJ**

Ing. **FLAVIU CHINCEA** - specializarea Telecomunicații, șef birou informatic la **S.C. ELECTRICA** Baia Mare

Ing. **RADU CHINCEA** - specializarea Electrotehnică la **S.C. ELECTRICA** Baia Mare

Ing. **DAN MIHNEA** - specializarea Autovehicule la Dacia Becoro Baia Mare.

Ing. **ADRIAN HORJ** - specializarea construcții civile

Ing. **IULIA FELECAN** - specializarea protecția mediului

Sing. **FLORIN CHIUZBĂIAN** - șef comp. aprovizionare la Flotația centrală și Director comercial la **I.N.S.E.R.V. S.A.** Baia Mare

Pentru domeniul mass-media și tehnicile specifice acesteia, precum și în I.T. și-au dedicat pregătirea și au devenit două nume cunoscute:

TANIA ȚUNAȘ - realizator de programe culturale la **TVR** Timișoara

DAN CHIUZBĂIAN - I.T.-ist, general manager al firmei **QSOUND-SOFT** din Cluj Napoca, autor al invenției cu numele "Modul Publicitar Complex" cu care se află, alături de alte personalități maramureșene, în lucrarea lui *Vasile Iuga de Săliște intitulată "Oameni de seamă ai Maramureșului"* Editura Soc. Culturale Pro Maramureș "Dragoș Vodă", Cluj Napoca, pg. 277 și al Proiectului **VIKI** înregistrat la **OSIM** (Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci)

Numărul mare de economiști proveniți din elevii școlii din Tăuții de Sus demonstrează că această specializare era în vogă și la noi, ca peste tot în țară. Aproximativ 23 de foști elevi au îmbrățișat această meserie, cei mai cunoscuți fiind:

OCTAVIA CERNEȘTEAN TĂU - administrator al firmelor "Grup Cerneștean" și "Luceafărul", care a demonstrat cât adevăr există în dictonul "Școala te face mare".

MONICA VOIE FURȚEA - absolventă a Facultății de Științe Economice, specializarea Informatică economică, angajată la **B.T.** Cluj Napoca

Alți economiști de prestigiu care își desfășoară activitatea în județ, în țară ori peste ocean sunt: **RODICA POP CHEREJI** - fostă contabilă-șefă la **E.M.** Baia Sprie, **MELANIA POP MIHNEA**, **LAURA BABICIU-BIRĂU**, **FLORENTINA ROGOJAN CERNEȘTEAN**, **STELA CIOCOTIȘAN**, **SANDU VOIE**, **ȘTEFANIA POP**, **MELANIA HORJ**, **ANA CIONCA**, **ALINA CHIUZBĂIAN**, **CAMELIA HORJ** și alții care fac cinste școlii și comunității noastre.

În **MI** și în **MAPN** și-au desfășurat activitatea absolvenți de-ai noștri de care am fost mândri totdeauna :

PETRAȘ IRIMIE - colonel la Comisariatul Județean Maramureș

DUMITRU SEVAN - absolvent al Școlii Superioare de Ofițeri Sibiu, colonel în armata română. **GELU CHIUZBĂIAN** – chestor în ministerul de interne.

CĂLIN CHIRA - maior în armata română

PETRE CHIUZBĂIAN - tânăr ofițer căzut la datorie

ADRIANA CIOCOTIȘAN MIRON - absolventă a facultății de profil, specializarea arhivistică, fost director adj. în **M.I.**

CECILIA CHIUZBĂIAN - subofițer în armată.

DORINA GRIGOR - agent în Poliția Județului Maramureș.

Domeniul educației a fost generos pentru absolvenții școlii noastre. Un număr de 20 de absolvenți au ales acest domeniu, specializându-se în diverse ramuri:

- specializarea matematică

DORINA CHIUZBĂIAN - Liceul "Aurel Vlaicu" Baia Mare

OTILIA MARK - Grup Școlar de Transport Auto Baia Sprie, fost director adj. în perioada 1983-1987 și 1990-1993.

GRIGORE CHINCEA - Școala "Ioan Slavici" Tăuții de Sus

MARIA TIMAR - specializarea matematică-informatică

MIRCEA BREBAN - profesor de informatică la Liceul de Artă Baia Mare

- științe umane

TUDUCE ZAH DORINA - lb.română - lb.latină

AURELIA BUCȘE CHIUZBĂIAN - lb.română - lb.franceză

ANAMARIA FELECAN FĂLĂUȘ - doctor în filologie, lector la **CENTRUL UNIV.NORD** din Baia Mare, lb.engleză.

MARIANA JULA - lb.română-lb.franceză, **LUMINIȚA FILIP**-lb.română-lb.franceză, profesor la Școala "Petre Dulfu" Baia Mare, **ADRIANA BABICIU**- lb. română-lb.franceză, **LUMINIȚA AXENIUC** - lb.română-lb.franceză, **POP MĂDĂLINA**-lb. română- lb.franceză

BARA ANTONELA - lb.română-religie ortodoxă

- învățătoare-educatoare: **MARIANA POP, CORNELIA COSTIN, FLORICA ȘTECHBAUER, LUMINIȚA LODINA, ANDREEA SABO.**

- educație fizică și sport: **MARIUS FĂLĂUȘ**

- design - **ANCA ȚÂNȚA**

- asistență social - **SORINA HERMAN BÂRDA**, asistent la Primăria Baia Sprie
ANTONIA BUD, RAMONA PETRAȘ.

Și câți alți tăuțeni cu studii superioare mai sunt; ne-ar fi foarte greu, dacă nu imposibil să-i amintim pe toți.

Primii absolvenți ai învățământului obligatoriu de 8 ani, 1965

Anticipăm că numărul va crește bazându-ne pe faptul că și numărul de studenți crește an de an. Astăzi Școala Gimnazială „Ioan Slavici” este o unitate puternică, cu personalitate juridică, având în subordine Grădinița Tăuții de Sus, Grădinița Satu Nou de Sus, iar ca structură, Școala Gimnaziala Satu Nou de Sus.

Proiectul de reabilitare și modernizare a școlii continuă și în prezent. După schimbarea acoperișului din tablă cu plăci LINDAB, actualul director al școlii, profesor dr. Ancuța Coza intenționează ca, împreună cu Primăria Baia Sprie, să realizeze reabilitarea exterioară a clădirii.

Se cuvine să-i amintim și pe cei care, de-a lungul anilor, și-au pus în slujba profesiei nobile de dascăl, cu dăruire totală, priceperea, tactul pedagogic, cunoștințele și puterea de muncă pentru formarea unor generații de elevi cu **abilități și competențe specifice**, demne de a-i face capabili să se integreze în treptele superioare de pregătire.

Invățători:	Profesori :	Directori	Secretari
Andrei Pavel 1829-56	Ciobanu Liviu	Ioan Porumb	Micu Sabin
David Breban 1856-	Cioban Cecilia	Ioan Pop	Bălan Floare
Pop Ștefan -1864	Negru Eleana	Hortensia Pop	Iuga Codruța
Daniel Couti -1877	Șerban Maria	Pop Ludovic	
Petru Porumb	Lata Marilena	Lazar Romulus	Îngrijitoare
Ioan Porumb	Muntean Dorina	Micu Ana	Chiuzbăian (Ilelea) Hermina
Policsek	Perhaiță Maria	Grigore Man	Chiuzăian Mărioara
Ioan Pop	Marian Valeria	Beatrice Văduva	Gupcea Tațiana
Hortensia Pop	Gramă Florica	Maria Lăpușan	Moti Aurica
Jula Ana	Puiu Ioan	Ioan Puiu	Gaje Voichița
Mic Sabin	Văduva Beatrice	Aurelia Chiuzbaian	Pop Maria
Mic Cornelia	Lăpușan Maria	Emilia Grec	
Chira Margareta	Calfa Maria	Ancuța Coza	
Bălan Floare	Suru Maria		
Danciu Victoria	Groza Dorina		
Costin Paulina	Chiuzbăian Dorina		
Grosu Ileana	Chincea Grigore		
Barbur Maria	Chiuzbăian Aurelia		
Rotărescu Maria	Breban Veronica		
Pop Mariana	Bolunduț Rodica		
Cirțiu Alexandrina	Mureșan Mariana		
	Nagy Hajnalka		
	Metz Iosif		
	Fănățean Zamfira		
	Buda Maria		
	Mercea Viorica		
	Grec Emilia		
	Coza Ancuța		
	Pop Zenaida		

Câțiva profesori

Am amintit aici, doar o parte din cei care în peste 50 de ani au cultivat lumină pentru copiii tăuțenilor.

Învățământul preșcolar

Primele atestări ale învățământului preșcolar la Tăuții de Sus există de prin anul 1950, când grădinița funcționa într-o clădire veche, fosta proprietate a bisericii catolice.

Toți copiii de vârstă preșcolară erau adunați într-o singură grupă, iar educatoarea, Marișcuța Rogojan adapta stilul de lucru la vârsta copilului, reușind să prezinte în fața părinților spectacole savurate de întreaga comunitate.

A urmat o perioadă în care existau 2 grupe de vârstă, învățământul preșcolar apropiindu-se de particularitățile individuale ale copilului.

Începând cu anul 1959, când se inaugurează actuala clădire a școlii, școala veche devine local pentru grădiniță până în 2003. Aici existau deja 3 și 4 grupe, numărul de copii crește, iar educatoarele abordează într-o manieră modernă pregătirea preșcolarilor. Dedicată, pricepută, tinere absolvente, acestea contribuie la crearea unui ambient plăcut, drept pentru care interiorul devenise o căsuță cu imagini din poveștile copilăriei, contrastând cu exteriorul vechi.

Merită să amintim numele educatoarelor: Sălăjan Livia, Kovacs Iulia, Varga Doina, Buzdugan Ana care și-au pus în slujba comunității toată priceperea și măiestria pedagogică, creând o adevărată tradiție a frecventării grădiniței de către viitorii școlari.

Generația mai nouă de educatoare: Chereji Ludovica, Ștechbauer Florica, Chirsbau Paraschiva, Krompaczki Eva vor contribui la modernizarea învățământului preșcolar la Tăuții de Sus. Numărul de copii a crescut, ajungând în 2003 la 109, în 2005 la 116, în 2006 la 129, iar în prezent a scăzut la 60.

Motivele sunt diverse: scăderea sporului natural, plecarea tinerilor în străinătate, închiderea minelor și a fabricilor și nu în ultimul rând stabilirea tinerelor familii la oraș, mai ales a celor cu studii superioare.

Grădinița nouă

Sfințirea noului locaș

Modernizarea despre care am vorbit, pornește nu numai de la modul în care sunt abordate activitățile cu preșcolarii, ci mai degrabă de la modernizarea infrastructurii preșcolare. În 2003 se dă în folosință clădirea nouă a Grădiniței cu program normal, construcție modernă realizată exclusiv prin investiția Primăriei Baia Sprie, ai cărei inițiatori au fost Consilierii locali Babiciu Gh. și Chiuzbaian G. iar realizator al proiectului alcătuit de arhitectul Emilian Breban – a fost viceprimarul Octavian Cerneștean, cel care s-a preocupat de monitorizarea lucrărilor de la inițierea proiectului și până la finalizarea acestuia, fiind sufletul acestei importante investiții.

Prieteni polițiștilor

Învățăm să iubim animalele

Serbare la grupa mare

Acum ne jucăm...

și acum învățăm

La colindat

Grădinița are 4 săli de grupă moderne, spațioase, auxiliare pentru materialul didactic al educatoarelor, bucătărie, cameră pentru depozitarea alimentelor, spălătorie, grupuri sanitare interioare, tot ce este necesar pentru un învățământ preșcolar prelungit, cu alte cuvinte condiții de cămin pentru 30 de copii. Păcat doar că posibilitățile pe care le oferă această instituție modernă nu sunt folosite la maximum de tinerele familii.

Considerând că învățământul preșcolar oferă perspective nebanuite viitorilor școlari, relația dintre școală-grădiniță a fost totdeauna în atenția conducerilor celor două instituții, iar în prezent grădinița este structură a Școlii Gimnaziale „Ioan Slavici” Tăuții de Sus”

În concluzia capitolului „*Învățământ*” afirmăm că școala a fost permanent în atenția comunității, că școala a răspuns nevoilor comunității, că parteneriatul școală - comunitate a funcționat bine și s-a desfășurat sub deviza **O școală bună pentru comunitate** și s-a materializat într-o bună colaborare cu Primăria Baia Sprie, Biserica Ortodoxă, Poliția Baia Sprie, ISJ Maramureș și D.S.P. Maramureș.

Instituții sanitare

Deși pare de necrezut, în Tăuții a existat un spital încă de la începutul secolului al XV-lea, fapt atestat de un document din 28 iulie 1408, testamentul semnat față de consiliul orășenesc, reprezentat de magistrații Simon Aurifaber și Conradus Aurifaber, prin care, Ioan Omechin, judele orașului Baia Mare, donează localitatea și bunurile imobile ce-i aparțin spitalului Bisericii Sf. Nicolae din Baia Mare – înființat, se pare chiar de el – cu specificarea **că donația nu are în vedere persoana rectorului spitalului, ci pe interații azilului**, iar veniturile obținute în urma satului, vor fi administrate de consiliul băimărean. În acest act, Ioan Omechin figurează în calitate de cojuratus. Dreptul de proprietate a spitalului asupra localității a fost reconfirmat de cancelarul Ioan, episcop de Zagreb în 1408, de împăratul Sigismund de Luxemburg în 1430, la cererea preotului Matyaș, rectorul spitalului la acea dată.

Se spune că la începutul secolului al XVI-lea în Tăuții de Sus a fost o colonie de lepră. Și Tabéry Géza, scriitor maghiar, amintește în unul din romanele sale, de această colonie de lepră. Fugger Katalin a îngrijit bolnavii cu altruism. Au numit-o „Sfânta săracilor”. Despre o leprozerie scrie și A. Gh. Latiș în „*Monografia Maramureșului și a ținuturilor sătmărene*”.

Nu este clar dacă această colonie de lepră a existat concomitent cu spitalul sau dacă spitalul însuși a fost gazda ei.

Cea mai importantă instituție sanitară, singura secole la rând, a fost moașa comunală. De această instituție depindea, alături de alți mulți factori, natalitatea și oarecum sănătatea copiilor mici, dar și a mamelor. Este ușor de înțeles că până spre sfârșitul secolului al XX-lea nu exista nici o formă de pregătire pentru această îndeletnicire. Ea era practică de femei cu un anumit profil psihologic, mai curajoase și mai tenace. Începuturile practicării acestei îndeletniciri se întâmpla numai după ce ele însele treceau prin experiența nașterii. Pe măsură ce asistau la mai multe nașteri, experiența lor în aceasta îndeletnicire căpăta noi valențe și deveneau tot mai solicitate, așa se făcea că dacă erau sănătoase și-și păstrau condiția fizică lucrau până în jur de 70 de ani.

Din registrele matricole ale botezurilor între anii 1835-1950 amintim aici numele mai multor moașe cu o activitate mai îndelungată :

Varvara Ciolte	Hărman Varvara	Nastasia Duma	Maria Babiciu
Părasca Duma	Șerban Palaghia	Melania Vaida	Ileana Traistă
Varvara Sălăjan	Varvara Petrașiu	Maria Smetan	Eufrosina Babiciu
Maria Hărman	Varvara Găvran	Maria Moldovan	
Matrona Talpoș	Maria Chira	Safta Chiuzbăian	

Am întâlnit în registrele matricole și nume care apar o singură dată, probabil pentru faptul ca acele nașteri s-au produs înainte de soroc și au fost asistate de o femeie care se afla pe aproape.

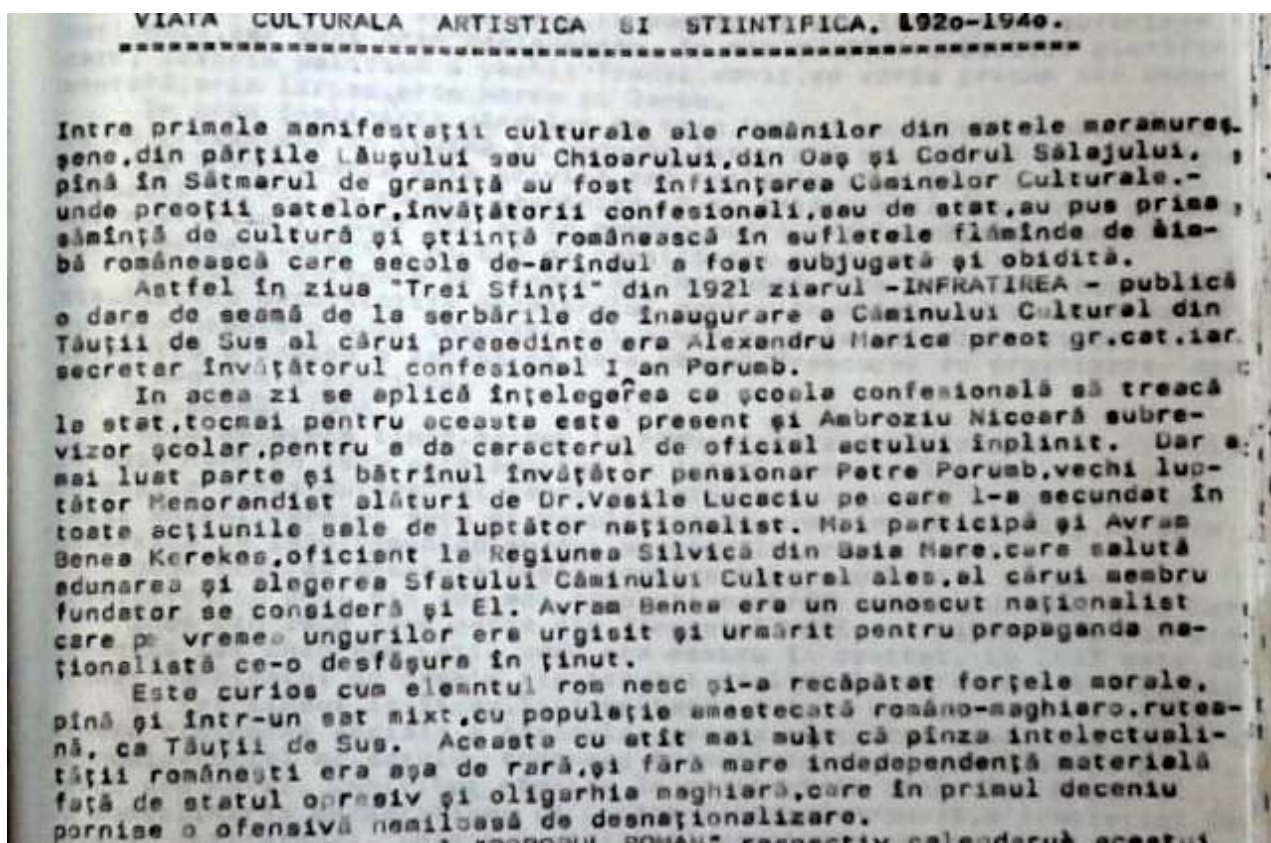
Despre asistență medicală nici că putea fi vorba, până în anii socialismului și asta pentru că medicii erau foarte puțini, se găseau doar în orașe și acordau asistență doar celor bogați, deși aveau arondate circumscripții întinse, cu foarte multe localități, pe care cel mai adesea le vedeau doar în trecere. Odată cu instalarea administrației românești, în Ardeal întâlnim în scriptele Primăriei din Tăuții de Sus numele Doctorului de circumscripție. Farkaș Herchkovits.

La începutul anilor 70 din secolul trecut, a luat ființă și la noi în sat un dispensar medical cu doi doctori: Mercea Valeria și Orha Lucia. Odată cu venirea lor, Circumscripția sanitară Baia Sprie se divide, luând ființă circumscripția sanitară Tăuții de Sus. Munca laborioasă de teren, pentru cartarea localității și a populației este făcută preponderent de personalul cu pregătire medie al dispensarului după program. Instruirea a fost făcută de Dr. Manto seful circumscripției Baia Sprie. Alți medici care au lucrat în Tăuții, Dr. Todea, Dr. Constantinescu, Dr. Pomian. Din personalul cu pregătire medie din aceea perioada amintim pe Lazea Rafila, Lar Maria, Rogojan Viorica, Nagy Florina (Chereji). Să n-o uităm pe Dr. Danko, medic pediatru, care a lucrat în Baia Sprie, dar a îngrijit cu devotament, pasiune și profesionalism, multe generații de copii și din Tăuții de Sus.

Dispensarul: Dr. Constantinescu, Dr Pomian, asistente: Laza Rafila, Lar Maria, Rogojan Viorica, Nagy Florina (Chereji)

Căminul cultural, apare ca instituție în satele din Transilvania, după instalarea administrației românești, în 1921.

În lucrarea sa „*Monografia Maramureșului și a ținuturilor sătmărene*”, aflată în manuscris la Muzeul de Istorie Baia Mare, Dr. Andrei Gh. Latiș scrie despre un astfel de eveniment petrecut în Tăuții de Sus în ziua de 30 ianuarie 1921. Consemnăm această dată ca ziua de naștere a Căminului Cultural din sat.

În timpul ocupației ungurești 1940-1945, se construiește în sat o clădire publică, cu mai multe funcționalități: sediu al primăriei, al jandarmeriei și o sală pentru adunări și spectacole. După 1945, clădirea va căpăta și destinația de Cămin Cultural și timp de aproape 40 de ani, chiar a fost o instituție de cultură cu efecte benefice în viața comunității.

Anii '50, '60, '70, au fost, fără îndoială, cei mai prolifici pentru activitatea culturală din sat. Directorii din acea vreme, toți învățători ori profesori la școala din sat au desfășurat o activitate susținută și variată. Să-i amintim pe învățătorii: Găvrilă Babiciu, Ioan Pop, Mic Sabin; profesorii: Cecilia Ciobanu, Grigore Chincea. La Căminul Cultural era o mica bibliotecă, de a cărei activitate se ocupa învățătoarea Ana Julia și un aparat de cinematograf; în 4 zile din săptămână rulau filme. În fiecare joi seara se organiza „joia tineretului” cu acțiuni antrenante pentru tineret. Toate serbările școlare se țineau la Căminul Cultural. Cam o dată pe lună, la cămin, dădeau spectacole formațiile artistice profesioniste: Ansamblul Transilvania, Angela Buciu, Felician Fărcașu, Nicolae Sabău, Frații Petreuş, Teatrul Dramatic Baia Mare, și Teatrul de păpuși, gale demonstrative de box și lupte libere.

Despre activitățile culturale de la cămin am scris mai multe în capitolul „Activitate culturală”.

Multe nunți s-au ținut aici. În capătul dinspre Săsar al clădirii era o încăpere în care era zidită o sobă, cu plită mare, unde la nunți sau la baluri se prepara mâncarea. Câteva femei de ispravă, Irina lui Roman, Samfira Bodioii, Aristina Lupului și alte câteva s-au constituit într-o asociație, care a cumpărat toată vesela pentru pregătit și servit care era împrumutată, contra cost, la fiecare eveniment.

Cam de 2-3 ori pe an, se organiza câte un bal, toamna după culesul castanelor, după Anul Nou, iar duminica și în sărbători joc (dans popular), dansul la șură s-a mutat la Cămin.

Fără o întreținere curentă, clădirea începe să se degradeze și în lipsa unei intervenții la timp, ajunge să fie un pericol. Doar aripa de la drum, este cât de cât utilizabilă, aici

funcționând de prin 1965, dispensarul medical. În aceste condiții activitățile cultural-educative la Căminul Cultural se răresc și în scurt timp dispar cu desăvârșire.

Căminul Cultural dispăre ca instituție din sat, cu urmări grave pentru viața social-culturală a comunității tăuțene. Relațiile dintre oameni se răcesc, are loc o înstrăinare chiar între vecini, tineretul, după terminarea școlii nu mai are nici o atracție față de satul natal, biserica nu face față, singură, multelor provocări străine de menirea ei în lipsa unei instituții care are tocmai acest rol.

După începutul acestui mileniu, chiar dacă s-ar fi găsit ceva resurse financiare pentru o minimă reabilitare, acest lucru nu a mai fost posibil datorită faptului că a apărut o cerere de retrocedare a terenului și potrivit legii, nu se pot folosi bani publici pentru imobile aflate în litigiu.

Aflată acum în plin proces de urbanizare, localitatea are nevoie de o altfel de instituție, cu funcțiuni mai multe, adaptate noilor tendințe, care pe lângă rolul unei instituții de cultură, să îndeplinească, în primul rând funcții educative, complementare pregătirii școlare, de învățare pe tot parcursul vieții, o instituție pregătită pentru viitor. Credem că o astfel de instituție ar fi un Centru de Educație și Cultură.

VIAȚA SOCIALĂ. FORME ASOCIATIVE

Tăuții de Sus este situat, geografic vorbind, la hotarul imaginar de nord al zonei etnografice Chioar, între două orașe, în jurul cărora a gravitat încă de la începuturile sale, Așezarea lui periferică față de central acestui ținut, care în timp a fost fie Copalnic Mănăștiur, fie Șomcuta Mare, precum și influența puternică venită dinspre cele două centre urbane, au estompat într-o oarecare măsură forța manifestărilor etnografice folclorice, culturale, în general, specifice zonei Chioar. Din fericire puține sunt acelea care s-au pierdut în Tăuții mai devreme decât în alte părți, iar altele care se mai păstrează încă, au pierdut mult din ce erau ele odată

Cea mai răspândită și des uzitată formă asociativă în comunitatea din Tăuții de Sus, a fost **claca**. Ea avea drept scop o întovărire pentru realizarea unui obiectiv economic imediat, ca de exemplu: în construcții: ridicarea unei case, în agricultură: la seceriș, la coasă, la cules porumbul, sau la desfăcat știuleții etc.

Această asociere era efemeră, dura doar atât cât era necesar pentru atingerea scopului propus, cel mai adesea, câteva ore în cursul unei zile. La clacă participau vecinii, prieteni, rudenii, iar participarea era dictată de activitatea ce urma a se desfășura, de gradul de dificultate sau de efortul necesar pe durata clăcii.

Gazda, care era beneficiara lucrării, răsplătea pe participanți cu o masă comună, câteva pahare de horincă, sau de vin și o covata de pancove (gogoși). Când la clacă participau mai mulți feciori necăsătoriți, aproape sigur că la sfârșit apăreau și ceterașii.

Chezășii. O asociere cu scop cultural, 3-5 feciori din sat, de obicei dintre cei cu dare de mână, se asociau pentru a angaja și plăti ceterașii pentru o vară. Astfel tocmiți, ceterașii cântau duminica și în sărbători la joc, dar și la petreceri, însoțindu-i pe chizăși toată vara când aceștia mergeau la joc, la crâșmă, sau la clacă. Înțelegerea avea loc înainte de Sf. Paști și intra în vigoare de a doua zi de Paști, prima de după post, când se putea organiza joc la șură și era valabilă până când intra postul Crăciunului.

Cu ocazia *vergelului* care avea loc imediat după anul Nou și ținea 3 zile la rând, grupurile de ceterași se întreceau pentru a atrage atenția viitorilor chezăși și a câștiga contractul pentru vara anului abia început.

Corul, bisericesc sau laic, era tot o formă de asociere pentru satisfacerea unei nevoi culturale. Menționat în analele ASTREI, încă de la începutul secolului al XX-lea, corul era o prezență obișnuită la biserică, duminica și în sărbători, dar și la alte evenimente importante din viața comunității. Din revista Transilvania, organ de presă al ASTREI, aflăm că în preajma Marii Uniri de la Alba Iulia, corul condus de învățătorul Petru Porumb, însuflețea pe românii din Tăuții cu un bogat repertoriu de cântece patriotice. În 1919 corul din Tăuții de Sus l-a întâmpinat în gara Baia Mare, cu cântece patriotice, pe generalul francez Berthelot, iar în 1922, alături de corul din Chiuzbaia, trenul funerar care-l aducea acasă, la Șișești, pe marele patriot și luptător memorandist, Vasile Lucaciu, care a murit la Satu Mare, tot cu cântece patriotice, dragi marelui dispărut. A fost un moment dureros pentru învățătorul pensionar, Petru Porumb, bun prieten și tovarăș de luptă al lui Lucaciu

Corul mixt pe patru voci, a fost mândria satului în prima jumătate a sec. al XX-lea. Alcătuit în principal din tineri, fete și feciori, dar și din tinere familii, oameni simpli, fără

multă școală, dar entuziaști și cu simțul frumosului, călăuziți de dirijori inimoși, conștienți că menirea lor de dascăli nu se termina la poarta școlii, corul a fost, este și astăzi o adevărată școală a frumosului. Învățătorii Petru și Ioan Porumb, Gavrilă Babiciu și profesoara Cecilia Ciobanu sunt cei mai de seamă dirijori, pomeniți de Valentin Băințan în lucrarea sa „Arta corală în Maramureș”, apărută la Editura Baia Mare în 1982.

Fârtăția sau legarea de fârtați, ca forma asociativă de înfrățire în afara familiei, era o practică ancestrală la diferite popoare, cunoscută și în Țara Chioarului. Obiceiul s-a practicat cu siguranță și în Tăuții de Sus, în vechime, dar nu mai există mărturii în zilele noastre despre el. Bătrânii din sat vorbesc, însă, de o formă mai „slobodă” a acestei obicei, care nu era așa de riguroasă în păstrarea legământului între fârtați și care încetul cu încetul a dat naștere la alte obiceiuri, care s-au îndepărtat de scopul inițial al fârtăției veritabile. Au apărut astfel, „**legatul**” între prieteni cu ocazia unor evenimente precum: nunta, botezul, ziua numelui sau ospete la clacă. Oricine putea lega pe oricine. Legătoarea era improvizată pe loc și era făcută dintr-o batistă împitrită, la al cărei colț se lega cu cipca un struț. Acest aranjament se lega apoi prin surprindere la antebrațul celui vizat și anunța cu voce tare să audă toată adunarea: „L-am legat pe Gheorghe (de ex.) pentru (o lună, pentru 3 luni, până la Crăciun ori la Rusalii sau până la Sângiorz)”. La împlinirea sorocului, cel legat, trebuia să cheme la ospăț ca să se poată dezlega. Era, așadar, un prilej ca prietenii să se omenească.

În Tăuți, se mai practica și o formă mai aplicată a „legatului” între tinerii de însurat/măritat. Folosind prilejul unui ospăț ca nuntă, botez, ziua numelui etc. la care era prezentă, fata întâlnea acolo pe feciorul pe care îl plăcea, pregătea în grabă struțul și batista, pe care, prin surprindere, le lega la brațul feciorului, anunțând întreaga adunare: „L-am legat pe (Ilie de ex.) până la Ilie proroc, să nu umble la alte fete (numai la mine)”. Obiceiul era considerat o declarație de dragoste făcută în fața adunării.

Numai că, vorba cântecului ; Cine iubește și spune, ăla nu e om pe lume... .

Așa că, de cele mai multe ori rezultatul era doar un ospăț și atât.

O altă formă de legământ, de astă dată între persoane de vârste diferite, ori între cunoscuți, care se respectă și se apreciază, hotărâsc că pot să se salute cu „**Servus**” și își permit, reciproc, să se tutuiască. Când este vorba de două persoane de vârste diferite, propunerea trebuie să vină din partea celui mai bătrân. Legământul se făcea și se mai face mai rar chiar și astăzi, cu un ceremonial simplu, dar specific. Cei doi trebuie să bea, până la fund, fără a lua paharul de la gură, câte un pahar de vin sau de horincă, având mâinile în care țin paharul, încârligate. Paharele golite se pun pe masă, cu gura în jos și cei doi își dau câte un sărut pe obraz. O ceremonie pregătită din timp, are ca accesoriu un colac din faină de grâu cu gaură mare. Mâna cu paharul se trece prin colac și tot prin gaura colacului se dă și sărutul.

Întovărășia pentru asigurarea animalelor. O formă asociativă benevolă, prin care mai mulți săteni, interesați, se asociau cu scopul de a-și asigura animalele din gospodărie și a fi astfel protejați față de situațiile în care, din diferite pricini, suferă o pagubă. Este una din formele de început ale asigurărilor facultative de bunuri de la noi, promovată prin intermediul intelectualilor români cu ocazia întâlnirilor ASTRA cu populația satelor românești din Transilvania, de către băncile românești.

Până în a doua jumătate a secolului al XXI-lea atmosfera relațiilor dintre tăuțeni era una destinsă. Chiar dacă nu aparțineau aceluiași grup de prieteni sau aceluiași neam, oamenii se

respectau între ei. Doar în rândul feciorilor sau din cauza lor apăreau, destul de des frecuşuri, certuri, bătăi. Se întâmpla, uneori – e drept, foarte rar – să se ajungă la crimă, pe fondul geloziei și al băuturii.

Familiile care țineau de un neam și cercul lor de prieteni, se adunau, „pe omenie”, la toate sărbătorile de peste an, la casa în care gazda își sărbătorea ziua numelui. La aceste omenii, mai ales la cele de peste vară, se adunau 30-40 de persoane, iar ospățul ținea până către dimineață. La multe dintre ele, erau prezenți și ceterașii, iar de lipseau, horile și voia bună le țineau locul. Și în zilele noastre se mai întâmplă asemenea sindrofii, mai rare și reunind un grup mai restrâns de prieteni. Apartenența la un neam, nu se manifestă, la fel de puternic ca în trecut. Astăzi, neamurile se adună laolaltă aproape numai la nunți sau la înmormântări.

Tinerii din sat nu pierdeau ocazia de a fi împreună, ba la jocurile sportive, primăvara, în locul numit „după tiertiuri”, la joc cu ceterașii în șură la Ruza Moroșanului, ori în curte la Sereleu.

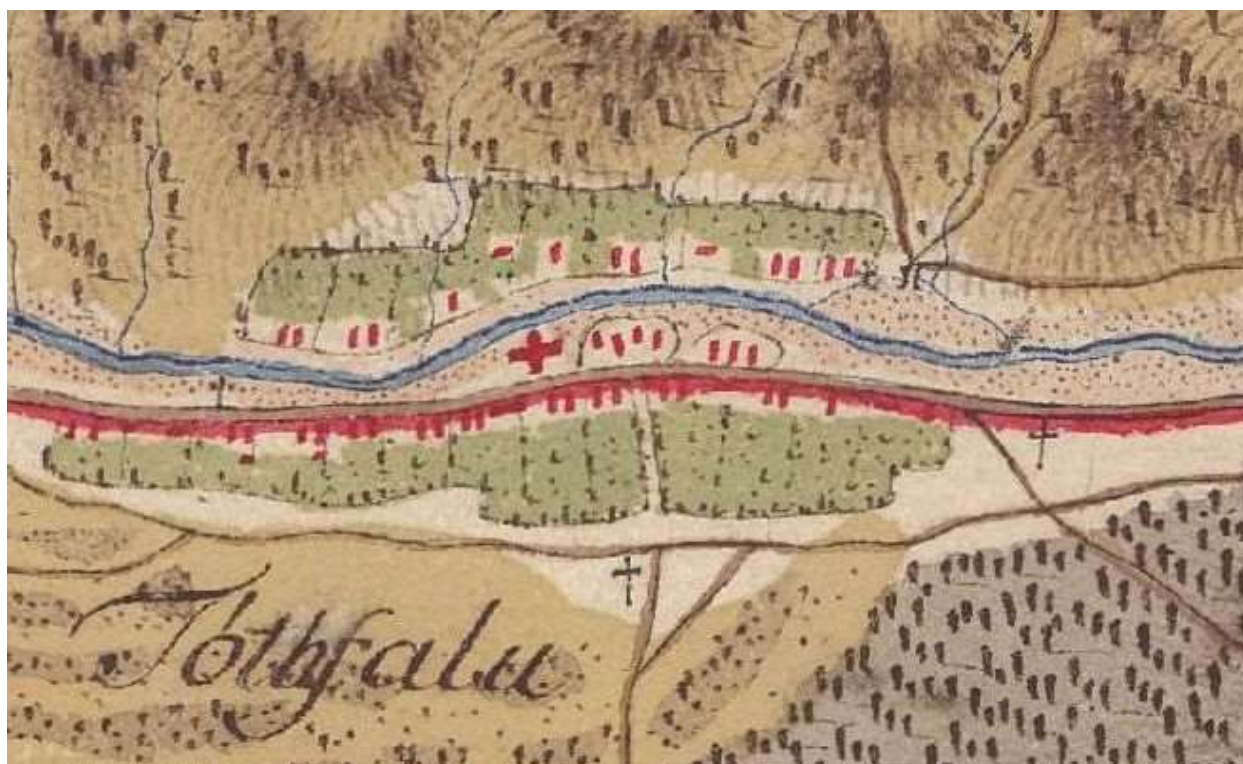

HABITAT

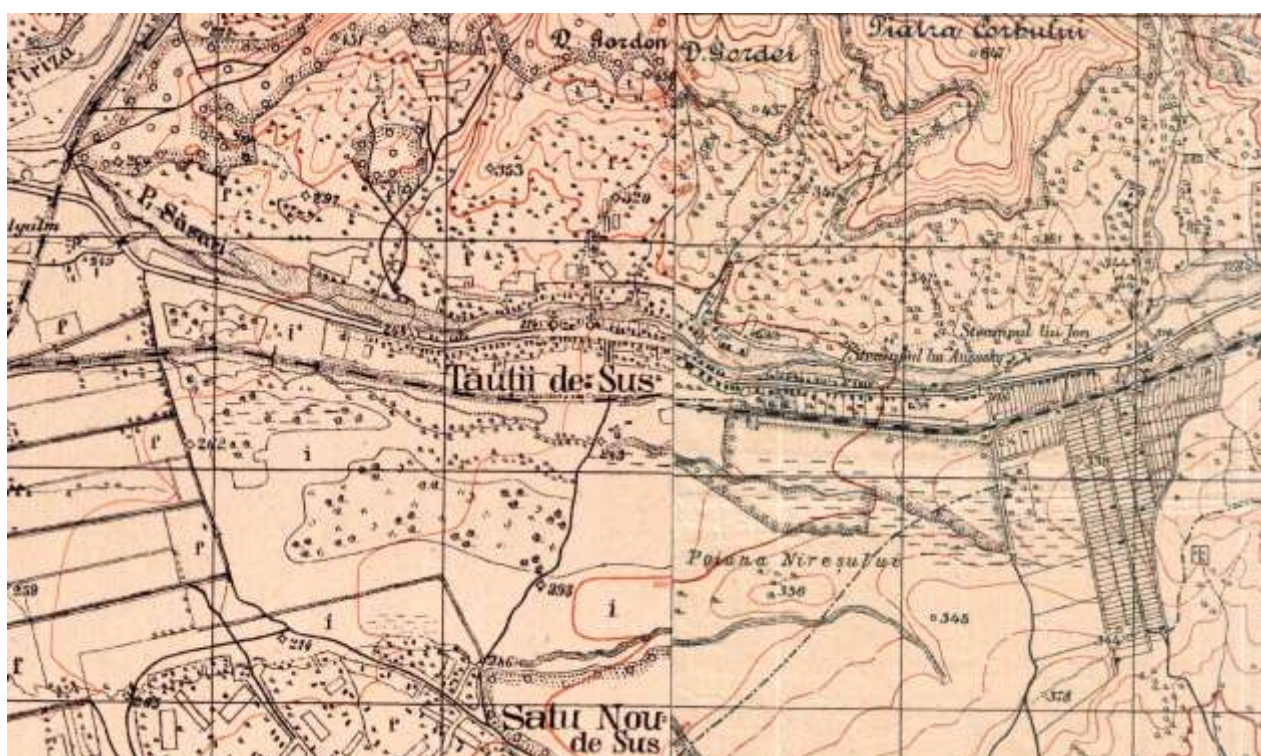
Așezare. Așa cum arătam în capitolul „Așezare geografică”, Tăuții de Sus se întinde de la est la vest, de-a lungul drumului, construit la rându-i pe malul stâng al râului Săsar. Este de presupus că primii locuitori care s-au așezat aici, au făcut-o în apropierea apei, pentru a-și face viața și activitățile zilnice mai ușoare, știind că apa este o necesitate *sine qua non* pentru viața oamenilor și a animalelor. Din aceeași rațiune, s-au constituit așezări omenești, atât în amonte, cât și în aval. Din varii motive, ele s-au dezvoltat mai rapid, comunitățile lor au crescut și au ajuns la stadiul de așezări urbane. Nu același lucru s-a întâmplat și cu puținele familii care au ales să se așeze pe cursul mijlociu al râului Săsar, în cele câteva poienițe și luminișuri ale falnicei păduri de stejar. Abia când nevoia schimburilor de mărfuri s-a manifestat mai puternic, cărarea prin pădure ce însoțea valea Săsarului s-a transformat încet-încet în drum circulat în ambele sensuri, iar numărul caselor din pădure a sporit. Cu toate acestea, la anul 1336, când regele Ungariei dă o diplomă judei orașelor crăiești Baia Mare și Baia Sprie, prin care îl împuternicește să taie pădurea mare, care se întindea între cele două orașe, pentru folosul său și al urmașilor săi, ținutul era mai mult pădure decât o așezare omenească.

În vremea aceea, la Baia Mare, la Baia Sprie și la Chiuzbaia, mineritul și extragerea metalelor prețioase căpătaseră o importanță strategică pentru coroana crăiască. La Baia Mare se bătea monedă de aur, de argint și de cupru pentru vistieria coroanei.

Drumul dintre cele trei localități era încă nesigur, la adăpostul pădurii lotrii atacau și prădau adesea carele cu mărfuri. Se pare că de fapt acesta era scopul nedeclarat al tăierii pădurii, să facă loc unui sat, stăpânit de judele Băii Mari și urmașii săi, de a asigura mai bine securitatea mărfurilor care circulau cu destulă intensitate pe acest drum. Poate și din aceeași rațiune a fost permisă construirea de case doar pe lângă drum. Cert este că la scara mare, satul avea un aspect filiform, pe lângă Săsar și drum, cu puține case răsfirate pe deal: Și asta, până în urmă cu cca 50 de ani, după care satul a început să se extindă pe deal, pe terasa înaltă a râului, iar mai nou și spre sud, până la terasamentul fostei căi ferate.

O hartă josefină a comitatului Sătmăr, realizată în perioada 1764-1785 din ordinul împăratului Iosif al II-lea pentru nevoile armatei imperiale austriece, reprezintă cu acuratețe și rigoare militară și localitatea Tothfalu, numele de atunci al satului Tăuții de Sus. Analizând cu atenție această reprezentare cartografică constatăm că în acea perioadă, satul se întindea cam pe 1,5 km, între podul Morii și gura Gordanului, număra 47 de fumuri (atâtea case sunt reprezentate pe această hartă militară) avea o biserică, cu siguranță cea romano-catolică, iar 18 case erau situate pe dreapta râului. Putem aprecia că satul avea atunci 200-230 de locuitori. În anul 1880, satul avea 132 case și 639 locuitori, iar în 1900, în sat erau 187 case și un număr de 814 locuitori. La recensământul din 1920, în sat au fost înregistrate 208 gospodării și 677 locuitori, la cel din 1930, 247 gospodării și 1032 locuitori, iar la cel din 2011, un număr de 832 gospodării și 80 apartamente, pentru 2641 locuitori.

Și această hartă militară de la începutul secolului XX, ilustrează foarte bine așezarea satului Tăuții de Sus. Treptat, începând cu ultimul sfert al secolului trecut, satul se extinde pe terasa din dreapta râului Săsar, iar după defecționarea liniei ferate, la începutul secolului XXI și spre sud până la aliniamentul fostei căi ferate

Panoramă

Foto: Magma film studio

Înzestrare edilitară.

O școală confesională a funcționat pe lângă biserica ungurească, încă din 1605, și una românească, abia 200 de ani mai târziu, după construirea Bisericii greco-catolice Sfinții Apostoli Petru și Pavel.

Ca zestre edilitară, satul are curent electric din 1908, când se finalizează construcția liniei electrice care racordează orașul Baia Sprie la sistemul energetic național (maghiar). Punerea ei în funcțiune, a însemnat un mare salt calitativ în standardul de viață al comunității din Tăuții de Sus. Au trebuit să treacă ani buni de la aprinderea câte unui bec electric, în gospodăriile mai răsărite, până la stadiul de dependență aproape totală față de curentul electric din zilele noastre. Este de neconceput ca habitatul de azi al tăuțeanului să fie lipsit de curentul electric, fie că vine pe fir, fie din baterii sau acumulatori. În urmă cu câțiva ani s-a refăcut întreg sistemul de iluminat public și se încearcă aducerea lui la standardele actuale de consum, prin înlocuirea becurilor cu vapori, cu altele cu leduri, care consumă de 10 ori mai puțină energie pentru același flux luminos.

Apa de băut este o necesitate vitală, pentru oameni și animale.

La începutul secolului al XX-lea au început lucrări ample de captare la „Trei Izvoare” sub Gutâi, în vederea alimentării cu apa potabilă a Băii Sprie și instalarea conductei de aducțiune care se termină într-un cămin de echilibru, „Castelul de apă”, situat pe un pinden de deal, la capătul satului, în hotarul cu Baia Mare. Punerea în funcțiune a lucrării a avut loc în anul 1910, când primul șuvoi de apă a ajuns în Baia Sprie. Se cuvine să amintim numele lui Gyuri Mihalcsik, meșterul care a condus această lucrare importantă, aflată în exploatare până mai ieri, la mai bine de 100 de ani de la punerea ei în funcțiune.

Intrarea în "Castelul de Apă" (Foto: Ionică Pop)

Pentru oameni, apa potabilă devine o problemă deosebită de sănătate, atunci când ei trăiesc în comunități, chiar dacă ele sunt mai puțin aglomerate. Probabil o asemenea problemă a apărut și în localitatea noastră după cel de-al doilea război mondial, care a obligat autoritățile să ia măsuri.

Un recensământ nominal al fântânilor din sat a fost realizat în anul 1948, din ordinul prefectului de Satu Mare. Notarul Valerian Cristel a înregistrat cu această ocazie, la 03.06.1948 următoarele:

Fântâni	publice	4	
	particulare		279
Distanța de la latrina/grajd	sub 30 ml		135
	peste 30 ml		158
Adâncimea stratului de apă	sub 4ml		216
	peste 4 ml		67

Blazonul Băii Mari (Foto: Ionică Pop)

	La câte se tulbură apa	după ploaie	89
	peste zi	15	
Ca sistem de scoatere a apei	cu găleata	282	
	cu pompa	1	
Jgheab pentru vite	cu	41	
	fără	234	
Natura pământului	Pietriș		
Materialul pt. ghizduri	din lemn	268	
	din beton	16	
Folosirea apei	pentru băut	220	
	fiert legumele	253	
	la spălat rufele	264	

Situația sanitar-veterinară îngrijorătoare pentru sănătatea oamenilor, cauzată de calitatea apei din multe fântâni a determinat autoritățile să instaleze în sat 6-7 cișmele publice, pentru a asigura populației apă potabilă controlată din conducta care coboară din Baia Sprie până la Bernath, unde este castelul de apă.

Astăzi, localitatea dispune de o rețea de apă potabilă, la care sunt racordate marea majoritate a locuințelor, precum și de câte o rețea de canalizare, pe ambele părți ale drumului, și o a treia, în dreapta Săsarului.

În 1990-1991, beneficiind de o relație de prietenie cu Ioan Oroianu, directorul de atunci al întreprinderii de gaz, cât și după mai multe drumuri la București, cu desaga plină cu oluri de horincă, piure de castane și alte produse tradiționale de pe la noi, Mniculaie a Martii, Chiuzbăian Nicolae pe numele său din buletin, obține aprobarea pentru introducerea gazului metan în Tăuții de Sus. În doi ani, proiectul și execuția rețelei de gaz din localitate erau finalizate. În paralel, mai multe firme și persoane autorizate lucrau la instalațiile interioare și racordarea la rețea. După electrificare, introducerea gazului metan a fost cea mai mare realizare din sat în ultimii 100 de ani. Se cuvine să subliniem cu prisosință meritul lui badea Mniculaie, pentru idee și pentru aportul hotărâtor la realizarea ei.

Trebuie să facem aici o mențiune importantă: introducerea gazului metan în sat s-a făcut pe cheltuiala integrală și exclusivă a locuitorilor, fără nici o contribuție din partea autorităților locale sau centrale. La fel s-a întâmplat și cu toate ramificațiile rețelei de apă potabilă. Ținem să știe acest lucru și mai noii „tăuțeni”, care și-au construit mai recent case în sat la noi și care, nerăbdători nevoie mare, își strigă în gura mare nemulțumirea că nu au la poarta casei nou construite toate utilitățile, din chiar ziua când se mută în casă nouă. Și desigur, vor ca toate acestea să fie suportate din bugetul local, adică din banii tăuțenilor băștinași care și-au plătit toate aceste facilități din punga proprie.

În sat sunt rețele de telefonie, internet și televiziune prin cablu, la care sunt racordate un mare număr de locuințe. Mai recent s-a montat și o antenă G.S.M.

Podurile și punțile peste Săsar. Demult, când albia Săsarului nu era așa adâncă existau vaduri, care permiteau, atunci când râul nu era umflat, trecerea Săsarului direct prin apă, deoarece în vad, vara, apa nu trecea decât arareori de gleznă și doar în caz de viitură, până la genunchi. În locurile cu maluri mai înalte și apropiate, pentru trecerea râului se foloseau una, două sau trei trunchiuri de copaci așezate unul lângă altul, de pe un mal pe celălalt. Așa au arătat demult-demult, locurile de trecere peste Săsar. În timp, când albia râului s-a adâncit, vadurile au scăzut mult în lățime și s-au împușinat, a apărut necesitatea amenajării unor locuri stabile și permanente de trecere a râului, inclusiv cu atelajele trase de animale. Așa au apărut podurile, care multă vreme au fost construite din lemn, mai puțin sau mai mult prelucrat. Podurile de lemn aveau un picior în albia râului, ceea ce le făcea vulnerabile la viituri mari, care adesea antrenau bușteni din distrugerile cauzate de ape sau alunecări de teren și care, antrenate de viitură, loveau ca un berbec piciorul podului, destabilizându-l. Astăzi toate podurile sunt făcute din grinzi de beton armat, așezate cu capetele pe parapeteți încastrați în cele două maluri.

De-a lungul celor aprox. 5 km, cât măsoară parcursul râului Săsar prin sat, avem 6 poduri, care suportă cel puțin 5 tone greutate și 2 punți pietonale, confecție metalică.

Șase dintre punctele de trecere a râului, patru poduri și două punți pietonale, sunt concentrate în zona vestică a localității, între Valea Morii și Fabrica de cărămizi.

Cel mai nou pod peste Săsar

Localitatea este străbătută de șoseaua DN 18, care face legătura între Baia Mare, Baia Sprie, Sighetu-Marmației, Vișeu, Borșa, Iacobeni, jud. Suceava. Pe teritoriul localității, drumul se află de mai mult timp în proces de reabilitare și modernizare. A fost lărgit, s-au refăcut rigolele care urmează a fi acoperite cu dale, se reface stratul de rulare și semnaliza-

rea. Pe această șosea circulă zilnic, la interval de 20-30 minute autobuzele de călători ale liniei metropolitane de transport în comun.

O punte pietonală

Casele. Să ne întoarcem la elementul primar al habitatului, casa de locuit. Înainte să parcurgem o frumoasă descriere, făcută Tăuțiului de marele nostru istoric și scriitor, Nicolae Iorga, în 1905, cu ocazia unei călătorii prin țară, ale cărei însemnări le-a publicat în cartea „*Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*”:

O punte pietonală

cînd se grăbesc spre munte căruțele goale, sărace ale Maramureșenilor cu căciuliți, plete și gube, pe cînd de la cîmpie vin cară cu boi, minate încet de flăcăi în pănuri albe, un sat de toată frumuseța mărgenește drumul. Aū fost odată aici niște Slovaci, aduși poate pentru lucrul minelor, și de aceia i se zice Tăuții (Tót = ung. Slovak). Ei sînt acuma contopiți în Romîni, cari sînt aproape singurii locuitori ai acestui sat de minune. Catolicii aū, ce e dreptul, o veche biserică, împodobită cu săpături gotice, dar vre-o cîteva familii se țin abia de dînsa. Pe casele văpsite cu albastru, în totul asemenea cu acelea din Baia-Spria, răsare mai pretutindenī crucea noastră. Pentru toate aceste gospodării-model e înălțată o biserică de zid, care se mintuie cu trei turnuri ascuțite, de șindilă. E cea mai bună în acest fel pe care am văzut-o pînă acum, și de sigur că satul e vrednic de dînsa. În astfel de împrejurări, firește că Evreul lipsește și, dacă vezi cîte vre-unul prin curți, el e numai un cumpărător de bucate sau de vite, venit din furnicarul putred al Maramureșului.

Pe drumul cu plopi și șteampuri, străbătut de căruțe, de cară, de sătenī cari nu se mai sperie de cojoc, ci, deprinși cu lumea, spun bună-seara popei cu barbă, mergem acum spre Baia-Mare. În stînga, e cîmpia de lucru, iar în dreapta se tot urmează, trimețînd negurī pentru norii de mine, linia muntelui, care ascunde în văile sale stratele pietrei de aur, prin care se poate noroci cineva dintr'o zi în alta.

Este, fără îndoială, cea mai frumoasă și de ce să nu recunoaștem, cea mai măgulitoare descriere a satului nostru, între toate cîte s-au scris despre el pînă acum.

Frumuseța și măreția locului i-a sensibilizat și pe artiștii plastici. Ilustrăm acest aspect cu o pictură pe pânză, realizată de pictorul Lajos Szlevenszky în anul 1935.

O pictură în ulei pe pânză a lui Lajos Slevenszki din anul 1935, un peisaj în care surprinde un simbol al localității Tăuții de Sus

Analizând habitatul, ca un sistem complex de factori care definesc sau doar influențează spațiul de locuit, vom observa că acesta s-a aflat și se află într-o permanentă transformare, adaptându-se nevoilor omului pe măsura emancipării sale. De la coliba din pădure la casa de locuit din zilele noastre este un șir lung de transformări, petrecute de-a lungul câtorva mii de ani. Această lucrare se ocupă de modificările habitatului în satul Tăuții de Sus în ultimii 150 de ani, de când se mai păstrează dovezi materiale și fotografiile care ilustrează acest aspect.

În zilele noastre întâlnim în sat la noi o mare varietate de case, atât din punctul de vedere al vechimii construcției, al arhitecturii lor, al stării sociale a proprietarului care a construit-o etc. Iată câteva exemple:

A) Case de peste 100 de ani ale unor locuitori de rând

Casele de locuit construite de majoritatea tăuțenilor acum mai bine de 100 de ani sunt alcătuite din 2 camere, de câte cca 10 metri pătrați fiecare, „în ceie casă” (așa i se zicea camerei din față), tindă și târnaț (o prispă acoperită cât casa de lungă în partea dinspre curte). Pereții din bârne de lemn cioplit, acoperiți cu pământ, tavanul din scândură așezată peste grinzi aparente, uneori cu „meșter-grindă” (o grindă mai groasă longitudinal pe sub celelalte grinzi pentru a le susține), podeaua din pământ bătut, uneori podele din scândură, acestea erau, în genere, materialele de construcție folosite în sat, acum mai bine de 100 de ani.

Acoperișul simplu, din șindrilă ori din draniță, în două ape, cu pantă la 45 de grade sau mai „țâpțiș” (încălinată), ca să nu țină zăpada, cu ștablon, ori în șapă, cu două ferestre mici, în 4 puiuri (ochiuri de sticlă) către drum și câte unul către curte și o fereastră falsă la capătul dinspre drum al târnațului, așa poate fi descrisă succint arhitectura acestor case simple.

B) Case de locuit ale unor gospodari înstăriți

Dintotdeauna românul, și tăuțeanul nu face excepție, și-a dorit să fie gospodar, să aibă casă și șură, simboluri ale acestei stări sociale. Când acest lucru era mai greu realizabil, dar nu din vina lui, ci mai degrabă a condiției sociale în care era ținut captiv de sute de ani, acesta, șăgalnic, dar cu amară ironie, a pus vina pe băutura, vorba cântecului:

Face-mni-aș casă și șură

Băutura-i (oieguța) tăt' la gură!

Face-mni-aș șură și casă

Băutura (oieguța) nu mă lasă!

Casele gospodarilor înstăriți erau case mai arătoase, cu trei camere, din care două de cca 16 mp, a treia mai mică puțin, cu târnaț și adesea cu filegorie (o terasă acoperită spre curte), toate prevăzute cu pivniță.

Aceste case erau construite pe o fundație înaltă, din piatră, cu pereți din cărămidă arsă (țigănească), mai rar din vaiog (chirpici), o pivniță în care se intra, fie din casă, printr-o trapă ce se deschidea în podeaua camerei din spate, fie de afară. Ferestrele erau mai înalte și duble. Patru case reprezentative se mai păstrează, din fericire, până astăzi în sat. Însă, din păcate, nu pentru multă vreme. Dacă în prima, a ajuns să locuiască acum o familie de țigani care nu are interes, dar nici cunoștința de valoarea istorică și de patrimoniu pentru Tăuții de Sus a acestei case, care, oricum nu a fost îngrijită corespunzător nici de ultimii descendenți ai familiei lui „Irimnie”, de numele căruia se leagă existența acestei case. Ea va fi demolată în curând, cu toate că am cerut primăriei să găsească o soluție de salvare, pentru ca mai apoi să fie amenajată ca muzeu.

O a doua casă din aceeași categorie, se degradează, nefiind locuită de cca. 50 de ani. Două mai sunt locuite, dar nici pentru acestea perspectivele nu se anunță prea bune.

C) Case și gospodării din a doua jumătate a sec. al XX-lea

După instaurarea regimului comunist și lichidarea, în sens metaforic, a chiaburilor, familiile cu tradiție și-au păstrat obiceiurile vechi în privința organizării gospodăriilor. Casele mai confortabile, în care curentul electric devine tot mai prezent, apa curentă, la început în bucătărie și apoi în baie, trasă cu pompa din fântâna casei la început, apoi din rețeaua publică, o cămară pentru alimente, din ce în ce mai multe case cu frigider și mașină de gătit cu gaz de la butelie, radioul și televizorul, mașina de spălat rufe, sunt câteva din elementele ce au sporit confortul habitatului în aceasta perioadă.

Curtea. În curte, gospodarii și-au construit grajduri și șuri noi, în acord cu noile cerințe privind creșterea animalelor, un fânar aproape de șură, o colniță pentru lemne,

pentru că, încălzirea casei peste iarnă se făcea pe vremea aceea, exclusiv cu lemne, un coștei pentru porumb știuleți și foarte adesea, un șopron pentru căruță și pentru uneltele de gospodărit; plug, grapa, prășitoare, șaitău, moara de dărălit struguri și cea de mere și altele. La multe gospodării se mai păstra, până mai ieri, cuptorul din curte, în care odinioară, se cocea pâinea de casă, astăzi doar colaci (cozonaci) și pasca sau mielul umplut la Sf. Paști.

Pentru situații extreme, se mai păstrează în multe gospodării și fântâna.

Toate aceste anexe gospodărești erau așezate într-un careu, cu o latură deschisă către drum.

Cea mai așezată gospodarie țărănească din sat pare a fi a lui Petraș Gavril, alias Goabi (al) Ursului

Grajdul, șura, casa și o anexă

Grajdul și șura

Grajdul și șura văzute din spate

*Fânarul (în mijloc) și două șoproane pentru adăpostit uneltele și
acareturile gospodărești*

Badea Goabi, meșterind la cositoare

Așa arătau, acum 80-100 de ani, majoritatea gospodăriilor din Tăuții

D) Clădiri reprezentative: casa învățătorului, școala

E) Biserici.

Din zestrea edilitară a satului fac parte și cele trei biserici, una nouă și două vechi, de secole.

De departe, cele două biserici sunt cele mai vechi construcții din sat. Condițiile istorice în care au fost ele construite, alături de vechimea lor, sunt motivele pentru care au fost declarate monumente istorice. Le prezentăm, aici, în ordinea vechimii lor.

Biserica romano-catolică „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul”

Foto: Ioan Pop

*Biserica greco-catolică
„Sfinții Apostoli Petru și Pavel”*

Foto: Ioan Pop

*Biserica ortodoxă, cu hramul
„Duminica tuturor sfinților”*

Biserica ortodoxă „Duminica Tuturor Sfinților”, o impunătoare construcție situată în centrul satului, de fapt o dată cu finalizarea ei centrul satului s-a mutat cu câteva zeci de metri mai în jos, a fost realizată în perioada 1990-2012, în stil neobizantin românesc.

În sat a existat, la începutul sec. al XX-lea o casă de rugăciune a credincioșilor de religie mozaică, până prin 1943. O alta, a apărut la începutul sec al XXI-lea însă la ultimele 2 recensămînturi nu au fost înregistrați ca atare, niciun adept al acestei religii, cel mult 2-3 la alte religii, cu toate că la ultimul recensămînt în formulare apare rubrică distinctă.

F) Case din zilele noastre

În ultimii 20-25 de ani, în Tăuții de Sus s-au construit multe case noi, după standardele de locuit actuale. Fenomenul se datorează, aproape în exclusivitate, faptului că după 1990, foarte mulți tineri au plecat să lucreze în Europa. Vreme de 15-18 ani,

Înainte de izbucnirea crizei, ei au câștigat nesperat de bine, reușind să adune sume frumoase pe care le-au investit în construcții, acasă.

Foarte multe case mai vechi au fost aduse la standardele actuale, prin modernizări succesive. Prezentăm aici un exemplu, pe care îl putem documenta cu fotografiile din diferite perioade, dar situații asemănătoare sunt mult mai multe.

Casă construită în 1957

Extinsă și modernizată în 1982

Etajată și adusă la standardul începutului de mileniu III

Casele de acum au un hol la intrare, living, 1-2 dormitoare, bucătărie, sufragerie, 1-2 băi, ferestre și uși cu geam termopan, izolație exterioară cu polistiren, centrală pentru încălzire, uneori și pe gaz și pe lemne, aer condiționat, mobilă specifică fiecărei încăperi, adesea făcută la comandă. Fiecare casă dispune de garaj pentru 1-2 mașini.

În anii `70, în capătul din jos, spre Baia Mare, unde este concentrată zona industrială a localității, s-au construit două blocuri de locuințe cu 80 de apartamente.

Recensământul din 2011 ne oferă date la zi despre situația locativă în Tăuții de Sus

Nr clădirilor pt. locuință	..834
Nr. locuințelor convenționale	914
Nr. camerelor de locuit	2338
Din care, utilizate în scopuri profesionale	6
Suprafața camerelor de locuit [mp]	45870
Nr. gospodăriilor populației	832
Populația	2641

Blocuri de locuințe cu spații comerciale la parter

În ultimii ani, satul a făcut pași importanți spre urbanizare: s-a introdus gazul metan, s-a înlocuit și s-a extins rețeaua de apă potabilă de la drum, s-a refăcut rețeaua de canalizare la drum, pe ambele părți și s-a realizat rețeaua de canalizare în dreapta râului Săsar, există acum în sat două rețele de cablu pentru telefonie fixă, televiziune și internet, ba chiar o antenă GSM.

Cu toate acestea, pentru urbanizarea deplină și reală, mai sunt multe de făcut. Ne referim la infrastructura socială, culturală și de educație complementară, la infrastructura pentru sport, agrement și recreere, dar și a locurilor de joacă pentru copii.

Toate acestea obiective, care ar trebui să întregească zestrea edilitară a localității noastre lipsesc de foarte multă vreme, cu repercusiuni grave pentru comunitate, acum și în viitor.

Amplasarea principalelor instituții din Tăuții de Sus Foto: Magma Film Studio

Alimentația

Era o vreme, până pe la mijlocul secolului trecut, când aproape toate alimentele folosite în bucătăria tăuțenilor se produceau în gospodăria lor. Fie că este vorba de grâu ori de porumb, de carne, de lapte și ouă, de legume și zarzavaturi, de fructe, de vin și de horincă, aproape toate se produceau în gospodărie. Cele două mori care erau în sat măcinau grâul și porumbul pentru a obține făina necesară. Desigur că în condițiile date, pământul puțin și solul mai puțin productiv nu îndeșteulau cu roadele lor nevoile pe un an întreg, astfel că tăuțenii erau obligați să-și procure o parte din produsele alimentare, în special grâu sau făină din zona Careiului, ori din zona Codrului. Patru-cinci familii se înțelegeau și mergeau cu o căruță trasă de cai sau boi, să cumpere sau să schimbe mere pe grâu. Adeseori acțiunea dura 3-4 zile.

În postul Crăciunului, aproape fiecare familie tăia un porc, mai mic sau mai mare, după posibilități. Carnea obținută, ca și celelalte subproduse, erau conservate în saramură și afumate, astfel ca să poată fi folosite toată iarna, iar slănina și unsoarea, până în cealaltă iarnă. Carnea de porc era cea mai folosită în consum, chiar dacă tăuțenii foloseau, ce-i drept mai rar, și carnea de vită și de vițel. Un vițel se tăia, mai ales pentru ospățul de la nuntă. De pe la începutul secolului al XX-lea, Marmorosi – și mai apoi, ginerele său, Lazarovici – avea în sat un abator, o măcelărie și o fabricuță de magiun, ce se aflau cam pe locul de astăzi al casei lui Gheorghiuță Manoilă, unde la sfârșit de săptămână, vindeau carne de vită și de porc. Măcelăria a funcționat până pe la începutul anilor '60, măcelar fiind Bonyhai Carol. Din când în când, gospodinele mai tăiau și o găină sau un cocoș pentru masa de duminică.

„Pâinea cea de toate zilele“ se făcea la fiecare casă. Nelipsit din gospodăria tăuțeanului, cuptorul, de cele mai multe ori, o construcție dedicată, aflată în curtea casei, sau mai rar în casă, nu lipsea decât la foarte puține case. O dată sau de două ori pe săptămână, găzdoaia frământa aluat și cocea pâine

Pe la sărbători, în cuptor se coceau pasca și chiflul (din ung. *Kifly*), dar și mielul umplut.

Pe la începutul lunii iulie, se făcea oțetul de mere, din mere pădurețe, care era folosit atât ca aliment, cât și de medicament. La făcutul oțetului se foloseau numai ustensile din lemn, întrucât acidul acetic din sucul merelor pădurețe este puternic coroziv în contact cu

obiectele metalice, ceea ce conducea la alterarea produsului și scăderea proprietăților curative, De aceea, multe gospodării aveau toate uneltele pe care le foloseau exclusiv la prepararea acestui produs. Merele se sfărâmau într-un jgheab de lemn, cu un ciocan de lemn, apoi se lăsau să înceapă a fermenta. Când începea acest proces monturile se puneau într-o pânză de tifon și se atârnau pentru a se scurge încet. Zeama obținută se îmbutea în oluri ori în sticle. Tot cam în aceeași perioadă, după ce erau coapte cireșele și căpșunii, se puneau primele compoturi, cele de cireșe și se făcea prima dulceță ce urma a fi folosită ca atare, ori la pregătirea prăjiturilor

Spre sfârșitul verii, pe la începutul lunii august, se prepara bulionul, sucul de roșii, începeau a se pune murături pentru iarna. Castraveții și gogoșarii deschideau sezonul.

Se făcea silvaizul și se puneau varza la murat. Se aprindea focul în bujdei și se puneau la uscat prune și mere.

Se culegeau strugurii și se făcea vinul, se fierbea horinca de prune, iar pe la sfârșitul lunii octombrie și în noiembrie se fierbea horinca de mere.

Câteva mâncăruri tradiționale: sarmale, mămăliga cu brânză, fasole cu os afumat, laște cu brânză, deree cu magiun, supa de pepene, cociune etc.

ETNOGRAFIA

Portul și costumul popular

Dacă nu ar fi existat fotografia, ne-ar fi extrem de dificil astăzi, să ne amintim care era portul tăuțenilor, deoarece a trecut destul de multă vreme de când el a fost abandonat. Printre ultimele manifestări, la care tăuțenii se îmbrăcau în costumul tradițional era la slujba din ziua de Rusalii, când se ieșea la arie, pentru sfințitul spicelor de grâu. Se mai întâmpla încă în anii `60, `70 din secolul trecut.

Grație fotografiilor vechi, păstrate de cei grijulii cu amintirile lor, putem admira astăzi frumusețea portului și a costumului popular purtat în Tăuți, până acum 65-70 de ani.

Parte a ținutului Chioar, chiar dacă la marginea lui, portul popular din Tăuții de Sus este caracteristic acestei zone etnografice, bine individualizate de zonele etnografice învecinate, Maramureș, Codru, Oaș, păstrând totuși cu ele trăsături comune, ancestrale. Culoarea dominantă albă la portul de vară, clopul și căciula, încălțămintele realizează legătura unitară a portului din ținuturile amintite. Portul bărbătesc se caracterizează prin simplitate, sobrietate, este lejer și confortabil, cromatica alb, preponderent și negru. Doar portul tinerelor femei și fete era mai colorat.

Portul bărbătesc

Portul de vară. Pe cap, clop de paie de ovăz cu boruri mai largi și cipca lată. Pentru zilele de sărbătoare se purta uneori și clop de păr negru, mai rar din fetru, care păstra geometria descrisă pentru clopul de paie. Cămașa, din pânză albă, cu mâneci largi și mânecări scurte. Cămașa de sărbătoare avea și guler. În sărbători, se purta un laibăr negru din stofa. Izmene largi cu brăcinar și cingătoare din piele lată, de trei degete. În picioare opinci sau ghete, iar în zi de sărbătoare, cizme din piele cu carâmb înalt, pe picior.

Tăuțeni în port de sărbătoare

Portul de vreme rece și de iarnă; pe cap căciulă din blană neagră de miel, cămașă de pânză cu pumnușori, sfeter de lână și gubă sură, uneori când ploua ori era lapoviță, gubă cu bdiți, cioareci din panură gri peste săptămână, cioreci albi, pentru zilele de sărbătoare. În picioare opinci. Peste zi, bărbații, purtau la brâu o curea din piele, lată de o palmă, pentru a se proteja la muncile grele.

Cel puțin în ultimii 150 de ani, tăuțenii nu obișnuiau să poarte plete și barbă.

Portul de iarnă

Materialele pentru confecționarea hainelor se produceau în cea mai mare parte în gospodăria țărănească. Aproape la fiecare casă era un război pentru țesut pânză de cânepă, un caier și mai multe fusuri pentru tors cânepa și lână.

Pe la începutul iernii, femeile pregăteau războiul de țesut, duceau lâna la dărăcit (scărmânat).

Războiul de țesut și accesoriile sale

Portul femeiesc

Cu o cromatică mai bogată, cel puțin în cazul tinerelor fete și femei, portul femeiesc din Tăuții de Sus, deși nu se deosebea foarte mult de cel din satele învecinate, se individualiza totuși discret față de ele, astfel încât în zi de târg, bunăoară, puteai deosebi femeile de pe la noi, fără prea multă străduință.

Fetele și femeile, purtau părul lung, lăut (pieptănat) spre spate, cu cărare pe creștet ori într-o parte, la fete și fără cărare la femeile măritate, împletit în una sau două cosițe. La fetele de măritat și la femei cosițele se făceau concii, în ceafă ori mai spre vârful capului.

Când femeile, indiferent de vârstă, purtau părul despletit, lăsat pe spate sub năframă, era semn de doliu după cineva apropiat.

Pe cap, se purta o zadie (năframă) cu șir de flori pe margine, mai ales la fete și nevestele tinere, monocrome la femei, neagră, la femeile bătrâne. Iarna, zadia era dintr-un material mai gros. Fetele, dar și femeile mai tinere legau zadia după cap, iar femeile mai în vârstă, sub bărbie. La gât, purtau zgardă din mărgelile cu motive florale ori geometrice.

Port femeiesc de sărbătoare

Zgardă din mărgele

Pe corp, purtau o cămașă, „spăcel”, din pânză albă, cu mâneci trei sferturi, largi, strânse pe braț cu elastic deasupra cotului, ori cu pumnușori, cu gaică și nasture pe gât la spate, ușor decoltată la fetele tinere. Spăcelul era puternic individualizat, în funcție de vârsta și statutul femeii. Mânele largi ale spăcelului se terminau cu cipcă. Cipca este o împletitură realizată manual, cu croșeta care ornamenta multe din lucrurile realizate de femei pentru îmbrăcămintea lor și a bărbaților, dar și pentru șterguri, fețe de masă.

La fetele și nevestele tinere, spăcelul era împletit la guler, pe piept și pe mâneci, cu modele florale viu colorate, dar nu stridente, pe când la femeile mai în vârstă, spăcelul rămânea alb, deși uneori, era brodat discret tot cu ață albă. În zilele reci, se purta un spăcel cu pumnușori peste care se îmbrăca un sfeter de lână, în culoarea naturală, ori vopsit în culori pale, monocrom. Peste umeri o zadie mare, grosă împletită din lână, îndoită în colțuri și legată la spate.

Un pindileu și o zadie dinainte, prinse în brâu cu o cingătoare, completau portul femeilor de pe la noi. Pindileul, o fustă largă, din patru lați (de patru ori lățimea pânzei țesute în război, un lat= cca 50 cm), de pânză albă, încrețită în partea superioară, iar la poale cu un șir împletit cu flori și cipcă. În față, o zadie dinainte, din pânză albă cu

împitșituri, uneori brodată sau din material cumpărat din bold, într-o mare varietate cromatică, la fetele tinere și la neveste, ori de culoare închisă, spre negru, la femeile în vârstă.

Port femeiesc de vară

Tăuțeni, acum 100 de ani

Încălțările au fost mai demult, cu siguranță, opincile cu obdele de pănură albă sau gri în zilele de lucru. Cam acum 100 de ani femeile au început să poarte în sărbători- pantofi, iar în zilele reci-ghete.

Ungurii din sat au fost mai grăbiți să adopte portul orașenilor, fiind mai mult în contact cu ei, datorită îndelednicirilor zilnice, marea lor majoritate lucrând în oraș.

Femeile maghiare, fiind casnice, au fost mai conservatoare decât bărbații lor.

Port ungiuresc din Tăuții, acum 60 de ani

Despre felul în care arată interiorul caselor tăușenilor, cum erau ele aranjate, nu am găsit prea multe dovezi, deși nutrim speranța ca undeva, se mai găsesc imagini cu interioarele unor de case de pe la noi, dar în mod cert, nu le-am căutat noi pe unde sunt ele. Putem reconstitui însă imaginea unui interior de casă, așa cum erau cele mai multe în Tăuți, până la mijlocul secolului trecut, după mărturiile bătrânilor din sat.

Obiectul de mobilier cel mai important în fiecare cameră era masa, făcută din lemn masiv. În jurul mesei se adunau toți membrii familiei, duminica și în sărbători la mâncare, ori pentru a îndeplini ritualuri ancestrale, precum în ziua de Paști după ce se întorceau acasă de la biserică, cu vinul și bucatele sfințite.

Masa din camera din față, sau „din ceie casă”, avea un sertar numit „puiu mesii”, iar cea din camera de zi, avea în locul sertarului, un locaș pentru „curpător”, planșeta pe care se frământa aluatul.

Pe lângă paturi, era câte o laiță cu spătar, iar după masă, o ladă cu spătar, în care se țineau, împăturite cu grijă, hainele de sărbători.

Paturile confecționate din lemn masiv, pe picioare mai înalte, sub formă de ladă, cu marginile mai joase și căpătâiul mai înalt, erau de două feluri: de dragoste și de hodină. În lada patului se puneau un sac de cânepă „strujac”, croit pe măsura patului, umplut cu paie de ovăz sau de grâu.

Nu arareori, paiele erau înlocuite cu târsa, o iarba cu frunze înguste și lungi, care crește pe la noi în locurile umbroase și umede. Un pic uscate, atât cât frunza subțire și lungă să nu devină fragilă, acest așternut era moale și mult mai puțin zgomotos ca cel de paie. Femeile harnice și grijulii la confortul familiei lor, știau locurile în care creștea această iarbă și perioada optimă de recoltare. O uscau la umbră și o puneau în strujac, salteaua din pânză deasă de cânepă, asigurând un somn odihnitor și liniștit, într-un mediu natural pentru întreaga familie

Pernele mari, pufoase erau umplute cu pene de găina strujite, scărmanate pentru a îndepărta condeiele. Uneori, e drept mai rar, pernele se umpleau cu puf de gâscă.

Drept învelitoare pe pat și pentru dormit se folosea cerga din lână de oaie. Țesută în război, acasă, cerga putea să fie monocromă, nevopsită, albă sau gri, după culoarea lânii sau colorată, motivele desenului, erau de obicei dungii transversale, într-o mare varietate de combinații. Mai rar, pentru zilele de sărbătoare, femeile țesau și cergi cu motive geometrice, viu colorate. Aceste motive erau frecvent folosite pentru „peretare”, mici covorașe care se întindeau pe perete, deasupra patului.

Vopsirea lânii înainte de a fi toarsă se făcea mai demult în culori exclusiv vegetale, însă, pe măsură ce au apărut culorile chimice le-au înlocuit treptat pe cele vegetale, datorită ușurinței de a lucra cu ele, dar și culorii mai uniforme, mai intense, mai diverse. Nu mai găsim astăzi în sat case vechi, locuite, aranjate ca acum 100 de ani, ci doar o mică parte din aranjamentul tradițional.

Pentru a avea, totuși o imagine cât de cât apropiată, de cum arăta interiorul unei case din Tăuții de Sus, în zi de sărbătoare, acum cca 100 de ani, am ales o fotografie dintr-o casă din Muzeul Etnografic Maramureș

Îmbucurător este faptul că găsim, în ultima vreme, e drept, în doar câteva case noi cu un interior mai modern și aranjamente de inspirație populară, făcute cu bun gust, eleganță și rafinament.

Iată câteva modele de cergi și peretare:

Cergi și un peretar

Bogăția cromatică și eleganța formelo, la împitistriturile elementelor de decor ale casei tăuțenilor surprinde în mod deosebit de plăcut ochiul privitorului de ieri și de astăzi. Varietatea foarte mare face imposibilă cuprinderea lor în această lucrare, toate aceste obiecte de decor, pot face obiectul unui album și suntem convinși că într-un viitor nu prea îndepărtat, un tăuțean ori o tăuțeancă, vor găsi de cuviință să se aplece și asupra acestui aspect.

Prezentăm aici o parte din lucrurile realizate de Marișca Cetățanului.

În creațiile ei predomină motivele florale, cusute pe pânză cu o desăvârșită măiestrie, încât buchetele de flori, privite mai de la distanță dau impresia că florile sunt proaspăt culese. Pe o față de masă întâlnim chiar fructe, pere și prune. Nici motivele geometrice nu lipsesc din creațiile ei.

Șterguri pe coșarca de la Paști

Șterguri după blide

Șterguri după icoane

Fețe de masă

Odată cu înțelegerea schimburilor comerciale cu localitățile din jur, fiind așezați între două orașe, tăuțenii au devenit mai emancipați, renunțând la multe din ocupațiile traiului zilnic. Mulți au devenit muncitori la exploatarea forestieră din zonă sau de aiurea, la minele din apropiere, la „Phoenix” sau Ferneziu. Soțiile acestor muncitori au început să abandoneze realizarea în propria gospodărie a multor lucruri necesare și să le cumpere din târgurile organizate regulat la oraș, ori chiar pe comandă de la producători; cergile și gubele din Chiuzbaia reprezentând doar un exemplu din multe alte posibile.

Folclorul

Graiul tăuțenilor

Trăitori multe secole într-un spațiu aflat la confluența zonelor etno-folclorice Chioar și Maramureș, în care au conviețuit și conviețuiesc și astăzi, cu o populație maghiară, care în sat la noi, cel puțin, a oscilat în jurul a 20 de procente, iar în cele două orașe limitrofe chiar mai mult, este absolut normal ca limba vorbită de tăuțeni, limba română, să primească influențe ale limbii maghiare, fără a-i fi afectat fondul cuvintelor de bază. În aceste condiții, până la Unirea din 1918, când învățământul în statul maghiar se făcea în limba maghiară, fenomenul bilingvismului era prezent și în comunitatea tăuțeană, în timp însă, el a scăzut ca amploare, fără a dispărea de tot. Întâlnim aici, poate mai mult ca în altă parte a

Ardealului, cuvinte de proveniență maghiară, dar care a nu au fost preluate, pur și simplu, ci adaptate limbii române.

Iată câteva exemple.

Cuvinte de proveniență maghiară:

bold, bosorcaie, bulciug, bdirău, oiagă, nialcoș, ghistinis, aldămaș, arvon, chezăș, cipcă, claca, cociune, filegorie, lepedeu, șaitău, tierti, ploibas, potică, gordună, beteșug, a sămăli

Toponime provenite din maghiară

Tierti-uri, Rigocut, Ember, Hosodor

Acești termini au pătruns în lexicul graiului, prin contactul direct cu vorbitorii limbii maghiare.

Fără a intra într-o analiză lingvistică, lăsând acest rol cercetătorilor din domeniu, ne vom mărgini să semnalăm trăsături caracteristice ale graiului tăuțean, ca un segment mai mult ori mai puțin distinct în graiul maramureșean al ținutului în care ne aflăm.

Influențele sunt remarcate și în grai, ca de exemplu:

Înmuierea consoanelor **m, n, p** și **t**; de ex.: *n^legru, în loc de negru, pt^lic în loc de pic, pt^lită în loc de pită*

Dublarea consoanei **n** cu **m**: *Mniculae, în loc de Nicolae, mnire-mire, mniere-miere*

Înlocuirea : vocalei **e** cu **i**, de ex.: „**Di** la frați, **di** la, surori” *în loc de „De la frați, de la surori”*

e cu **ă**, de ex.: *mărg în loc de merg, margă în loc de meargă,*

pă în loc de pe

u sau **a** cu **o**, de ex.: *un pic, cu, on ptic, s-a dus, cu s-o dus*

și a consoanei **f** cu **s^l** de ex.: *să s^lie, în loc de să fie, s^lerbe în loc de fierbe*

a grupului **Che** cu **te**: „**Teamă-mă de temător**”, *în loc de „Cheamă-mă de chemător”, tezăș în loc de chezăș*

Suprimarea silabelor finale din corpul cuvintelor, de ex.: *o fo, în loc de a fost*

Prezeța suieratoarei **j** în locul consoanei **g**, de ex.: *rejim în loc de regim, rejiune în loc de regiune, injiner în loc de inginer, corijent în loc de corigent, dirijinte în loc de diriginte*

Transformarea grupului labial+iod (i), într-un grup consonantic, format dintr-o labială și o palatală, de ex.: *piept > t^lept, pieptăna > t^leptăna, piele > pt^lele, piatră > pt^latră, obiele > obd^lele, miere > mn^lere, Nicolae > Mn^liculaie*

Un fragment de text în grai local:

*Ceterașii on ptic să steie un pic să stea
Să mănânce și să beie ! ...bea*

*Cinstiți oaspeți, Onorată adunare
Rog on ptic de ascultare (un pic)
Să s^liț cu luare aminte (să fiți)
La vo două - tri cuvinte. (La vreo....trei...)
Care în cer o fo scrisă (...au fost scrise)
Și astăzi trăbuiesc zăsă. (...trebuie zise)*

Aflăm pă Dumnezo cu Dumnevoșă ! (...pe Dumnezeu cu Dumnevoastră)

Aiesta este cuvântul: (acesta...)

Întâia oară, a doua oară,

A cei **doisprăzăce** sfinți apostoli, (...doisprezece)

Și a Maicii Sfinte preacurate

Zăce, că cine-o fo și...(numele întreg al socrului mare) (...a fost)

Dară din aiașă casă, mnirele nu poate să iasă (Dar ...această...mirele...)

Fără ca la părinți să **mulțămnească** (...mulțumească)

Și **zăce-așe, pân gura me**: (... zice așa, prin gura mea)

http://ro.wikipedia.org/wiki/Graiuul_maramure%C8%99ean

Antroponime

Formulele de denominare între oamenii din sat, cuprindeau în ele, numele neamului căruia îi aparține: Petrea Mării Nuțului, Ursuca lui Irimnie, Ianoșu` Ionu Chincii, Găvrila Popanului, Șandoru Ruzalii Găjoi, Petrea Măricuții, Mniculaie a Ciuntului, Mniculae a Martii, Diordica Vârvăruchii, Ana Fătioi, Florea lui Chereji, Ruza Rusanului, Morico lui Ferent, Florea lui Doboș, Părasca Moroșanului, Mitru Săvănuțului, Loți Bdirăului, Petrea lui Alexa Mitruului, Ionelu Florichii Moroșanului. Prin această formulă, tăuțenii stabileau cu exactitate identitatea fiecărei persoane, dar și omenia de care se bucură în sat, neamul din care provine.

Numele de familie cel mai des întâlnite în sat, încă din secolul al XIX-lea și a căror frecvență se menține și astăzi: Talpoș, Chiuzbăian, Rogoian, Chince, Pop. Frecvent întâlnite mai demult, dar încă prezente și astăzi: Petraș, Petric, Sevan, Chira, Goje, Gaje, Chereji, Mureșan, Breban, Babici, Goga

Alte nume de familie întâlnite în sat: Herman, Cetățean, Sas.

Nume ungurești: Iuhasz, Szabo, Fuer, Meker, Demeter, Moștiș.

Neamul Duma, foarte numeros în sec XVIII-XIX, dispărea cu totul în prima jumătate a sec al XX-lea. Și un amănunt remarcabil în timpul cercetării: în 1871, două familii Duma, Ioan cu soția Rozalia Bud, respectiv Vasile cu soția Maria, au pierdut, imediat după naștere, câte o pereche de gemeni, în același an, la interval de câteva luni. Să fi fost aceasta, un semn că neamul Duma se stinge și va dispărea dintre neamurile din Tăuții de Sus?

Astăzi, în sat, nu mai găsim numele Duma. Este însă, foarte probabil, ca neamul Duma pe partea lui femeiască, să mai supraviețuiască, dar lucrul acesta este greu verificabil, dat fiind faptul că documentele din arhivele naționale, sunt accesibile, până în urma cu 100 de ani. Exponenți ai familiei Duma, pe parte bărbătească, originari din Tăuții, mai găsim totuși în țară și în lume: astfel Duma Ioan (Ioani lui Solgobiro) și un fecior al său, în Tăuții Măgherauș, iar Sandu Duma (fiul lui Dezideriu Duma), stabilit în Germania,

Numele de familie Duma este de origine slovacă și a pătruns în comunitatea românească din sat, prin căsătorii. Se pare că aceste familii mixte, au fost deosebit de prolifică în vremurile de început, ajungând, în timp, ca frecvența lui să fie între primele nume cel mai des întâlnite. Un alt nume, de aceeași proveniență, e drept fără a fi la fel de frecvent întâlnit, care însă, mai este prezent și astăzi, este Slovenschi.

O altă familie cu stare, în secolul XIX, Găvran (a Găvranului), dispărea dintre numele purtate în Tăuți. Alte nume, chiar dacă au fost mai puțin prezente ca frecvență și care astăzi au dispărut: Aim, Boldan, Botu, Colta, Petriceanu, Șerban.

Dacă multe dintre satele din apropiere au împrumutat numele unor locuitori ai lor precum, Chiuzbaia, Firiza, Șișești, Șiindrești, Bozânta, Rus, Unguraș, Groși, bunăoară, de la care vin numele de Chiuzbăian, Firizan, Șișeștean, Șiindreștean, Bozântan, Rus, Ungurușan, Groșan, nu s-a întâmplat același lucru și în Tăuții de Sus, nu am întâlnit, de prin 1764 și până acum, numele Tăuțan, cel puțin nu în Tăuții de Sus.

Nume de bărbat

Adrian (Adi)

Alexandru (Alexa, Sandu; Șandor, Șendorel)

Ananie

Andrei (Indrei; Andraș)

Ariton

Aurel,

Aurelian (Reli)

Avram (Avrămuc)

Ciprian

Constanin (Tinu, Costan)

Costel

Cristian (Cristinel)

Dan, Dănuț

Dinu

Dumitru (Mitru, Demetriu; Demeter)

Emil (Milu)

Flore (Florin, Floruț)

Gavril (Găvrilă; Goabi)

Gheorghe (Ghiorghiță, Ghiță, Diorde, Diordică, Diordiță; Gyuri, Gyurico)

Grigore (Grigoriță)

Ioan (Ion, Ionuc, Ionel, Ionică, Ionuț, Nuțu, Nuțucă; Ianoș, Ioni, Ionico)

Iosif (Ioșco)

Irimie

Iulian

Lucian

Marin (Marinică)

Mihai (Mihăiță, Mnhai, Mnhaiță; Mișu)

Misail

Mircea (Mirciulică)

Nicolae (Nicu, Nicușor, Mniculae, Mniculiță; Miki)

Octavian (Tavi)

Pavăl (Păvăluc, Paul; Poali)

Petru (Petrucă, Petrică, Petrișor; Peter)

Septimiu

Simion (Sâmnion; Șimon)

Ștefan (Ștefănuc, Ștefăniță; Istvan)

Tanasăe

Teofil

Toma

Traian

Valentin

Vasile (Vasalie, Văsălica, Văsăluc; adesea Loți, Loțico)
Victor (Victorel, Victoraș)
Vlad (Vlăduț)
Viorel
Zenoviu

Nume de femeie

Ana (Anuca, Aniță)
Anastasia (Nastasia, Nastasie)
Anisia (Anisâe)
Anca (Ancuța)
Alexandrina (Dina)
Aristina
Aurelia (Aurica; Aronko)
Carolina
Cornelia (Cornelica)
Cristina (Cristiana)
Domnica
Dorina (Dorica)
Ecaterina (Catarina, Coati, Catiță)
Elena (Ileană, Lenuța, Leana, Lena; Ilonko)
Eudochia (Dochia, Dotica)
Eugenia (Zenica, Jenica)
Eleonora (Nora, Noruca)
Eufosina (Frăsâna)
Floare (Florică, Florina, Florentina)
Gabriela (Gabi)
Gheorghina (Giorgina)
Hermina
Ilca
Leontina (Tina)
Lodovica
Maria (Mărie, Mărioară, Măriuca, Măriuța, Mariana; Morișco, Marișca)
Magdalena (Mogdo, Mogducuța)
Marina
Minerva
Monica
Parasca (Părasca, Părăscuța; Piroș)
Reghina
Saveta
Silvia
Sofica
Teodora (Todorica)
Valentina
Varvara (Vărvăruca, Vărvăruca, Uca)
Victoria
Viorica

În cea mai bună tradiție creștină, tăuțeanul nou-născut primea numele celui mai apropiat sfânt din calendar, fără a recurge la nume biblice rare. Au existat însă și în trecut astfel de excepții: Anisia, Ananie, Misail, de ex. Pe la mijlocul secolului al XX-lea când și în sat la noi a pătruns moda cu două nume de botez, al doilea nume era, fie al bunicului, de obicei dinspre tată, dar nu numai, fie chiar al tatălui, de obicei la al doilea sau al treilea copil, ca un semn de prețuire pentru înaintași, însă nu era numele folosit în mod curent.

Porecle

Oameni cu un dezvoltat simț al umorului, tăuțenii își sancționau rapid consătenii, atribuindu-le o poreclă, care se răspândea repede în sat, astfel că în multe situații porecla devenea mai cunoscută decât numele adevărat. Fenomenul se petrecea mai ales între bărbați, foarte rar o femeie prelua și ea porecla soțului și aproape niciodată pe cea a tatălui. Au existat totuși și situații, este adevărat foarte rare, când au fost poreclite și femei, dar nu le vom exemplifica aici.

Și pentru comunitățile învecinate, cu care erau în contact permanent, tăuțenii aveau câte o poreclă: *Tăuțenii= furnici, Sătmăienii= greluși, Chiuzbăienii= huhurezi*

Iată câteva dintre poreclele care „au făcut carieră” în Tăuții de Sus. Este de menționat că o poreclă corespundea cel mai adesea unei singure persoane, rar, chiar foarte rar, aceeași poreclă mai era atribuită și altei persoane. În multe situații porecla se transmitea prin gura satului, de la tată la fii.

Avionu, Badocu, Bididiu, Bângu, Căpruța, Ciontu, Ciuntu, Coaja, Cocotai, Cotoiu, Cucurigu, Dascălu, Domnu, Doamna, Doctoru, Droanga, Encoaiu, Făurar, Fogher, Fraiviluc, Furigău, Găina, Gepesu, Guvernu, Herbeneagu, Herincu, Holoho, Ion de lemn, Jendărașu, Jidu, Laba găscă, Logoșelu, Lucaciu, Lușcuță, Matyașu, Mâciocu, Momento, Morocău, Moca, MutuȚalii, Năprădai, Neamțu, Oșenașu, Oticău, Penghelu, Pini uni, Pip Tătuchii, Pity Rity, Pițigușu, Pizlucu, Pochetoaie, Pochetu, Prescurnicița, Șchiopu, Seica, Sereleu, Socăcița, Solgăbdirău, Sprintenelu, Șodronistu, Șoricu, Șorecașu, Șușteru, Tăcu, Tăpu, Telentea, Triiri, Ujuluc, Ușurelu, Vreme ră,

Neamurile din Tăuții de Sus

Potrivit *Wikționar*, neamul este „totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sânge sau prin alianță; persoană care face parte din aceeași familie cu cineva (în raport cu acesta); rudă” Până la mijlocul secolului al XX-lea, neamul era o adevărată instituție în sat. Familiile care făceau parte din același neam păstrau o relație strânsă între ele, atât în sfera economică, cât și în cea socială. Ele se ajutau în muncile cotidiene din agricultură, la construcția caselor, mai ales pentru familiile tinere, cu ocazia evenimentelor majore, precum nunți, înmormântări, botezuri, împărtășeau în comun bucuriile, dar și necazurile vieții, se reuneau în sărbători la casa celui care își serba ziua numelui, unde petreceau și jucau până spre dimineață. Aceste reuniuni ale familiilor din același neam, care de obicei începeau după amiază, erau un prilej de socializare (cum îi spunem astăzi) în care cei mai tineri componenți, copiii, verișorii, să se cunoască și să dobândească conștiința apartenenței lor la același neam, asigurau menținerea și perpetuarea unei legături strânse între membrii neamului.

În Duminica Tomii 1964, la ziua lui Ionelu Florichii Moroșanului pe care îl chema și TOMA

În vremea de mai demult, când pe la noi nu se punea problema demografiei o familie făcea un neam, datorită numărului mare de urmași. Iată exemplul familiei Gaje de la încaputul secolului XX. În rândul de sus de la stânga la dreapta sunt copiii lor: Gaje Saveta, Gaje Nicolae, Gaje Ștefan, Gaje Nastasia, Gaje Vasile zis Ursuca, Gaje Ilie La mijloc cei care satau pe scaune sunt sunt parintii Gaje Dumitru si sotia lui Elisabeta

Familia GAJE

Toponime din Tăuții de Sus

Sabadâi	Pajjiște, pășune în partea de est, în hotar cu Baia Sprie
Căști	Parcele cu ghistiniș în nord est(caștea îngerilor, caștea cu fântâna)
Fundătură	una dintre căști, ghistiniș în liziera nord-estică a pădurii satului
Bodăoia	Deal cu ghistiniș în nord est
Tăul Goghi	Loc mlăștinos la poala sudică a dealului Bodăoia
Tăul Găboroii	Mlaștina cu turbărie la poalele de sud ale dealului Hosodor
Costinoia	Deal cu fânață și ghistiniș în nord est
Dâmbul lui Loizi	Delușor în partea central-ordică, renumit pentru derdelușul său
Dâmbul popii	Delușor pe o fostă proprietate a bisericii
Gura văii	Locul în care Valea Morii, Valea Gordanului, ies din deal (din pădure)
Fundu văii	Obârșia Văii Gordanului
Rupturi	Loc în ghistiniș afectat de alunecări de teren cu aspect de rupturi
Băile lui Pinte	Probabil, în vechime o pivniță cu intrare dinspre nord într-un delușor
Valea morii	Vale din zona cenral nord-estică, ce se varsă în Săsar lângă moară
Gordan-Valea Gordanului	Vale, Părâu ce izvorăște de sub vârful Ouț
Chișoțal	Delușor cu castani în vecinătatea nordică, cam la mijlocul satului
Hij-La hijuri	Vie- La vii- situate pe versantul sudic al dealului Ember
Șamoca	Platou cu vii și ghistinis în zona central-nord-vestică a satului
Șinca	Deal cu castani în zona central-nord-vestică a satului
Rât-Râturi	Terenuri cu fânațe, livezi și castani din partea de nord a satului
Ivedi	Fânață, livezi, vii și ghistiniș, pe Valea Cerbului, în partea de nord-vest
Rigocut	O șa cu ghistiniș între dealurile leंबर și Hosodor (Rigocut=Fântâna privighetorii)
La Holturi	Teren arabil situat în lunca pârâului Craica
Posfunduș	În vechime, teren arabil productiv situat în vestul satului
Igalău	Imaș, pășune, pe terasa superioară din stânga râului Săsar
Tierti-tiertiuri	Grădina, livada din spatele casei, de lângă casă
Pop Ionel rât	Fânață și ghistiniș în nord-vestul satului, de câteva zeci de hectare
Arinaș	Pădure de arini în partea de sud, tăiată la ras acum 75-80 de ani
Stânjerei	Numele din tinerețe al pădurii de stejar din sud-estul satului
Coasta Petrii	Coasta în pădurea satului pe care s-a spânzurat Petre (Chiuzbăian)
Virful Ouț, Vârful Hosodor, Vârful Bulat	
Pe Șafturi	Povârnis abrupt cu potecă șerpuită, ce urcă până în Poiana Satului, printre șafturi,-puțurile de aeraj ale minei de cărbuni (din germană.)
Poiana Satului	Luminiș, poiană în pădurea satului
Poiana Ursului	Poiană în liziera pădurii satului, proprietate a lui Ursu lui Irimnie
Groapa bisericii leंबर	Pământ al bisericii situat pe versantul nordic, abrupt, al dealului leंबर (Omul, în lb. magh.) Deal cu vii și castani sub vârful Hosodor
Cozâle bisericii	Fâșii înguste de teren, pe Gordan și în Rigocut, proprietatea bisericii
Pe zugău	Jgheab de pământ pe o pantă cu înclinație mare ce coboară bușteni.
La Vilcele	Două izvoare apropiate, cu vâlcele în pădurea satului
Fântâna lui Ferencz	Izvor permanent cu apă rece și iz de borcut, în pădurea composesoratului, îngrijită mulți ani de Ferencz Blomestain

Cântecul și jocul popular

Cântecul și jocul popular însoțesc, de secole, amarul și bucuria, tristețea și veselia tăuțenilor. În lipsa unei cercetări științifice, făcută de oameni cu pregătire de specialitate, nu putem să identificăm astăzi creații populare autentice, originale de la noi din sat. Este, de altfel, foarte probabil ca în trecutul mai îndepărtat să fi existat și în Tăuți oameni cu înclinații în acest sens, dar realizările lor să nu se fi bucurat de o circulație suficient de largă și în timp lumea le-a uitat.

Deschiși spre lume, tăuțenii s-au orientat spre cântecele din toate părțile locuite de români, fie că era vorba de Maramureș, de Bucovina, de Banat ori de regat. Încă înainte de apariția și răspândirea radioului, tinerii plecați în armată în toate colțurile țării aduceau acasă, odată cu lăsarea la vatră, cântece pe care le-au auzit și care i-au impresionat din zonele în care au făcut cătănia. Multe din aceste cântece au prins și pe la noi și s-au cântat multă vreme în sat, Apariția și răspândirea radioului au facilitat cunoașterea multor cântece din toată țara.

Am selectat și imprimat pe DVD-ul atașat cărții, câteva din cântecele, cântate și de tăuțeni în anii `50-`60 din secolul trecut, unele interpretate de cântăreți de atunci precum: Maria Tănase, Emil Gavriș, Victoria Darvai, Alexandru Grozuța, Ioana Radu, Ana Pop Corondan, altele preluate de interpreți mai apropiați zilelor noastre ca: Angela Buci, Nicolae Furdui Iancu, Ana Hosu sau Radu Ile, cu un aranjament muzical mai nou, păstrând însă textul și linia melodică.

Jocurile populare pe care ceterașii, cel mai adesea țigani din sat, le ziceau la joc, la nuntă ori la baluri și oriunde era chef și voie bună, sunt jocuri cântate în toată zona Chioarului din vremuri imemorabile: *Roatele, Mânântălu, de pe Fisculaș, Joc de început, De arăduit* și altele. Am preferat această soluție mult mai accesibilă mai la îndemână astăzi publicului larg, decât citirea unei partituri scrise pe portativ

Acest DVD este parte din lucrarea „Tăuții de Sus O monografie” și el încearcă să rețină, pentru generațiile viitoare, obiceiuri, tradiții, cântece și jocuri, din Tăuțul de altădată. Am intenționat să imprimăm pe el, în format audio și melodiile a 43 cântece populare și 12 jocuri populare românești și 9 colinzi de Craciun, cântate acum 50-60 de ani și pe la noi. Am considerat că este mult mai ușor să transmiți publicului un cântec ori un joc de demult, redându-l în format audio, decât scris pe portativ și asta pentru că foarte puțină lume este astăzi în măsură să citească o partitură.

Din păcate, interpretarea, absolut hilară, a drepturilor conexe, de către societățile comerciale care colectează banii pentru drepturile de autor și a celor conexe, ne-au cerut bani pentru dreptul de arealiza acest DVD, care nu este unul comercial, distribuindu-se doar împreună cu volumul mai sus amintit, având un caracter pur informativ, de document. De aceea pentru a asculta cântecele ale căror versuri le găsiți în carte, inscrieți titlul lui în fereastra motorului de căutate pe internet (google.ro de ex).

Autorii

Doina

Te-am cerut, mândro, n-ai vrut.
Ziceai, că vrei fecior de casă mare
Și cu boii, ruptți din soare,
să-i trimiți la plug

Dar eu, sărac de capul meu,
Așa mic și prost și nătărău
O să-mi iau una săracă.
Chiar săracă, da' să-mi placă
să fiu fericit!

Și-am să duc un trai,
Mândro, ca și-n rai
Dulce ca o zi de mai

Mândră floare de bujor

Mândră, floare de bujor
Nu-mi trimite-atata dor
Trimite-mi mai puținel
Și vino și tu cu el, dorule, dor!

Frunză verde, viorea
Săracă inima mea
Iară prinde a mă durea
Că n-o mai vinit mândra, dorule, dor!

Rabdă inima, de nu-i
norocul la vremea lui
Că mnie mni s-o urât,
singurel, ca frunza-n vânt, dorule, dor!

Mândruțo cu vorbe bune,
Tare mni greu fără tine.
Mă trezăsc noaptea din somn
Și nu pot să mai adorm, dorule, dor!

Stâmpără-mi, mândro, doru'
Ca primăvara codru
Când prinde-a cânta cucu
Și-a ploua peste râturi, dorule, dor!

Așa-i românul

Așa-i românul când să-nveselește,
Ca și stejarul când înmugurește,
Așa-i românul când este iubit,
Ca și stejarul când e înverzit.

Țara-i mănoasă și în fericire,
Poate oricine să trăiască-n ea
Și-a mea mândruță ce o am pe lume
E tot ce am mai sfânt în ea.

Trăiască țara, patria mamă,
Trăiască toate câte sunt în ea
Trăiască toate cu mic, cu mare
Și a mea mândră ce o iubesc tare.

O rugăciune, către ceruri zboară,
O rugăciune, către Dumnezeu,
Mă rog acuma pentru a mea țară,
Și pentru tine, sfânt poporul meu!
Mă rog acuma pentru a mea țară,
Și pentru tine, sfânt poporul meu!

De-ar fi mândra-n deal la cruce

De-ar fi mândra-n deal la cruce, bis
De trei ori pe zi m-aș duce, la, la... bis

Dar mândruța-i mai departe, bis
Nu pot merge fără carte, la, la, bis

Cartea n-are cin' mi-o face, bis
Că primarul nostru zace, la, la, bis

Cu notarul-mânios, bis
Și-mi face cartea pe dos, la, bis

Dar m-oi duce la pretură, bis
Și mi-or face carte bună, la, la, bis

De m-oi duce și m-oi duce, bis
Pân la mândra-n deal la cruce, la, la,
Să-i sărut gurița dulce, la, la

Teiule, frunză rotată

Teiule frunză rotată,   bis
Bine mai era odată   } bis
Când era mândruța fată!

Dar de când s-a măritat   bis
Și-a pus milă de bărbat   } bis
Și pe mine m-a uitat.

Teiule frunză rotundă   bis
la mai fă puțină umbră   } bis
Să mă duc cu mândra-n luncă

Tu cu umbra,eu cu mândra   bis
Numai să nu știe lumea.   bis

Tu cu umbra ta cea deasă   bis
Eu cu mândra mea frumoasă! bis

Mult mă-ntreabă iedera

Mult mă-ntreabă iedera
Di ce nu-s verde ca ea?
Iedera poate și verde
Că numa-n pădure șede.
Nici de soare nu-i pălită,
Nici de oameni nu-i vorbită
Nici de drăguț părăsită...
Vină, bade, pă la noi
Să-ți dau dorul înapoi,
Să-ți dau doru, dragostea
Că eu nu le pot țânea.

Anicuța neichii dragă

Foaie verde, foi și-o fragă
Anicuța neichii dragă
Toată lumea mă întreabă
De ce ești neagră și slabă?
Neagră sunt de felul meu
Și slabă de dorul tău!

Când treci, neică, pe la poartă
nu-ți arunca ochii-n dată
păi nu-ți arunca ochii-n dată
Că te vede lumea toată
Aruncă-l mai amânat,
Să creadă că ne-am certat

Păi Anicuța neichii dragă
Toată lumea mă întreabă
De ce ești neagră și slabă ?
Păi, neagră sunt de felul meu
și slabă de dorul tău!

De la primărie în sus

De la primărie în sus, *Lino, Leano (la fiecare vers)*
toate lămpile s-au stins
numai la mândruța mea
arde lampa ca și-o stea

Luai calul și biciușca
trecui dealul la Pietrușca
Pietrușca e un sat mare
îmi ieșeau fetele-in cale.

Și-mi dădeau vin din ulcele
pe pofta inimii mele,
din ulcele fermecate
cu flori înfrumusețate.

După vin începe jocul
hora mare cu tot focul,
bătute moldovenești
și strigăte haiducești
și strigăte haiducești
să petreci, să tot trăiești!

Mândro când ti-i mărita!

Mândro, când ti-i mărita, mândrulița mea
cheamă-mă la nunta ta, mândra mea   bis

Cheamă-mă de temător, mândrulița mea
Că de mnire nu-s dator. mândra mea   bis

Da și mnire-am putut si, mândrulița mea
Da` nu ne-am știut iubi, mândra mea   bis

Ori mă cheamă de nănaș, mândrulița mea
De ne-am fost oarecând dragi, mândra mea   bis

Cui nu-i place dragostea

Cui nu-i place dragostea, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
Păi cui nu-i place dragostea, *la-ri-la-ri-lai la-ri-la-ri-la*
Dumnezău să nu i-o dea, *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Păi Dumnezeu să nu i-o dea, *hai-lai lai-lai-lai-la*

Să mi-o deie numai mie, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
Să mi-o deie numai mie, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
C-o știu din copilărie, *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
C-o știu din copilărie, *hai-lai lai-lai-lai-la*

Din copilăria mea, *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Păi din copilăria mea, *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Am știut ce-i dragostea, *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Am știut ce-i dragostea, *hai-lai lai-lai-lai-la*

Nici acu' nu ni-i urâtă *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Nici acu' nu ni-i urâtă *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Da mni-i vremea cam trecută *hai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Da mni-i vremea cam trecută *hai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*

Măi loane, copil prost, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
Mai loane, copil prost, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
Spune-aseară unde-ai fost? *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Păi spune-aseară unde-ai fost? *hai-lai lai-lai-lai-la*

Unde-am fost am trăit bine *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Păi unde-am fost am trăit bine *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Cu mândruța lângă mine *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Cu mândruța lângă mine *hai-lai lai-lai-lai-la*

Măi loane, puiule, *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Măi loane, puiule *la-ri-la-ri-lai la-ri-la-ri-la*
Nu-ți mai pierde noptile, *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Pe la toate porțile! *hai-lai lai-lai-lai-la*

Că porțile-s încuiate / -s toate-nchise, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
Că porțile-s încuiate / -s toate-nchise, *hei, hai, la-ri-la-ri-la*
Și mândruțele-s culcate / luminile sunt stinse, *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Și mândruțele-s culcate / luminile sunt stinse, *hai-lai lai-lai-lai-la*

Cine-și teme nevasta, *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Facă-și gard pă lângă ea, *hei-hai la-ri-la-ri-la*
Ca și io mni-oi face scară, *trai-lai lai-lai-la-ri-la-ri-la*
Și-oi mere la ie diseară, *hai-lai lai-lai-lai-la*

Mărioara de la munte - Ileana Constantinescu

Foaie verde, foi mărunte, ilaila ililailai
Mărioara de la munte, ilaila ililailai măi.
Nu purta părul pe frunte, ilaila ililailai
Că ți-or ieși vorbe multe, ilaila ililailai măi.

Lasă, iasă că nu-mi pasă, ilaila ililailai,
M-a făcut mama frumoasă, ilaila ililailai măi.
Nici la apă nu mă lasă, ilaila ililailai,
Nici la lemne-n bătătură, că-i e frică că mă fură.

Căci m-o mai furat odată, ilaila ililailai,
și m-a cătat vara toată, ilaila ililailai măi.
Iar amu de m-o fura, ilaila ililailai,
Inapoi nu m-o mai da, ilaila ililailai măi.

Hai lic și iar lic - Nicolae Furdui Iancu

Păi bat-o focul băutură / Când o bei fără măsură.
Păi bat-o focul băutură / Nu-ți mai poruncești la gură.

R: Hai lic și iar lic,

Câte-o țără câte-un pic
La'să beau că eu câștig!

Mi-aș face șură și casă / Oieguța nu mă lasă.
Mi-aș face casă și șură / Oieguța-i tăt la gură.

Doamne, beat am fost aseară, / Cum să fac să mă-mbăt iară?
Arz-o focul băutură, / Când o bei păstă măsură.

S-a dus cucul de pe-aici

S-a dus cucul de pe-aici
Și și-a lăsat puii mici. Cucule!
I-a lăsat lâng-o tulpină
Să-i crească mamă străină. Cucule!
Și-a venit cucu-ntr-o vreme.

Și-a găsit puii cu pene. Cucule!
Cucul de părere bună
Cântă-n codru de răsună. Cucule!
Cucule, cucuțule,
Vara vii, vara te duci. Cucule!
Mă mir iarna ce mănânci,
Mă mir iarna ce mănânci? Cucule!
Mânânc miez de alunele
Și cânt codrului cu jele. Cucule!
Mânânc putregai de fag
Și-i cânt codrului cu drag. Cucule!

"Astă noapte, n-a fost noapte

"Astă noapte, n-a fost noapte,
C-a fost jumătate moarte... (bis)

Ș-astă noapte, te-am visat măi,
Mândră, că te-am sărutat!

Și m-am trezît ș-am pipăit,
Dar nimica n-am găsit, măi...

Numă doru' inimii,
Scris pe fața perinii,

Cu cerneala ochilor
Și cu peana genelor, măi...

Apăi, dimineața, când mă scol
Și văd așternutu' gol,

Mă mir, Doamne, cum nu mor,
Cum nu mor de-atîta dor, măi..." (bis)

După casă la mândra

După casă la mândra, la mândra, la mândra bis
Bate vântu cânepa, măi bis

Cum o bate iute-nfloare, iute-nfloare, iute-nfloare, bis
Mândra după mine moare, măi bis

Că i-am zis că oi lua, oi lua, oi lua, bis
Le m-o spus la maică-sa măi bis

Și la frați și la surori, la surori, la surori, bis
Și la grădina cu flori, măi bib

Și la fir de lămâiță, lămâiță, lămâiță, bis
Și la fete fecioriță, măi bis

Și la fir de busuioc, busuioc, busuioc, bis
Și la feciorii din joc, măi bis

Și la unu și la altu, și la altu, și la altu, bis
Până ce-o știut tăt satu' măi bis

Teiule răcătănat

Teiule răcătănat , bis
Tăt așe te-ai lăudat

Că tu frunza ți-i țânea bis
Toamna ca primăvara

Vezi teiule ca-i mințât bis
Frunza-n tine-o-ngălbenit

Jele-i pare codrului bis
După verde frunza lui

Dar mai jele-mi pare mnie bis
După-a mea copilărie

Mândră floare-i norocu' bis
Da nu răsare-n tăt locu'

Că răsare p-ângă vale bis
Și nu-l are fiecare

Răsare și p-ângă drum bis
Da' nu-l are omu bun

Ș-acum, frate, hai să bem!

Ș-acum, frate, hai să bem!
Vivat ! Să trăiască !

Refren Vivat ! Vivat ! Să trăiască
Toată adunarea noastră
Vivat ! Să trăiască !

Ș-acum, frate, sus paharul!
Vivat ! Să trăiască !

Ș-acum, frate, du-l la gură
Vivat ! Să trăiască !

Ș-acum, frate, gâl, gâl gâl
Vivat ! Să trăiască !

Ș-acum, frate, pune-jos
Vivat ! Să trăiască !

Fundu-n sus și gura-n jos
Vivat ! Să trăiască !

Ș-acum, frate, umple-l iară
Vivat ! Să trăiască !

Să bem până mâine seară
Vivat ! Să trăiască !

Încantații copilărești

1. Buburuză, ruză
încotro-i zbură
acolo m-oi însura (mărita)
2. Cucule, cucule,
Câte pene pă tine
Atâția bani la mine
Ție frunza și iarba,
Mie bani tăta vara.
3. Pocinog di-ntâie,
Dăi, doamne, soție
4. Am aflat o potcoavă,
oi mai cota tri,
ș-apoi mni-a cumpăra
tata on cal.
5. Na cioara dinte de fier
și dă-mi altul de oțel!
6. Avion cu motor,
Ia-mă și pe mine-n zbor
Că mă doare un picior!

7. Melc melc codobelc,
Scoate coarne bourești
Și te du la baltă
Și bea apă caldă
Și te du la Dunăre
Și bea apă turbure!
8. Una a mării
Una a tatii
Una a moșului și-a babii
9. Aleluia, alleluia
Popa luia
din Coruia
10. Două păsărele-n pom
Una-i Petre, una-i Ion
Hâșa Petre!, hâșa Ion!
Haida Petre!, haida Ion!
11. Pițigaie, gaie,
On pticior de oaie.
-Cine ți l-o dat?
-Popa din Bârgău
Păstă capu tău.

Datini și obiceiuri

Multe și frumoase erau sărbătorile de altădată din Tăuții de Sus, unele păstrându-și și astăzi farmecul, însă, niciuna nu se aseamănă cu sărbătoarea Crăciunului. Mirajul, farmecul, splendoarea sărbătorii Nașterii Domnului, nu au, cred, nicăieri o astfel de încărcătură emoțională ca la noi. Poate pare o afirmație subiectivă (de fapt, așa și este), dar felul în care ea s-a întipărit în mintea și sufletul meu și cred, ale multor tăuțeni, mă face să cred că este unică.

În anii copilăriei, cu ierni bogate în omăt, cu ulița troienită de nămeți, Crăciunul era de-a dreptul fascinant. Sunetul înfundat al droangelor și al țurgălăilor producea în noi, copiii, un fior aparte; o furnicătură plăcută străbătea corpul pe șira spinării.

Încă de cum intra postul Crăciunului, toată suflarea satului intra în febra unor pregătiri specifice, în funcție de preocupările fiecăruia.

Copiii mai mici, până pe la 10-12 ani, se străduiau să-și construiască o stea, dintr-o sită fără ciur, dar numai celor mai mari și mai îndemânatici, ajutați de vreun frate mai mare, ori de bunicul, le reușea. Alții umblau pe la meșterii din sat să le găurească exact în mijloc câte un ban vechi, din argint, pentru botă de păstor, ori demontau un ceas stricat, pentru câte o roată mai mare de alamă, pentru aceeași întrebuintare. Cei mai mărișori, care aveau norocul să fie chemați de feciori, să umble cu Irodașul, cu Irodul cel mare ori cu Viiflaimul erau preocupați să-și facă comănașul și să-și adune piesele de îmbrăcăminte necesare costumației, să meargă seară de seară la repetiții. Dar câte nu erau de făcut, pe la sărbători?

Forfota creștea în apropierea Crăciunului. În săptămâna dinaintea sărbătorii, Irodenii urcau la vii, la lelea Nastasie a Cherecheșului, femeie văduvă în vârstă, să-i taie lemne pentru toată iarna, să le crape și le așeze în colniță. Era serviciul pe care, an de an, îl făceau irodenii benevol pentru lelea Nastasie, care le dădea ieslea cu turnulețe, simbol al poiarei în care s-a născut Mântuitorul, făcută se pare de feciorii Dumneaei, Sandu și Nicu, pe la începutul anilor `40. Apoi, de duminica dinainte de Crăciun, se îmbrăcau botele păstorilor cu hârtie colorată, încrestată meșteșugit cu foarfeca și apoi lipită în spirală pe bota rotundă. O adevărată artistă în acest meșteșug a fost Măria Dumii. Multe generații s-au inspirat de la ea. Se tomnea banul găurit pe capătul botei păstorilor, să sune lung atunci când lovea pământul cu celălalt capăt, se orna ieslea cu verdeață și beteală, se aducea iedera cu boabe și firele de rozmarin pentru înstruțarea cușmelor păstorilor.

Sosea și ziua magică, Ajunul Crăciunului. De emoție și nerăbdare nu dormeam aproape toată noaptea. Deși moșii cu droange veneau să ne adune abia pe la unu-două după-amiază, de nerăbdare toată dimineața stăteam pe la poartă, așteptându-i. Pe la amiază eram deja îmbrăcați. Îmi amintesc de prima experiență, aveam vreo zece ani și nu apucasem a umbla niciodată cu steaua, așa cum începeau aproape toți copiii. Aveam un verișor mai mare cu 6 ani, vecin cu noi, care la începutul postului a venit într-o seară acasă la noi și a întrebat pe mama și pe tata dacă mă lasă de înger la Viflaim. Erau destui copii mai marișori ca mine care erau mai potriviți, dar Florea a încercat o strategie, pusă la cale împreună cu ceilalți băieți. Tata era cunoscut pe vremea aceea ca unul dintre cei mai buni moși. Era tânăr sprinten, inventiv, spontan și cu mult umor. Mai fusese de 5-6 ori, prima dată chiar înainte de a se însura și a fost „sarea și piperul” la jocul moșilor, care se ținea în ziua de Crăciun, după-masă la crâșma lui Mitru Catarinii, aproape de Ulița Morii. De vreo 5-6 ani hotărâse să se retragă și de atunci, pe la Crăciun era curtat în fiecare an. Cei care se pregăteau să umble cu Viflaimul în acel an, au încercat să-l înduplece cerându-mă de înger, dar n-au reușit. Când a fost ultima dată moș, eu aveam cam 4 ani și am fost tot timpul pe lângă Dumnealui, „ajutându-l” să-și pregătească guba, droangele, țurgălăii, obrăzarul. Eram amândoi în tinda casei vechi, în ajun când s-a îmbrăcat. După ce și-a pus droangele legate peste umăr, obrăzarul pe cap și zdiciul în mână, din doi pași a fost în mijlocul odorului, a pușcat o dată din zdici și apoi a dispărut ca o nălucă.

După ce moșii ne adunau pe toți la casa unuia dintre noi, dădeam acolo o reprezentație și apoi urcam la Vii, întâi la lelea Savina, la Butuza, la Loți Matiașu și până sus la Cherecheșu. De acolo în Ivedi, la badea Mitru Chiuzbăian „Căpruța” și apoi coboram, când deja se însera, la Moara lui Danu, în capătul din jos al satului. Treceam apoi Săsarul, pe podul de cale ferată, uneori, când Săsarul era înghețat bine, pe gheață, la drum, unde mai erau câteva case cu tăuțeni, (peste drum de stația Peco), care așteptau în fiecare an, Irodul și Viflaimul. De aici la Badea Costan Aim și apoi pe drum în sus, până unde apucam, căci la miezul nopții trebuia să fim, musai, la biserică.

Când ajungeam noi, biserica era deja plină ochi, încât abia ne făceam loc să ajungem în fața altarului.

După slujbă, feciorii și moșii mergeau a colinda până dimineață, iar noi, copiii, la culcare. Dimineața, în Ziua de Crăciun, mai mergeam la 4-5 case, apoi la biserică și după-masă la jocul moșilor.

Jocul moșilor este o tradiție veche în Tăuții de Sus, probabil de cca 100 de ani, despre care nu există documente scrise, poate doar fotografii. Este un spectacol popular bazat în întregime pe improvizație, de aceea, reușita lui depinde exclusiv de capacitatea actorilor principali, Moșii, de a improviza spontan, gesturi și replici savuroase în contextul momentului.

Au rămas în memoria colectivă a satului câțiva din cei mulți, precum Vila și Gusti acum 70-80 de ani, Sâmnionu Ruzalii Găjoi, Florea Săvanului, Mitru Oticăului, Vasalia Herminii, Vasalie a Marinchii, Oșenașu și nu în ultimul rând Diordica Șorecașu, de departe cel mai longeviv Moș. Cu timpul acest spectacol a început să aibă o regie, o temă, personaje. Acest fapt i se datorează lui Gheorghe Chiuzbăian, alias Diordica Șorecașu, care acum 45-50 de ani a imaginat pentru jocul Moșilor o parodie a nunții. El a ales personajele, costumele, dar a lăsat dialogul la latitudinea „actorilor”. Partenerii Moșilor în acest joc erau, în primul rând, păstorii de la Viflaim și de la Irod, dar și alți tineri, feciori ori mai recent însurați, pe care Moșii îi „ocheau” din public și-i antrenau în joc, câteodată, cu un zdici-două.

Un alt obicei foarte frumos a fost și mai este încă, chiar dacă a pierdut mult, mult din ce era odată, este „corindatul”. În Ajunul Crăciunului, pe când se însera, primii care umblau a corinda erau copiii, pe la vecini, pe la neamuri de mai aproape, Drept mulțămărită, gazda le pune în straiță, mere, nuci, prune uscate și puști. Apoi, pe la 7-8, cotânganii, iar după ieșitul de la biserică, grupuri de feciori și fete, printre ei și familii tinere, corindau până spre dimineață. Oriunde s-ar afla astăzi un tăuțean, când își amintește de noaptea de Crăciun, ori numai și-o imaginează, ningând liniștit, răsunând ici și colo câte o corindă, nu se poate să nu tresară. Așa era odinioară Crăciunul pe la noi și e foarte bine că tradiția se mai păstrează.

Nu trecea bine Crăciunul și ne pregăteam de Anul Nou. Plugușorul, Buhaiul ori Capra sunt obiceiurile practicate pe la noi de Anul nou, de copii până pe la 14-15 ani. De a doua zi de Anul Nou, începea a umbla popa cu crucea la sfințitul caselor. El avea înaintemergători câte doi copii, îmbrăcați ministranți, cu ținghiteaună și lumânare, pe care îi schimba după 20-30 de case, ca să bucure cât mai mulți copii.

După aproape două săptămâni de trăiri intense, pline de farmec, de magie și mare bucurie pentru noi, copiii, reveneam, cu mare tristețe și cu nostalgie, la zilele obișnuite, pe care doar iarna cu zăpadă bogată o mai atenua. Ni se părea o veșnicie până la Crăciunul din anul viitor, pe care îl așteptam de cum trecea Boboteaza

COLINDE

Veniți păstori

(Corinda de Crăciun)*

1

Veniți păstori din Viflaim
Lui Hristos să-i versuim – bis
Care-a venit pe pământ
întrupat din Spirit Sfânt – bis
Îngerii au spus „Bucurie
C-ai născut fiu sfânt, Marie!”- bis
Îngeri laudă cântând
Noi să mergem fluierând bis
Hai să mergem pân - acole
Lăsăm turmele-n ocoale - bis
Ducem daruri miei și miele
Din turme mai tinerele - bis
Cum păstori au intrat
Pe Iisus l-au și aflat - bis
Mititel și-nfășurat
Și-n iesle de boi culcat bis
Culcat în iesle și fân
Lâng-al Maicii Sfinte sân - bis
Dreptul Iosif se mira
De bucurie lacrima - bis
Și ne-ncetat l se-nchina
Știindu-l că-i Mesia - bis
Cei trei crai din Persia
Încă-i aduceau steaua - bis
Spun că vin-n Ierusalim
Și de acolo-n Viflaim - bis
Spun că vin a se-nchina
Scumpe daruri aduceu - bis
Aur, smirnă și tămâie
Lui Iisus să l se-nchine - bis

2

Lui Iisus, prunc mititel
Craiului cel tinerele - bis
Dar lui Irod nu-i plăcea
De vestea mare ce-o afla - bis
Veniți, magilor, 'napoi
Să merg să mă-nchin cu voi - bis
Îngerul le-au spus în vis
Gata-i Irod de ucis - bis
Ei pe alt drum s-au înturnat
Lui Irod veste n-au dat - bis
Irod rău s-a supărat
Mare oastea-a ridicat - bis
Mulți copii mici au tăiat
Patrusprăzece mii de prunci
De la doi ani în jos mai mici - bis
Au crezut c-au nimerit
Pe fiuțel Mariei - bis
Pe fiuțel nu l-au aflat
Tatăl sfânt l-a apărat - bis
Și-n Egipt de l-au scutit
Până Irod a murit - bis
Și de-acum până-n vecie
Voia domnului să fie - bis
Voia domnului deplin
De acum în veci, amin! - bis

NOTĂ: Această corindă se cântă
exclusiv în noaptea de Crăciun,
în biserică, la sfârșitul liturghiei
Nașterii Domnului

Sosât-o zâua ce sfântă

1

Sosât-o zâua ce sfântă bis
Domnului Cristos vestită bis
Care lumea o cinstește bis
Tăt neamul o prăznuiște bis
Tăt neamul pământului bis
De nașterea domnului bis
Sculați gazde nu durniți bis
Vă sculați și prăznuiți bis
Că vă vine-o sărbătoare bis
Care-i mai mare sub soare bis
Astăz Dumnezău o vrut bis
Pântru noi, om s-o făcut bis
Din Maria s-o născut bis
Din Maria preacurată bis
Întru o mică poiată bis

2

Astăz cerul s-o deștis bis
Și pă ingeri i-o trimis bis
Ingerii veniră jos bis
Unde s-o născut Cristos bis
Cu tăți s-o bucurat bis
Când pă Cristos l-o aflat bis
Mititel și-nfășurat bis
În iezle de boi culcat bis
Culcat în iezle cu fân bis
Lâng-al Maicii Sfinte sân bis
Și noi să ne-nvrednicim bis
Praznicul lui să-l cinstim bis
De acum în veci, Amin! bis
Și de-acum până-n vecie bis
Mila Domnului să fie bis

Ce-ați văzut, păstori ?

1. Ce-ați vă - zut păs - tori_ scu - lați până-n zori? Am vă
 zut pe Nou Năs - cu - tul Prunc Ii - sus din cer ve - ni - tul
 Fiu dum - ne - ze - iesc, _ fiu dum - ne - ze - iesc.

Ce-ați văzut, păstori?
 Sculați până-n zori
 Am văzut pe Nou-Născutul
 Prunc Iisus din cer venit
 Fiu dumnezeiesc, fiu dumnezeiesc.

- Cine sta cu El,
 - Domnul mititel?
 - Sta Maria, Maica Sfântă
 Sta Iosif cu fața-i blândă,
 Sta și se-nchina, sta și se-nchina.

- Ce palat era,
 unde Domnul sta?
 - Peșteră străină, rece,
 Peșteră de dobitoace
 Palatul era, palatul era.

- Cine Îi cânta,
 cine-L preamărea?
 - Ingerii din cer veniră,
 Vesele cântări doiniră,
 Micului Stăpân, Micului Stăpân.

- Ce-avea de-așternut,
 Micul Nou-Născut?
 - Ieslea îi era culcușul
 Fân și paie - așternutul
 Micului Iisus, Micului Iisus.

Cerul și pământul

Cerul și pământul X2
 În cântec răsună
 Ingeri și oameni X2
 Cântă împreună

Refren
Hristos se naște,
Domnul coboară
Ingerii-i cântă,

Magii îl adoară,
Păstori aleargă,
Ieslea-nconjoară,
mari minuni se întâmplară

În Viflaim azi x2
 E mare minune.
 Vergură curată x2
 Fiu născut-a-n lume

Din cer cuvântul x2
În trup se arată
Noaptea din lume x2
Zi se face îndată
Din răsărit vin x2
Mași, cu bucurie

Cu dar de smirnă, x2
Aur și tămâie
Hristos se naște x2
Veniți la-nchinare
Cu vesel cântec x2
Veselă cântare

Trei păstori

Allegro-moderato

Trei păstori se în-tîl-ni-ră, Trei păstori se în-tîl-ni-ră, Ra-za soa-re-lui, Floa-rea soa-re-lui, Și a-șă se sfă-tu-i-ră. Ra-za soa-re-lui, Floa-rea soa-re-lui, Să ne fi-e de fo-los.

Trei păstori se întâlniră, bis
Raza soarelui, floarea-soarelui
Și așa se sfătuiră:
Haideți, fraților, să mergem, bis
Raza soarelui, floarea-soarelui
Floricele să culegem.

Și să facem o cunună, bis
Raza soarelui, floarea-soarelui
S-o-mpletim cu voie bună.
Să i-o ducem lui Hristos,
Raza soarelui, floarea-soarelui
Să ne fie de folos.

Trei crai de la Răsărit

The image shows a musical score for the song 'Trei crai de la Răsărit'. It consists of six staves of music, each with a vocal line and a piano accompaniment line. The tempo is marked 'Moderato'. The lyrics are in Romanian and describe the journey of the three kings from the East to Jerusalem. The score includes various musical notations such as treble clefs, time signatures, and dynamic markings like 'p' (piano) and 'f' (forte).

Trei Crai de la ră - să - riț, Spre
stea au că - lă - to - riț, Și-au mers, du - pă - cum ci -
tim, Pî - nă la Je - ru - sa - lim. A - co -
lo dac - au a - juns, Stea - ua - n nori li
s-a ac - cuns; Și le-a fost a se pîm - ba,
Prin o - raș a în - tre - ba.

Trei crai de la răsărit
Spre stea au călătorit
Și-au mers după cum citim
Până la Ierusalim
Acolo dac-au ajuns
Steaua-n nori li s-a acuns
Și le-a fost a căuta
Prin oraș a întreba.
N-ați văzut și n-ați aflat
Unde-i pruncul împărat
Care astăzi s-a născut
Că noi steaua i-am văzut
Și-am venit să ne închinăm
Pe Hristos să-l laudăm.

STEAUA

1

Colinda

Trei crai de la răsărit
Cu steaua au călătorit
Și-au mers după cum citim
Până la Ierusalim
Și-acolo dac-au ajuns
Steaua-n nori li s-a ascuns
S-au dus și au căutat
Pe la case au întrebat
N-ați văzut și n-ați aflat
Unde-i pruncul împărat?
Care astăzi s-a născut
Că noi steaua i-am văzut
Și-am venit să ne-nchinăm
Pe Hristos să-L laudăm

Păstorul 1

Domn, domn, Spiridon
la te scoală tu din somn
Da, te scoală de gătat
Că de somn te-ai săturat

Păstorul 2

la dă-mi tu mie bună pace,
Ca să dorm cât mie-mi place
Ca și tu dormeai cu tihneală
Când eram eu, cu oile-n porneală

Stelaru

Da`, tu, cocoș negru di pă scară
Ce gândești? Ce socotești?
Să te tragem pă frigare?
Să te presărăm cu sare,
Cu cuțâtile să te tăiem
Cu tăți mesenii din casă să te mâncăm?

2

Colinda

Azi nașterea ta, Cristoase
Pe Adam din iad îl scoase.
Azi lumina-a răsărit
Lumina ce ne-a grăit
Cei ce stelelor slujeau
Scumpe daruri aduceau
De la stea ș-a învățat
Ce-o fi de toți întrebat
Și pe tine te mărim
Soarele sfințenii
Să-l cunoaștem pe Iisus
Răsăritul cel de sus.
Astăzi s-a născut Cristos
Lumii spre folos
Nu s-a născut dezmiertat
Ș-a născut pe fân uscat.
Și-acum Doamne, fie, fie
De la toți, mărire Tie!

Păstorul 1(3)

Această zi preasfințită,
sărbătoare mare mărită
Vă poftim ca să vă fie,
la mulți ani cu bucurie.
Și mulți ani s-aveți folos,
de nașterea lui Hristos!

Toți:

Dumnitali gazdă!

VIFLAIMUL

Colinda 1

În orașul Viflaim
Veniți, creștini, să-l vedem
Să-l vedem, să-l cunoaștem
Astăzi nouă s-a născut
Domnul cel fără-nceput
Și astăzi ni s-a-mpłinit
Ce prorocul ne-a grăit
Că ni s-a naște Cristos,
Mesia, chip luminos
Din fecioara Maria
Și din neamul lui Avraam
Din sămânța lui David
Din duhul Sfânt zămislit

Trei crai de la răsărit
Steaua lui dac-au zărit
Îndată, toți într-un gând
După raza ei mergând
Pân` la Viflaim s-au dus
Și l-au aflat pe Isus
Scumpe daruri aducând
Și-ntrun glas cu toți zicând

Veniți să ne închină,
Să-i cântăm, să ne plecăm
Și să înjenunchem jos
La împăratul Cristos
Și cum i s-au închinat
Aș-au zis că i-au cântat

Culcă-te-mpărat ceresc
În sălaș dobitocesc
Te culcă pe fân uscat
De ingeri înconjurat
Craii ne-ncetat îi cântă
Cu glasul acel preasfânt
Mărire-ntru cel de sus
Și jos pace pe pământ
Întru toți anii deplin
De acum în veci Amin !

Păstorul 1

Domn, domn, Spiridon
la, trezește-te din somn
Da, te scoală de gătat
Că de somn te-ai săturat!

Păstorul 2

Taci, taci, măi mincinosule,
Nu-ți umble gura fără de treabă
Ca clonțul pupăzii, vara, prin iarbă
la, dă-mi tu mie bună pace
Ca să dorm cum mie-mi place
Că și tu dormeai cu tihneală
Când eram eu cu oile-n porneală

Păstorul 3

Stați, fraților, în laturi
Să vă spui minunea mare ce-o văzui,
Când, cu oile, pe lângă peșteră trecui
Deasupra mea o lumină mare văzui

Păstorul 4

De-asară, din scăpătat
Pe moș Damian nicăieri nu l-am aflat
Dar am auzit că aici în vecini
Moșul Damian s-a culcat și-a adornit
Domn, domn, Spiridon, scoală-te de pe
somn
Și te gată de cântat, că la mult sălaș am
dat
Da` nimic n-am căpătat.
Acum poți merge unde vei vrea
Că aici nu vei rămânea.
Ooo! Moșule, moșule, ce gândești?
Ce socotești?
Unde iarna o s-o petreci,
Afară prin vânturi reci?
O, vai de a ta moșule, moș bătrân, gură
pustie!

Moșul

O! Ucigă-te crucea, drace
Cum cutezi tu vorbe a-mi face?
Cum cutezi a mă-ntreba
Ce voi face eu iarna ?
Că, de frig și iarnă vine,
Alerga-voi eu la tine

Alerga-voi eu la voi
La vin bun și marmaziu
Cules toamna mai târziu.
Apoi, dragii pruncii mnei,
Când erați voi mititei
Nu v-am dat, la tăți, din gură ?
Când eram pă arătură

Și v-am dat la tăți, pă rând
Și io m-am lăsat flămând
Ș-amu, voi nu vreți a-mi da
O fărâmbă a-mbuca ?

Păstorii (toți)

Și noi, și noi, moșule!

Moșul

Apoi și voi dragii mnei
P`ângă cei mai mititei!

Îngerul

Bucură-te, Viflaime !
Din vergura lui Cristos
Naște fiul prea frumos.
O, minunată ești ! }bis

Colinda a 2-a

Filosofii i se închină
O, minunată ești !
Alegând fără odihnă
O minunată ești !

Colinda a 3-a

O, ce veste minunată
Din Viflaim ni se-arată
C-ai născut fiu, din Spirit Sfânt
Vergură curată!

Dar nu-n curte-mpărătească,
Ci-n iesle dobitocească
În peșteră, în pustie
S-a născut Mesia.

Mers-a Iosif cu Maria
În Viflaim să se-nscrie,
Într-un sălaș, lâng-un oraș
L-a născut pe Cristos

Pe fiul cel din vecie
Mi l-a trimis Tatăl mie
Să se nască și să crească
Să ne mântuiască.

Păstorii văzând o zare
Din cer o lumină mare,
Trei crai mergeau, daruri duceau
Și-n genunchi îi cădeau

Acestuia să ne-nchinăm
Toți credincioșii să-i strigăm
Slavă Tie, din vecie
Doamne, minunată ești !

Păstorul 1

Gată, gată, frate tașca
Că ni se gată bine boiereasa
Să ne deie plata
Să ne deie ce-am cerut
Precum bine-am priceput
Bani lați, cu argint suflați
Măcar husoși, groși în dungă
Care-s mai cu spori la pungă
Că din șapte-opt sloți
Să ni se umple punga la toți.

Păstorul 2

Haidați, fraților, mai jos
Că ne-așteaptă bucuros
C- un purcel fript pă masă
Și cu-o cupă de vin rasă
S-o-mpărțăm cu toți mesenii din casă.

Păstorul 3

Lăsați, fraților, oile în peșteră.
La Isus să alergăm,
cu toții să ne-nchinăm

Păstorul 4

O ! Ce vedere minunată
Din Viflaim se arată
Că s-a născut Mesia
Precum scrie prorocirea

Îngerul

Mărire întru Cel de Sus, Lui Dumnezeu
Că s-a născut fiul sfânt!

Colinda a 4 a

Viflaimul s-a-nchinat
Fiului cel dezmiardat
Dezmiardându-se pe sine
S-a născut într-o poiată
Viflaimul ludeii, unde-i cântau îngerii
Îngerii frumos cântau
Serafimii-l lăudau
Azi nașterea ta, Cristoase
Pe Adam din iad îl scoase.
Azi în lume-a răsărit
Lumina ce ne-a grăit
Cei ce-n Viflaim slujeau
Scumpe daruri aduceau
Din Viflaim s-a-nvățat
Ce-o fi de toți întrebat
Și pe tine te mărim
Soarele sfințenii
Să-l cunoaștem pe Iisus
Răsăritul cel de sus.
Astăzi s-a născut Cristos
Lumii spre folos
Nu s-a născut dezmiardat
S-a născut pe fân uscat.
De ingeri înconjurat
Și-acum Doamne, fie, fie
De la toți, mărire Tie !
Și colacul așe zice
Făr-un cârnaț nu se duce
Mai un vireș, tot de dulce.
Amin

IRODUL CEL MARE

Obicei de Crăciun din Tăuții de Sus

COLINDA

O, ce veste minunată
Din Viflaim ni-se-arată
C-ai născut fiu, din Duhul Sfânt
Vergură curată.

Dar nu-n curte împărătească
Ci-n iesle dobitocească
În peșteră, în pustie
S-a născut Mesia

Mers-a Iosif cu Maria
În Viflaim să se-nscrie
Într-un sălaș, lâng-un oraș
L-a născut pe Cristos

Pe fiul cel din vecie
Mi l-a trimis tatăl mie
Să se nască și să crească
Să ne mântuiască.
Pastorii văzând o zare
Din cer o lumină mare,
Trei crai mergeau, daruri duceau
și-n genunchi îi cădeau.

Acestuia să ne-nchinăm
Toți credincioșii să-l strigăm
Slavă Tie, din vecie
Doamne, minunat ești !

Iosif ciocănește la ușa lui Irod

Irod: la mergi, grabnică slugă,
De vezi, cine mă strigă
De-așa băbătește
Ușa mi-o lovește!

Cătana: Cine ești ?, de unde ești?
De-așa ușa mi-o lovești?

Iosif: Ne rugăm, cerem intrare,
C-avem o cerere mare!

Cătana: Te rog, să ai puțin răgaz
Ca să dau de știre,
Să nu faci vreun necaz
Cu a ta grăbire.

Cătana către Irod:
Din Nazaret, un drumar
Pare-se a fi teslar,
Cere-ngăduință
Înaltă slobozință!

Irod: Hai! Vin, o bun frate,
Pune jos din spate,
Puțin te-ncălzește
Și mi te-odihnește!

Iosif: A Cezarului poruncă
Ne-a silit la cale lungă.
Din Nazaret am pornit
Pân-aicea am sosit
Aici văd că-i o mulțime
Mai toți oamenii din lume
Și-au cuprins casele toate
Chiar șuri, grajduri și poiate
Și așa sunt de oameni pline
De nu mai încap nime'
Ca unui crai ne rugăm,
Umiliți și ne plecăm
Să ne dai astăzi sălaș
Să nu-nghețăm în oraș!

Irod: Ce? Io să vă dau sălaș ?
Să-nghețați aci-n oraș !
Io știu că nu vă umbresc
Chiar pietrele de plesnesc.
De frică, acum fugiți!
Din-naintea mea pieriți !
Hmm! Ce fire orbească.
Mă mir, cum pot să-ndrăznească ?
Tocmai la al meu palat
Să ceară străinu pat?.

Către Cătana: Piară!
Mie nu-mi pasă
Spune-le de-aici să iasă!

Iosif: De-aș fi eu un om bogat
Voi, mie v-ați fi-nchinat,
M-ați fi petrecut în casă
Punându-mă după masă.
Dar dacă sunt om sărac
N-am loc în acest oraș.

Întorcându-se către Maria
Nu mi-e, Marie, de mine
Mă gândesc mai mult la tine
Eu, din fire-s mai vârtos,

Rabd geru' mai bucuros
Dar tu, fire mai gingașă
Și subțire la cămasă
Unde capu-ți vei pleca
Și puțin te vei culca?

Maria: Mângâie-te, soțul meu,
Că ne-a-ngriji Dumnezeu.
Aproape, lâng-un oraș,
Obiceiul un sălaș,
Obiceiul o poiată
Ce nu-i prea îndepărtată.
Acolo noi să grăbim
Ca să ne sălășluim.

Colinda:
Azi nașterea ta, Cristoase,
Pe Adam din iad îl scoase.
Azi lumin-a răsărit
Lumina ce ne-a grăit.
Cei ce stelelor slujeau
Scumpe daruri aduceau
De la stea s-a învățat
Ce-o fi de toți întrebat.
Și pe tine te mărim

Soarele sfințeniei
Să-l cunoaștem pe Iisus
Răsăritul cel de sus.
Astăzi s-a născut Cristos
Lumii spre folos
Nu s-a născut dezmiardat,
S-a născut pe fân uscat.
Și-acum, Doamne, fie, fie
De la toți, mărire Tie!

Îngerul:

Mărire întru Cel de Sus lui Dumnezeu
Că s-a născut fiul sfânt!
Sculați, frați, nu mai dormiți
Și degrabă să porniți
Spre orașul jidovesc,
Ce Viflaim îl numesc.
Că acolo s-a născut
Cel așteptat de demult

Și semnul acesta este,
Afla-veți un prunc în iesle.
Iată, s-a născut Mesia.
Precum scrie prorocia,
și zace pe fân uscat
în scutece-nfășurat
și plânge neîncetat
Pentru al lui Adam păcat.

Păstorul 1: Nu știu ce poate să fie
Un glas necunoscut mie?,
Auzim acum prin somn.
Zău parcă nu-i glas de om.
Mă mai culc puțin să dorm.

Inger: Sculați, frați, nu mai dormiți
și degrabă să porniți!

Păstorul 1: Măi somnoroșule Antion,
la trezește-te din somn,
Auzi versuri minunate
Și vezi flăcări luminate!

Păstorul 2: Ia, dă-mi tu mie bună pace,
Ca să dorm cum mie-mi place.
Că și tu dormeai cu tihneală
Când eram eu cu oile-n porneală!

Păstorul 1: Scoală, că nu-i vreme de dormit,
Ci e de călătorit.
Uită-te spre răsărit
și vezi ceru-nflăcărit

Păstorul 2: Ia, nu-mi face atâta spaimă,
C-o să te lovesc c-o palmă
Ce-ți umblă gura fără de treabă
Ca clonțul pupăzii, vara, prin iarbă

Păstorul 1: De-ai fi tu mai cuvios
N-ai fi așa somnoros.
Ia, te uită și te-ncrede,
Că cerul deschis se vede
Ingerii din cer coboară
Și spre un grajd, jos, zboară

Păstorul 2: Acum cred cu adevărat,
Că s-a născut un tânăr împărat
Auzit-am de la un proroc bătrân
Că se va naște Mesia
Intr-o iesle cu fân.
Și iată că s-a adeverit
Cuvântul de mult prorocit
Hai să lăsăm oile lui Dumnezeu
Să mergem să ne închinăm fiului său
Să-i ducem în dar, un caș,
doi miei și un berbecaș

- Păstorul 3:** Dar oile-n pustietate.
Cum le vom lăsa
Așa singure și-ndepărtate?
- Păstorul 1:** N-avea tu grijă de oi,
Ci vino și mergi cu noi
Că Dumnezeu se va milostivi
și de turma noastră se va-ngriji.

Colinda păstorilor:

- P1:** Eu am douăzeci de oi
I-oi duce și Lui miei doi!
- P2:** Iată și eu am oi zece
I-oi duce și io-un berbec!
- P3:** Eu sunt păstor la oraș
I-oi duce și eu un caș!
și-o, Doamne-mpărate sfinte
Primește și-a noastră cinste
Primește-o de la noi
Că suntem păstori la oi!
Și așa ni-i rânduiala
Să ne plătim zeciuiala
Și așa ne scrie-n lege
Ca să dăm una din zece.

Craii:

- Gășpar:** Ce să facem, crai prea-nalte
Că nu știm în care parte?
Când în oraș am ajuns
Steaua noastră s-a ascuns.
Steaua care-l urma pe Cristos
Spre Ierusalim în jos.

- Melchior:** O! frate. nu te-ntrista,
Că iar ni s-a arăta.
Sau așa de nu va fi
Altminteri noi vom gândi.
Vom întreba prin norod,
Sau pe împăratul Irod.

- Valtezar:** O! frate, rău gândești
Ca pe el să-l ispitești
Au, tu nu știi că vrea rău,
Acel om lui Dumnezeu?

- Melchior:** Ce cuvinte tu îmi spui,
Ce vorbești? aceea nu-i!

Gașpar: Și zău, frate, nu mă crezi?
Hai, cu mine, dar, de vezi.!

Melchior: Merge-voi, de-o fi acasă,
Că de el mie nu-mi pasă.
Să mergem, dar. Să intrăm
Pe Irod să-l întrebăm!

Valtezar: Dar de intră tu-nainte
Și întrebă: Înalt părinte!
Unde, în acest oraș
Și-a aflat Iisus sălaş?

Gașpar: Ba, eu altminteri gândesc
Ca mai bine să nimeresc.

Melchior: Nu te tot gândi așa,
Vino numa' de-om intra!

Melchior către Irod:
Înălțate împărate!
Vin la a tale palate
Și I- a ta împărăție
Pentr-o mare bucurie.

Irod: Ce bucurie așa mare
Face la mine-ntrebare?
la spune, mai după-olaltă
N-aștepta vorbă rugată!

Melchior: Azi-noapte-un vis minunat
Pe noi ne-a încredințat
Că un fiu din cer venit
Aici s-a sălășluit.

Irod: Ce vorbești, doară ești beat?
Așa către-un împărat.
Ce fața dumnezeiască
Poate aicea să se nască?

Melchior: Te rog să ai puțin har,
Că te mâinii în zadar.
Dar în acest ținut
Domn ceresc ni s-a născut!

Irod: O, crai fără de minte,
Pleacă-acuma dinainte-mi.
Că de iau sabia-n mână
Pe loc te fac, tot, țărână!

Valtezar: Vezi, omule, nu ți-am spus
ce-om avea pentru Iisus?
Cu-acest împărat viclean
Lui Cristos mare dușman.

Gașpar: către Valtezar

O ! dar tu te amăgești
De-așa prostește-mi vorbești.
O ! dar tu te temi de el
De-așa om slab și mișel?
Lasă-mă, eu să-i vorbesc,
Eu să-i spun, să-i povestesc.
Că tu ai inima slabă

Și ești fricos ca și-o babă.
Dar eu, pentr-un crai ceresc
Și viața mi-o jefesc.

Gașpar către Irod:

Înălțate împărate!
Te cinstesc ca pe-un împărat,
Dar și tu mie cinste să-mi dai
Ca unui crai.
Și tot ce-ntreb de la tine
Să-mi răspunzi aprig și bine!

Irod: Tu, cu acest cuvânt grăit,
Rău pe mine m-ai rănit.
Tu ce ai, îmi spune iute
Și dinaintea mea du-te.
Spune-mi mie tot ce vrei
Și dinaintea mea piei!

Gașpar: Pentru Iisus cel prea mare
Facem la tine-ntrebare.
Să ne faci de cunoscut
Unde Iisus s-a născut?

Irod: Ce tu de Iisus vorbești,
Ce mie te lingusești.
Ce domn mare ar îndrăzni?
Aici, la mine-a veni,
Să spună că s-a născut
Iisus în acest ținut.
Nu știu, n-am auzit, n-a fost,
Nu s-a pomenit
Ca aici să se nască
Vreun crai de viță cerească!

Gașpar: De n-a fost, acumă este,
Îți vestim această veste!

Irod către Ozie:

Ozie ! Știi tu undeva să scrie,
Despre această prorocie?

Ozie: Îmi pare, îmi pare că-mi aduc aminte,
De niște proorocești cuvinte.
Ba, io știu foaia și locul,
Cum zicea Varlam prorocul,
Că o stea, așa vestită

De el este prorocită.
Prorocul Meheia,
încă scrie și cuvântă.
Și strigă din înălțime
Apoi și tu, Viflaime!
Cu cuvinte de ferice,
cartea faptelor zice
că întru mii de iudei
mai mic nu ești, nici vei fi.
Din tine va ieși om de căpetenie
Întru Israel să fie. AMIN!!!

Irod: Nu mă tot anecăjiți,
Mereți ! Și pe la mine veniți
De veți afla, undeva,
Pe Iisus, Sfinția sa.
Ca și eu, degrabă să vin
și lui să mă-nchin.

Gașpar: O, Iroade! viclean tare,
Tu zici că-i vei da-nchinare?
Dară, dacă așa vorbești
De ce ne tot amăgești?
De ce te-arăți mândros
Când vorbim despre Cristos?

Irod: M-arăt, c-așa se cuvine
Celui ce armat-o ține.
O ține și-o cârmuiește,
Aspru a vorbi se silește.
Ca orișicine să știe
Că sunt crai cu-mpărăție.

Valtezar: I-auzi numa' cum vorbește
acuma de viclenește.
Mergi! vorbește-i cu asprime,
Vitejește, cu iuțime.
Dar pentru ce-ndrăznește
De-așa ni se fățarnicește?

Melchior: O, Iroade, ce gândești
Spre cele Dumnezeiești?
Că te știm destul de bine
Că tu ești la mațe câine.

Irod: Vai ! lună, stele, soare
Fiți-mi mie ajutătoare!
Uită-te soare și vezi
Până capul i-l retez!
Te rog, sabioar-oleacă
Să ieși puțintel din teacă.
Ca pentru acest bice
Să tai capul acestui cerbice.
Fieru-acesta ascuțit
Îți va da ție sfârșit
Cu vorba ta cea blestemată
Urât mie aruncată
Hai! tu, o țără lângă mine
Să-ți arăt eu cine-i câine!

Valtezar către Melchior

Ce-a zis, mă, dacă i-ai spus
lui Irod,despre Iisus?

Melchior: O, frate, am înlemnit
Ce tiranul mi-a grăit.
Era gata-gata să mă taie
Pe-aici, pe-aici, capul să-mi saie!

Valtezar: Hai să mergem la cea fiară
Cu mai mare îndrăzneală

Valtezar către Irod

O, Iroade Împărate !
Tu te lauzi că ni-i bate?

Irod: Ba să te ferea D-zeu
Zău, să nu scot sabia eu.
Că-ndată sângele ți-l vărs
De ce cu celălalt n-ai mers?
De ce nu te-ai dus din lume
Să nu-ți mai aud de nume?

Valtezar: Atâta tu să mai fii
Pe pământ să te mai ții
Atâta tu să trăiești
Iroade, viclean ce ești!
Că acuma nu mi-e frică
Deși am o armă mică.
Că eu și cu-aceștia doi
Suntem gata de război.
Numa-o vorba de-i zice
nouă ce nu ne place,
Acum-acum dintr-un cuvânt
Te ștergem de pe pământ
și locul sub tine-a plânge
Vom vedea noi cine-a-nvinge!

Irod: Da'-n cine te sprijinești,
Crai amărât ce tu ești?
Că sabia din teac-oi scoate
și pe loc ți-oi plăti toate,
Ți-oi ciunta-al tău gât, amărătule!
O, vai! Că slujile nu mai vin
S-astâmpere-al meu chin!

Valtezar: Oho, că pe mână ne-ai venit
Te-om juca, cum n-ai gândit
Ce! tu pe Isus hulești?
Ce! pe el îl clevețești?
Da' să știi, tu, asta bine
C-acela-i Domn peste tine!

Irod: Oho! știu eu bine ce-oi lucra
De și norii-or lăcrima,
Porunci-voi la ostași
Spre moarte să facă pași.
Vino, vino, oaste tare,
Să-ți dau o poruncă mare,

Îndată, grămadă de săbii,
La mine-mi adă!
Ca să fac o vitejie,
Să tai pruncii peste o mie,
Ca și Isus să se taie
În această grea bătaie.

Melchior. Oho ! că nu merge aici, așa
După socoteala ta,
Ce crezi tu ? tirane, câine,
Calicule, vai de tine !
Pe Iisus vrei să-l omori ?
Mai bine acum, tu, să mori

Valtezar. Vai mie! Ce-ai grăit ?
Iroade, tiran cumplit!
Tu, câine și om rău,
Dușmanul lui Dumnezeu.
Din cer piatră pucioasă
Cu foc peste a tale oase!
Cerul să se prăpădească
Pe tine să te trăsnească!
Fulgere din cer coboare
Pe tine să te omoare!
Vânturile să te-apuce
Și-n văzduh să mi te-arunce!
Acu-acu, tu, să plesnești
Să nu te mai pomenești
Căci, tu, tiran și om rău,
Vrei să-l tai pe Dumnezeu

Irod: Veniți, oameni, din fiecare parte
pe acești trei mi-i luați
și în lanțuri mi-i legați
Scoateți-i de-aici afară
Bătându-i cu mare ocară!

Gașpar: Veniți, frați, să căutăm
Prin cetate să umblăm
Ca nu-n zadar să ne fie
Această călătorie!
Că eu ceva am auzit
Când de-acasă am pornit.
Că-ntr-o peșteră de jos
S-a născut Iisus Cristos
Și iată-acum am aflat
Pe cel de mult așteptat!

COLINDA CRAILOR

(în genunchi, în fața ieslei)

Melchior   Eu, Melchior mă numesc
Cu aur îl dăruiesc!

Valtezar: Eu mă numesc Valtezar,
Smirnă îi aduc Lui dar!

Gașpar: Numele meu e Gașpar,
Tămâie-i aduc Lui dar!
Veniți toți să ne-nchinăm
și frumos Lui să-i strigăm,
Lui Cristos daruri să-i dăm
Și frumos Lui să-i cântăm!
Și-o, Doamne-mpărate sfinte,
Primește și-a noastră cinste,
Te rugăm ca să primești
De la noi daruri lumești!
Noi am citit ce ne scrie
Nouă în astronomie,
Ca Tie să ne-nchinăm
Frumoase daruri să-ți dăm

Ingerul: Scoală, Iosife, și fugi
Și degrabă-acum să mergi
În țara Egiptului.
Cu pruncul și mama lui.
Că tiranul împărat,
Vrea să taie
În sângeroasă bătaie,
Pe toți pruncii dimprejur
Pentru acesta singur.

Iosif: I-auzi! dragă soața mea,
Ce iar ni se -arata
Să fugim acum de aici
Că tiranul împărat,
Vrea să prăpădească
Această odraslă cerească.

Maria: Ah! Încă necazul meu
n-a ajuns sfârșitul său!
Bucuria unui crai,
Cum ne povestea ingerul
Ah! Dar iată aicea pruncul
Ce-adeverește cuvântul.
Să fugim și să scăpăm
și să nu întârziem!

Irod Această zi preasfințită
Sărbătoare mare, mărită
Vă poftim ca să vă fie
La mulți ani, cu bucurie!
Să aveți zile senine
Să le petreceți cu bine !
La mulți ani s-aveți folos
De nașterea lui Cristos!

Colind de Mulțumire

Mulți ani, mulți ani !
Să mulțămnim gazdelor
De darul ce ni l-au dat
De unde l-au deșertat
Dumnezău deie-n pătrat.

POMUL

Un obicei, pe care-l consideram pierdut de mai multă vreme, deoarece nu găseam scenariul, nici textul, Mai trăiesc încă, tăuțeni care în tinerețe au umblat cu Pomul la Crăciun, dar nu-și mai amintesc „verșurile”. Le-am găsit în culegerile folcloristului Pamfil Bilțiu, care le-a cules din Ferneziu, de pe Lunci, precizând că s-a jucat și în Tăuții de Sus. Drept argument, publică alături de text, fotografia grupului din sat de la noi, care a umblat cu Pomul, la Crăciunul din anul 1986.

Pomul, la Crăciunul din anul 1986.

POMUL LUI ADAM (Ferneziu - Limpedea)

Formația cuprinde 15 personaje, nouă cu roluri principale și trei draci.

COSTUMAȚIA

Dracii: Costumație neagră, salopetă sau costum negru, două legături de droange și băcuietuț. Un fel de bici cu toporiște modelată de 35 cm., de care se prinde un ceaplău din piele scurtă, care are la vârf o pungă umplută cu cârpe. Fiecare are o toită (bătă neagră) cu care vor juca jocul dracilor.

Dumnezeu este echipat în negru cu un comănac roșu pe cap, o eșarfă roșie legată în partea stângă. La pantaloni are o dungă roșie. Arc și sabie cu teacă

Adam poartă cușmă neagră și palton negru, pantaloni negri și geantă.

Eva este în pulover alb, poale albe țărănești (pintileu, șorț alb, mănuși albe, coroniță pe cap.

Îngerii au comănac împodobit cu zgărzi de mărgelă multicolore, unele cu mărgelă mai mari, altele mai mici, panglici tricolore și șorț alb, **Lauferul** poartă costum alb, toită înfășurată cu tricolor, iar la capăt are o cruce și un tricolor.

Morțile sunt îmbrăcate în alb, au două rânduri de cinghiteauă (clopoței) și curea lată.

Moșii poartă moșoarcă (mască-obrazar), curea și gubă. La gubă au cusuți franjuri, poartă droange și băcuietuț.

Personajele: Fulerul (lauferul), înger 1, Dumnezeu, Adam, Eva, Mihai Arhanghel, Dracul 1, Dracul 2, Dracul 3, Morțile (3 persoane). Îngerul poartă și un brad împodobit.

Se umblă în seara de Crăciun, se reprezintă și în biserică

Înger - Lauferul:

- Bună sară lui Crăciun,
- Vă rugăm cu umilință,
- Dacă-i lucru cu puțință,
- Slobozâți pomul?

Gazda:

- Slobozâm!

Colindat:

Dumnezău de la-nceput, (bis)

Toată lumea o făcut,
Pă Adam, când l-a zidit,
Pe Eva a zămislit
Și de mână i-a luat
Și în rai că i-a băgat,
Grea poruncă el le-a dat:

Aflându-se singur domn.
Adam a fost adormit
Și Dumnezeu l-a trezit.

Dumnezeu:

Adame, sus te trezește,
Cu Eva te logodește,
Să vă dau împărăție,
De-acu a voastră să fie.

Eva:

-O, Doamne, cu-a ta-ndurare
Si ni gândul tău cel mare,
Astăzi m-ai făcut mireasă
Și m-ai pus în rai crăiasă.

Adam:

Vezi, Evă, soția mea,
Zidită din coasta mea.
Vezi tu pomii podobiți,
Cu ce roade sunt rodiți?
Vezi tu vaci și ciutele
Și toate dobitoacele?
Auzi tu păsări ciripind
Și pe Domnul lăudând?
Vezi, Evă, cum să trăim,
La Dumnezău să nu greșim,
Să trăim ca îngerii,
Să moștenim toți pomii,
Că-acest rai împodobit,

Pe care Dumnezeu ni l-a rânduit,
Soarele cum strălucește,
Luna, cum se zărește,
Stele, cum răsăresc,
Foarte mândru strălucesc.

Cântare 3:

Când Adam, prin rai umbla,
Cu Eva soția sa,
Mântuiți de Dumnezeu,
Cu Adam, bărbatul său.
Dumnezeu, acest prea sfânt,
l-a țîpat de pe pământ,
Domnul din lume i-a scos,
Până la iadul de jos.

Dracul 1:

Și eu astăzi intru-n rai,
Să văd a lui Adam trai,
Să văd Adam cum trăiește,
Cu Eva, cum să logodește.
Că eu ceva să găsesc,
Ceva ca să dobândesc.

Cântare 4:

Diavolul în rai, intrând,
Tot cerșind și mirosind
Și pe Eva căutând,
Aflând-o înșelând.
Eva nu s-a priceput,
Că-i diavol necunoscut,
Diavoli mari, înșelători,
Ai iadului lucrători.

Diavol 1:

- Aici ești, pasărea me?
De-ai vrea tu tăte le-ai ști
și le-ai ave.
Să știi, Evă, ce știu eu
Și tu ai fi Dumnezău.
Vezi tu pomul cel rodit?
Pe care Dumnezău
ți l-o rânduit?
Ca din el să nu mănânci,
Poamele să nu le strici,

Că, de le Vei strica, vei muri.
Și în rai nu vei locui.
Da` n-ave grijă, nu-i muri,
Și mai fericită ai fi.
Na poamă și te-ndulcește,
Care inima-ți poftește,
Și pe Adam îl amăgește,

Că Dumnezeu îi sus în cer
Și nu te vede,
Ascultă-mă și mă crede.

Eva:

- O, Adame, a meu bărbat,
Pe care Dumnezeu mi te-a dat,
Na poamă, din pomu meu,
Să fii și tu Dumnezeu.

Adam:

O, Doamne, eu ce-am făcut,
Bine nu m-am priceput.
Vai, mai tare am greșit!
De ce bine m-am lipsit.
Căzând din binele meu,
Dulce al meu Dumnezeu,
Rogu-mă, îndreptează-mă
Doamne- sfinte, iartă-mă.

Dumnezeu:

Tu, Adame, ce-ai lucrat?
De porunca mea n-ai ascultat?
De ce-ai crezut la minciună?
Și nu la porunca mea cea bună?
Acum vei fi blestemat,
Pe pământ aruncat.
Mihail Arhanghel:
A mea poruncă grăbește,
Să-ți dau sabia ție,
Tăierea capului să fie,
Pe toți să-i biruiești,
Pe păcătoși să mântuiești.

Înger 2:

Adam, îți spun ție,
Și Evei tale, soție,
Dumnezeu m-a trimis,
Eu la voi am venit,

De aici să vă prăpădesc,
Pă pământ să vă-ntăresc,
Din pomul rodit de ce ați mâncata
De ce ați crezut la minciună
Și la porunca mea cea bună?
Acum vei fi blestemat,
Pe pământ aruncat,
Lucrul mult să nu-l gătați
Și de altul să v-apucați.
Adam, lucru bărbătesc,
Eva, lucru muieresc,
Mujerile, cu lucrul lor,
Să n-aibă niciun spor,
Căci întâi ea a greșit,
Și pe Adam l-a amăgit.
Trupul ei să și-l îmbrace,
Cu hainele ce și le face
Singură, cu mâna sa,
De ce-a călcat porunca.
Să spele, să curățească,
Și-așa-n lume să trăiască,
Iar, tu Adame, singur, cu mâna ta,
Să agonisești pâinea,
Din zori de ziuă și până-n seară,
Până te vei întoarce iară,
Din acel pământ din care ați fost zidiți cu
toții
Și veți muri cu moartea ai voștri nepoți și
nepoate.

Adam:

– O groaznică-ntristare,
Amar și suspinare,
Noi azi ieșim afară,
Din cea mai sfântă țară.
Suntem goi și dezbrăcați,
De diavol înșelați.

Dracul 1:

– Azi, Adame, ești al meu,
Cu întreg norodul tău.
Norodul tău să trăiască,
Pă pământ să să căznească,
Copiii să să sodomească,
Femeile să să spânzure,
Iar tu-n ape să te-arunci,

În cele mai grele munci,
Ca iadul să dobândești
Și-acolo să moștenești.

Cântare 5

O, blestem să nu mai fie,
Nici în căși să nu să scrie,
O, amar, și necaz mare,
Văzând a Domnului zare

Adam:

– Amar, al meu dulce rai,
Că din tine mă scăpai,
A fost, în grădină, bine,
Și-acum m-am lipsit de tine.
Ce minuni, din pom gustai.
Gol cu pielea mă aflai.
Pomu foarte o fost rodit
Și eu foarte-am lăcomit.
Grele-s, Doamne, păcatele mele,
Fă-le, Doamne, ușurele,
Le iartă, le amăgește,
Doamne, le blagoslovește,
la-mă de la-mbolnăvire,
Vezi a mea nefericire,
Fă-mă ca pe-un voinic,
Să fiu al raiului vrednic.

Înger

Iar Domnu îndurat,
Pe Adam l-a căutat
Și așa a cuvântat:⁷
Dumnezeu:
Nu pe veci te-am pedepsit,
Pe acest pustiu pământ.
Eu, pe pământ, voi ca să fiu,
Ca să mor și ca să-nviu.
Capul șarpelui va sparge
Și pe voi din iad v-oi scoate.
Raiul vi l-oi dărui.
Și cu mine-n veci veți fi.

Dracul 2:

Și eu astăzi intru-n rai,
Să stric binele ce-l ai.

Dumnezeu:

– Ti' Satană, ce gândești?
De ce cu mine-așa vorbești?
Du-te-n ură și rușine
Nu vorbi așa cu mine,
Și de astăzi înainte,
Nu uita și ține minte,
Șarpe să te faci,
Pe pământ să te tragi,
Iar când te-a durea capu',
Ieși la drum și-ți cată leacu.
Toată lumea te urască,
Capul tău să ți-l zdrobească.
Fericirea le-ai stricat,
Pe care eu ți le-am fost dat.
Și de bun amăgitor
Și viclean și-nșelător
Și tu plată vei lua,
Cuceriri asemenea.

Dracul 2:

Eu pe Adam l-am căutat,,
Cum am vrut l-am înșelat,
L-am scos din cele mai sfinte
locuri,
Și l-am dus cu mine-n iad între focuri.

Jocul dracilor:

Frate, frate, pe unde ai umblat
Și ce ai aflat?
– Pe unde am umblat,
bine am umblat,
Ce-am găsit, am dobândit.
Și eu, frate, viu departe,
Dă-mi din binele tău parte,
Ce să-ți dau eu ție,
Când tăte mi le-am sămălit mie?
Dă-mi tu mie sufletu',
A tău să fie trupu'
Sufletu nu ți l-oi da,
Dar trupu-li-i căpăta.
Vrem să merem.
Ca să ștergem
Lucru ni l-am isprăvit,
Suntem gata de pornit.
Vai cât îs de asudat,

Dacă-s bine încălțat,
Nu trebe să stau la foc,
Dacă ne-am gătit de joc.
Să mai jucăm un jocuț,
Cu opinci de șoricuț,
Să nu intre mâța-n casă,
Că-i laptele-n blid pă masă.
Și să ne mai năcăjască,
Iar mâțu mustățile,
Când vede șoricelul,
Le sucește, le-nvârtește,
La șoric să răpezăște,
Șoarecele sare-n grindă,
Mâța sare, ca să-l prindă,
Și să vede în oglindă.
Și mâțu s-o speriat,
Și noi jocu l-am gătat.

Înger:

Cine florile-nflorește?
Și grădina le rodește?
Cine-i tată la orfani?
Și-i ajută pe sărmani?
E ca Dumnezeu, prea sfântul,
Care a zidit cerul și pământul,
În veci fie preamărit,
Că el toate le-a zidit.

Toți:

Veniți toți, cei din Avram,
Cu toți fiii lui Adam,
Să cântăm versuri de jale,

Pentru-a lui Adam întâmplare,
Căci Adam, dacă a greșit,
Domnu din rai l-a gonit,
Ieși Adame, de la mine
Dacă te-ai lipsit de bine.
O, te-ai lipsit de dulceață.
Și-a ieșit Adam, plângând,
Cu capu-n pământ stătând
Și Eva-n furcă torcând.
Și de-acum până-n vecie,
Mila Domnului să fie,
Că ne-a scos de la robie
Și ne-a dat la-mpărăție.

Colindat

Fluierul cel păstoresc,
Cântă vers dumnezeiesc,
Un vers dulce, mângâios,
Că astăzi s-a născut Cristos,
O, veniți, la Viflaim,
Lucru mare să găsim,
Pe al lumii împărat,
În iesle de boi culcat.
Nu e curte pompoasă,
Ci peșteră-ntunecoasă,
Plâng, cu mare pietate,
Cel ce le cunoaște toate.
Că îngeri și serafimi,
Arhangheli și heruvimi,
Cântă nașterea lui sfântă,
Cerul și pământul cântă!

De Anul Nou, la noi în sat, copiii, și din ce în ce mai rar cotânganii, umblau cu Pugușorul, cu Buhaiul, și cu Capra. Textele și colinzile diferă destul de mult de la o trupă la alta, modificându-se aproape în fiecare an. Reproducem aici un plugușor de prin anii "60 din veacul trecut.

Plugușorul

Colinda

Mâine anul se-nnoiește
Plugușorul se pornește
Și începe a ura
Pe la case- a colinda

Iarna-i grea, omatu-i mare,
Semne bune anul are,
Semne bune de belșug
Pentru brazda de sub plug.

Toți:

Ia, mai mânați măi flăcăi!
Și sunați din zurgălăi, hăi, hăi, hăi...

Pastorul 1

Aho, aho, copii și frați
Stați puțin și nu mânați,
Lângă boi v-alăturați
Și cuvântul mi-ascutați:
S-a sculat mai an
Badica Traian
Și-a încălecat
Pe-un cal învățat,
Cu numele Graur,
Cu șaua de aur,
Cu frâu de mătăasă,
Cât vița de groasă.
Și în scări s-a ridicat,
Ca s-aleagă-un loc curat
De arat și semănat.
S-a apucat într-o joi,
C-un plug cu doisprezece boi:
Boi bourei
În coadă codâlbei,
În frunte țintăței.
Mânați flăcăi: hăi, hăi!
Ziua toată a lucrat,
Brazdă neagră- a răsturnat

Și prin brazde-a semănat
Grâu mărunț și grâu de vara,
Să dea Domnul să răsară.
La anu' și la mulți ani!

Toți:

Ia, mai mânați măi flăcăi !
Și sunați din zurgălăi, hăi, hăi, hăi...

Pastorul 2

Hopuri ,Hopuri, hopurile
La mulți ani cu floricele
Hopuri ,Hopuri, hopurate
La mulți ani cu sănătate!
Noi, plugarii mititei
Cu tălângi și zurgălăi,
Și cu glasuri înghețate
Vă urăm de sănătate,
Și s-aveți belșug în toate!
Să aveți zile senine,
Șă le petreceți cu bine!
De urat, am mai ura
Dar ni că s-a însera
Și avem a trece-n cale
O pârlăoagă colo-n vale
Noi suntem mai mititei
Și ne mănâncă câinii răi.

Toți:

Ia, mai mânați măi flăcăi !
Și sunați din zurgălăi, hăi, hăi, hăi...

Pastorul 2

Acest praznic minunat
Ce cu drag l-am așteptat
Anul nou cu bucurie
Vă poftim ca să vă fie
La anuș și la mulți ani !

Toți

Dumnitale gazdă !

CICLUL VIETII

Nașterea

Venirea pe lume a unui copil, în oricare familie din lume, este un prilej de bucurie și este sărbătorită în foarte multe feluri, fapt care ține de cultura și credința părinților, de starea socială și materială și încă de alți mulți factori. Nu este altfel nici în cazul tăușenilor.

Dacă mama este cea care prin efortul și sacrificiul de sine dă viață unui copil, de care va rămâne apoi atașată tot restul vieții, își dedică, încă din clipa nașterii, toată atenția și grija față de noul-născut, îi revine tatălui sarcina de a manifesta, de a exprima toată bucuria familiei. Și uneori o face cu atâta patos, încât zile la rând, nu se poate detașa de starea de euforie. Asta cu deosebire la primul născut din familie dar, desigur, nu poate fi generalizat acest comportament.

Poate că în alte părți se mai păstrează și astăzi obiceiul ancestral al ursitoarelor, însă la noi în sat, nici nu-și mai amintește nimeni de un asemenea obicei, probabil pentru că a fost abandonat și uitat de multă vreme.

Creștini din tată-n fiu, indiferent că sunt greco-catolici, romano-catolici, ortodocși ori de alta religie, tăușenii își botează copii după canoanele bisericești, la șase săptămâni după naștere. Aproape fără excepție, botezul religios este urmat de un ospăț la care sunt invitați nănașii, neamurile apropiate, câțiva prieteni.

Mai demult, o familie avea 4-8 copii, dar de pe la mijlocul secolului trecut, numărul copiilor dintr-o familie s-a redus la 1-2. Tot din aproximativ aceeași perioadă a început să crească numărul copiilor nelegitimi. Dacă oarecând, acest fenomen se întâlnea frecvent doar la fete/femei de etnie rromă, astăzi îl întâlnim în toată comunitatea.

În sat la noi s-au născut de-a lungul timpului, mai multe perechi de gemeni.

GEMENI:

22.10.1871   Dumitru și Terezia Duma
04.05.1871   Maria și Maria Duma
27.10.1879   Maria și Parasca Trif
15.12.1895   Alexa și Grigore Sevan
18.08.1897   Maria și Paulina Talpoș
10.05 1910   Ileana și Rozalia Chiuzbăian
Parasca și Ecaterina Chereji
Andrei și Valentin Goga
Ion și Mihai Văleanu
Gyuri și Lati Morosan
Adi și Lena Zubașcu
Adriana și Alexandra Șolobod
Ariana și Renata Gandi
Bogdan și Oana Roman

Nunta la tăuțeni

Nunta este, fără îndoială, cel mai complex și mai spectaculos eveniment din viața tăuțenilor, mai ales, dacă ne gândim la nunțile de acum 50-60 de ani sau mai demult. Niciunul din cele trei mari evenimente de viață, (nașterea, nunta și moartea) nu erau pregătite cu atâta grijă, cu atâta timp înainte, cu o așa de largă implicare a comunității, cum era nunta. Vom încerca în cele ce urmează să facem o descriere a întregului film, de la peșit până la omenirea nănașilor, la o săptămână după nuntă.

Viața cotidiană, jocul la șură, duminica și în sărbători, colindatul la Crăciun, vergelul (câtă vreme s-a ținut și în Tăuți), udatul în a doua zi de Paști, jocurile primăvara după tierturi, ori nunțile erau tot atâtea prilejuri de întâlnire a tinerilor, în care aveau prilejul să se întâlnească, să se cunoască altfel decât în vremea copilăriei. Când fiorul dragostei se aprindea între un fecior și o fată, ei căutau orice prilej de a se întâlni, mai rușinoși la început, doar cu privirea, până când feciorul își făcea curaj să meargă acasă la fată, la început în grup cu 3-4 prieteni apropiați, iar după un timp și singur. Târziu în noapte, când feciorul zicea că se duce și el acasă, ca părinții și familia fetei să se poată culca, fata îl conducea până în târnaț, iar mai apoi până la poarta casei. În timpul acestor lungi despărțiri, feciorul își destăinuia dragostea și dorința de a o avea de soție pe fata la care umbla. Când tinerii se înțelegeau și fata accepta să se mărite, feciorul se destăinuia și față de părinți, urmând ca împreună cu tatăl său, cu un frate mai mare, căsătorit sau o rudenie apropiată să meargă la peșit. În acest fel intenția tinerilor era adusă, într-un mod oficial, la cunoștința părinților fetei. Desigur și fata își pregătea părinții, spunându-le că feciorul care umblă la ea vrea să o ceară de nevastă. Momentul era unul determinant în privința viitorului tinerilor. Dacă împotrivirea părinților feciorului era rezolvată cel mai adesea de o hotărâre fermă a acestuia, împotrivirea părinților fetei ridica mai multe probleme. Când legătura de dragoste dintre tineri nu era suficient de puternică, motivele reale ori doar invocate de părinții fetei primau. Dacă dragostea era mare și motivele invocate șubrede, tinerii alegeau să nu țină cont de ele, în unele cazuri ei hotărau să fugă împreună la vreun prieten căsătorit sau o rudă din alt sat. De cele mai multe ori, înțelepciunea populară făcea ca părinții să accepte voința tinerilor, ajungându-se la logodnă.

Logodna este o rânduială care are loc înaintea *Tainei Nunții*. Deoarece familia dispune de anumite drepturi și obligații civile s-a dispus ca, mai întâi, să se officieze o înscriere în documentele Primăriei locale, înscriere numită „logodnă civilă”, iar mai apoi, să se officieze rânduiala bisericească numită „logodna religioasă”, după care urmează Cununia-Nuntă.

În sat la noi, când doi tineri se duceau la primărie să officieze logodna civilă, se spunea că „s-o dus să bage zălele”. Expresia vine foarte probabil din prevederile dreptului civil austriac, care prevedea, înaintea căsătoriei civile, o perioadă de câteva zile (10-14), în care tinerii se puteau răzgândi în privința intenției lor de căsătorie. Dacă acest lucru se întâmpla, în sat se spunea că „o stricat” înțelegerea de căsătorie.

Viitoarea căsătorie era anunțată, ca și astăzi, de trei ori și în biserică, de preot, după predică:

„Se vestește, întâia oară (a doua, a treia oară), căsătoria tinerilor: numele...din localitatea..., cu numele..., din localitatea... Cine știe vreo piedică în calea acestei căsătorii, este rugat a o aduce la cunoștința oficiului parohial”

Piedica se referea, cel mai adesea, la existența unui grad de rudenie neadmis între tineri.

Pregătirile de nuntă intrau în acest timp în linie dreaptă. De fapt, unele pregătiri încep cu mult înainte. Familia fetei de măritat pregătește, cu grijă, zestrea pe care o va primi fata lor când se va mărita: perini, așternuturi, fețe de masă, șterguri și alte obiecte trebuitoare unei tinere familii. Familia feciorului de însurat făcea vinul și horinca din care oprea o cantitate suficientă pentru nuntă. Feciorul gospodar își pregătea din timp unelte pentru viitoarea lui gospodărie.

Când era hotărâtă nunta, începeau pregătirile propriu-zise pentru nuntă. Un moment deosebit de important, în care se implicau nemijlocit și părinții viitorilor miri, îl constituia alegerea și chemarea de nănași a unei familii care se bucura „de cinste și de omenie” în sat. Puteau fi neamuri ai tinerilor, unteși (unchi), mătuși, veri mai în vârstă, ori prieteni. Nănașii urmau a fi sfătuitori și model pentru tânăra familie. Mai demult, tinerii își alegeau o singură pereche de nănași, mai recent două, câte una din partea marelui și a marelui. În ultima vreme se obișnuiește ca marelui să aibă câte patru perechi de nănași (uneori, e drept mai rar, chiar mai multe), aceasta dintr-un interes pecuniar. Se alegeau 2-3 familii potențiale pe care familia tinerilor îi chema de nănași. Într-o duminică sau în zi de sărbătoare, părinții împreună cu viitorul mire sau mireasă, după caz, mergeau la casa familiei vizate cu o oiagă de horincă, pentru a-i chema de nănași. Răspunsul nu venea pe loc, urmau încă 2-3 vizite până la obținerea acordului. Uneori motive întemeiate conduceau la declinarea invitației și atunci familia se orienta spre următorul potențial.

O înțelegere veche statua că familia marelui să asigure la nuntă mâncarea și prăjiturile și să arvonească socăcița, iar familia marelui să asigure băutura și să arvonească ceterașii. Socăcița, o femeie pricepută la făcutul mâncărilor pentru multe persoane, își începea activitatea cu 3-4 zile înainte de nuntă. Ea era ajutată de mai multe fete și femei, neamuri ale marelui. Munca lor începea cu sacrificarea de către un măcelar a unui porc sau vițel și se desfășura, cu scurte întreruperi peste noapte, până după nuntă. Fetele și femeile care o ajutau pe socăciță serveau la masă nuntașii. Marelui îi revenea sarcina de a arvoni ceterașii. În sat, cel mai adesea această îndeletnicire o practicau țigani, de aici și expresia „a băga țigani”. Dacă în mod obișnuit, la joc bunăoară, un taraf țigănesc era format dintr-un primaș, unul cu braiciul și unul cu gordona, pentru nuntă trebuiau cel puțin două astfel de tarafuri, unul la casa marelui și unul la casa marelui.

Alegerea chemătorilor și a chemătoarelor se făcea cu 2-3 săptămâni înainte de nuntă. Mirele cheamă pe cei mai buni prieteni, feciori, pentru a îndeplini acest rol deosebit în ritualul nunții. Chemătorii îndeplineau mai multe sarcini, în afara celei de a chema consătenii la nuntă. Ei trebuiau să fie buni horitori, cu un repertoriu bogat, pentru a conduce alaiul când se merge după nănași, la cununie sau la locul ospățului, să știe strigături la jocul marelui unde trebuiau să-l ajute pe taroste. Și tarostele era arvunit tot de mire. Uneori, la nunțile de bocotani erau câte un taroste la mire și unul la mireasă. Tarostele avea, poate, cel mai important rol la o nuntă. Bun cunoscător al obiceiurilor, capabil să improvizeze cu ușurință, tarostele avea de fapt rolul maestrului de ceremonie, conducând întreg ritualul nunții, mai puțin ritualul religios ce se desfășura în biserică, la cununie.

Mireasa își alegea dintre fetele fecioare pe cele mai bune prietene pentru a-i fi chemătoare.

În duminica dinaintea nunții, la casa miresii, avea loc întâlnirea chemătorilor cu chemătoarele, ocazie cu care se alegeau perechile, o treabă cu „dăcuri” care de cele mai multe ori se termina cu tragere la sorți.

Aproape întotdeauna se întâmpla ca cel puțin o pereche să fie înțeleși dinainte și întotdeauna erau pretendenți sau pretendente să fie parte în perechea respectivă, așa că singura soluție, acceptată până la urmă de toți, era tragerea la sorți. Odată stabilite perechile, chemătoarele se înțelegeau cum să fie struțurile, atât pentru chemători cât și pentru miri, nănași, socrii, frați, surori.. Chemătoarele care nu aveau acasă zadia roșie de păr, se înțelegeau care de unde o împrumuta.

În săptămâna nunții, joi după-amiază sau mai spre seară, la casa mirelui sau a miresii avea loc înstruțatul chemătorilor. Chemătoarele pregăteau din timp fire lungi de rozmarin cu puști de mătase colorată care se puneau peste cipca clopului, și pe gulerul căputului ori, dacă era vară, al laibărului, de după ceafă, până pe tept (piept). Mai târzău, când au apărut și struțurile din mătasă albă, se prindea în tept și un struț cumpărat din bold. Se înstruța apoi și palțul, un baston din lemn ca o securice, tot din lemn, la un capăt sau dintr-o vergea de alamă cu securice metalică din bronz sau alamă. La capătul cu securicea se lega un struț din fire scurte de rozmarin și verdeață, pe care erau prinși puști din mătasă colorată. Zadia roșie împăturită în patru, peste care se așeza o batistă albă cu dungi pe margine și se leaga împreună cu struțul de colțul fără franjuri la palț. Acesta se poartă pe umăr sau pe braț însă, când adresează chemarea la nuntă, palțul se ține pe braț și clopul în mână.

Chematul la nuntă,

Aflăm pă Dumnezo' cu Dumnevoastă !
Aiesta este cuvântul întâia oară, a doua oară,
A cei doisprăzece sfinți apostoli,
Și a Maicii Sfinte preacurate

Zăce, că cine-o fo și...(numele întreg al socrului mare: ex. Vasalie a lui Sâmnionu Ruzalii Găjoi)

Care-o avut on fiu iubit
De la Dumnezo' rânduit
Care dimineață s-o sculat,
Fața albă și-o spălat,
La icoană s-o-nchinat,
Lui Dumnezo' s-o rugat
După ruga ce s-o rugat
Dumnezo sfântu i-o dat
Dar de cununie, ceas de căsătorie
Ca-ntr-un ceas bun și cu noroc să s'ie

Zăce că, totuși, nu putem face nicio ospăț, nicio veselie,
Fără de a noaste, neamuri, pretini, de cinste și de ominie.

Așe că, vă poftim și pă mnevoastă, pă mâni sară
La un păhar de bătură și la mai multă voie bună,
cu noi, cu tăți împreună.

Mnirii vă așteptă, cu porțale deștisă,
Cu mesele întinsă,
cu păharăle umplute, mii și sute.

Iar la nuntă, să nu faceți să nu viniți
Că și Cristos, la nunt-o fo'

Și din ap-o făcut vin
Și la tăț, voia deplin

Iar de noi, să nu credeț că
sântem niște floricele di pă rât
Și vă temăm cu urât.

Că sântem două mladiță de brad
și vă temăm tare cu drag.

Sântem soli împărătești
Și purtăm haine românești

Purtăm struț de busuioc,
Cum poatră și-nalțatu' mnire-n clop
Ca Dumnezo Sfântu să-i deie noroc.

Gazda - Să aivă noroc!

Purtăm zadie roșie de mătasă,
Cum poartă și înalțata mnireasă
Ca Dumnezo Sfântu s-o trăiască.

Gazda – Să trăiască la mulț ai!

Poate vorbe-ar s'i mai multe
Da' nu le știm noi răspunde.
De-ți fa' bine, ni-ți ierta
De câte le-am știut cuvânta.
C-aveț fete și feciori
Și vom s'i trebuitori
Pă la anii viitori.

Gazda - Să s'ie într-on ceas bun și cu noroc!

Gătatul mniresii.

Mai demult, pe la începutul sec. al XX-lea, nunțile se făceau numai duminica. Pe la jumătatea veacului trecut a apărut, mai mult ca o necesitate, organizarea nunților sâmbăta, pentru ca duminica să fie zi de odihnă, astfel ca luni, muncitorii care lucrau în fabricile și uzinele din zonă, să se poată prezenta la lucru apți pentru efortul căruia trebuiau să-i facă față. Rețin, însă, că au fost în Tăuții două nunți, joi seara, dar nu-mi amintesc la cine.

Așadar, în ziua nunții, după ce se spăla, puțin după-amiază, începea gătitul mniresii, treabă de care se ocupa mama mniresii, ajutată de o mătușă (mai tânără). Se pieptăna, se îmbrăca, se fixa cununa și balțul (voalul)

Mersul după nănași.

Bulciugul (tarostele la casa Mnirelui)

Ceterașii on ptic să steie
Să mânânce și să beie !

Cinstiți oaspeți, Onorată adunare
Rog on ptic de ascultare!
Sa s'iți cu luare-aminte,
La vo' două- tri cuvinte.
Care, în cer o fost scrisă
și astăzi trebuie zâsă.

Aflăm pă Dumnezo cu Dumnevoastă !
Aiesta este cuvântul întâia oară, a doua oară,
A cei doisprăzece sfinți apostoli,
Și a Maicii Sfinte preacurate

Zâce, că cine-o fo și...(numele întreg al socrului mare)
(Ex. Vasalie a lui Sâmnionu Ruzalii Găjoi)

Care-o avut on fiu iubit
De la Dumnezo' rânduit
Care dimineață s-o sculat,
Fața albă și-o spălat,
La icoană s-o-nchinat,

Lui Dumnezeu' s-o rugat
După ruga ce s-o rugat
Dumnezeo' sfântu' i-o dat
Dar de cununie, ceas de căsătorie
Ca-ntr-un ceas bun și cu noroc să s'ie.
Da din aiastă casă, mnirele nu poate să iasă
Fără ca la părinți să mulțămnească.
Și zâce-așe, pân gura me:
-Rămas bun frunză de fragă
Rămas bun, maicuță dragă!
Poate că te-am supărat, poate că mni-a s'i păcat
Când din somn te-am deșteptat
Tu pă brață m-ai purtat
Și la tept m-ai alăptat.
Da, acuma, la plecare,
Io te rog să-mi dai iertare
Și să te rogi lui Cristos
Să-mi deie fericit noroc!

-Rămas bun, frunză de fag
Rămas bun, tăicuță drag!
Te-ai muncit și-ai câștigat
Cu haine m-ai îmbrăcat
Și la școală m-ai purtat
Ș-acum. la străini m-ai dat.
Da' acuma, la plecare,io te rog să-mi dai iertare
și să te rogi la Cristos
Să-mi deie fericit noroc!

le-ți tu, mnire, zâua bună
Di la soare, di la lună
De la grădina cu flori
Di la frați,di la surori
Di la clanța di la usi, di la unteși și mătuși
Di la flori de viorele
Di la veri și verișoare
Di la struț de busuioc, di la feciorii din joc
Di la struț de lămâiță, di la fete fecioria
În casă când or intra
Pă tine nu te-or afla
La masă când or cina, tu cu ei nu îi mai sta.

Iesă mama mnirelui
În mnijlocul drumului
Și să uita cătă soare
-Soare, soare călătoare,
Țâne zua-on ptic mai mare
C-am un fiu cam călător

Și'napoi ne-ntorcător
Păstă văi și păstă munți
La părinți necunoscuți
La părinți greșești, o sută,
Ei te iartă și te uită.
La străini greșești o dată
Nici te uită, nici te iartă
Socru-to-i un om mai bun
Le-i horinca și tutun
Că cu el, o scoți la drum
Soacră-ta, de a s'î ră
Să te duci în târg cu ie.
De te-a-ntreba cineva
-Ce o pățât soacră-ta ?
Tu să spui la lume așe.
C-o lucrat în sărbători
Ș-o trăznit-o dintre nori,
C-o lucrat în zâle grele
Ș-o trăznit-o dintre stele.

la! nănașii ț-o sosât
Precum ț-o făgăduit.
Cu mnireasa ta, cu tot
Îți mere la preot.
El va binecuvânta
Ș-apoi va și cununa
Și-ți vini- napoi acasă
Tu mnire și ie mnireasă
Și-ți trăi-n bine și-n rău
Cum va ajuta Dumnezău.

Da, mnirele zâce că nu poate fa nici o cinste, nici o ominie
Fără a lui nănași, nănașe, unteși, mătuși, veri, pretini, cunoscuți
Că el bine s-o gătat și bine vă așteaptă
Cu porțale deștisă, cu mesăle întinsă,
Cu păharăle umplute, mii și sute
Și să nu faceți să nu viniți
Că și Cristos la nunt-o fost
Și din apă o făcut vin
Și la tăț voia deplin.
Iară de noi, să nu credeți ca sântem niște prașcalăi
Că sântem soli împărătești
Purtăm veșminte românești
Purtăm struț de busuioc
Cum poartă și-nălțatu' mnire-n clop
Ca Dumnezău Sfântul să-l deie fericit noroc
Purtăm zadie roșie de mătasă
Cum poartă și -nălțata mnireasă

Ca Dumnezeu Sfântu la mulț ai s-o trăiască!

Poate vorbe-ar s'î mai multe,
Numa' nu le știm răspunde
De-țî fa' bine, ni-țî ierta
De câte le-am știut cuvânta
C-aveț fete și feciori
Și vom s'î trebuitori.
Pă la anii viitori.

Noi alceva nu poftim
Decât un păhar de din
La mnire să îl închin
Și on struț de busuioc
Dumnezo' Sfântu să-țî deie
Mult și fericit noroc
Câtă frunză este-n plop
Și sămânță-n busuioc.

Noroc să-tî deie Dumnezeu !
Sărută-țî mnire părinți !

Mărsul după mnireasă.

În timp ce la casa mnirelui, neamuri și vecini petrec împreună cu mnirele și nănașii, un alai format din temători și temătoare, din feciori și fete, prieteni ori neamuri, condus de taroste, se îndreaptă spre casa mniresii. În acompaniamentul țiganilor, feciorii și fetele hoesc tot drumul.

Un cântec foarte frumos, **După casă la mândra**, nu lipsea niciodată alături de alte frumoase cântece de nuntă

După casă la mândra, la mândra, la mândra (bis)
Bate vântu cânepa, mai. (bis)

Cum o bate iute-nfloare, iute-nfloare, iute-nfloare, (bis)
Mândra după mine moare, mai (bis)

Că i-am zis că oi lua, oi lua, oi lua, (bis)
le m-o spus la maică-sa mai (bis)

Și la frați și la surori, la surori, la surori, (bis)
Și la grădina cu flori, măi (bis)

Și la fir de lămâiță, lămâiță, lămâiță, (bis)
Și la fete fecioriță, mai (bis)

Și la fir de busuioc, busuioc, busuioc, (bis)
Și la feciorii din joc, (bis)

Și la unu și la altu, și la altu, și la altu, (bis)
Până ce o știut tăt satu' măi (bis)

Acest cântec se află pe DVD-ul anexat cărții

Bulciugul (tarostele la casa Mniresii)

Ceterașii on ptic să steie
Să mânânce și să beie !

Cinstiți oaspeți, Onorată adunare
Rog on ptic de ascultare!
Să s'iți cu luare aminte,
La vo două - tri cuvinte.
Care în cer o fost scrisă
și astăzi trebuie zăsă.

Aflăm pă Dumnezo cu Dumnevoastă!
Aiesta este cuvântul întâia oară, a doua oară,
A cei doisprăzece sfinți apostoli,
Și a Maicii Sfinte preacurate

Zâce, că cine-o fo și...(numele întreg al socrului mic)

(Ex. Ștefanu Marișchii Petrii Moroșanului)

Da' din aiașă casă, mnireasa nu poate să iasă
Fără ca la părinți să mulțămnească
Și zâce-așe, pân gura me:

– Rămas bun, frunză de fragă,
Rămas bun, maicuță dragă!
Poate că te-am supărat, poate că mni-a s'i păcat

Când din somn te-am deșteptat
Tu pă brață m-ai purtat
Și la tept m-ai alăptat.
Da, acuma, la plecare,
Io te rog să-mi dai iertare
Și să te rogi lui Cristos
Să-mi deie fericit noroc.
-Rămas bun, frunză de fag,
Rămas bun, tăicuță drag!
Te-ai muncit și-ai câștigat
Cu haine m-ai îmbrăcat
Și la școală m-ai purtat
Ș-acum. la străini m-ai dat.
Da` acuma, la plecare, io te rog să-mi dai iertare
și să te rogi la Cristos
Să-mi deie fericit noroc!

le-ți, mnireasă, zâua bună!
Di la soare, di la lună
De la grădina cu flori,
Di la frați, di la surori,
Di la clanța di la uși, di la unteși și mătuși,
Di la flori de viorele,
Di la veri și verișoare
Di la struț de busuioc, di la feciorii din joc,
Di la struț de lămâiță, di la fete feciorită!
În casă, când or intra,
Pă tine nu te-or afla
La masă, când or cina, tu cu ei nu îi mai sta.

Mnireasă cu haină albă
La tătă lumea ești dragă,
Numa la mă-ta urâtă
Că de-aceea te mărită.
Mnireasa din doi părinți
Ce socoți de te măriți?
Măritișu' nu-i p-o zî
Că-i pă cât tu îi trăi
Maritișu' nu-i p-o noapte
Că el îi până la moarte.
Mnireasă, de-amu' nainte,
Drumurile țî-s oprite,
Numa tri' țî-s slobozâte,
În grădină după ceapă,
La fântână după apă
Și la mă-ta, câte-o dată,
Când îi si mai supărată.

Frunzuliță, brad umbros,
Mnirile nost cel frumos
O prins el, așe de veste,
Că la curtea asta este
Este-o floare mohorâtă,
de ochi pământești iubită.
Noi am vinit aici cu sape de argint
Să luam floarea din pământ,
s-o luăm cu rădăcină
și s-o ducem într-a mnirelui grădină
unde-i zâ cu soare, noapte cu răcoare,

Iar de-acuma înainte
Să s'ii cu luare- aminte
Mniresucă, te-aș ruga
Pă mine să mă ascuți
Pă părinți să nu îi uiți!

Uite! nănașii o sosât
Precum ți-o făgăduit.
Cu al tău mnire cu tot
Să vă duceți la preot.
El v-a binecuvânta
Ș-apoi v-a și cununa
Și-ți veni-napoi acasă
El mnire și tu mnireasă
Și-ți trăi-n bine și-n rău
Cum v-a ajuta Dumnezeu.

Iesă mama mnirăsi
În mnijlocul uliți
Și să uită cătră soare,
Soare, soare, călătoare
Ține zâua cât mai mare
C-am o fiică călătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare
Păste văi și păstă munți
La străini necunoscuți
La părinți greșesti, o sută,
Ei te iartă și te uită.
La străini greșești o dată
Nici te uită, nici te iartă!

Mnirile, de-a s'i de lume*
Poartă-l numa-n haine bune
Iară de a s'i om rău
Fă-i haine din lipideu,

Dă-i cu ele păste cap
Să știe că s-o-nsurat,
Țucă-l și-l aruncă-n pat!
Socru-to de a s'i om bun
lei horincă și tutun,
Că, cu el, o scoți la drum.
Soacra-ta, de a s'i ră
Să te duci în târg cu ie.
De te-a-ntreba cineva
-Ce o pățât soacră-ta ?
Tu să spui la lume așe:
C-o lucrat în sărbători
Ș-o trăznit-o dintre nori,
C-o lucrat în zâle grele
Ș-o trăznit-o dintre stele.

Da' mniresa zâce că nu poate fa' nicio cinste, nicio ominie,
Făr-a ei nănași, nănașe, unteși, mătuși, veri, pretini, cunoscuți
Că ea bine s-o gătat și bine v-o așteptat
Cu porțale deștisă, cu mesăle întinsă,
Cu păharăle umplute, mii și sute
Și să nu faceți să nu viniți
Că și Cristos la nunt-o fo
Și din apă o făcut vin
Și la tăți voia deplin
Iară de noi, să nu credeți că sântem niște prașcalăi
Că sântem soli împărătești
Purtăm veșminte românești
Purtăm struț de busuioc
Cum poartă și-nălțatu mnire-n clop.
Ca Dumnezo Sfântul să-i deie fericit noroc!
Purtăm zadie roșie de mătășă
Cum poartă și-nălțata mnireasă
Ca Dumnezo Sfântu la mulț ai s-o trăiască!

Poate vorbe-ar s'i mai multe,
Numa' nu le știm răspunde
De-ți fa' bine, ni-ți ierta
De câte le-am știut cuvânta
C-aveți fete și feciori
Și vom s'i trebuitori
Pă la anii viitori.

Noi alceva nu poftim
Decât un păhar de d'in
La mnireasă să-l închin
Și on struț de busuioc
Dumnezo' Sfântu să-ți deie

Mult și fericit noroc!
Câtă frunză este-n plop
Și sămânță-n busuioc
Pă la anu ș-on boboc!

Noroc să-ți deie Dumnezo' !
Sărută-ți mnireasă părinții !

Mersul la cununie. Mnirele și mnireasa plecau la cununie, fiecare de la casa lui, însoțiți de câte un alai format din nănași, temători și temătoare, feciori și fete, neamuri și, bineînțeles, muzicanții. Când casa lor era departe de biserică, ori când mnireasa era din alt sat, alaiul se deplasa în căruțe ori, dacă era iarnă, în sănii trase de cai. Drumul până la biserică era numai cântec și chiuituri.

Cele două alaiuri de nuntași se întâlneau în fața bisericii. Tarostele conducea momentul întâlnirii mnirelui cu mnireasa, moment încărcat de multe semnificații sugerate prin comportamentul celor doi tineri înainte de intrarea în biserică. Mai rușinoasă, mnireasa se sfia să-și arate satului sentimentele față de alesul său și dorea, aștepta ca mnirele să-și înfrângă emoțiile, să arate hotărârea și determinarea de a o lua de nevastă. Cu pași mici, mnireasa, cu pași mai hotărâți mnirele, cei doi se apropiau, îndemnați de taroste, până ce, ajunși față în față, se sărută, apoi merg împreună în fața altarului, pentru cununie.

Nunțași, după ieșirea de la cununie

La ospăț la casa mnirelui
leși afară, soacră mare,
Că-ți aducem noră tare!
Noră tare în odor
Să te-mblătea de cuptor!
Să te-ajute la ciubăr
Să te scarmine de păr!
Să te ajute la tăte
Să te scartine pă spate

Pă unde te-a scărtina
Altu-n veci nu te-a mânca!
Soacră, cu șurț din doi lați
leși afară pă tărnaț
Și te uită mult și bine
Cine vine-amu la tine.
Trage-ț zadia pă ot'i
Și ștopte, să n-o deoțî!

Ruptu colacului

Când alaiul ajunge la locul unde se ține ospățul, la intrare un chemător și o chematoare, cei mai înalți, țin cu mâinile ridicate un colac, pe sub care trec mîirele și mîireasa, apoi ceilalți chemători, ori feciori mai îndrăzneți, încearcă să rupă, din săritură, dacă se poate lovindu-l cu capul, colacul. Acest ritual, pe care l-am văzut ultima oară în Tăuții, la nunta lui Goabi Ursului cu Anița lui Loți Bd'irăului, cam prin anii '60, are rădăcini ancestrale. După cum se știe, pâinea reprezintă belșugul, abundența, iar trecerea miresei pe sub acest portal, a cărei boltă este tocmai colacul, întruchipa intrarea ei pe acel tărâm. Ruperea colacului (pâinii) deasupra capului mîiresei are rolul de a simboliza revărsarea prosperității asupra mîiresei. Prin împărțirea pâinii în cele patru direcții (față, spate, stînga și dreapta, mîireasa stînd cu fața spre răsărit) semnifică răspîndirea belșugului, a prosperității, către toți cei care o înconjoară, asupra casei reprezentate de mîireasă, de femeie în general.

O altă interpretare a acestui obicei ne este prezentată de etnograful Nicoară Mihali, în viziunea căruia obiceiul acesta are rolul de a stabili pe întîiul dintre feciorii satului. Acela dintre feciori care reușea să rupă colacul cu capul, din săritură, era acceptat de feciori, vrednic să îi conducă, la joc, la clacă. Acela era conducătorul „țizășilor", numai de el ascultau ceterașii. Această manifestare avea loc, întotdeauna când se însura cel care, până atuncea, îndeplinise acest rol.

După ce nuntașii se așază la masă, nunta continuă cu Jocul mnl'iresii. Pe ritmul și melodia specifică acestui moment, tarostele cheamă la joc pe nănași, apoi pe toți nuntașii care vor să joace mnl'ireasa. Fiecare nuntaș poate juca mnl'ireasa o singură dată. Ținând în mâini două farfurii de porțelan, așezate față în față, în care a pus câteva monede, de preferință din argint (care dau un sunet mai cristalin), pe care le scutură în permanentă, tarostele striga strigături pline de umor și ironie la adresa celui din joc. Unele strigături au devenit cu timpul generale, spre ex. la nănaș, la un om mai în vârstă, dar capacitatea spontană de versificare și umorul sănătos al tarostelui pot improviza pentru oricare nuntaș.

Strigături la jocul mnl'iresii

Hai ța și iar ța
Cine joacă mnl'ireasa ?
Mnl'ireasa-i a mnl'irelui
și voia nănașului

De s-o afla moș bătrân
Tată iarna i-om da fân
Și vara lângă leagăn!

Cine n-a juca mnl'ireasa
La vară nu-i tăie coasa
Altu la mnl'ireasă!

Nici îi oarbă, nici îi știoapă
Pântru cinci lei nu să joacă!
Altu cu mai mulți bani!

Nici-i știoapă, nici-i mută
Nu să joacă pânt-o sută!

Mnl'ireasa-i cu pindileu
Nu să joacă pânt-on leu
Altu mai bănos la mnl'ireasă !

De s-a afla nănașu'
I-om țâne bine clopu'
Când a vini după el
Să să cote-n portofel!

De s-or afla temători
Să să-nsoare mai cu spor.
Că dac-or mai aștepta,
Babele i-or însura!

V-on drăguț de s-a afla
Ca să joace mnl'ireasa,
Mai bine-și coate alta.
Numai dacă și-a afla.

Mnl'irele este cel care încheie jocul Mnl'iresii.

Cântecul găinii.

Socăcița o închina nănașului. Un moment important în desfășurarea nunții de altădată îl reprezenta *Găina* și era dedicat socăciței, bucătăresei, pentru rolul deosebit de important pe care aceasta îl avea în desfășurarea ospățului de la nuntă.

Socăcița: „- Frunză verde de sanchiu
Faceți-mi loc, c-amu ziu,
Da' să-mi faceți cât de bine
Să nu ptic pă oricine
Ori să ptice el pă mine,
Să mă facă de rușine.
Viu cu găina-nstruțată
Nănașa de mult o-așteptă,
Tăt întină și sustină
Și-i cu gându' la găină.
Găina-i cu coadă scurtă
Nănașa la ie să uită,
Da' găina-i ciupilită
Și cu bani trebe plătită.
Găina care-i de nuntă
Tare-o fo bine ținută,
Tăt cu grâu din cel ales,
Nu cu pleve de ovăs.
Nănașe, nu asculta
Ce povestește lumea!
Că găina nu-i a mea
Și c-am găsit-o la fântână,
Perită de-o săptămână.
Uită-te, nănașă, bine
Că găina-i grasă bine,
Pregătită pentru tine!
Pă stinare-i cu untură
Și are țâgare-n gură.
Stai, nănașă, să grăim
Ș-apoi să ne târguim:
Găina plăte tri sute
C-o mâncat grăunță multe.
Vai, săraca nănașa,
Cum să uită ca hulpea
Ca să-mi fure găina.
Vai, săracu' nănașu',
Cum să uită ca uliu
Ca să-mi apuce puiu!
Ca și-a me găina nu-i,
Și cu ouă și cu pui!

Nănașa: - Eu găina oi lua,
Da' mă tem că n-oi mânca.
Când cu găina-ai lucrat

Pă mâhuri nu te-ai spălat;
Du-te-n vale, la fântână,
Și te spal-o săptămână!
Socăcița: - Nu-i bai, nu, nănașă mare,
Că nu-ți place dumitale,
Că poate că n-ai parale;
Da' oi da-o la nănaș
Că mi-a da și aldămaș.
Dacă-i da, nănaș, parale,
Găina-i a dumitale.
Zi, nănașă, câte-i vrea,
Că te aperi cu gura
Dacă ți-i goală punga.
De nu au nănașii bani
Dăm găina la țâgani,
Că țâganii-abdie o-așteaptă
S-o mânânce și neșiartă.

Răspunsul este momentul în care nuntașii „se răspund”, în fața tinerei familii cu darurile ce le-au adus. Ceremonialul este condus, cum era și normal, de taroste. Darurile constau în obiecte trebuincioase casei, veselă, pahare, haine de pat etc și bani. Treptat obiceiul răspunsului cu obiecte necesare în casă a fost înlocuit cu răspunsul în sume de bani. Tarostele anunța:

De la nănașu' cel mare
Mnirilor zăce sutare.

Și răspunsul era un prilej, pentru taroste, de a-și etala spontaneitatea, inventivitatea și ușurința de a binedispune nuntașii.

Dezbrăcatul mnièresii. După ce toți nuntașii au „răspuns” cu daruri pentru noua familie se încheie, de fapt, rolul de mnire și de mnireasă. Momentul este marcat de „dezbrăcatul mnièresii”. Câteva neveste tinere scot cununa și voalul (balțul) mnièresii și îi pun pe cap o năframă nouă, cumpărată de nănașă, pe care o leagă după cap.

Apoi nevestele de la nuntă încing o horă largă, „Jocul nevestelor”. Melodia acestui joc este cântată din gură de femeile din joc, cu un acompaniament mai mult în surdină, pentru a se auzi foarte bine versurile unui cântec de inițiere destinat noii neveste:

Nici aceie nu-i femeie, la la, la
Care n-are la brâu t'ieie la la la la
Să deșt'idă și să beie
Pă bărbat dracu să-l ieie,
Nici aceie nu-i femeie
Care n-are în pat paie
Care n-are paie-n pat
Și drăguț p-ângă bărbat.
Femeia care-i drăguță
Mere la iubit desculță,
Da' care îi blăstămată
Nu mere nici încălțată.

Omenirea nănașilor se face la o săptămână după nuntă și este un ospăț pe care tânăra familie îl dă, invitându-i pe nănași, părinți și câțiva apropiați. Petrecerea exprimă recunoștința și sentimentul de mulțumire al tinerei familii față de cei care le-au fost alături într-un moment semnificativ, unic, al vieții.

Moartea

Drumul pământesc al fiecăruia dintre noi se termină în cimitir. Asupra acestui aspect nu avem decât a cugeta, ca despre orice altă lege obiectivă a firii. Mai devreme sau mai târziu, nu avem noi cum ști, nici când, nici cum, pentru că momentul este hotărât de Dumnezeu, vine o vreme, în care, rând pe rând ne ducem și noi, ne place să credem, la cele veșnice. Dacă strămoșii noștri, dacia, priveau fără teamă acest moment, ba, după unii cercetători ai istoriei lor, chiar se bucurau, noi, cei de astăzi, mai exact, o mare parte dintre noi, ne gândim cu teamă la momentul respectiv.

Ca și în alte cazuri și obiceiurile legate de înmormântare s-au schimbat constant, puțin câte puțin, de-a lungul vremii și se îndreaptă, inevitabil, spre o simplificare condamnabilă a ceremoniei, care denotă o lipsă totală de respect față de cel dispărut. Din fericire acest lucru se întâmplă la noi mult mai lent decât în mediul urban.

Se cade să ne amintim de felul în care se desfășura acum 55-60 de ani despărțirea de cei plecați. Clopotele de la biserică erau, mai sunt și astăzi, cele care aduc în sat vestea morții unui consătean și dădeau primele indicii despre cel decedat. În cazul când acesta era un bărbat, se trăgea numai clopotul cel mare, cu trei pauze scurte, iar dacă era o femeie, numai două, după care cu amândouă, un sfert de oră. Dacă cel plecat era un copil, se trăgea numai clopotul mic.

Mortul se așeza în sicriu, numit de tăuțeni *copârșeu*, iar acesta – „în casa dinainte”, adică în camera din față, unde stătea până în ziua înmormântării.

În casa mortului se aprindeau cele patru lumânări care străjuiesc sicriul când începeau să bată clopotele. Până la înmormântare se clopotea de trei ori pe zi, la ora 6 dimineața, la ora 12 și la ora 6 după-amiază. În seara dinaintea înmormântării, preotul oficia, la căpătâiul mortului parastasul, la care participau membrii familiei și rudele apropiate. Tot seara, după parastas, cel desemnat de familie (o rudenie ori un apropiat al familiei) se consfătuia cu cei prezenți privitor la cei care urmează ca a doua zi să îndeplinească sarcini concrete:

Patru bărbați la dus praporii, unu – crucea mare, unu – icoana învierii, patru – la ținut luminările (bărbați văduvi, dacă mortul era bărbat, văduve, dacă mortul era o femeie), unul – la crucea mortului și șase bărbați în putere care să ducă mortul la groapă. Pentru toți aceștia, dar și pentru preot, făt, cantori și cei doi copii îmbrăcați în straie negre, familia cumpăra câte un prosop sau o batistă, care la slujba de înmormântare era prins(ă) cu un ac de siguranță la umărul drept.

A treia zi după deces avea loc slujba de înmormântare. După slujbă, în numele celui plecat, cerea iertăciune, familiei, începând cu soția/soțul, copiii și nepoții, părinții, dacă mai sunt în viață, neamuri, vecini. În timp ce se închidea sicriul, se cânta verșu` mortului, „verșul funebru”, cum îi spunea Moștișelu.

Am cunoscut de-a lungul anilor câțiva cantori, le-aș spune și *verșuitori*, capabili să încropească „un „verș” de cca 25-30 de strofe de câte patru rânduri, pe o temă dată. Ei scriau „verșu mortului” care era pus pe o melodie tristă cu tentă melodramatică, cu mici modificări, aceeași în toate cazurile, ce se cânta la finalul înmormântărilor. Îmi aduc aminte de Goabi Păraschii Florii, Goabi lui Diordea Chirii, frații Misail și Teofil a(i) lui Loți lui

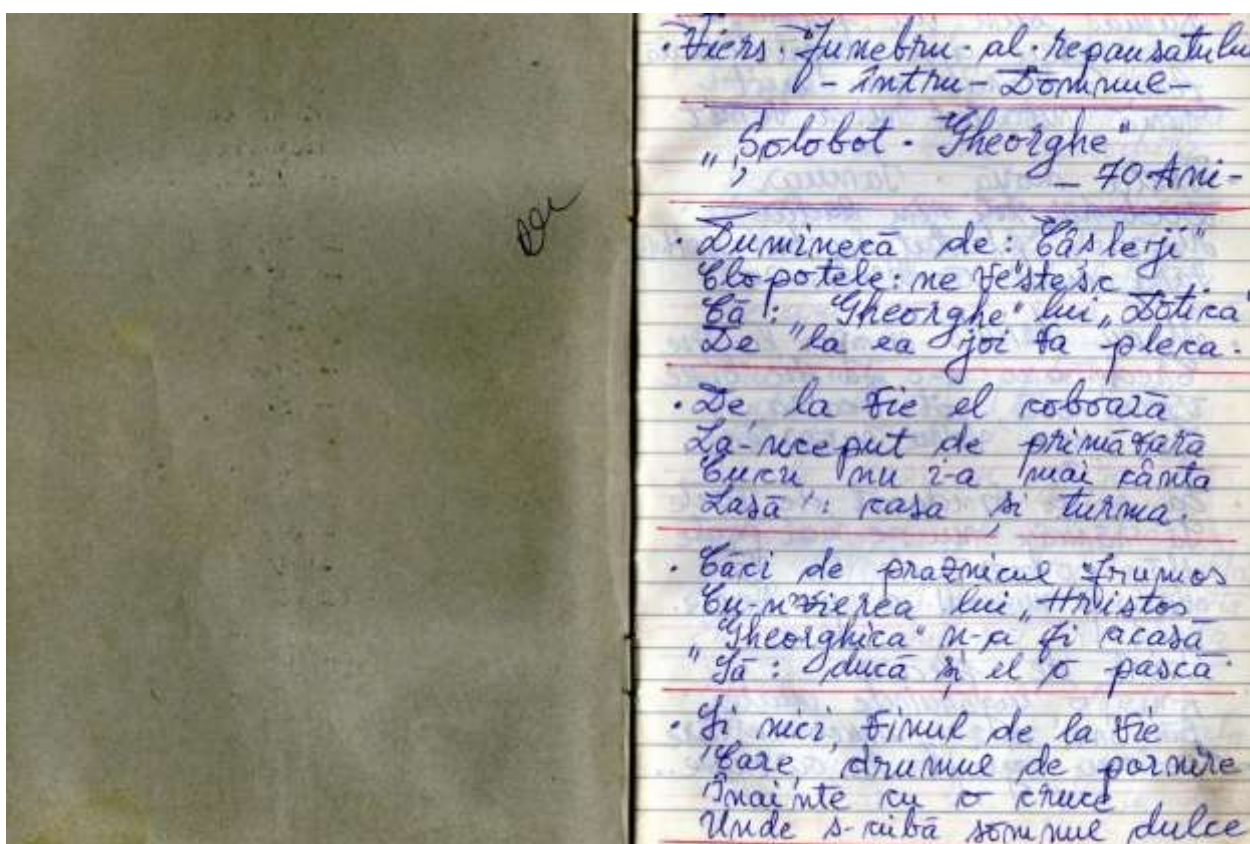
Irimnie, frații Sandu și Nelu Moștiș și mai recent, dar din ce în ce mai rar, Liviu a(l) lui Axeniuc. Ilustrăm aici cu unul din cele peste 80 de verșuri funebre compuse de Nelu Moștiș, „Momento” cum își spunea el.

Rogoan Gavril

Nelu Moștiș

• Rămăs bun tu primăvara
Eu greu am scăpat de boală
Am coborât am suferit
Găma moartea mi-a venit.

• Fosta nouă. Ianuar.
Doctozii, tot în zadar
M-au pleritat în trei spitale
Fără hidi o hudecare.

• M-au trimis m-apoi la vie
Crede-am c-o să fie bine
Zuminca, opt peara
La use veni moartea.

• Ea m-a hudecat de toate
Să rămân nu pe mai poate
Ala coboară de la vie
Chiu; pe un AN. și pe vecie.

• Tainte de plecare
Am o rugămintă mare
Să îmi cer zimos iertare
Se am gresit la oarecare.

• Alai întâi de la soție
Singulară și las la "vie"
Ca păstoru de la căsa
Nu mai vine, niciodată.

• Fost-au ami de căsmicie
Patru-sapte tot să fie
În câte noi, la la la
De-am făcut sură și casa.

• Frumosa gospodărie
Toată lumea bine stie
Deasta "Zotica" mea
Și le "las în grija ta"

• Astăzi gata de plecare
La "George" să-i dai iertare
Zacă primă curărit sau fapta
Eu te am supărat breodată

• Și las eu cheile toate
Să deschid nu pe mai poate
Nici include, nici purta
Și le las în grija ta.

• Jar de "George" sărbătoare
Vino la mine cu o gloare
Și o lumânare-aprinsă
Să am venică odihna.

• Veniți: frați, surori la mine
E d'vredă și de despărțire
De-am gresit la oarecare
Vor totă dată să-mi dați iertare

"Gheorghică" și cu "Mărie"
"Ati" sunt astăzi oș la vie
De și mai sui breodată
"George" nu și-a fi acasa

"Mihai" cu "Haleria"
Să veniți la "Zotica"
Ca: frate și ca vecin
Acasă, n-o să mai vin

"Rusali" nu știu de tine
"De-i sui până la vie"
Că și tu esti mult slăbită
Jartă-e astăzi pe "George" și

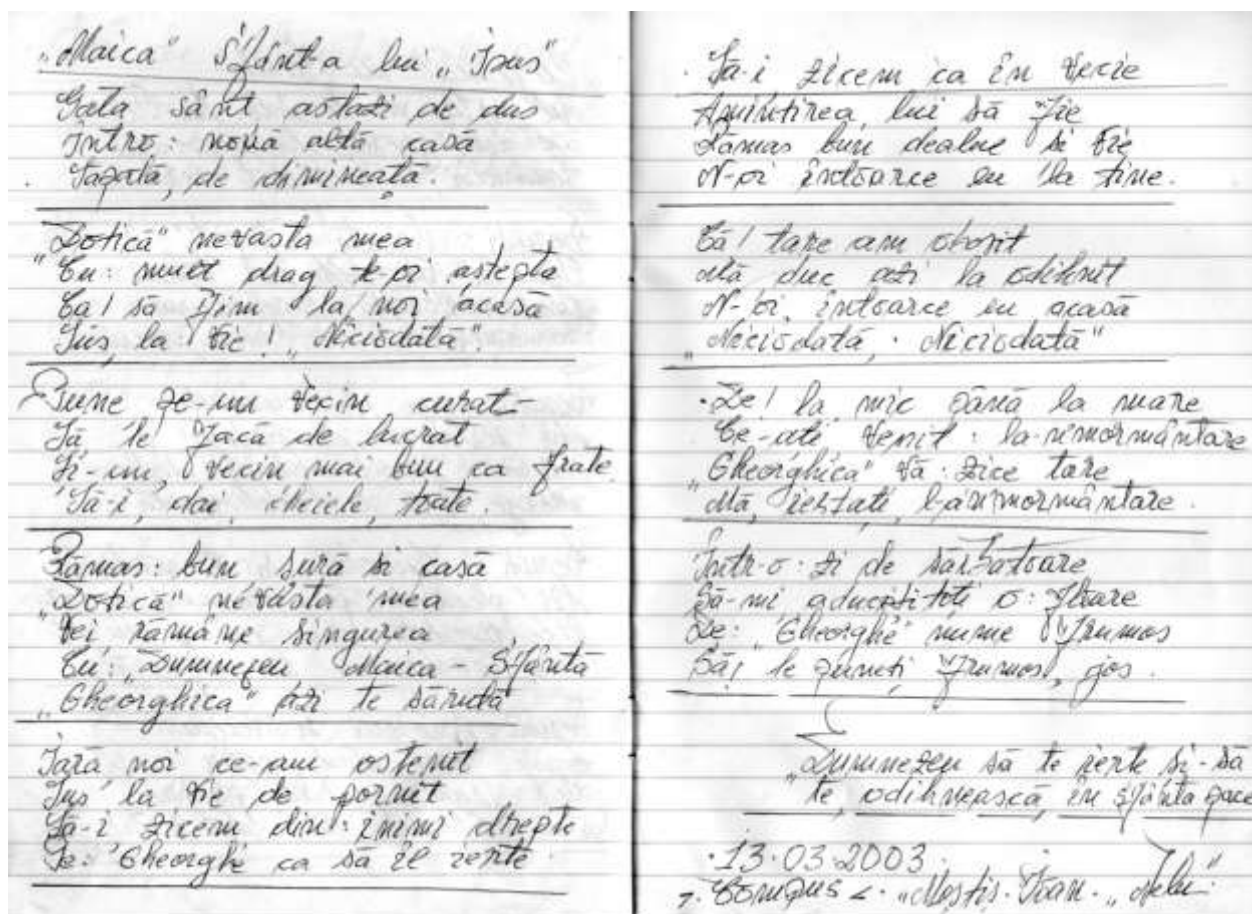
"Eugenia" cu "Fisile"
Nu știu de-ti sui la vie
De-am gresit la oarecare
Amândoi să-mi dați iertare.

Veniți: aproape nepoti
"Zos" și "Fie" totă cu "Zlori"
În! a: voasta rugămintă
Somnului, și-ae mon, nume.

Veniți: mari de curămie
Ala: portat la despărțire
Ca! P. "Zimul" phica de-acasa
Merg, să se odihneasca.

Veniți: "Cuscrii" și "Cusătrii"
Astăzi plecând pe drumul morții
Și ce-ti totă diu: iurimi drept
Ca! "Zuminca" să mă portel.

Veniți: prieteni și vecini
Acasă mai stau puțin
De! "Zimos" ca la plecare
Sui "George" să-i dai iertare.

În drum spre cimitir, cortegiul făcea câteva opriri, cel mai adesea în dreptul locuințelor unor rudeni apropiați și la biserică unde primea dezlegare.

În cimitir, după coborârea sicriului în groapă, preotul sigila în mod simbolic mormântul, făcând cu hârlețul semnul Sfintei Cruci în cei patru pereți ai gropii.

Toate aceste tipicuri și altele legate de înmormântare s-au schimbat în ultima vreme, s-au simplificat peste măsură și se numesc astăzi, ceremonie funerară.

După înmormântare, familia oferea o masă (o pomană) tuturor celor prezenți, iar la trei zile, o alta, la care erau chemate șapte femei văduve, mai sărace.

Țăranii condeieri

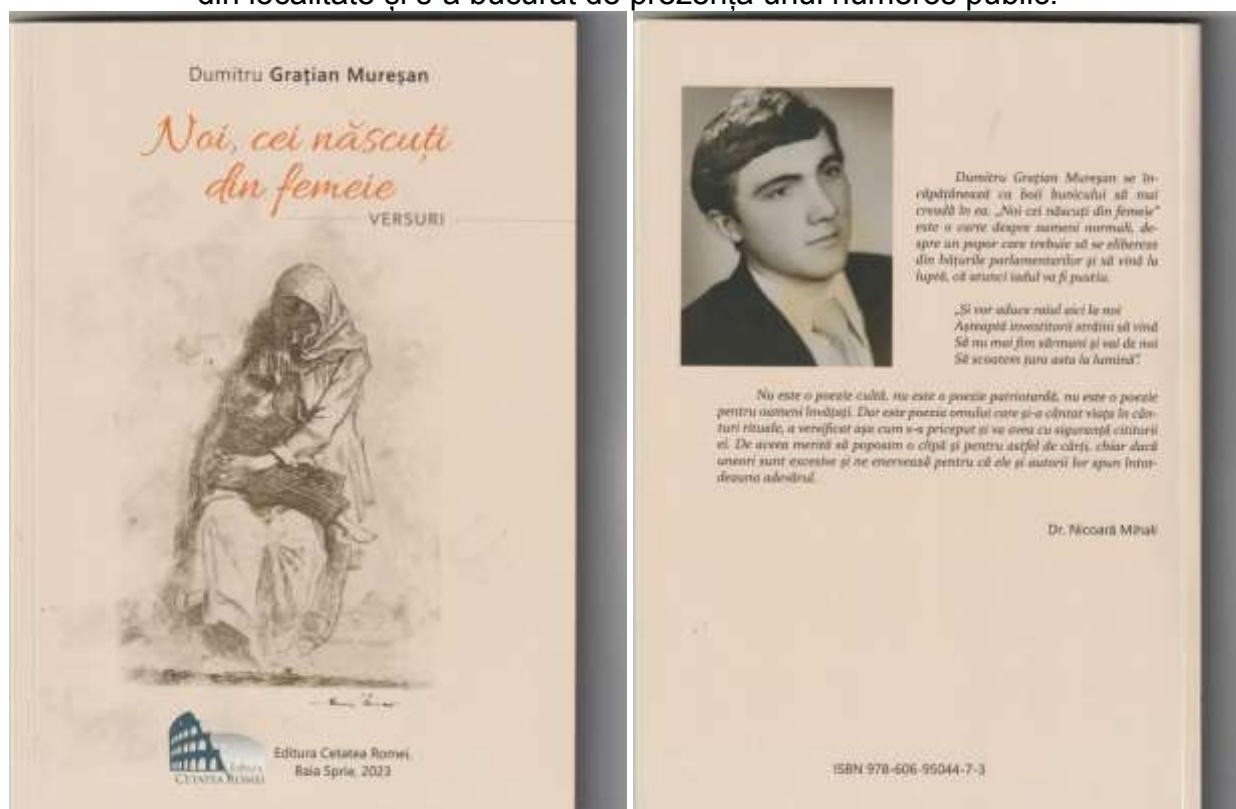
Un fenomen cu totul excepțional în întreaga lume l-au reprezentat și îl reprezintă țăranii condeieri, țăranii-poetți, țăranii-scriitori, țăranii-dramaturgi, țăranii-jurnaliști. Nu avem cunoștință să fi existat, în sat, țărani cu astfel de preocupări. Tăuțiul se mândrește și cu poeți adevărați cu volume de poezie publicate, despre care vom vorbi mai încolo. Sunt în mod sigur și alți tăuțeni care se bucură de acest talent, dar în modestia lor, nu s-au manifestat ca atare și rămân încă necunoscuți; îi știu doar persoanele apropiate. Am avut privilegiul de a cunoaște unul, care cu oarecare sfială și modestie a consimțit să ne arate un caiet cu 24 de poezii, din care reproducem aici, câteva. El este Grațian Mureșan, născut în anul 1957, a absolvit Liceul Metalurgic din Ferneziu și a lucrat o vreme la

„Phoenix”. Iubitor de animale, caii – în mod deosebit –, dar și de natură, Grațian s-a dedicat agriculturii, în forma practică pe la noi. Preocupat, ca mai toți românii, de soarta țării noastre, el surprinde în stihurile sale, aspecte tulburi ale tranziției, frământarea omului de rând în fața nedreptăților din viața de zi cu zi, dar și revolta față de neputința de a înfrunța, de unul singur, sistemul mafiot ce a încătușat țara.

Grațian Mureșan

Vara anului 2023 aduce și confirmarea talentului poetic a lui Grațian. Sub îngrijirea D-lui Prof. Dr. Nicoară Mihali apare la editura "Cetatea Romei" din Baia Sprie, volumul de versuri "Noi cei născuți din femeie". Evenimentul lansării a avut loc la Biserica Ortodoxă din localitate și s-a bucurat de prezența unui numeros public.

Proverbiale dureri

1

Nici pâine fără muncă
nici muncă fără pâine,
Ne zice-o vorbă veche
Ce dreaptă va rămâne!

Și știm că din vechime
Se tot adeverește
Dar, de două decenii
Nu se mai nimerește

Și ne-ntrebăm mereu,
spre ce să năzuim?.
Și hopu-acesta greu
Cum să îl ocolim?

Dacă tot sacu-și află
pe seama lui un petic
Cum de în astă țară,
Guvernul e haotic ?

Răspunsul e știut
Desigur, ne-implinit,
Căci, omul priceput
Nu-i la locul potrivit.

2

Atâta timp cât hoțul
Neprins, cinstit rămâne
Sărmanul, biet poporul,
Va duce-un trai de câine!

Prea multă vorbărie
Ce este-n parlament,
Ne suie-n sărăcie
Pe-un loc ce-i indecent.

Cine-mparte, parte-și face,
Dar când partea-i mult prea mare
Nimănui asta nu-i place.
E treabă cinstită oare?

Vorba veche, ne mai spune
Că, ce-i mult nu-i sănătos
O prea lungă guvernare
Toate le-ntoarce pe dos.

Așa deci, români, cu toții
Punând mână de la mână,
Să-i înlăturăm pe hoții
Ce ne bagă în țărână.

Calea mântuirii

1

În lumea plină de păcate,
Se naște orișicare om
Și-și duce viața, precum poate,
Unu-i sărac și altu-i domn.

Acestea-s valurile vieții,
Care încep chiar la naștere
Și-l leagă în voia sorții
Pe orice om, până ce moare.

Cu soarta, ne putem lupta
Și uneori să o-mbunăm
Doar dacă nu vom înceta
În orice zi, să ne rugăm!

2

Să înălțăm o rugăciune
Spre Sfântul, Bunul Dumnezeu
Spre fapte bune să ne-ndemne
Și atunci vom fi feriți de rău!

Iar dintre aceia rugători
Ce, cu credință vin spre Tine,
În lumea care va veni
Ei speră că vor fi cu Tine

Milojii

1

C-au trecut de-atunci
Doisprezece ani,
Când va fi bine aici?
Și peste câți ani?

Am avut pe vremuri rege
Și război nazist.
Noi nu putem înțelege
Actul terorist

Teoretic, dispărut
La marea revoltă,
dar cu-ncetul refăcut
cu o clasă mai înaltă

Înainte ne silea,
Nicu pantofarul,
Pentru- a-l vota și a striga
Trăiască partidul!

Munca era nobilă
în a noastră țară
Fără-a cere mila
leșind pe afară.

2

Cu niște sacrificii
S-au construit multe
Le avem ca edificii
Și ne sunt plăcute.

Comuniștii, dictatori
Cu mari rezultate.
Democrații, cerșetori
Cu hoții umflați.

Cer milă de la popor
Spre a fi realeși
Și sigur, în viitor
Ei vor fi perversi.

Mare parte sunt reduși,
Nu ca greutate.
Ci, mintal ei sunt deduși
Cu școli cumpărate.

De minciuni suntem sături
Jos cu mârșăvia !
S-avem grije-n mâna cui
Va fi România!

Popor îndurerat

Multa nesimțire care ne conduce
Țara noastră dragă, la pieire-o duce
Doritori de bine, doar pe seama lor
Se-ncurcă-n știință și-ngroap-un popor.

Marii bișnișari, ce tara-o conduc
La sapă de lemn ei, sigur, ne duc,
Cu trucuri mârșave s-au înscăunat
Fiind ferm convinși că-s de neschimbat.

Partidele multe ce-s fără folos
Trăiesc boierește spre al lor folos,
Salarii umflate și mult protocol
Îngroapă cu-ncetul pe bietul popor.

Ce să mai vorbim de parlamentari
Care au salarii de mii de dolari
Au mulți secretari, cu diplome false
Și bietul popor trage a lor ponoase.

Au în parlament chiar și cântăreți
Să le cânte-n strună domnilor deputați
Fără pic de jenă, dorm în parlament
Lucru ce-i specific celui indecent

Domnul președinte a zâmbit mereu
Probabil că treaba e pe placul său.
-Nu zâmbiți deloc, vă rog eu frumos
Căci acum cuțitul a ajuns la os!

V-ați înscăunat pentru-a doua oară
Nici nu v-a păsat că o să ne doară
Prin străini cerșim ca niște năluci,
Scumpa noastră țară, pusă-i pe butuci.

Un grâнар de aur era odinioară,
Azi, aducem de- afară și grâu și secară
Aveam chiar de toate în acest loc sfânt
Dar proasta guvernare le-a pus la
pământ.

Una cu pământul sunt făcute toate
Mafia domnește, lucrând pe la spate
Nu vă e rușine de poporul care
Încetul cu-ncetul, n-are de mâncare!

În cele din urmă, vine judecata
Unde fiecare-și va primi răsplata,
Dumnezeu cel drept pe toți ne privește
Dar pe voi, desigur, în iad vă poștește!

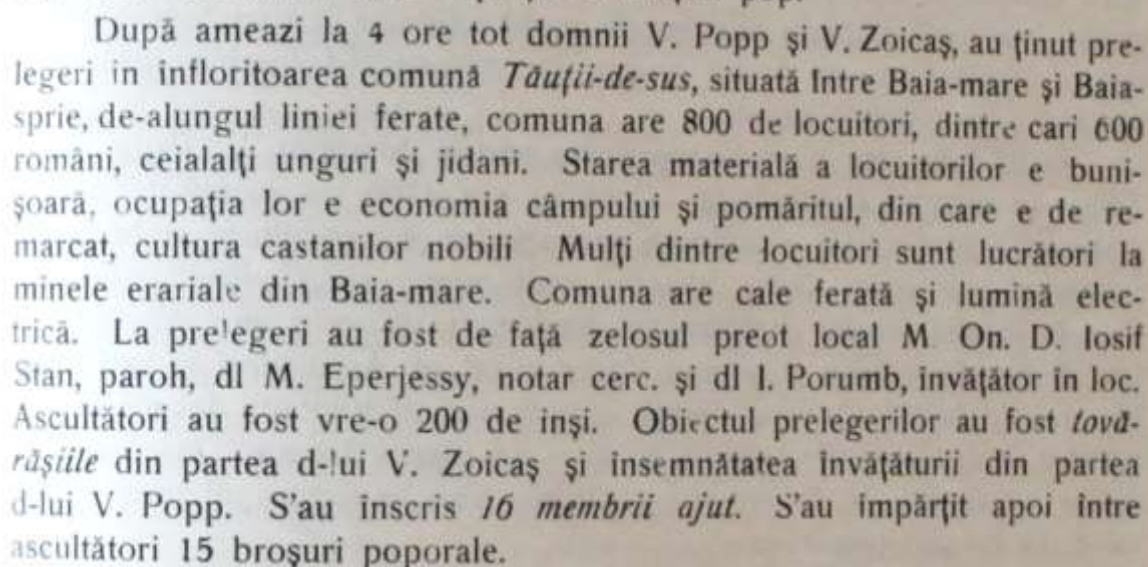
ACTIVITATE CULTURALĂ

În vatra satului, unul dintre factorii coagulanți ai comunității a fost, din timpuri străvechi, fenomenul cultural sub formele diverse pe care acesta le-a îmbrăcat în diferitele perioade ale timpului. Vorbim aici despre religie, dar și despre multitudinea de manifestări care însoțeau viața comunității. Ele au apărut, s-au dezvoltat și diversificat de-a lungul timpului, și în lipsa izvoarelor scrise, putem doar intui evoluția lor.

Lucrurile se schimbă după ce, între 23 octombrie – 4 noiembrie 1861 ia ființă, la Sibiu, **Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA)**, cu rol însemnat în emanciparea culturală și politică a românilor din Transilvania. În publicațiile acestei asociațiuni, „Luceafărul” și Revista „Transilvania”, sunt menționate multe evenimente din viața comunităților românești din Transilvania. Spicuum doar câteva, de pe la începutul de secol al XX-lea.

La începutul secolului al XX-lea, ASTRA avea în Tăuții de Sus și Satu Nou de Sus, o „Reuniune poporală de lectură și cânt”. În procesul verbal din 4 aprilie 1907 al Ședinței a IV-a, a comitetului central al asociațiunii, găsim solicitarea „reuniunii” de a primi un exemplar din „Biblioteca poporală”, solicitare împlinită pe loc.

În 20 iulie 1913, la ora 4 după amiază, D-nii V. Popp și V. Zoicaș, din conducerea despărțământului Baia Mare, țin prelegeri în Tăuții de Sus V. Zoicaș –despre tovărășii, iar V. Popp –despre însemnătatea învățământului. Asistă peste 200 de săteni; între ei, învățătorul I. Porumb și notarul cercual M. Eperjessy. A fost de față și zeusul preot local, M On D. Iosif Stan, paroh. S-au înscris 10 membri ajut. și s-au împărțit între ascultători 15 broșuri populare.

După amiază la 4 ore tot domnii V. Popp și V. Zoicaș, au ținut prelegeri în înfloritoarea comună *Tăuții-de-sus*, situată între Baia-mare și Baia-spie, de-alungul liniei ferate, comuna are 800 de locuitori, dintre cari 600 români, ceilalți unguri și jidani. Starea materială a locuitorilor e bună, ocupația lor e economia câmpului și pomăritul, din care e de re-marcant, cultura castanilor nobili. Mulți dintre locuitori sunt lucrători la minele erariale din Baia-mare. Comuna are cale ferată și lumină elec-trică. La prelegeri au fost de față zeusul preot local M. On. D. Iosif Stan, paroh, dl M. Eperjessy, notar cerc. și dl I. Porumb, învățător in loc. Ascultători au fost vre-o 200 de inși. Obiectul prelegerilor au fost *tovră-rășiile* din partea d-lui V. Zoicaș și însemnătatea învățaturii din partea d-lui V. Popp. S'au înscris 16 *membrii ajut*. S'au împărțit apoi între ascultători 15 broșuri populare.

Din același număr al revistei „Transilvania”, aflăm o succintă prezentare a Tăuțiului:, “o comună înfloritoare, așezată între Baia Mare și Baia Sprie, de-a lungul căii ferate, are

800 de locuitori, dintre care 600 români, ceilalți unguri și jidani. Starea materială este bunicică, ocupația lor fiind economia câmpului, pomăritul, din care e de remarcă, cultivarea castanilor nobili. Mulți dintre locuitori sunt lucrători la minele erariale din Baia Mare. Comuna are cale ferată și curent electric.

Evenimentul înălțător al Marii Uniri de la Alba Iulia a generat încă din preajma anului 1918 o efervescență culturală deosebită în rândul comunităților românești din Ardeal. În multe localități s-au înființat formațiuni corale. Și în Tăuții de Sus s-a înființat, sub egida ASTREI, un cor mixt condus de învățătorul Petru Porumb, până în anul 1928, iar după aceea, de fiul său, Ioan Porumb, învățător și el. Repertoriul corului a fost alcătuit, preponderant, din cântece patriotice românești și prelucrări din folclor, dar și cântece bisericesti.

Între 1945-1950, conducerea corului este preluată de tânărul învățător Ioan Gavril Babiciu. După mutarea acestuia la școala din Mocira, corul s-a destrămat.

Trebuie să remarcăm că perenitatea corului s-a datorat activității sale liturgice. Când această latură a activității sale a slăbit, existența însăși a corului a devenit sporadică. În timp, s-a încercat revigorarea activității corale prin școală. Deși corul scolii a fost condus de dirijori de excepție, profesori de muzică cu vocație, precum Ioan Ofrim ori profesoara de istorie Cecilia Ciobanu, nu s-a reușit depășirea acestei situații. Abia de când un cor născut din nevoia bisericii s-a consolidat și și-a diversificat repertoriul, putem spune că în Tăuții de Sus este un cor.

Din numărul XLVI /1925 al revistei „Transilvania” aflăm că:

1. Despărțământul «Astrei» Baia-Mare are 38 comune cu centrul în Baia Mare. 2. Cercuri culturale (agenturi) sunt în următoarele comune: Baia-Mare, Baia-Sprie, Șișești, Dănești, Surdești, Tăuții-de-sus, Tăuții de jos, Satul nou-de sus, Groși, Tetiș, Ocoliș, Ferneziu, Firiza, Blidar, Tâmaia și Ardușat. Activitatea acestor cercuri culturale s'a manifestat prin aranjieri de: serate populare, concerte împreunate cu petreceri, înființarea de cooperative, bănci populare ș. a. 3. În fiecare din comunele înșirate sub pct 2 este câte o bibliotecă populară, constătătoare din 42 volume, trimise din centru. În anul 1924 aceste biblioteci nu arată nici un spor. — 4. Cursuri de analfabeți și adulți s'au ținut din partea dlor învățătoare în toate comunele desp. — 5. Prelegeri populare s'au ținut în decursul anului 1924 de cătră dl Gh. Medan, dir. de școală, secretarul despărț., în comunele: Iiba, Bozânta-mare, Ocoliș, Tetiș și Dănești. — 6. Serbări culturale împreunate cu conferințe s'au ținut în Baia Mare și Baia Sprie la 24 Ianuarie, 10 Maiu și 5 Iunie, ziua eroilor. În 4 Maiu s'a dat un concert urmat de dans în Bsia Sprie. — Ziua de 1 Dec. de asemenea a fost sărbătorită sub patronajul

— 384 —

«Astrei». Conferențiarii au fost dnii: Ioan Bozga, prof. și Dr. Victor Colceriu, medic. În provincie toate serbările naționale s'au ținut și serbătorit cu concursul sau patronajul «Astrei». — 7. *Expoziții* n'au fost. Bănci populare și cooperative s'au înființat în: Baia-Mare, Baia Sprie, Tăuții-de-sus, Tăuții-de-jos, Firiza și Dumbrăvița. — 8. Despărțământul cu finea anului 1924 are avere în numărul Lei 5506·10. — 9. Numărul membrilor din toate categoriile se prezintă în modul următor: 26 fondatori, 68 pe viață, 61 activi și 64 ajutători.

Desp. a colaborat în anul 1924 cu Reuniunea femeilor române din Baia-Mare, Cercurile învățătoresți din Baia-Mare și jur, cu societățile studențești, de cercetași și de cântări. Adunarea generală a desp. se va ținea la 16 August, în comuna Tăuții-de-jos. Protopop *Alexandru Breban*, director. *Gh. Medan*, secretar.

În lucrarea sa „*Monografia Maramureșului și a ținuturilor sătmărene*”, aflată în manuscris la muzeul de arheologie și istorie Baia Mare, Dr. Andrei Gh. Latiș scrie despre un eveniment petrecut în Tăuții de Sus, în ziua de 30 ianuarie 1921.

Cu această ocazie are loc înființarea Căminului Cultural, instituție a statului român pentru culturalizarea maselor de la sate. Primul președinte al Căminului cultural este preotul Alexandru Mihalca, iar secretar – învățătorul Ioan Porumb. Din partea autorității românești este prezent și oficiantul la regiunea silvică Baia Mare, Avram Benea Kerekes, originar din Chiuzbaia, mare luptător naționalist pe vremea ungarilor. Despre activitatea culturală din sat și în mod special, despre mișcarea corală din Tăuții de Sus, scrie și cunoscutul dirijor Valentin Băințan, în cartea sa „*Arta corală din Maramureș*”

TAUȚII DE SUS. Localitatea s-a bucurat, o perioadă îndelungată, de munca unui dascăl căruia pe drept cuvânt i s-a spus „memorandist”. Este vorba de învățătorul **Petru Porumb**, prietenul de idei și de luptă al marelui **Vasile Lucaciu**. N-a existat acțiune a românilor din zonă în care să nu fi fost implicat și sufletul acestui distins dascăl. Meritele sale sînt de necontestat nu numai pe tărîmul muncii de conștientizare a maselor, de culturalizare a lor, ci și în plan artistic. În primul deceniu al secolului nostru el a întemeiat „Reuniunea populară de lectură și cînt” pentru a cuprinde tineretul și oamenii satului într-un cerc de cultură prin carte și de educație patriotică prin cîntec.¹²⁵³ Chiar dacă la început n-a fost vorba despre un cor în sensul strict al cuvîntului, el s-a încheșat treptat, astfel că în Tăuții de Sus cîntecul patriotic românesc a fost cunoscut prin intermediul formației corale și se „practiza” în ocazii deosebite. Generalul francez **Henry Mathias Bertholt**, la sosirea în Baia Mare, a fost întîmpinat de corul condus de Porumb cu cîntecele: „Auzi buciumul cum sună” și „Deșteaptă-te române”. Apoi s-a manifestat, în 1919, la reîntoarcerea acasă a Leului de la Șișești, împreună cu corurile din Dumbrăvița și Chiuzbaia, motiv de satisfacție și mulțumire românească pentru izbînda cea mare din 1918. Trebuie menționat, de asemenea, că tot ce a întreprins „Astra” aici s-a datorat și acestui înaintaș al dascălimii noastre, statornic în gînduri și sîrguintă pînă la moarte (27 decembrie 1928).¹²⁵⁴

Primul cor laic local apare în 1945, după reîntoarcerea din refugiu a învățătorului **Ioan Gavril Babiciu**, originar de aici. Formația era mixtă, pe patru voci, avînd ca membrii peste 60 de tineri și tinere. Din repertoriu se disting cîntecele: „Hop cică” de **F. Barbu**, „Negruța” de **I. Vidu** și „Idila bihoreană” de **S. Drăgoi**. Corul se afirmă cu prilejul primului concurs organizat pe plasa Baia Mare, în august 1949, cînd va fi clasat pe locul II,¹²⁵⁵ ca apoi să ia parte la programul festiv închinat zilei de 30 Decembrie din sala „Carpați” din Baia Mare.¹²⁵⁶ În 1950, **Ioan Gavril Babiciu** se va transfera la Mocira, ceea ce va duce la încetarea activității corale. Ea va fi reluată în 1959 de către profesoara **Cecilia Ciobanu**, în aceeași formulă mixtă, pe patru voci. Corul se va distinge prin programele artistice la care va colabora împreună cu alte formații ale căminului cultural sau ale unităților industriale din împrejurimi.¹²⁵⁷ Din 1967 înapoi nu se poate vorbi despre nici un fel de activitate corală în Tăuții de Sus.

În primii 10-15 ani, după război, s-a simțit o oarecare efervescență în mișcarea culturală din sat, mai ales în preajma alegerilor, cînd formațiile artistice însuflețeau atmosfera la secția de votare pe parcursul întregii zile de alegeri. Formații de dansuri, interpreți de muzică populară, mici scenete de teatru erau ingredientele care-i binedispuneau pe alegătorii veniți la vot.

Ce mai, după alegeri, va curge lapte și miere, toata viața locuitorilor va fi numai cîntec, joc și voie bună

Și școala a avut un aport deosebit la susținerea activității culturale din sat, mai ales după anul 1960, cînd, în școala nouă s-a trecut la învățămîntul obligatoriu de 7, iar mai apoi, de 8 clase. Serbările școlare de 30 Decembrie, de 24 Ianuarie, de 8 Martie de 1 Mai sau cele de la sfîrșitul anului școlar se țineau la Căminul Cultural, cu sala arhiplină. Programul serbărilor era întotdeauna foarte bogat. Cîntece și jocuri populare, scenete

după clasicii literaturii române, piese corale și prelucrări din folclor, mai târziu brigăzi artistice, nu lipseau din programul nici unei serbări școlare. Pentru a ridica cât mai sus calitatea spectacolelor se apela adesea la instructori profesioniști, care organizau repetiții după orele de clasă, selectau atent elevii pentru diferite roluri, formau echipele de dansuri după înălțime și abilitați artistice. La astfel de manifestări culturale, a urcat pentru prima dată pe scenă, pe când era în clasa a III-a, Nicolae Lantoș, interpretând la vioară jocuri de pe la noi.

Uneori, elevii actori din ciclul II dădeau reprezentații cu piese dramatice, cu distribuție numeroasă, costume și decoruri, ce mai... teatru în toată regula! Nu vor fi, repede, uitate, dramatizarea după basmul cu același nume, „*Colinaș Voinicul*” realizată și pusă în scenă de profesoara de limba română, Elena Negru sau „*Gheorghe Doja*”, în regia profesoarei de istorie, Cecilia Ciobanu sau mai târziu, prin 1990, dramatizarea după piesa „*Vasile Lucaciu*”, pusă în scenă de profesorul debutant Nicoară Mihali.

Se cuvine să menționăm faptul că în perioada 1950-1985, formațiile artistice muncitorești au avut o activitate de apreciat. Dacă până prin 1975, ele au dat reprezentații și pe scena Căminului Cultural din localitate, din momentul când interesul autorităților locale față de această instituție culturală importantă a satului a scăzut și nu s-au alocat fonduri pentru întreținere și reparații, formațiile artistice ale sindicatelor de la SIL, de la Fabrica de Cărămizi, de la IPIC-CF, de la Flotația centrală, sau de la UUMR, au fost prezente, mai ales, în festivaluri-concurs (vezi *Cântarea României*) sau în sala de festivități, cu ocazia unor evenimente interne.

Nu putem trece cu vederea nici faptul că în sat au existat, întotdeauna, câțiva instrumentiști valoroși, dar fără pretenții și posibilități de afirmare la nivel regional și care erau sufletul oricărei petreceri din sat, fie că era vorba de joc, de nuntă sau botez. Augustin Lantș și feciorul său, Mniculița lui Gust, sau Nicu Stângău, nume sub care s-a afirmat Nicolae Lantș ca ceteraș, Nuțuca Puștioi, Ghighi, Gyiurița, ceterași și ei, apoi, clarinetiștii Petre Tămaș, Petre Țura, Șandor Sas. Și fiindcă veni vorba, este de-a dreptul meritorie strădania perseverentă a lui Alexandru Sas, de a închea o formație folclorică, căreia i-a dat un nume cu puternică rezonanță locală „Florile Castanilor”. Pentru început și-a propus să crească și să formeze câțiva soliști vocali dintre copii și tinerii din sat.

În anii `70, vreme de un deceniu, a existat în sat chiar o formație, foarte căutată pentru nunți, dar și la joc, baluri sau serbări populare, din care făceau parte Nelu Blondu și Gheorghe Babiciu.

În dicționarul „*Oameni aleși ai Maramureșului*”, Vasile Iuga de Săliște l-a menționat și pe Lantoș Nicolae, cunoscut în sat cu numele Mniculița lui Gusti și poreclit mai târziu, Nicu Stângău, pentru faptul că mânuia arcușul cu stânga, situație mai rar întâlnită.

LANTOȘ, NICOLAE *instrumentist*

S-a născut la 7 iunie 1948, în satul Tăuții de Sus, orașul Baia Sprie.

Studii și activitate. A absolvit opt clase elementare și secția de vioară a Școlii Populare de Artă din Baia Mare.

A început să cânte la vioară de la vârsta de 5-6 ani, ajutat de tatăl său, Augustin Lantoș, un virtuoz al acestui instrument. A făcut parte din formațiile artistice ale Căminului cultural din comuna natală, cu care a participat la mai multe concursuri și festivaluri, organizate în cadrul județului Maramureș.

Din anul 1964 a activat în calitate de solist la vioară, la Ansamblul „Tulnicul” al Clubului Uzinelor „1 Mai”- Ferneziu, precum și în cadrul Casei de cultură a Sindicatelor din Baia Mare. Cu aceste formații a făcut numeroase turnee în județ și în țară, participând la diferite concursuri și festivaluri, în perioada 1964-1976, obținând numeroase diplome și titluri de laureat. Concomitent, în perioada 1966-1968, a funcționat ca solist în Ansamblul „Maramureșul” din Baia Mare. S-a transferat apoi la Ansamblul „Țara Oașului” din Satu Mare, până în 1971, când s-a angajat la Întreprinderea de Producție Industrială pentru Construcții de Căi Ferate din Baia Sprie, activând totodată în ansamblul Casei de cultură din localitate.

Repertoriul său de instrumentist a conținut jocuri populare din zonele Chioar, Codru și Lăpuș, pe care le-a interpretat cu mâna stângă, motiv pentru care a fost numit Stângăciu.

Referințe: Alexandru Viman, *Cu cît cînt, atîta sînt. Rapsozi ai cîntecului popular*, Baia Mare, 1989, p. 626.

În zona noastră, cu o îndelungată tradiție minieră, fanfarele au fost și ele o tradiție de mult împământenită. În toate localitățile miniere din jurul Băii Mari, exista câte o fanfară, în Baia Mare chiar mai multe. Un tăuțean, **Gheorghe Maroșan**, a fost timp de aproape 60 de ani dirijor și instrumentist, în aproape toate fanfarele din zonă. Vreme de cca 30 de ani, ca dirijor a înființat și condus mai multe formații de fanfară.

A absolvit cursul de dirijor de fanfară și cor simfonic, la Conservatorul din București, avându-i printre profesori pe maestrul Demostene Botez, iar mai apoi, ca militar în termen, a cântat în fanfara militară din Sibiu, sub bagheta maestrului Dumitru Eremia.

Primul din stânga, în fanfara militară din Sibiu

Dirijorul cu o fanfară tânără, pe stadionul din Baia Mare

În mijlocul unei fanfare

Primul din stânga la 78 de ani

A lucrat ca forjor la Flotația Centrala până la vârsta pensionării.

ASOCIAȚIA CULTURALĂ „CANT'ART" TĂUȚII DE SUS

Înființată în 21 Ianuarie 2011

Sediul: Căminul Cultural din Tăuții de Sus, oraș Baia Sprie, jud. Maramureș

Scopul asociației este punerea în valoare și promovarea patrimoniului cultural al României prin muzica corală, instrumentală, dans, cânt și păstrarea și valorificarea tradițiilor, prin organizarea și susținerea de concerte și schimburi culturale – atât în țară, cât și în străinătate.

Fondatorii asociației sunt 23 de membri ai corului bisericii din localitate, inclusiv dirijorul, prof. Herbil Mircea. Președinta asociației și principalul ei animator, încă de la înființarea ei, este D-na Florentina Cerneștean, născută Rogojan.

Tradiția activității corale în Tăuții de Sus, localitate aparținătoare orașului Baia Sprie, are un secol de existență. Corul mixt, constituit pe 4 voci s-a format și s-a dezvoltat cu sprijinul bisericii unde, prin cântarea religioasă, s-a păstrat vie această tradiție moștenită din generație în generație.

Grupul coral, relativ tânăr, și-a manifestat dorința de promovare și readucere a artei corale în atenția publicului prin abordarea de lucrări care corespund spiritului și temperamentului formației, în funcție de capacitățile sale vocale.

Corala „Cant' Art” Tăuții de Sus dorește folosirea muzicii ca mijloc de îmbunătățire a nivelului de autocunoaștere, de comunicare și punerea în valoare a artei corale, prin participarea activă a membrilor coralei sub îndrumarea dirijorului Mircea Herbil (profesor de muzică).

Grupul coral este alcătuit din 30 de membri: dirijor, 9 soprane, 8 altiste, 6 tenori și 6 bași, vârsta medie a membrilor fiind de 35 ani (vârste cuprinse între 14-55 ani)

Repertoriul abordat este creat pentru a atrage un public cât mai larg și cuprinde lucrări din creația românească, abordând piese religioase, laice și prelucrări folclorice. Sinteza repertoriului cuprinde un total de peste 50 piese (religioase, colinde, prelucrări folclorice/laice).

Corala „Cant' Art” Tăuții de Sus își dorește să ofere membrilor săi:

- contactul cu publicul interesat de arta interpretării muzicale;
- șansa de a participa la manifestări de gen, de notorietate națională și de a intra în dialog cu alte coruri, culturi și lumi;
- posibilitatea de a dobândi abilități artistice, chiar dacă nu au beneficiat de instruire muzicală;
- un mediu cultural-artistic în care participarea la activitățile culturale să contribuie în egală măsură la performanță și destindere.

Dirijorul corului este d-l profesor Mircea Herbil – vicepreședinte al asociației și unul dintre fondatorii acesteia care, cu multă dăruire și pricepere, oferă coriștilor toate noțiunile muzicale necesare la repetițiile săptămânale organizate. Președinta asociației este d-na Florentina Cerneștean.

Acțiuni culturale ale corului

Deși activitatea grupului coral este la început de drum, amintim câteva din acțiunile la care a participat, deși doar în ianuarie 2011 s-a constituit ca asociație:

- numeroase evenimente cu caracter religios din județ (sfințiri și resfințiri de biserici);
- concerte de colinde;
- 15 august 2009- Sărbătoarea orașului Baia Sprie
- decembrie 2010 - Concert de colinde la Căminul pentru Persoane Vârstnice din Baia Sprie
- decembrie 2010 - Concert de colinde la Biserica Ortodoxă „Duminica Tuturor Sfinților” Tăuții de Sus
- aprilie 2011 - Concert Pascal la Biserica Ortodoxă „Duminica Tuturor Sfinților” Tăuții de Sus
- 15 august 2011 - Sărbătoarea orașului Baia Sprie – concert coral
- 1 octombrie 2011 - Concert Folcloric, dedicat Zilei pensionarului- Căminul de bătrâni Baia Sprie
- 11 decembrie 2011 - Concert colinde – Căminul cultural Dumbrăvița
- 18 decembrie 2011 - Festivalul „Obiceiuri de Crăciun” Baia Sprie – concert colinde
- 24 decembrie 2011 - Concert colinde Tăuții de Sus
- aprilie 2012 - Concert pascal- Biserica Ortodoxă „Duminica Tuturor Sfinților” Tăuții de Sus
- august 2012 - Concert coral Borșa
- 9 decembrie 2012 - Festival Coral Baia Mare
- 16 decembrie 2012 - Festival colinde Dumbrăvița
- 24 decembrie 2012 - Concert colinde Biserica Ortodoxa "Duminica Tuturor Sfinților" *Tăuții de Sus*

Prezentare preluată de pe www.cantart2011.webs.com

În localitatea Tăuții de Sus activitățile socio-culturale s-au redus în ultimii 30-35 de ani, până aproape la dispariție, ele mai fiind prezente doar în activitățile desfășurate în școală, cu elevii și în activitatea corală a Asociației Culturale „Cant' Art” Tăuții de Sus”

Aici, nu a mai avut loc niciun spectacol folcloric sau de teatru, nu a mai rulat vreun film, nu există o bibliotecă publică, ca pe vremuri, nu s-a mai organizat vreun bal, o discoteca sau întâlniri ale tinerilor (ca odinioară „joia tineretului”). Aici, nu există o formație de teatru sau una de dansuri. Aici nu este loc pentru întâlniri cetățenești sau pentru conferințe pe teme de larg interes; toate din lipsa unui spațiu adecvat. Căminul cultural, ca instituție importantă a satului, nu mai funcționează de mai bine de 35 de ani. Cauzele acestei situații sunt mai multe, între ele aș reaminti pe cele răspunzătoare în mod nemijlocit de această situație: dezinteresul autorității locale față de starea fizică a imobilului, nealocarea la timp, prin bugetul local a fondurilor pentru micile, apoi din ce în ce mai marile reparații, ajungându-se la necesitatea unor reparații capitale, pentru care erau necesare fonduri și mai mari, până când clădirea a ajuns o ruină care stă să se prăbușească.

În perioada cât la conducerea școlii (atenție! Nu la conducerea Căminului), a fost o profesoară din Tăuții, aceasta a făcut eforturi pentru a se repara, cât de cât, sala de spectacole. Cu această ocazie s-a reparat tencuiala, s-a zugrăvit, s-au refăcut sobele de teracotă și s-a realizat alimentarea lor cu gaz metan, s-a amenajat o improvizație pentru scenă, astfel ca elevii școlii gimnaziale să poată desfășura activități culturale

În comunitate se simte în ultima perioadă o deteriorare serioasă a relațiilor sociale, oamenii, dar mai ales tinerii care, după ce părăsesc băncile școlii, nu se mai întâlnesc (nu au suficiente motive să o facă), nu mai socializează, se înstrăinează mai ușor, relațiile se răcesc; toate astea au consecințe din ce în ce mai nesănătoase pentru societate. Cu cât situația actuală trenează, cu atât ea se agravează. A mai aștepta cel puțin 8-10 ani, poate chiar mai mult, este o opțiune inacceptabilă datorită consecințelor nedorite, cu atât mai mult cu cât revigorarea activităților socio-culturale se face cu greu și într-o perioadă de timp destul de lungă (din Studiul de fezabilitate pentru Centrul de Educație și Cultură Tăuții de Sus).

SCRIITORI, PICTORI

Dumitru Fănățeanu

Lansarea celor trei volume de poezii de debut ale lui Dumitru **Fănățeanu** a avut loc în 24 noiembrie 2009, într-o sală plină de scriitori și prieteni ai autorului. Deși debutul lui vine la o vârstă la care alți autori sunt deja consacrați, autorul având 65 de ani, ineditul situației vine din faptul că acesta a lansat trei volume deodată.

Săluc Horvath caracterizează poezia lui Dumitru Fănățeanu drept „**lirica unui adolescent mereu îndrăgostit**, care regretă că momentele frumoase au trecut în uitare”. „**Timpul din noi**”, „**Arhitectura de ploii**”, „**Arhimede și punctul secundeii**” sunt cele trei volume apărute la Editura clujeană Grinta, editura care s-a „lipit” în ultimii ani de Maramureș, după cum a spus Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene.

Povestea apariției celor trei volume se leagă de câștigarea marelui premiu în cadrul Festivalului „Armonii de primăvară”, desfășurat în luna mai a anului acesta în Vișeu-de-Sus. Premiul a constat în tipărirea volumului câștigător, „Timpul din noi”, urmat la puțin timp de tipărirea celorlalte două. Dumitru Fănățeanu a spus că: „Dumnezeu acum a hotărât. Acum m-a împins și a spus „du-te, că e timpul!”. El a mărturisit că aceste volume au fost scrise de mult, fiecare volum reprezentând vârsta la care poeziile au fost scrise. De asemenea, el a mai spus că are deja pregătite alte volume care așteaptă să intre la tipar.

Poetul băisprian Dumitru Fănățeanu, care se dovedește în ultimii ani a fi foarte prolific, publică o nouă carte de versuri: „Chipul destinului”, la Editura Enesis, Baia Mare, 2014. Iată ce notează scriitorul Vasile Dragomir în prefața intitulată „Văzutele și nevăzutele fețe ale iubirii”: „Poemele din «Chipul destinului» pot să stea foarte bine într-un volum universal de poezie a iubirii, deoarece sensibilitatea autorului reușește să sensibilizeze cititorul, să simtă universul mai aproape, veșnicia mai accesibilă și poezia ca pe un balsam al sufletului”. În vârstă de 70 de ani, Dumitru Fănățeanu a obținut mai multe premii pentru poezie, inclusiv Marele Premiu al Festivalului Național de Poezie „Armonii de primăvară” de la Vișeu de Sus (2009). Are în curs de apariție 17 volume de poezii, cugetări, reflecții, o carte despre cultură și civilizație (cu articole apărute în presă) și are în lucru un roman.

Gelu Chiuzbăian

Chiuzbăian Gelu, născut în 15 Iulie 1962, a absolvit clasele I-VIII la Școala Generală Tăuții de Sus, a urmat Liceul Electrotehnic clasele IX-X, apoi Școala Profesională și Cursurile serale la același liceu. Școala de Ofițeri MAI la București, după care Facultatea de Drept la Oradea și 2 masterate: la Cluj - Drept Penal și la Timisoara - Gestiunea Afacerilor. A publicat 2 volume de poezii: „Florile Credinței” publicată în 2012 și „Natură și Divin”, publicată în 2014.

Alex Ionuț Pop

Un tânăr carismatic înzestrat cu deosebite și variate abilități în diferite domenii ale lumii actuale. Familiarizat de timpuriu cu rețelele sociale: facebook, instagram, a derulat o activitate susținută în spațiul online cu mii de urmăritori. A început cu o pagină Facebook „Vorbește corect gramatical” (VCG), a urmat blogul cu același nume, care în anul 2018 i-a adus premiul Radar de Media pentru „Cel mai bun blog” și apoi pagina de Instagram, datorită căreia a reușit să adune o comunitate de peste 100.000 de urmăritori

Un concurs pe Facebook „Scrisoare gramaticală către Moș Craciun cu 574 concurenți, informații și suport în mediul online oferit elevilor de clasa a VIII-a, având în vedere o recapitulare amănunțită a materiei pentru Evaluarea Națională sunt alte activități folositoare tinerilor pentru completarea cunoștințelor acumulate în clasă, un ajutor benefic în pregătirea lor pentru primul test major ca școlari. Așa cum mărturisește ” nu sunt profesor de limba română, dar iubesc limba română, iar timpul meu liber se rezumă, pe lângă alte activități, la VCG! ” Această pasiune îi ocupă o bună parte din timpul liber. Legat de asta este și o altă preocupare, aceea de promovare intensă a cititului prin diverse campanii, concursuri și colaborări cu edituri importante de pe piața românească (Editura ALL, Editura Corint, Editura NICULESCU, Editura FOR YOU, Editura Herald, Editura Univers Enciclopedic). Urmărește toate aparițiile sub egida Academiei Române, ”încerc să nu omit nimic și să ofer informații cât mai concrete și corecte. Cu toții trebuie să conștientizăm că scrierea și vorbirea corectă trebuie să fie ceva normal, un om care îndeplinește aceste două condiții va avea multe de câștigat!” În acest sens o inițiativă inedită îi aduce aprecieri deosebite atât din partea presei, dar mai ales a tinerilor cititori și nu numai a lor ”Căsuța VCG”. O cutie cu vitrină amplasată la stradă în fața casei din Tăuții de Sus (Strada Pietrarului, Nr. 3), oferă doritorilor, de obicei spre împrumut diferite cărți de beletristică ademenind-ui spre citi, spre lectură

În mod aproape firesc a venit și prima carte având ca titlu numele proiectelor on line derulate anterior. Lansarea, o manifestare de ținută a atras un public numeros cu foarte mulți tineri a fost o confirmare a interesului publicului pentru preocupările autorului.

În pregătirea volumului 2, a cărui apariție este preconizată în prima jumătate a anului 2024., autorul și-a adunat gândurile, trăirile, experiența, în volumul „Să fim buni este tot ce ne-a mai rămas”

Autoportret

PICTORI

Alexandru Duma, născut în Tăuții de Sus, la 10 aug.1887, primul copil a lui Vasile Duma și Vilma Moștiș (ceilalți frați: Valeria, născută la 14 august 1891, Leonora, la 28 martie 1894 în Săcălășeni, Vasile, născut la 27 iulie 1899 și Dezideriu, născut la 28 februarie 1906).

Face primele clase primare la școala confesională greco-catolică din sat unde l-a avut ca dascăl pe învățătorul Petru Porumb.

Ca pictor, Alexandru Duma este un produs 100 % al Școlii de pictură băimărene, elev al clasei de aur a lui Holloși Șimon. L-au impus, printre alte calități

deosebite, talentul înnăscut de desenator. Criticii vremii îi prevedeau un viitor frumos ca grafician. A plecat pe front ca pictor corespondent al Curții imperiale de la Viena și a murit de tifos în anul 1916. Sora sa, Valeria, are însă o altă versiune asupra morții pictorului, care locuia, cu oarecare protecție din partea superiorilor săi, într-o anexă a spitalului de

lângă Fiume (aproape de Trieste). A avut neșansa să fie bombardat în una din ultimele zile ale războiului.

În custodia Muzeului de Artă Baia Mare se află două tablouri: "Moara" din Baia Mare (lucrare nesemnată, atribuită pictorului) și „Tânără tărcuță” (lucrare semnată). Alte 2 tablouri semnate se găsesc în proprietatea nepoților, Porumb din Cluj Napoca și un altul la D-na Buteanu Augusta din Baia Mare.

Tablourile realizate pe front aparțin statului austriac, în custodia căruia se află. Am rugat Muzeul de Artă și Centrul Artistic Baia Mare să facă demersuri pentru a obține, cel puțin fotografii după lucrările realizate în timpul războiului. Am trimis o solicitare atașatului militar și una consilierului cultural al Ambasadei României la Viena, în acest sens și ni s-a promis tot sprijinul.

Iată ce scrie Tersánszki Jené, scriitor maghiar născut la Baia Mare, în 1888, prieten apropiat, despre pictorul Alexandru Duma:

„Duma Sandor, pictor. Judecând obiectiv, rezultatele sale sunt de o importanță mai mică ca a lui Racsco. Pot să zic că din punct de vedere cantitativ, nu calitativ. Deși a fost mai în vârstă ca Racsco, a rămas în urmă din cauza studiilor școlare, temperamentul lor fiind foarte diferit.

A fost un om slab, fără voință, influențabil, prea puțin independent, puțin spiritual și avea concepții greoaie, un om singuratic.

Apoi, viața l-a obligat să se ocupe și cu altceva, dar a rămas tot timpul în apropierea pensulei, care a fost și țelul vieții sale.

A început cu experiențe în zona școlii de pictură din Baia Mare unde a participat la cursuri de studiu, a fost și în Munchen pentru o lună de iarnă unde, în loc să picteze sau să deseneze, a curățat zăpadă. Pe urmă a revenit în Baia Mare, a trăit într-un sat apropiat, alături de părinții săi. Apare și în zona Budapestei. Până la război a avut o viață sărăcăcioasă, plină de lipsuri. Război în care a fost pe baricade de la început și până la sfârșit (până în 1916). Pe frontul italian se îmbolnăvește de tifos, boală care i-a fost fatală. Este înmormântat în Krajna.

Și el a decedat chiar în perioada când talentul său se dezvolta tot mai tare. Cel mai mult a lucrat pe front unde din bunăvoința unui locotenent a amenajat un mic atelier pe frontul din Sveta Maria.

Nu prea știu unde s-au pierdut schițele și desenele sale de atunci. Probabil multe sunt la superiorii săi, la locotenentul-major Folker Jozsef. O pictură este la mine, după părerea mea este una reușită din perioada când era începător.

Era talentat și în arta decorativă și dacă mai trăia, cred că acest domeniu devenea adevărata sa valoare.

Acesta a fost Duma Șandor.

Dacă ar fi să dăm crezare spuselor scriitorului Tersánszki Jenó, când face portretul pictorului, n-am mai putea vorbi despre un artist plastic a cărui operă este, calitativ, peste a colegilor de generație, cum însuși el recunoaște. Născut și crescut la țară, Alexandru ia contact de mic copil cu greutățile vieții, maturizându-se mai mult decât colegii lui plini de exuberanță de la oraș. Din cauza asta părea, pentru ei, mai degrabă un tip retras.

Portretul făcut în câteva trăsături anoste este în contradicție totală cu restul textului scris de Tersánszki

Sursa: Tersánszki Jené, *Még néhány "Nagy-Balog"-ról*

Tânără țărăncă

Flori

Duma – Statică, 1911

Apus de soare pe dealurile Buda-Pestei

Iată impresiile D-nei profesoare Augusta Stan Buteanu, nepoată a pictorului, proprietara tabloului:

Pictura, moștenită din familie, a lui Alexandru Duma, „Apus de soare pe dealurile Buda-Pestei” (care ar putea purta și titlul „Arșița nopții la Buda-Pesta”) este structurată compozițional pe principiul fântânii cu cumpănă, al balanței sau cobiliței, în care forma sau obiectul cu greutate mai mare, respectiv clădirea din dreapta, coboară, este situată mai jos, supusă gravitației, pe când forma, obiectul cu greutate mai mică, respectiv copacul, este situat mai sus, cu atât mai mult cu cât „vegetalul”, după o altă lege a naturii, creșterea, înălțarea, se opune gravitației, ba, chiar o sfidează

În ciuda faptului că tabloul prezintă un moment al repausului, cu evidențe ale unor corpuri cvasi în însingurare, prin jocul sau sugestia unui dinamism neexteriorizat, ci încorporat în formă, el poate puncta dramatism (o prognoză cosmică), filozofie, fizică și acestea, cu atât mai mult cu cât luăm în calcul, culoarea roșie a cerului – forța cosmică.

Căldura, focul, arșița care nu vine sub aspectul amenințării unui fulger, ci prin învăpăierea cerului, prin întreaga cuprindere a lui, ca într-o suferință, la rândul-i răsfărânge suferință, o coboară asupra pământului.

În curând, se va lăsa noaptea, întunericul. Contemplarea acestui tablou nu îl așază pe privitor între jaloanele apolonicului, ci prin strania derulare a unor esențe într-o aparentă amorțire (aparență a staticului), conferă o agitație mocnită, o posibilă dramă, care-l trimite pe privitor înspre dionisiac.

Augusta Stan Buteanu

*Nepoată de vară primară: Ida Bene Cherecheș,
cu pictorul Alexandru Duma*

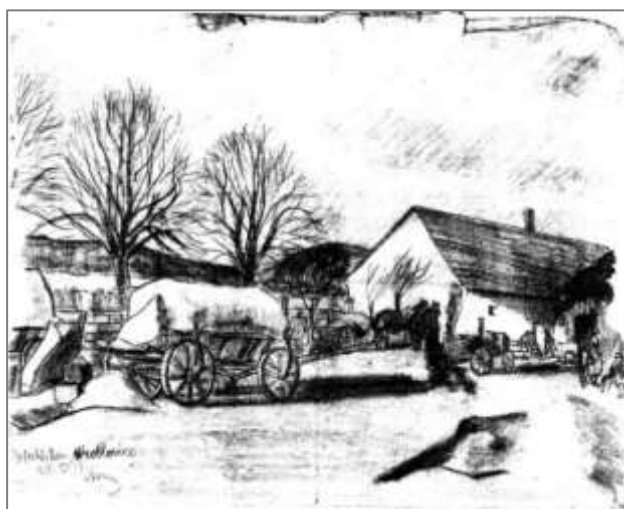
Se pare că tabloul acesta este „o temă de casă” a lui Alexandru Duma, la lecția despre impresionism, deoarece întâlnim și la alți colegi de generație acest exercițiu. Curentul artistic era, în acei ani, în vogă la Paris (Școala de la Barbizon), în Spania, în Anglia și Țările de Jos.

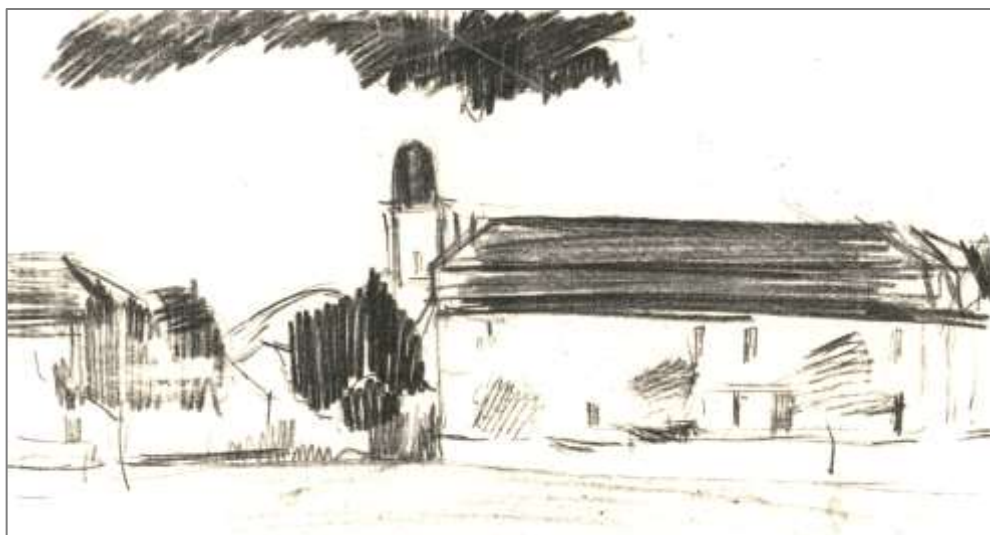

Moara din Baia Mare (lucrare atribuită)

După moartea pictorului, familia a primit cufărul cu efectele sale personale și un mare număr de schițe realizate pe front, pe care, după război, urma să le transpună în tablouri. Aceste schițe au ajuns, de curând, în colecția unui armean din Baia Mare, Ștefan Urmanczy, care intenționează să deschidă o expoziție omagială la 100 de ani de la moartea pictorului. Prin bunăvoința Dumnealui, reproducem aici câteva dintre ele

Și în timpul vieții, dar cu precădere apoi, lucrări ale pictorului tăuțean au fost prezente în mari expoziții naționale și internaționale, alături de nume mari ale picturii europene

Lăsând la o parte desenele de pe front, opera lui Duma (ne referim aici la tablouri), nu este una consistentă, cum bine sublinia și prietenul său, Jeno Terșansky, dar de certă valoare artistică, fapt ce se explică și prin viața scurtă a artistului.

Iată ce scrie D-na profesoară Augusta Buteanu, despre acest aspect:

„Pictorul Alexandru Duma (1887-1916) nu a trecut zadarnic prin porțile vieții și ale morții și această trecere a făcut-o cu pași ascensionali.

Câtă ascensiune ar mai fi putut urma după 29 de ani? Numai că la această vârstă nespuse de tânără pentru un artist, pentru un creator, viața i s-a frânt într-un accident absurd: Primul război mondial.

Două izvoare i-au fost apropiate: izvorul vieții, al nașterii și izvorul morții, dar în acest scurt răstimp de trăire a făcut, a lucrat, a creat atât de mult: a pictat și a desenat în împrejurări tensionate (mă refer la desene). Cu toate acestea, el nu este suficient de bine cunoscut și mai mult, există pericolul ca el să fie catalogat ca o personalitate mai puțin proeminentă sau mai puțin semnificativă.

Pornind de la dictonul „Ars longa, vita brevis”, voi aduce în lumină datele care să-i releve valoarea. Excluzând faptul că gena familiei (deși de o mare importanță) i-a înzestrat pe cei din familia Duma cu longevitate (sunt pe puțin cinci membri de rudenie - gradul I, care au trăit peste 90 de ani); coeficient de inteligență (oameni atât de bine realizați); persoane circumscrise sensului afirmativ al vieții (mereu zâmbitori și bucuroși de munca lor), avem în față niște lucrări retrovizoare, documentare (și) care ne întorc la întrebarea firească: „câte ar mai fi putut realiza Alexandru Duma cu această zestre nativă? Rămâne, totuși, a ne ocupa de moștenirea sa: opera lăsată.

Desenul

Desenul său nu este doar unul reproductiv: imagini de pe front. Desenele sale comunică sentimente, viața interioară a soldaților (care au un ecou și în cei care le receptează). Ele ascund un sens etic. Descifrăm aici momentul intenționalității. Descoperă realitatea și chiar intensifică realitatea, exprimă atmosfera lucrurilor și a situațiilor. Aici, artistul devine un mărturisitor: „Măsura perfecțiunii artei este gradul de intensificare și iluminare”.

Desenele lui Alexandru Duma intensifică activitatea spiritului. Arta, desenele sale sunt constructive. Ce mai este de observat la desenele lui Alexandru Duma:

spontaneitatea, desenul sigur, curat, contur sigur, linie fermă, continuă, caligrafie, chintesență.

Pictura

Puține sunt picturile despre care să avem mai multe informații. Cele rămase în familie sunt lucrate în maniere diferite, despre care s-ar putea mai bine pronunța criticii de artă. Cele care au fost în zestre unor instituții (Primăria Clujului) și-au pierdut urma după cel de-al doilea război mondial.

Există un tablou (pe lângă altele) rămas în familia Porumb, în tonuri de albastru, ceea ce ar putea sugera „perioada albastră” în pictura lui Picasso. Cine știe, dacă într-o viață tot atât de lungă ca a lui Picasso, nu ar fi existat și la Alexandru Duma „perioada albastră”; „perioada roz” sau o altă (alte) perioadă.

Cât privește tabloul rămas la bunica mea, vară primară cu pictorul, am scris mai înainte un comentariu, care poate fi amplificat.

Din cele spuse până acum am avea de subliniat și câteva trăsături de caracter ale pictorului, care vor rotunji personalitatea sa, în beneficiul artei promovate: munca, disciplina, sacrificiul, generozitatea.

Augusta Stan Buteanu

*Nepoată de vară primară: Ida Bene Cherecheș,
cu pictorul Alexandru Duma*

Marinela Cherecheș Călușeru

S-a născut în 12 ianuarie 1954, Tăuții de Sus, Maramureș, România.

Studii: Institutul Politehnic Cluj-Napoca, TCM, promoția 1978; Masterat în Drept Comunitar-Facultatea de Științe Juridice-Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, promoția 2008; Școala de Artă „Liviu Borlan”, Baia Mare, promoția 1997; Studii particulare de artă cu: Dudás Gyula; Willi Wilmosz (Hu), Mihai Olos; Vasile Mureșan; Autodidact în multe domenii: Design; Arta fotografică; Gemmail; Mozaicul artistic; Arta digitală; web design. Mai nou în bijuterii din ceramică, polymer clay, pietre semi-prețioase... ce-i drept am luat și câteva ore.

Profesii: inginer; profesor; artist plastic; blogger; consilier în administrația publică, liber profesionist.

Membră a: Asociației Artiștilor Plastici Maramureș din 1995; a Asociației Române de Ex LImemMMBRIS – Cercul Baia Mare din 1997; Asociația Artiștilor Plastici Mureș din 2011; Uniunii Artiștilor Plastici din februarie 2013

Activitatea artistică

Debut:1994.

Expoziții personale în țară: Sighetul Marmației 1998; Baia Mare: Muzeul de Mineralogie; Prefectura Maramureș 2000; Casa „Iancu de Hunedoara” a Muzeului Județean 2001; Muzeul Satului 2002; Centrul de Afaceri Millennium I 2005; Primăria Baia Mare 2006; Artă Fractală, Galeria Millennium II 2010; Majoritatea expozițiilor cu Galerii virtuale pe pagina Primăriei Baia Mare: www.baiamarecity.ro; Târgul Internațional de Turism (TIB), București 2001; Cluj-Napoca, City Center 2010; Satu Mare, Restaurantul *Select* 2010, Seini, Târgul de cadouri, dec. 2012.

Expoziții personale în străinătate: Szolnok 1998, Ungaria; Marchet (Lile) 2003; Lourdes 2005, Franța; Strâmtura 2008, Ucraina; Leptokaria 2011, Grecia.

Expoziții colective în țară: Baia Mare: Expozițiile Școlii de Artă 1994, 1995, 1996, 1997; Din 1995, participări la Saloanele de Primăvară, Vară, Toamnă și Iarnă ale Asociației Artiștilor Plastici Maramureș și ale Asociației Artiștilor Plastici Mureș în Târgu Mureș din 2010; Casa de Cultură, de Ziua Națională a României, 1999; Sighetul Marmației 1998- 2000 în Saloanele de Primăvară, Toamnă și Iarnă, Târgu Mureș 2011, 2012, Râciu 2012

Expoziții naționale: Pitești: Expoziția Școlilor de Artă din România, obținând premii și mențiuni 1995, 1996, 1997; Brașov, ARO Hotel, în cadrul EUROGATES 1997; Palatul Parlamentului; TIB București; 1999; 2009; Etno-Rustica București 25-28 oct. 2012, TTB 15-18 noiembrie 2012; 2013: „Aducem culoare țării”: 15-25 martie, Sighișoara - Galeria de Artă Contemporană Turnul Fierarilor; 19 aprilie - 10 mai, Târgu Mureș, Centrul Cultural „Mihai Eminescu”; 15-25 mai, Zalău - Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, 6-16 iunie, Satu-Mare, Muzeul Județean, Baia Mare, 27 iunie - 7 iulie 2013, Muzeul de Mineralogie, Aeroportul Internațional Baia Mare; Sighetu Marmației, 13-23 iulie 2013, Muzeul Maramureșului, Alba Iulia, 25 iulie-3 august, 2013, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia; Craiova, 6-16 august, Casa de Cultură „Traian Demetrescu”, Filiaș 21-31 august 2013, Cluj Napoca, 15-25 octombrie, Turnul Croitorilor, Casa de Cultură; Jud. Maramureș-Borșa 11 august 2013, Hotel Mia, Seini, Casa de Cultură - 25 mai, Târgu Mureș - Baza de agrement *Weekend*; 13 iulie 2013; 22 august; 28 august 2013-Seini, Galeria de Artă a Casei Orașenești de Cultură; jud Craiova-Băilești - Casa de cultură „Amza Pellea”, 3-13 septembrie 2013.

Expoziții de grup în țară: Deschiderea Centrului de Informare pentru Turism; EUROGATES, Hotel Mara, 1997; Prefectura Maramureș: 1998 (4 expozații); Expoziția Taberei de pictură Slătioara 1999; 4*Style, Sărbătoarea Castanelor 2007, 2008; 2012; Baia Sprie; 1999 Mitropolia Slătioara, jud Suceava; București, World Trade Center – 1997, 1998, 1999; Casa Americii Latine – 1998; Moisei, Călătorie în timp – 2012, Mărțișor - Biblioteca județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, 2013; Muzeul de Etnografie Maramureș 1-30 martie; Muzeul de Mineralogie Baia Mare, 9 mai-24 iunie 2013; 2013; Rohia - 25.02.2013, Ed. II-Mănăstirea Sf. Ana – Lăcaș de spiritualitate, Maramureș; 9 mai - 24 iunie 2013 – „Memoria Clipei”, Muzeul de Mineralogie Baia Mare. Salonul de Toamnă AAPMM, 2 septembrie-10 septembrie 2013.

Expoziții de grup în străinătate: Italia, Festivalul de la Teramo 1996, 1997; Ungaria: Casa de Cultură Arany Janos; Festivalul Internațional al Vinului 1998, Nagykoros; Budapesta, 2011; Canada, Montreal (3 expozații) Galerie particulară și virtuală, 2002.

Expoziții colective în străinătate

„Peisaje târgmureșene” – Budapesta, Centrul Cultural Godor, noiembrie 2011

„Please touch” 16-21 aprilie, Sanremo, Italia în cadrul Festivalului mondial de creativitate în școli

Tabere de creație

În țară: Jud. Maramureș: Vișeu de Sus, 1996; Târgu Lăpuș 1997; Dragomirești 2001; Cavnic 2003; Sighetu Marmației: 2004, 2006, 2007, 2008, 2011; 2012; Firiza, 2010; Jud. Suceava: Slătioara 1999; Jud. Mureș: Sovata; Sighișoara 2010; Târgu Mureș 2010; 2011; 2012, Râciu 2012, 2013, Târgu Mureș - Baza de agrement *Weekend*; Județul Maramureș: Borșa, Ed I a Taberei de pictură „Mirajul Culorilor” - 8-12 august 2013; Maramureș-Seini - 22-30 august, ed I jud. Cluj: Râșca, ed a IX-a - 30 august-7 septembrie 2013

În străinătate: 2010, 2011 Leptokaria, Grecia.

Lucrări în colecții particulare: Anglia, Australia, Belgia, Canada, China, Franța, Germania, Grecia, Japonia, România, Suedia, Ungaria, U.S.A.

Lucrări în colecții de stat: România: Muzeul Județean Maramureș și Muzeul Satului; Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Maramureș; Primăria Târgu Mureș, Râciu, Borșa; Vatican.

Tehnici folosite: grafică, acuarelă, pictură, vitraliu, artă decorativă, artă digitală, fotografie, handmade.

La lucru, în atelier

Florile recunoștinței

Nașterea

Artă fractală. Aphophysis

Sanctuarul din Lourdes. Pictură pe sticlă

Floarea din fereastră. Tehnică mixtă

Baia Mare

*Ruguțul Domnesc.
Vitrăliu suprapunere de planuri*

Marinela Cherecheș Călușeru

Jenica Florica Chiuzbăian Chereji

S-a născut pe 8 februarie 1962 în Tăuții de Sus, fiica lui Ionel și Livia Chiuzbăian. A urmat cursurile Școlii generale în satul natal și pe cele ale Liceului de Arhitectură și Sistemizare din Satu Mare. Cunoscută în lumea artistică sătmăreană ca „pictorița florilor”, pentru că tema predilectă a mării majorității a tablourilor sale sunt florile, probabil și datorită faptului că, la naștere, ursitoarele i-au predestinat numele de Florica.

Debutază târziu, aproape de 50 de ani, dar talentul și sensibilitatea artistică o impun rapid, pe simezele sătmărene. Trei expoziții personale, în 2011, 2013, și 2015, confirmă talentul viguros al artistei.

Din presa sătmăreană:

*Expoziția Jenicăi Chereji Chiuzbăian s-a bucurat de un succes deosebit
23 aprilie 2013*

Marți, 23 aprilie 2013, la sediul Centrului de Creație din Satu Mare a avut loc vernisajul expoziției de pictură Jenica Chereji Chiuzbăian.

Manifestarea a fost organizată de Consiliul Județean Satu Mare, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale și Asociația Culturală Sătmărenii.

În deschidere a vorbit directorul instituției-gazdă, Felician Pop, care a subliniat faptul că ne aflăm în fața unui fenomen artistic rar întâlnit și anume, acela al unei artiste care și-a descoperit târziu vocația, numai dacă ne gândim la faptul că prima ei expoziție a avut loc în anul 2011 și iată-ne acum, la cea de a doua.

Motivele florale domină peisajul componistic, iar paleta cromatică este extrem de expresivă.

Artista Mihaela Pastor, șefa secției de arte vizuale a Asociației Culturale Sătmărenii, a prezentat câteva date definitorii referitoare la artista vernisată.

Momentele artistice au fost susținute de folkiștii George Negrea și Abel Varga și recitatorii Mark Voinescu și Diana Ziman, toți patru proaspăt laureați cu titlul de „Tânăr Artist Sătmărean”.

În fața numeroasei asistențe Jenica Chereji Chiuzbăian a mulțumit tuturor celor care au ținut să fie alături de dânsa la acest emoționant eveniment.

(Sursa: PortalSM.ro)

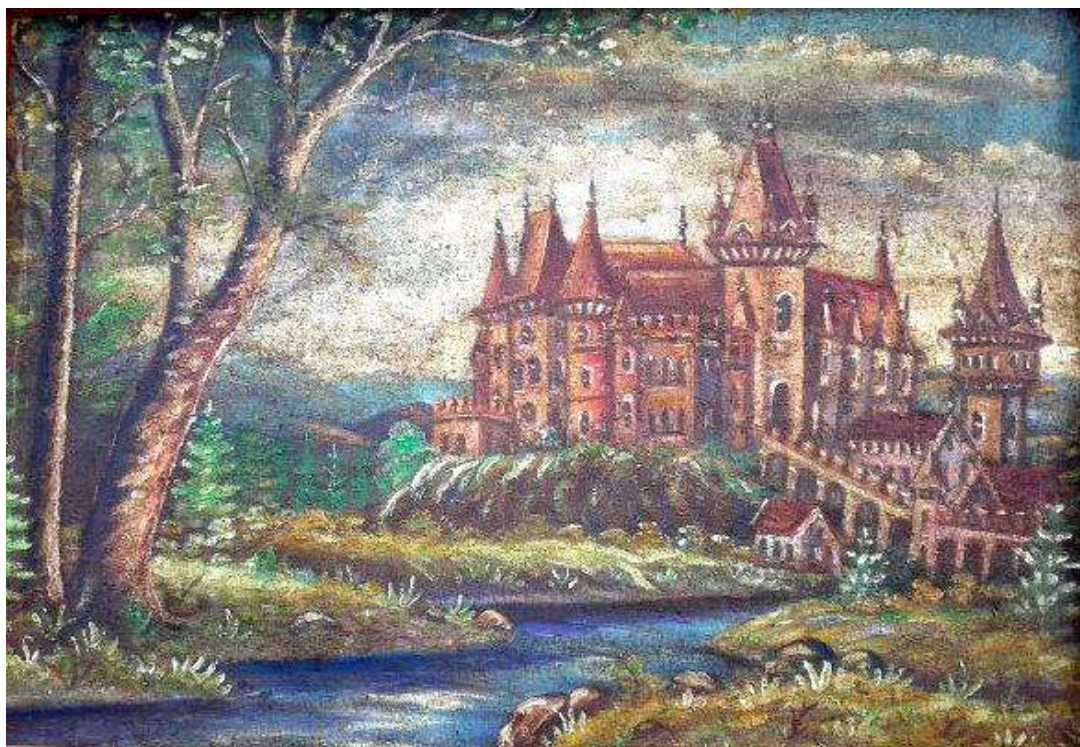

Ilie Lar

16 iulie 1924-27 decembrie 2012, Tăuții de Sus. Pictor naiv, cu puțină școală și fără o pregătire artistică, dar înzestrat cu un talent înnăscut, remarcabil. Realiza în special reproduceri, de preferință peisaje, foarte rar portrete. Are multe lucrări pe pânză, dar și multe picturi murale. A realizat și pictură bisericească, icoane –mai corect spus– cele mai multe în Țara Oașului, de aceea mai-marii Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmărulei îi spuneau *zugrav iconar*

Două tablouri în ulei, pe pânză, ale lui Ilie Lar

MONUMENTE

Monumente ale naturii

Ghistinișul din Tăuții de Sus este așternut la poalele versantului sudic al munților Igniș și face parte integrantă din **Rezervația naturală Arboretele de castan comestibil Baia Mare, Maramureș**, ce se află situată în nordul localităților Tăuții Magherăuș, Baia Mare și Tăuții de Sus și are suprafață de 500 ha, din care cca 30-35%, pe teritoriul satului nostru.

Aici, pe văile Borcutului și Firizei se află cantonate arborete pure sau în amestec de castan comestibil (*Castanea vesca* sau *Castanea sativa*), una dintre frumusețile naturale ale Maramureșului, de o deosebită importanță peisagistică și chiar economică. Să vedem care este vegetația specifică acestei zone împădurite cu arbori din specia castanului comestibil (*Castanea sativa*), în asocierie cu stejar (*Quercus robur*), paltin de munte (*Acer pseudoplatanus*), tei argintiu (*Tilia tomentosa*), cireș sălbatic (*Cerasus avium*), alun (*Corylus avellana*), păducel (*Crataegus*), afin vânăt (*Vaccinium uliginosum*), iarba-neagră (*Calluna vulgaris*), mușchi-de-turbă (*Polytricum*) etc.

Arboretele pure de castan comestibil și dulce, mai rar în amestec cu fag și gorun, crește în condițiile unui climat continental moderat, cu vânturi calde din vest, cu precipitații de 800-1.000 mm, pe soluri brune acide de pădure, formate pe roci de natură eruptivă. Existența acestui arbore în jurul orașului Baia Mare este amintită, pentru prima oară, într-un document din 1642, iar într-o hartă din 1892 se vede că arboretele ocupa suprafețe mult mai întinse. În prezent, la noi, castanul comestibil este considerat o specie naturală. În general, aici, unele arborete au vârsta de peste 150 de ani și dimensiuni considerabile (22 m înălțime și 60 cm diametru). De obicei, în arboretele bătrâne întâlnim frecvent

exemplare de peste 70 de ani, ceea ce conferă pădurii un aspect virgin, având mai multe etaje de vegetație.

Cel mai decorativ și valoros arboret de castan este cel de pe dealul Murgăul Mare, care străjuiește Valea Roșie. Pe versantul drept al văii, având o expoziție sudică, la o altitudine de 300-500 m, o suprafață de 51 ha, constituie zona științifică a rezervației (creată în 1970), unde se întreprind și cercetări privind ecologia și cultura acestui valoros arboret. Atenția deosebită acordată castanului dulce este justificată de condițiile propice pentru creșterea și dezvoltarea sa, de lemnul valoros și fructele acestuia (din care se prepară deliciosul pireu de castane), precum și de aspectul plăcut al pădurii. Deoarece arboretele respective sunt situate în apropierea unui oraș mare, fiind destinate pentru odihnă și recreere, acestea au fost înnobilate cu specii ca molidul, duglasul, bradul de Caucaz, pinul, laricele, tuia etc., mărindu-se efectul peisagistico-decorativ al regiunii. Aria protejată, „arboretul de castan comestibil din zona Baia Mare”, a fost creată în 1962, fiind ocrotită prin lege, fiind cea dintâi și cea mai mare arie protejată de acest tip din țară. Cele mai potrivite momente și perioade pentru vizitarea acestei rezervații sunt lunile iunie și octombrie, luni care corespund cu perioadele de înflorire și coacere a fructelor. În ceea ce privește originea castanului, unii cercetători susțin că acesta a fost adus în zona Maramureșului de călugării greci sau coloniștii romani. Prezența lui este atestată documentar, încă din secolul al XIV-lea, iar frunza castanului este prezentă în stema orașului Baia Mare.

Frunza verde de castan

Frunză de castan din rezervația fosiliferă Chiuzbaia

Noi credem însă că adevărul este cu totul altul. În rezervația fosiliferă de la Chiuzbaia s-au găsit, printre frunzele altor specii care cresc și astăzi în această zonă, și frunze de castan, resturi fosilifere atribuite perioadei geologice a pliocenului.

Din punct de vedere sistematic, castanul face parte din familia *Fagaceae*. Specia indigenă este cunoscută și sub numele de „castan bun”, „castan dulce” sau „nobil”, iar în zonă – „aghistin” sau „ghistin”. Fructul său este o achena și se recoltează la sfârșitul lunii septembrie, început de octombrie (vezi mai multe despre fructele castanului comestibil -

castane comestibile). În luna octombrie a fiecărui an, la Baia Mare, culesul castanelor prilejuiește o frumoasă manifestare populară, cunoscută sub numele de „Sărbătoarea castanelor”, mai nou – „Festivalul castanelor”.

Castanul-monument al naturii de pe dealul Bodăoaia

Dealul Bodoaiei, la nord de localitatea Tăuții de Sus, la o depărtare de 1,5 km de drumul ce duce spre Baia Sprie. În vîrstă de peste 500 de ani, el este cunoscut ca cel mai bătrîn castan comestibil de pe teritoriul patriei noastre.

Castanul din Tăuții de Sus are o ținută viguroasă, o înălțime de 25 m, diametru de 2,65 m și fructifică în fiecare an, dînd o recoltă de cîteva sute de kg de castane.

Castanul Monument al naturii 1974

Fotografiile și nota sunt de acum 40 de ani din 1974. El este pomenit de istoricul C. C. Giurăscu în cartea sa „Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi”, dar și de mai mulți autori băimăreni: Ioan Nădișan, Dorel Cherecheș, Maftai Leșeanu. Din păcate, răpus de boală și de poluare, în 2010 arăta cu totul altfel.

Monumente antropice

Biserica romano-catolică „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, monument istoric, este cea mai veche biserică din Episcopia romano-catolică de Satu Mare. Acest lăcaș de cult a fost construit în diferite etape succesive, amplasamentul său constituind în evul mediu nucleul central al localității. Partea estică a navei și altarul au fost construite la începutul secolului al XV-lea, în a doua jumătate a aceluiași secol a fost realizată extinderea navei cu aproximativ 5,5 metri pe direcția vestică. Sacristia a fost construită în secolul al XVIII-lea. Clădirea bisericii este formată dintr-o navă de plan dreptunghiular, un altar cu închidere poligonală, trei laturi ale unui octogon și o sacristie realizată ulterior, alipită laturii nordice a altarului. Tavanul, după prăbușirea bolții, este realizat din grinzi de lemn și scânduri. Fațada sudică a navei este penetrată de trei ferestre gotice realizate din piatră, iar cea dinspre vest de una. De-a lungul timpului, a slujit drept lăcaș de cult mai multor confesiuni: calvinilor, care se pare au construit-o, călugărilor minoriți, protestanților și în prezent romano-catolicilor. Biserica a fost înconjurată de un zid din piatră, din care se păstrează câteva fragmente și care ar trebui refăcut în forma lui originală. Amvonul a fost cioplit dintr-o singură piatră, în anul 1630. Altarul principal a fost alcătuit între anii 1690-1700, în stil baroc, cu icoane pictate în ulei. Pe altar este sculptat din lemn capul Sfântului Ioan Botezătorul, ca un simbol al hramului acestei biserici.

Biserica greco-catolică „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, monument istoric și de arhitectură bisericească, una din cele mai vechi biserici românești de zid din nordul Ardealului. La construirea acestei biserici a arătat multă stăruință și episcopul de Muncaci, Andrei Bacinsky, care a purtat o intensă corespondență, pentru vremea aceea, cu protopopul greco-catolic de Baia Mare, Andrei Fage. De altfel, pe el l-a și delegat episcopul să participe, din partea lui, la sfințirea noii biserici.

Ea se află amplasată în mijlocul satului, lângă șoseaua Baia Mare-Sighetu Marmăției, înconjurată de un gard din zid de piatră, acoperit cu șindrilă, care are spre șosea, o poartă boltită. Gardul s-a făcut în anul 1806, din piatra rezultată în urma prăbușirii turnului bisericii romano-catolice, care s-a produs în jurul anului 1800.

Biserica are forma de navă, cu axa est-vest, absida semicirculară și tavanul în formă de boltă semicilindrică, intersectată transversal de golurile ferestrelor cu arcadă, câte trei pe fiecare latură, dintre care spre nord, două oarbe și una rotundă în absidă.

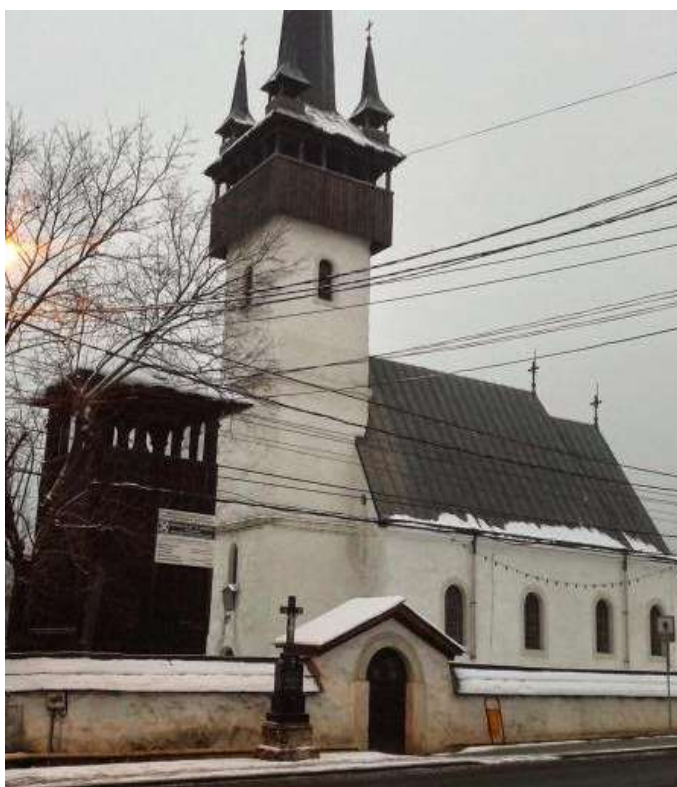
La construirea bisericii, pe turla înaltă de 38 de metri a fost așezată o cruce din fier, înaltă de 2,5 m, care avea, în partea inferioară o semilună, iar la îmbinarea cu vârful coifului, o sferă din tablă, în care s-au păstrat hrisoave de la construirea bisericii.

Pe frontispiciul turnului, deasupra porții de intrare în biserică, este așezată o pisanie, scrisă cu litere slavone, pe o placă de piatră șlefuită. În tălmăcirea lui Dariu Pop, în cartea sa din 1936 „*Mărturii Strămoșești*”, inscripția spune că: **„Această biserică, pe cheltuiala cu ajutorul și puterea Românilor din Tăuții de Sus, s-a ridicat ca să le fie casă de rugăciune. Anul Domnului 1773”**

Aceasta fiind una din cele mai frumoase biserici din piatră, cu mare vechime și arhitectură excepțională a fost înscrisă în lista monumentelor istorice în anul 1971.

După reforma bisericească din 1948, biserica și credincioșii ei au devenit peste noapte ortodocși. În anul 2015, după un lung și costisitor proces în instanță, biserica veche a fost retrocedată credincioșilor greco-catolici.

Biserica ortodoxă „Duminica Tuturor Sfinților”

Biserica ortodoxă nouă, a cărei piatră de temelie a fost sfințită de către I.P.S. Arhiepiscop Justinian în data de 12 august 1990, paroh fiind preotul vicar Dr. VASILE AUGUSTIN, este o construcție monumentală, în stilul neobizantin ortodox românesc, realizată din beton armat și ziduri de cărămidă. Nava bisericii, în formă de cruce greacă alungită, orientată pe direcția nord-sud, se termină cu o absidă dreptunghiulară și are tavanul sub formă de boltă semicilindrică.

Deasupra naosului, în zona de intersecție a brațelor crucii, o cupolă hemisferică, ridicată pe un tambur cu ferestre alungite, simbolizează bolta cerească.

Spre nord, pronaosul se termină cu o tindă (un pridvor) generoasă deasupra căreia se înalță turnul-clopotniță, încadrat de două turnulețe.

Este o construcție monumentală prin prisma proporțiilor arhitecturale, dar mai ales prin grandoarea edificiului, pregătit să dăinuie peste secole.

Troița Eroilor Neamului

Realizată din lemn de stejar în anul 1946, prin grija organizației locale a Partidului Național Țărănesc, a fost amplasată inițial mai sus de biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel și mutată mai târziu pe câmpușul din fața bisericii. Când s-a construit noua casă parohială, a fost mutată, total neinspirat, în curtea bisericii, ascunsă de ochii trecătorilor.

„În amintirea eroilor căzuți în războiul 1914-1918, 1940-1945, s-a construit această troiță, de organizația PNȚ din comuna Tăuții de Sus. 1946 EROII NEAMULUI”.

O minte bolnavă și o mână profanatoare au scrijelit în lemnul crucii, pentru a șterge inițialele organizației care a avut inițiativa și a adus ofrandă această troiță eroilor tăuțeni.

S-ar cuveni ca, la 70 de ani de la realizarea ei, să fie așezată într-un loc vizibil, amenajat și îngrijit corespunzător. Pe soclul monumentului să fie așezată o placă din marmură, pe care să fie înscrise numele tuturor eroilor neamului din sat.

În altarul bisericii ortodoxe se păstrează, ca o icoană, numele eroilor tăuțeni morți în primul război mondial 1914-1918, scrise de învățătorul Ioan Porumb. Mai târziu au fost adăugate, neglijent, pe o bucățică de hârtie, numai prenumele eroilor căzuți în războiul din 1940-1945.

Crucea din marmură neagră din fața bisericii Sf. Apostoli Petru și Pavel

În 2018, Anul Centenarului Marii Uniri, la inițiativa Asociației "Grupul de inițiativă băispreană" și prin milostivirea binefăcătorului Andrei Călin Tuns, a fost dezvelit Monumentul "Troița Eroilor tăuțâni", operă a meșterului Sabin Bumb

Tăuții de Sus

Troița de lemn - Monument închinat Eroilor din cele Două Războaie Mondiale

Datare: 2018

Amplasare: în curtea Bisericii ortodoxe „Duminica Tuturor Sfinților”

Pe placa din partea dreaptă a monumentului, se află înscrise numele de eroi, unele incomplete:

ACTIVITATEA SPORTIVĂ ȘI DE AGREMENT

Mărturii scrise despre mișcarea sportivă din sat nu s-au găsit, dar cercetând în memoria bătrânilor din sat, aflăm multe lucruri deosebit de interesante despre jocuri cu un pronunțat caracter sportiv și despre mișcarea în aer liber, în general.

„Tri și spânza” sau „tri și fuga”, un joc sportiv arhaic, a cărui vechime se pierde în negura vremilor, s-a practicat și în Tăuții de Sus. Se juca numai primăvara, până la Sângiorz, într-un loc numit „după tiertiuri” de la marginea de nord a satului, puțin mai în jos de biserică. Duminica și în sărbători, tinerii, fete și feciori, se adunau în acest loc. Nu exista un regulament riguros, scris, ci o înțelegere între participanți. Spre exemplu, jucătorii se alegeau, după metoda măsurării cu pumnul, pe o bătă folosită în timpul jocului la bătaie, în două echipe egale, numărul jucătorilor nefiind deosebit de important. Nici terenul nu era marcat, era însemnat doar locul de bătaie și cel de țintă. Prin tragere la sorți, echipele începeau jocul, una la bătaie, cealaltă la prins. Un jucător din echipa de prins avea postul în zona însemnată pentru bătaie, și avea rolul de servant pentru echipa aflată la bătaie. El sălta, cam la 50-70 cm, o minge din cauciuc plin, puțin mai mare decât una de tenis de câmp, pentru ca jucătorul de la bătaie să o poată lovi (lovitura o întâlnim astăzi la jocul de oină). Fiecare jucător de la bătaie avea dreptul la 3 lovituri, după care trebuia să parcurgă, în fugă, distanța până la țintă și înapoi. Dacă ultima lui lovitură era ratată ori nu era destul de lungă, astfel ca timpul de recuperare a mingii de către cei de la prins să permită parcurgerea distanței până la țintă, eventual și înapoi, putea să aștepte o lovitură reușită a unui coechipier ce urma la bătaie. Dacă un jucător de la bătaie era lovit cu mingea pe parcursul dintre locul de bătaie și țintă, indiferent în care sens, echipele își schimbau rolurile. La fel se întâmpla și în cazul în care, urmare a unei lovituri, mingea era prinsă în aer fără a fi atins pământul. Jocul se încheie cu acordul celor două echipe.

Acesta este jocul sportiv arhaic, românesc, precursor al jocului de oină de la noi și a baseball-ului american. El a fost dus dincolo de ocean de emigranții ardeleni în sec. al XVIII-lea.

Un alt joc de echipă, asemănător era „una și fuga”. Bătrânii din sat povestesc și de alte jocuri cu minge, practicate mai demult, precum „orașul” și „patru-n ciocote”, dar nu pot descrie cum se desfășura jocul.

Dintre sporturile individuale, cel mai adesea vine în discuție trânta. De regulă, se apela, la acest fel de întrecere pentru a tranșa o dispută, într-un grup de prieteni și întotdeauna celui mai puternic i se recunoștea dreptatea

Pe la mijlocul sec. al XX-lea, mișcarea sportivă neorganizată se animă. În curtea Căminului cultural apare un teren de volei și o popicărie cu pista din pământ bătătorit, solicitate intens duminica după-masă, când condițiile atmosferice permiteau.

Duminica și în sărbătorile de peste săptămână, când nu era post, în sat, tizășii făceau joc. În funcție de starea vremii, se făcea joc la șură, la Ruza Moroșanului, la lelea Hermina, iar în zilele cu soare – în curțile cu iarbă și fără denivelări, cum era la Grigore Sereleu. Acestea sunt printre ultimele locuri care au găzduit astfel de manifestări. Jocul, dansul popular în aer liber este, prin el însuși, o excelentă mișcare fizică, care solicită și

antrenează atât corpul, cât și simțurile. Dansul dezvoltă abilitățile de mișcare, de echilibru și orientare, de reacție și anticipare, de ritm și eleganță. Putem aprecia, fără să greșim defel că dansul este un sport pe muzică, precum gimnastica artistică, patinajul artistic, chiar unele probe din gimnastica feminină.

Dar la joc, fie la șură, fie la curte, nu numai dansul era atracția manifestării. Jocuri distractive care înveseleau atmosfera și sporeau atracția spectatorilor (babele din sat, mamele care-și însoțeau fetele mai tinerele la joc, copiii), se intercalau între reprizele de dans, pentru ca ceterașii să-și mai tragă răsuflarea, precum „lupul și oaia”, „de-a ascunsu”.

În anul 1960, Asociația sportivă *Avântul* a Secției de Industrializare a Lemnului din localitate avea o echipă de fotbal alcătuită din tineri muncitori care juca în campionatul orășenesc Baia Mare. 10 ani mai târziu, un grup de tineri inimoși amenajează, cu forțe proprii, un teren de fotbal, pe câmp (pășune), în apropierea fostei gări CFR și înființează o echipă de fotbal, care se înscrie în competiții: Cupa României și Campionatul orășenesc Baia Mare. Peste un an, după un debut competițional promițător, la inițiativa lui Pap Loy, președintele asociației sportive a SIL Tăuții de Sus, echipa este preluată de *Avântul*. Un an mai târziu, promovează în Campionatul județean, clasându-se în fiecare an pe locurile 4-5 și jucând rolul de arbitru, (prin jocul rezultatelor de pe teren propriu), între pretendentele la promovare.

În echipă jucau: muncitori de la SIL (Ambrozie Mureșan, Mesaros, Lazăr Pety), câțiva băieți din Ferneziu (Părăvan Mihai, Florian, Plathka Iosif), dar și mulți tăuțeni, precum Nelu Augustin, Petru Pavel, Pop Aurel, Fier Ariton, Chincea Grigore, Mureșan Iosif, Pop Gherasim, Vekony Gyuri,

În anul 1976, odată cu extinderea iazului de decantare al Centralei minelor, terenul de fotbal este dezafectat, fără a fi amenajat altul în loc și drept urmare, echipa se desființează. După mai bine de 30 de ani, un tânăr întreprinzător, tăuțean prin căsătorie, Bumb Sabin, reînființează echipa de fotbal *Avântul*, asumându-și, atât rolul de patron sponsor, cât și pe cel de conducător și de antrenor.

Timp de câțiva ani, cât l-a ținut punga, a încercat să readucă Tăuții printre echipele din fotbalul local, însă nimeni nu i-a venit în ajutor. Fără teren propriu, jucând meciurile de acasă fie la Satu Nou de Sus, fie la Ferneziu și o vreme la Baia Sprie, plătind din buzunarul propriu baremul arbitrilor și transportul la meciurile din deplasare, misiunea lui Sabin era una imposibilă, așa că a renunțat. De altfel, fotografia din presa locală online este deosebit de sugestivă.

Profesorul Iosif Metz

Cam tot în perioada anilor `70-`80, Asociația Sportivă IPIC-CF are o echipă de oină – seniori „Tricolorul”, care participă în competițiile naționale.

Elevii școlii din localitate, îndrumați de profesorul de Geografie, Metz Iosif, participă la concursuri locale și naționale de orientare sportivă, cucerind mai multe trofee atât la individual, cât și pe echipe. Iată componenții echipelor care au reprezentat școala din Tăuții de Sus, la concursurile județene și interjudețene:

Fete:	1969	Aim Veronica, Bucșe Mărioara, Pop Elena
Băieți:	1970:	Avram Nelu și frații gemeni, Ion și Mihai Văleanu
	1971	Talpoș Dinu, Talpos Ștefan și Filip Teofil locul 1 pe județ, calificată la faza finală Cheia, locul 15.
	1972	Talpoș Ștefan, Zegrean Ion și Rus Gheorghe, locul 1 la faza pe județ, calificată la faza națională Cheia ocupă locul 2

Odată cu pensionarea profesorului, practicarea acestei discipline sportive, dispare dintre activitățile școlare.

La sporturile individuale, Schiul alpin are mulți adepți printre tinerii din sat. Cele mai vechi mărturii despre practicarea schiului alpin datează din anii de după cel de-al doilea război mondial. Spuneau bătrânii care au trăit acele vremuri că nemții au avut, undeva pe lângă moara lui Danu, ori la teglărie, o magazie cu materiale militare, între care și foarte multe schiuri, magazie pe care, în retragere, n-au apucat să o evacueze și au

abandonat-o. Copiii și tinerii din Tăuți și din Baia Mare au aflat de ea și s-au servit cu materiale lăsate de armata germană. În mod cert, de acolo au provenit primele schiuri adevărate, folosite de tăuțeni.

După acest episod, iarnă de iarnă, dealurile din sat erau asaltate și de schiori. Pe Șinca, pe Chișoțal, pe Zugău, la Fogher, erau cele mai frecventate pârtii improvizate din sat. Câțiva dintre tinerii din sat, care au făcut armata la vânători de munte, au făcut și instrucție pe schiuri. Îi amintim aici pe Ionucu Păraschii Moroșanului și pe Sâmnionu Ruzalii Găjoi. Adevărații pioneri din Tăuții ai acestui foarte frumos sport, primii care s-au aventurat spre Mogoșa, singura pârtie de schi alpin veritabilă din zonă, au fost: Simion Talpoș (Sâmnionu lui Mniuculae a Ciontului), Petre Chiuzbăian (Petrea lui Alexa Mitrului) și Pavăl Chiuzbăian (Pavălu Dotichii). S-au remarcat însă, prin rezultate: Marin Chiuzbăian; atât ca sportiv și mai apoi ca antrenor și fiica sa, Diana. În zilele noastre acest frumos sport este practicat de foarte mulți amatori din Tăuții.

Iată aici, grupa de copii a antrenorului Marin Chiuzbăian, în cantonamentul de vară la Bălea Lac, în vara anului 1986

Antrenorul Marin Chiuzbăian și Richard Bovnosky la Bălea Lac

În martie 1987, Riky câștigă Concursul republican de coborâre, categoria Copii mici, la Băișoara, titlu echivalent celui de campion național, surclasând concurenții din Brașov, Sinaia, Predeal, Vatra Dornei și Miercurea Ciuc.

În sfera sporturilor de iarnă, Tăuții de Sus a dat și un bobeur, Papp Ștefan (Oecsi, cum îl cunoșteau tăuțenii). Absolvent al Institutului de Educație Fizică și Sport din București, a practicat atletismul. de unde a fost îndemnat să treacă la bob, datorită calităților sale atletice deosebite. A fost prezent la mai multe competiții europene, făcând parte din echipajul secund al României.

Tinerii tăuțeni s-au aventurat și în sporturile aerului; Pop Gherasim a deținut brevetul de pilot de planor, iar Jeny Cioplea – pe cel de parașutist .

Odată cu apariția primei echipe de rugby în Baia Mare, tineri tăuțeni, în special liceeni, au început practicarea acestui sport de echipă la formația de juniori. Îi amintim aici pe Dan Iștovan și Florin Chiuzbăian. Adrian Nicolae Pereș a făcut parte din echipa de juniori vicecampionă națională.

Pe la începutul anilor `60, pe imașul din sat a început construcția iazului de decantare pentru reziduurile de la flotațiile Baia Sprie și Flotația Centrală, ocazie cu care s-a săpat fundația viitorului dig de nord, situat aproape paralel față de calea ferată, la o distanță de 200-300 m. Erau niște șanțuri late de cca 10-12 m, adânci de 2-3 m și care au rămas în nelucrare mai mulți ani. După prima iarnă, șanțurile s-au umplut cu apă și cam de prin luna mai au devenit numai bune de scăldat. Mulți copii și tineri din Tăuții și din împrejurimi veneau aici vara la scăldat și mulți au învățat aici să înoate. Din păcate, s-a produs și o nenorocire, un tânăr, Fery Stracseni, s-a înecat.

Un alt loc în care copiii din Tăuții se duceau la scăldat, era „la râu” în spatele uzinei electrice, iar mai târziu, după deschidere, la ștrandul din Baia Mare, situat în vecinătatea stadionului „Dealul Florilor”.

Mai mulți tineri din sat practicau Tirul sportiv, fiind legitimați la CSM Baia Mare. Cele mai bune rezultate le-au obținut Pavel Dumitrescu, la trap (talere aruncate din șanț) și Costel Rogoian la vânătoare

Costel Rogoian.

Când s-a inaugurat poligonul de tir din Tăuții de Sus, Costel era deja muncitor apreciat la mina Baia Sprie, avea o familie. Cum poligonul era la doi pași de casa sa, putem spune chiar în fundul grădinii casei sale, curiozitatea l-a împins și pe Costel, ca și pe alți tineri din sat. Să tragi cu o armă adevărată, este o provocare căreia puțini baietei îi rezistă, dar și aceștia, nu pentru multă vreme. Pe Costel, tirul cu arma l-a cucerit din prima clipă și a ales să vină în poligon, ca sportiv amator, cum de altfel, a rămas până astăzi. Rezultatele foarte bune în pregătire l-au recomandat pentru concursurile de tir vânătoresc, la care participă și obține, încă de la început, rezultate foarte bune. Din panoplia lui impresionantă de cupe și diplome, am ales doar câteva, care ilustrează bogata lui activitate sportivă.

Pavel Dumitrean. Un alt sportiv cu rezultate foarte frumoase în competițiile naționale și internaționale la care a participat în calitate de reprezentant legitimat al Clubului Sportiv Municipal Baia Mare, a fost Pavel Dumitrean. Născut în Tăuții de Sus în anul 1955, luna februarie, Pavel, a urmat școala generală în satul natal, apoi școala profesională la Grupul Școlar „UNIO” Satu Mare, între anii 1970-1972.

În primăvara anului 1973, este legitimat la CSM Baia Mare ca sportiv la secția de tir-talere aruncate din șanț (trap), an în care cucerește titlul de vicecampion național la juniori.

Între 1975-1977, își satisface stagiul militar și este legitimat la Clubul Sportiv al Armatei „Steaua” București, perioadă în care face parte din lotul național. În 1975, la Atena, devine vicecampion balcanic.

Alin Morar

S-a născut în Tăuții de Sus, în anul 1974 și tot aici a urmat cursurile Școlii gimnaziale „Ioan Slavici”, unde se întâlnește pentru prima dată cu handbalul, în clasa a V-a avându-l ca profesor de sport pe Ioan Puiu. Remarcat „din prima” pentru calitățile sale fizice, este îndrumat cu atenție și răbdare de profesorul Puiu, astfel că în 1988 urcă pe poziția a treia a podiumului național la Daciadă.

Din clasa a IX-a joacă handbal la CSS 2 Baia Mare, sub îndrumarea antrenorului Negovan, portarul de legendă al Minaurului, în toți acești ani, echipa din care a făcut parte clasându-se pe podiumul național.

În anul 1992 devine Campion național cu Liceul Industrial de Construcții Baia Mare unde era elev.

În sezonul 1992-1993 joacă în Liga Națională, la Minerul Cavnic, iar din sezonul următor la Minaur Baia Mare, unde se mândrește cu următorul palmares:

Liga Națională (2):

Câștigătoare: 1998, 1999

Vicecampionă: 1993, 1994, 1995

Cupa României

Câștigătoare: 1999

Sora mai mică, Mia Morar, i-a călcat pe urme

Claudia Cetățeanu

(După un articol din eMaramureș din 29 oct 2013)

S-a născut în 24 iunie 1976, în Tăuții de Sus. Când era mică, nu a făcut discriminări, practicând toate sporturile care se făceau la școală, la orele de educație fizică. Acolo s-a întâlnit cu handbalul grație profesorului de sport, Ioan Puiu. De handbal s-a apucat în 1989, cu antrenorul Ioan Băban, prima ei legitimare fiind la CSS 2 Baia Mare. „Făceam handbal la școală, echipa școlii mele juca împotriva echipelor din alte școli și, uite-așa, am prins drag de handbal”, povestește Claudia. Medaliile au venit rapid, din postura de *junioară* Claudia devenind de două ori campioană națională. Anul 2013 este cel mai important din cariera ei de *senioară*, portarul HCM-ului devenind vicecampioană națională, câștigând Cupa României și ajungând să joace în grupele Ligii Campionilor. Voința de victorie și puterea de luptă, susține Claudia, sunt două dintre cele mai importante calități ale echipei sale în sezonul 2013-2014.

Nu a avut în familie „antecedente” sportive de la care să preia modelul, dar nici nu a regretat vreodată drumul ales în viață. Poate și pentru că rezultatele nu s-au lăsat mult așteptate. **După doi ani de antrenamente, în 1991, câștiga prima medalie națională: era de bronz și era obținută cu echipa de junioare 2, în turneul final de la Deva.** Un an mai târziu „recidivează” și câștigă din nou bronzul, de data aceasta cu junioarele 3, la București.

Primul titlu de campioană națională îl obține din postura de junioară 1, în turneul final în București, în anul 1992. În 1993, la Craiova, a ieșit din nou campioană națională, tot la junioare 1. An în care a câștigat și locul 2 la Cupa Liceelor, în Piatra Neamț.

Claudia a evoluat la echipe precum U Remin Deva, HC Selmont Baia Mare și Motor Zaporozje (Ucraina). Din 2008 este, din nou, componenta echipei băimărene.

Palmaresul de senioară are și el câteva repere interesante pentru cea căreia prietenii îi spun „Biti”. **Este vicecampioană națională și câștigătoarea Cupei României în 2013.** În cupele europene a jucat o finală de Challenge Cup în sezonul 2002-2003, până în optimi a ajuns în Challenge Cup în 2004-2005, în Cupa EHF în 2008-2009 și în 2009-2010. **În acest an a evoluat pentru prima oară în grupele Champions League.**

„Evoluția HCM-ului este din ce în ce mai bună de la un joc la altul. Asta și fiindcă am avut meciuri acasă, în care am simțit din plin încurajările publicului. Voința mare de a învinge, capacitatea de a lupta și dorința mare de a juca sunt câteva dintre calitățile cele mai importante ale HCM-ului în acest sezon”, spune portarul HCM-ului.

Claudia mărturisește că multe au fost jocurile dificile din cariera ei de handbalistă la HCM, **„cel mai emoționant meci, însă, a fost finala Cupei României din acest an”,** consideră ea.

Dintre toate jucătoarele împotriva cărora a evoluat, **Claudia spune că norvegianca Heidi Loke și ungueroaica Anita Gorbicz au fost cele care au impresionat-o cel mai tare prin rafinamentul tehnic demonstrat**, ambele jucătoare fiind componente ale Gyori Audi ETO KC, campioana Ungariei și deținătoarea trofeului Ligii Campionilor.

Fericită de parcursul intern format exclusiv din victorii, Claudia mărturisește că îi mai rămâne timp liber și pentru altceva decât handbal pe pâine: pentru a se relaxa merge în vizită la prieteni și face plimbări. **Înainte meciurilor importante se uită la televizor. Un ritual are și după jocuri: „După fiecare meci, indiferent că e bun sau că e rău, îmi sun familia”, mărturisește Biti.**

Geza Magyar

Născut în localitatea Hodod, județul Satu Mare, la data de 4 Martie 1973
Părinții: Carol și Maria

Studii

Absolvent al Facultății de Educație Fizică și Sport în anul 2004

Absolvent cu diplomă de Bacalaureat, la Grup Școlar Nr.1 Focșani – 1994

Seral Liceul Industrial Nr.1 Baia Mare

Școala Profesională de pe lângă Liceul Industrial Nr.1 Baia Mare – 1989-1991

Școala primară Tăuții de Sus – 1979-1987, diriginte, director Puiu Ioan

Locuri de muncă

SC Daewoo Heavy Industries SA - Inspector Protecția Muncii – 2007-prezent

Trecut în rezervă în anul 2006

Plutonier Major în cadrul clubului sportiv „C.S.A. Steaua București” – 1993-2006

Sergent Major în cadrul clubului sportiv „C.S. Dinamo București” – 1991-1993

Performanțe sportive „CAIAC-CANOE”

Participare la Jocurile Olimpice în anii 1992 *Barcelona* K4-1000m, 1996 *Atlanta* K1 - 500m și 2000 *Sydney* K1-500m.

Cea mai bună performanță a obținut-o la JO de la Atlanta, locul 4 K1-500m

A participat la 6 Campionate Mondiale, obținând 7 medalii de argint și 3 de bronz. K4-500m – ARGINT, K4-200m – ARGINT, K1-500M – BRONZ, K1-200M – BRONZ, K4-500, K4-1000 – ARGINT, K2-200M – BRONZ, K1-500m

A participat la 4 Campionate Europene, soldate cu 2 medalii de argint și una de bronz: K4-5000M – ARGINT, K2-200M – BRONZ, K1-500 – ARGINT.

CAMPIONAT BALCANIC (2001) – 2 MEDALII AUR K1-1000M K1-500M

A obținut 25 de titluri naționale

ANTRENOR: IVAN PATZAICHIN

A început activitatea sportivă la clubul nautic „SIMARED” Baia Mare, președinte Dr. Kiss Dezideriu, sub îndrumarea antrenorului Costel Bașa

Lumea merge înainte, apar și alte sporturi și tăuțenii țin pasul la un nivel înalt. Un titlu de campion național la dans sportiv, este un succes ce nu poate trece neconsemnat

*Maramureșeanca din Tăuții de Sus, **Miruna Chincea**,*

voluntară „malteză” și campioană a României în 2023 la dans sportiv, îmbină voința de salvare de vieți cu performanța
*În 9 octombrie 2023, Școala de dans Medio Monte a arătat că clubul maramureșean s-a întors de la campionatul național de profil cu tolba plină cu premii. Printre ei, și două titluri de campioni naționali la Clasa C 19-35 ani Standard. Unul din ele, obținut de Simorne Denis – **Chincea Miruna** (de la clubul băimărean Galactic Dance).*

La doar 17 ani, Miruna Chincea s-a remarcat și prin activitatea sa intensă ca voluntar al Serviciului de Ajutor Maltez Baia Mare. Practic, pe lângă munca asiduă pe care o desfășoară la dans, concretizată și prin acest titlu de campion național, ea activează și ca voluntar maltez, unde învață să salveze vieți, dar și să îi învețe pe alții să salveze vieți.

„Performanță la superlativ! O adâncă plecăciune pentru Miruna Chincea, voluntar la Serviciul de Ajutor Maltez Baia Mare, care, la numai 17 ani, prin extraordinar de multă muncă, dăruire și perseverență a obținut titlul de Campion Național la Campionatul Național de Dans Sportiv clasa C Standard, categoria de varsta 19-34 de ani. Felicitări Miruna Chincea pentru tot ceea ce faci, pentru pasiunea și dorința ta de a face bine, pentru că tu continui să ne arăți că binele este un mod de viață, care nu are legatură cu logica, iar emoțiile sunt elemente călăuzitoare ale acțiunilor și activităților pe care TU le împlinești...”, arată Cătălin Vatră, conducător operațiuni medicale, situații de urgență și speciale, în cadrul Serviciului de Ajutor Maltez în România (SAMR) sucursala Baia Mare. Multe felicitări pentru performanță!

PERSONALITĂȚI

Înv. IOAN PORUMB

S-a născut la 23 noiembrie 1881 (mort la 18.10.1954) în Tăuții de Sus, fiu al învățătorului Petru Porumb și al Rozaliei Bud. Tatăl său se trage din Sălaj, iar mama sa a fost tăuțeană.

A urmat clasele primare la școala din sat, avându-l ca învățător pe tatăl său. S-a căsătorit cu Valeria Duma și a avut doi copii: pe Tatiana și pe Grațian.

A fost învățător în Tăuții de Sus și inspector școlar în județul Satu Mare. până în anul 1933, când se mută cu familia la Cluj, unde Grațian era student. Aici va funcționa ca dascăl la Școala primară nr.3 „Avram Iancu”. Este autor al mai multor manuale școlare.

A fost primul director al școlii românești de stat, din 30 ianuarie 1921 și primul director al Căminului Cultural din Tăuții de Sus, înființat tot atunci.

La 19 ani

În armată (dreapta jos)

În stânga: Ioan Porumb, Valeria Duma Porumb, Petru Porumb... Fotografia de pe legitimația de inspector școlar

Familia Porumb

La școala „Avram Iancu” din Cluj-Napoca, 1837-38j

DEZIDERIU DUMA

Născut la 28 februarie 1906, în Tăuții de Sus, a absolvit cursurile Liceului „Gheorghe Șincai” din Baia Mare, în 1924, și Facultatea de Medicină din Cluj, în 1929. A obținut titlul de Doctor în Medicină, după susținerea tezei intitulată „Tratamentul chirurgical al meningomielita sifilitică chistică”

După absolvirea facultății, a funcționat la Clinica de Neurologie ca preparator (1929-1941), asistent (1941-1948), conferențiar (1948-1955) și profesor-șef de clinică (1955-1971).

Desăvârșit pedagog, a contribuit la formarea gândirii medicale a studenților, care păstrează vie amintirea cursurilor sale, unanim apreciate pentru documentarea și claritatea expunerilor. Pregătea atent cursurile, le documenta cu minuțiozitate, le asocia frecvent cu demonstrații clinice și metode audio-vizuale. Cursul său de Neurologie litografiat în 1948 a fost permanent

completat și reînnoit, iar mai apoi tipărit în două ediții (1962 și 1968).

Personalitate cu vederi largi, a inițiat numeroase cercetări științifice, fiind preocupat, cu deosebire, de bolile cu largă răspândire. A studiat saturnismul profesional, frecvent la minierii și metalurgiștii din Baia Mare, observațiile sale permițând unele interpretări fiziopatologice în producerea polineuropatiilor saturniene. A examinat un lot de 450 de bolnavi cu epilepsie, rezultatele obținute stând la baza îndrumărilor metodologice privind diagnosticul și tratamentul epilepsiei. A efectuat observații asupra unui lot de 600 muncitori de la o fabrică clujeană urmărind factorii determinanți ai reacțiilor nevrotice.

Cele peste 300 de lucrări științifice de specialitate ale Prof.Dr.Dezideriu Duma, majoritatea lor frecvent consultate, sunt pentru medicii neurologi și nu numai, un material documentar valoros, chiar și la mai bine de 50 de ani de la elaborarea lor.

În calitate sa de conducător de doctorat, a îndrumat un mare număr de teze în cadrul cărora a abordat un câmp larg de preocupări în domeniul neurologiei. Pentru

meritele sale în cercetarea științifică, a fost ales membru corespondent al Academiei de Științe Medicale din România și președinte al Secției de Neurologie și Neurochirurgie din cadrul USSM, filiala Cluj.

Pentru bogata sa activitate didactică, științifică și medicală i s-au conferit un număr de 5 medalii și Ordinul Muncii clasa a III-a.

Prof. Dr. Dezideriu Duma a admirat și prețuit viața și valorile umane, fiind un strălucit exemplu în slujba unor înalte idealuri, pentru care a militat cu demnitate.

S-a stins din viață la 25 martie 1988, la vârsta de 82 de ani.

La terminarea liceului

În 1935, la 29 de ani

Împreună cu soția

La tribuna unui Congres Științific

Împreună cu I C Parhon

Relaxare, la munte cu familia

GRAȚIAN PORUMB

Născut la 26 mai 1913, în Tăuții de Sus, părinții: Ioan Porumb și Valeria Duma. Urmează școala primară în sat, unde tatăl său era învățător și mai apoi cursurile Liceului Mihai Eminescu din Satu Mare

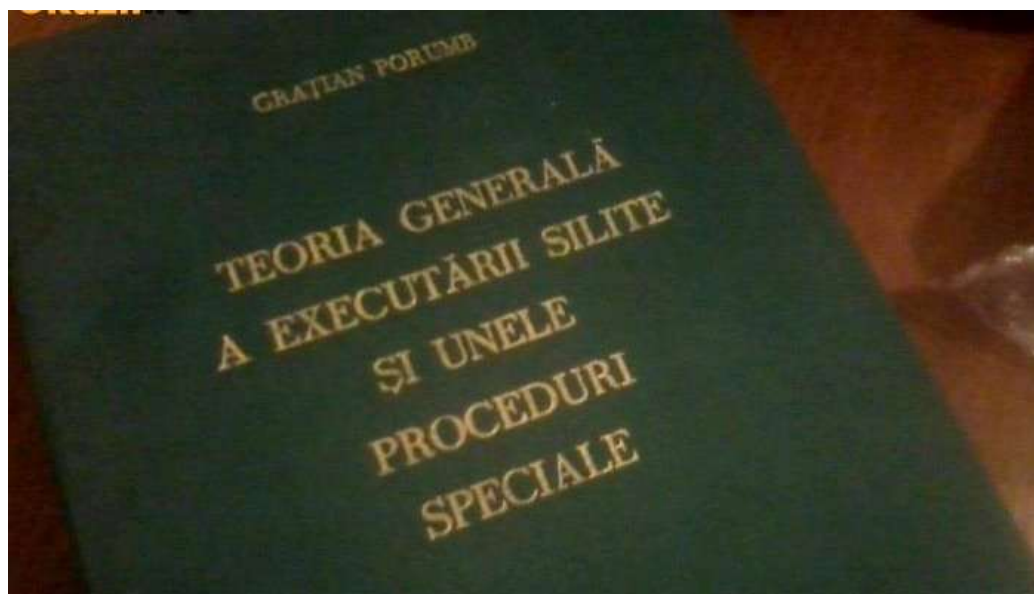
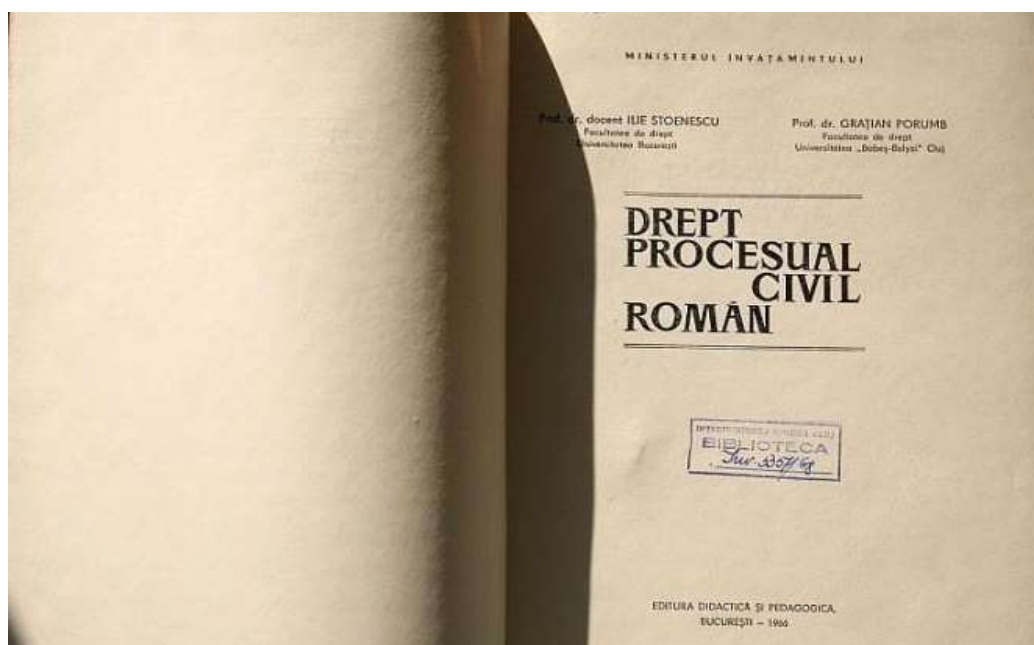
Studii: Facultatea de Drept, Universitatea din Cluj; doctor în Drept și în Științe de Stat (1936); a obținut o a treia diplomă de doctor în Drept de la Ministerul Învățământului (1966). Activitate: Jurisconsult la Banca „Economul” din Cluj și la Prefectura județului Cluj; conferențiar (1947) și profesor universitar de Drept procesual civil, Facultatea de Drept, Universitatea din Cluj, șef de catedră, prodecan și decan al Facultății de Drept; profesor consultant și conducător de doctorat.

A fost căsătorit cu Lucia, din neamul Nicolescu (care a dat mai mulți doctori și preoți pe valea Mureșului) și neamul Simon-Zehan (urmași ai lui Mihai Simon, comandant militar, în epoca luptelor antiotomane duse de Eugen de Savoia înnobilit la Sângiorgiu de Câmpie în 1721). Au avut împreună doi feciori, Tudor și Horia.

Publicații:

Autor a numeroase lucrări de specialitate, dintre care menționăm: *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2 vol. (1960, 1962); *Teoria generală a executării silite și unele proceduri speciale* (1964); *Organizarea instanțelor judecătorești și a Procuraturii R.P.R.* (1958); *Drept procesual civil român*, tratat, în colab., București (1966); *Grajdanskii Protess* (1978); *Voies de recours dans la procedure civile roumaine et polonaise*, în colab., în „*Annales Universitatis M. Curie-Sklodovska*,” Lublin, Polonia (1966); *Die Gesetzlichkeits Kontrolle Administrativer Akte durch Diegerichte in der Sozialistischen Republik Rumänien*, în „*Annales Universitates Scientiarum Budapestinesis. Sectio Juridica*” (1969); comunicări prezentate la conferințe științifice și articole publicate în reviste juridice din țară și străinătate.

A decedat în 2004.

Câteva cărți din opera juridică a profesorului Grațian Porumb

Cu părinții și surioara mai mare, Tatiana, în 1914

La nuntă

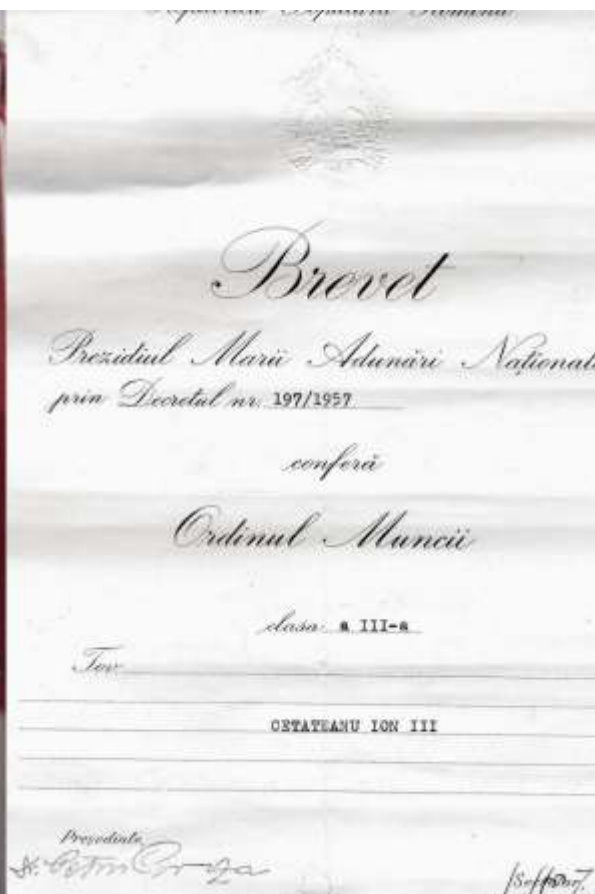

Familia Grațian Porumb, 1971

IOAN CETĂȚEAN III

Născut în 1923, în Tăuții de Sus, fiul lui Ioan și Maria, a urmat școala în sat și apoi, la 15 ani a început să lucreze la Phoenix, alături de tatăl său și de un verișor mai mare. Pe amândoi îi chema Cetățean Ioan, noul venit fiind al treilea, așa că până la pensionare, a purtat, alături de nume, un III roman. A trecut prin toate etapele de calificare, până la cea de prim-topitor, la topitoria de cupru. În anii `70, când Combinatul de metale neferoase trecea printr-un amplu proces de re tehnologizare, a făcut parte din grupul de muncitori, tehnicieni și ingineri, trimiși la specializare în Finlanda. Pentru hărnicia, seriozitatea și modestia sa, a fost deosebit de apreciat. A fost, de mai multe ori, decorat cu Ordine și medalii; să le amintim doar pe cele mai importante: Steaua Republicii Populare Române clasa a V-a, Ordinul Muncii Clasa a III a și Titlul de Erou al Muncii Socialiste. A fost ales deputat în Marea Adunare Națională, parlamentul de atunci al țării, fiind, până în prezent, singurul tăuțean care a ajuns în această înaltă demnitate

CHERECHES ALEXANDRU

S-a născut la 11 februarie 1925, în Tăuții de Sus. Părinții Nastasia și Vasile Cherecheș.

După cursurile școlii primare din sat, le urmează pe cele ale Liceului Industrial din Satu Mare. La terminarea Liceului, este repartizat la mina „Petre Gheorghe” din Baia Mare. În 1948, intră la Facultatea de Minereuri, al cărui absolvent este în promoția 1951

În anul 1953, îl găsim la mina Bălan, de unde pleacă, pentru câteva luni, la un curs de specializare în URSS. Între anii 1959-1960, urmează cursurile Facultății Tehnico-Economice București. Se întoarce la Baia Mare la Trustul Minier, unde îndeplinește, o perioadă, funcția de director comercial. Din 1970, odată cu reorganizarea activității

sectorului minier, lucrează în cadrul Centralei Minelor și Metalurgiei neferoase Baia Mare

Din 1973 până la pensionare (20.01.1986), a fost inginer-șef sector la Mina Baia Sprie. S-a căsătorit în anul 1949 cu Pop Maria și are doi copii: Radu și Marinela

Alexandru Cherecheș a fost primul inginer din sat. După el urmează un șir lung de tăuțeni care au îmbrățișat această profesie.

A decedat la 3 iulie 2009

De mână cu tata

La Liceul Industrial Satu Mare

1946 La mina „Petre Gheorghe”, Baia Mare

1951 La terminarea facultății

1949. La cununie

Cu familia, acasă la Baia Mare

NICOLAE CHERECHEȘ

S-a născut la 15 noiembrie 1926 în Tăuții de Sus, fiind al doilea copil al lui Vasile și Nastasia Cherecheș, într-o casă așezată pe un deal, între vii, de unde satul întreg se vede ca în palmă.

A urmat cursurile primare la școala din sat, apoi pe cele ale liceului din Baia Mare. Deși, aparent, locuia izolat față de sat, a avut o legătură foarte strânsă cu satul, fiind un perseverent promotor al tradițiilor și obiceiurilor, alături de alți tineri de vârsta lui. În 1949, este încorporat militar și în 1950, este recrutat pentru a urma cursurile școlii de ofițeri, pe care a absolvit-o în 1953, an în care se și căsătorește.

Ca tânăr locotenent, este repartizat la unitatea militară din Burila Mare, Mehedinți, în 1956 este detașat la o unitate din Ialomița, în 1958 la Brăila, în 1966 la Slatina

Olt și în 1972 – la Baia Mare, de unde, în 1982 s-a pensionat. În cadrul acestui parcurs profesional, a urcat constant în grad, de la locotenent la gradul de colonel și a fost distins cu medalii și ordine militare:

1954	Medalia „Meritul militar cl a II-a”
1958	Medalia „Meritul militar cl I”
1964	Medalia jubiliară „A XX-a Aniversare a Forțelor Armate ale RPR”
1974	Medalia jubiliară „A XXX-a Aniversare a Forțelor Armate ale RPR”
1965	Ordinul „Meritul Militar cl a III-a”
1970	Ordinul „Meritul Militar cl a II-a”
1975	Ordinul „Meritul Militar cl I”

A fost primul tăuțean care a deținut gradul de colonel în Armata Română

A trecut la cele veșnice la 10.06.2003

În brațele mamei

La intrarea la Școala de ofițeri

Păstrând tradiția: Cu Irodul la Crăciun în 1946

Căsătoria în 1953

Încununarea unei cariere

CHIUZBĂIAN ADRIAN

Chiuzbăian Adrian, născut la 17.08.1929 în Tăuții de Sus, din tatăl Gheorghe – miner și mama Eudochia - croitoreasă, primul copil din patru frați (Adrian, Gheorghe, Lenuța și Pavel).

Face școala elementară în Tăuții de Sus, iar liceul la „Gheorghe Șincai” în Baia Mare.

De copil este remarcat pentru vocea de tenor – cântă în timpul slujbelor la biserica din sat. Este admis la Conservatorul din Cluj, dar după primul an este înrolat pentru efectuarea serviciului militar la Timișoara la grăniceri. Prin anumite împrejurări, în contextul politic de atunci, este arestat de grănicerii sârbi și întemnițat pentru nouă luni în Iugoslavia. Acasă este judecat în lipsă și condamnat la închisoare pentru dezertare. În închisoare, fiind coleg de celulă cu un profesor de limba sârbă și având un talent înnăscut pentru limbile străine, asimilează sârbo-croata în timpul record al lunilor de închisoare. După eliberare, fiind în imposibilitatea de a se întoarce în țară, alege să se ducă în Italia, unde se înscrie la Conservatorul din Roma pentru a își desăvârși studiile muzicale începute în țară.

În timpul acestor ani de studenție o cunoaște pe viitoarea soție, Emilia – fiica unui cunoscut sculptor italian, intrând astfel în tumultuoasa lume a artiștilor plastici italieni. De la socrul său învață tehnici de sculptură în lemn și bronz, care îi vor fi apreciate mai târziu în viață.

După terminarea Conservatorului din Roma se bucură de mare succes pe scenele din Italia, Franța și Spania. În tot acest timp, cântă la slujbele de Duminică de la Vatican transmise și prin postul de radio *Europa Liberă*. Astfel, rudele și prietenii de acasă au posibilitatea de a-l asculta.

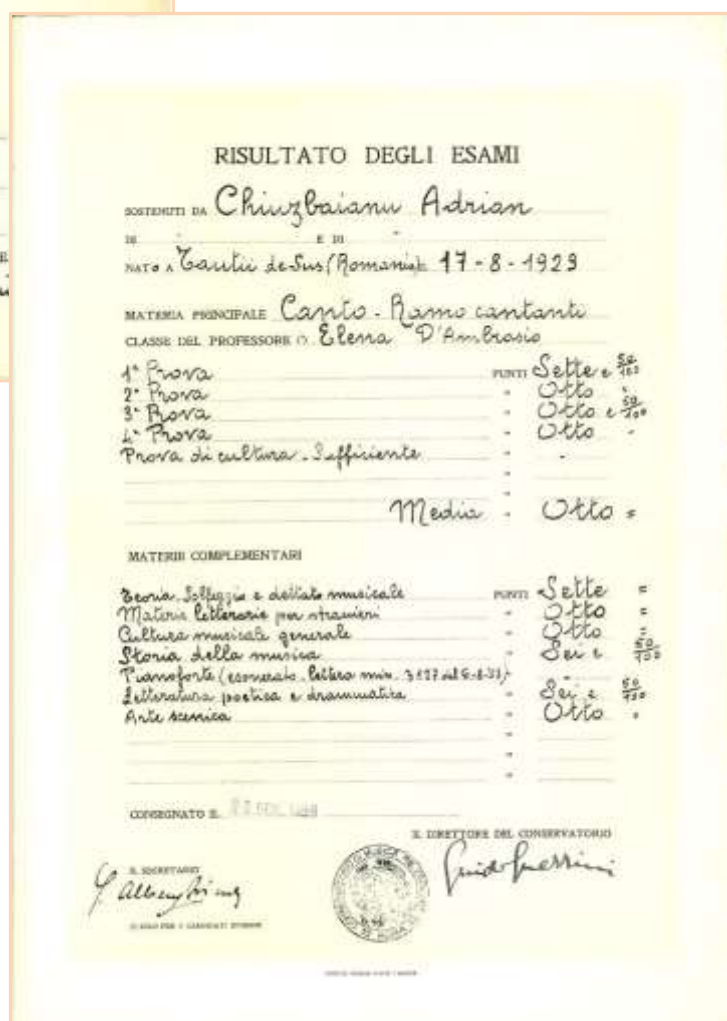
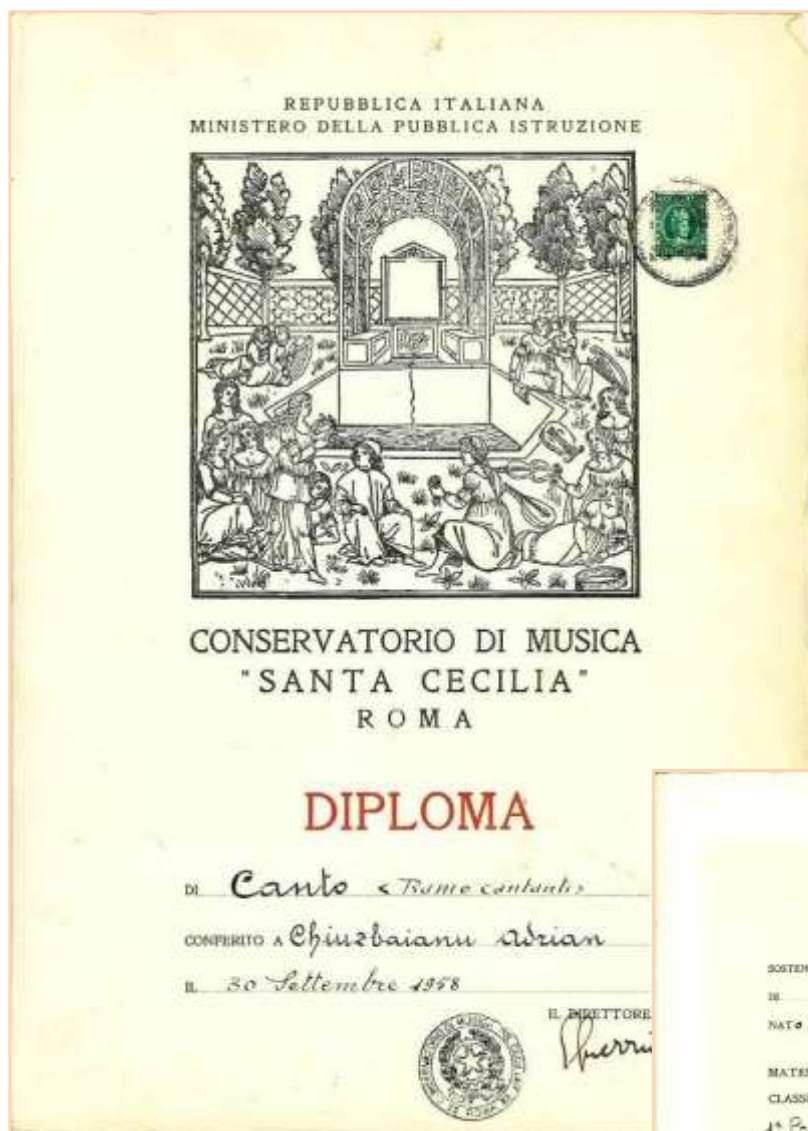
Ulterior, obține un contract în Australia pentru a fi prim-solist la stagiunea de inaugurare a Operei din Sidney. În așteptarea terminării construcțiilor la celebra clădire, cântă frecvent la televiziunea australiană în concerte și în emisiuni de popularizare a operelor bel-canto-ului italian.

Deoarece construcția operei din Sidney nu a fost terminată în timpul prevăzut de contractul inițial, Adrian Chiuzbăian se întoarce în Italia, pentru a-și relua cariera muzicală pe continentul european. Din păcate, între timp apare o problemă gravă de sănătate și medicii îi interzic să mai profeseze în lumea operei. Boala îi schimbă complet perspectivele în viață, determinând un divorț și mutarea în Germania, la München.

Aici își întemeiază o nouă familie, devenind împreună cu noua soție, Inge, părinții a doi copii cu nume românești: Adrian și Lenuța. În capitala bavareză desfășoară o activitate intensă în domeniul sculpturii plastice, fiind un membru activ al mediului cosmopolit bavarez, foarte apreciat pentru cunoașterea a nouă limbi de circulație internațională.

Ca urmare a recunoașterii valorii activității sale artistice, câștigă două concursuri pentru comenzi atribuite de către Primăria München-ului. Astfel, două din sculpturile în bronz ale lui Adrian Chiuzbăian au fost expuse multă vreme în zona centrală pietonală a capitalei bavareze, însă odată cu ample lucrări de reconfigurare a zonei, ele au fost înlăturate. Iată, însă, două sculpturi în bronz, opere ale maestrului:

Diploma de absolvire a Conservatorului de muzică „Santa Cecilia” din Roma (față - verso)

Fiica Lenuța devine profesoară de limba germană. Fiul Adrian îi moștenește talentul la muzică și la limbi străine, terminând Conservatorul din München la secția pian. Adrian-junior se căsătorește cu Petra – actualmente una din cele mai mari cântărețe de operă wagneriană, pe care o acompaniază la pian în turneele din întreaga lume.

Adrain Chiuzbăian - senior a fost și a rămas toată viața un mare patriot. A fost sufletul și susținătorul comunității artistice din München.

După schimbările pe scena politică de după 1990, face mai multe călătorii în țară. Cu aceste ocazii cântă muzică religioasă la catedrala greco-catolică „Sfânta Cruce” în Baia Mare alături de corul condus de vărul său, Babiciu Gavril.

A murit în primăvara anului 2015, la München, cu un mare dor de țară și de cei dragi de acasă. La întrebarea dacă îi este dor de țară, răspundea, de fiecare dată, cu lacrimi în ochi că „îi este dor și de pietrele de pe Săsar”.

Părinții Eudochia și Vasile

La absolvirea liceului

Fidel tradițiilor tăuțene

Roma. Prima căsătorie

În casa socrului său de la Roma, cu Emilia

După căderea cortinei, în fața publicului, pentru aplauze

O scenă din spectacol

Acasă la Munchen, cu soția Inge

Cântând o priceasnă, la biserica „Sfânta Cruce” din Baia Mare

BABICIU GAVRIL

Babiciu Gavril s-a născut la data de 15.06.1921, în localitatea Tăuții de Sus, din părinții Vasile – angajat CFR și Eufrosina – moașă, având fratele Alexandru și sora Mărioara.

Face școala normală de învățători la Blaj, pe care o termină în 1939. Primește repartiție în Transnistria, unde l-a avut ca elev pe celebrul dramaturg și romancier basarabean Ioan Druță.

Dictatul de la Viena îl surprinde în 1940 acasă, de unde se refugiază împreună cu familia la Timișoara. Între anii 1941 și 1942 face Școala de Ofițeri de rezervă de Infanterie de 2 ani, după care pleacă pe front ca sublocotenent de infanterie.

După anii de război, devine învățător în satul natal (1945-1950), unde și înființează o primă formație corală. După 1950 se transferă cu serviciul la Mocira, la Școala primară de 4 clase din localitate, unde devine în timp directorul unității școlare. În tot acest timp își continuă desăvârșirea pregătirii profesionale, urmând Facultatea de Limba franceză în cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj.

În primii ani de învățământ face naveta din Tăuții de Sus la Mocira pe jos, mai apoi pe o „celebră bicicletă Miva”. Cu toate acestea reușește să se implice și în activitatea de alfabetizare și în recensămintele populației.

De-a lungul vieții a fost învățător de excepție, profesor de Matematică, Limba Română, Limba Franceză, profesor de Muzică, dirijor de cor. Orele lui au fost modele didactice de la care au avut de învățat toți colegii mai tineri. Aceștia și-l amintesc ca fiind un cadru didactic cu pregătire profesională deosebită, un bun coleg, de o punctualitate aproape militărească, trup și suflet instruirii, educației și culturalizării populației din Mocira. Astfel, înființează corul școlar și sătesc din Mocira, obținând multe premii la concursurile locale și naționale. A înființat o brigadă artistică de teatru în care a antrenat o mare parte a tineretului din Mocira și cu care a obținut calificative maxime la fazele finale pe țară. Deși nu a avut copii naturali, a avut grijă de copii altor părinți, formând și educând multe generații de tineri, dintre care mulți au ajuns personalități marcante.

Ca Director al Școlii din Mocira s-a remarcat în mod excepțional ca îndrumător al activității școlare și extrașcolare. De asemenea, a reușit ca, printr-o activitate intensă, în colaborare cu Primăria Mocira și factorii de conducere ai Inspectoratului de Învățământ, să construiască un local nou de școală în 1964, asigurându-se un proces educativ care să se desfășoare într-un singur schimb pentru întreg ciclul gimnazial cu 7 clase.

Se pensionează în 1983. Își continuă activitatea de dirijor de cor. După 1990, înființează corul greco-catolic de la Târșoț.

Născut în același an cu Regele Mihai, toată viața sa a fost marcată de activitatea de susținere a regalității și familiei regale. Intră în rândurile Partidului Național-Țărănist

încă din studenție. După 1990 se implică intens în acțiuni de reactivare a Bisericii Greco-Catolice din zonă. A fost Secretarul Institutului Teologic din Baia Mare „Episcop dr. Alexandru Rusu”. Ideile lui privind organizarea și conducerea unui Institut de învățământ teologic au fost de mare ajutor la reînceperea activității unității de învățământ.

Este înmormântat la data de 30.01.2005, plâns de familie, de membrii bisericii greco-catolice și de întreaga comunitate din Mocira.

Cu prieteni în fața casei părintești

Cu toată familia, în curtea casei

În mijlocul corului din Mocira

POP ANTON

S-a născut la 21 aprilie 1942, în Tăuții de Sus în familia învățătorului Ioan Pop. Mama sa, Anca, născută Rogojan era „poporană”, adică originară din sat, iar tatăl, din Șindrești, dintr-o familie cu diplomă nobiliară și blazon.

Soția sa, Maria, născută Farcaș, este medic veterinar.

A început școala în sat, avându-l ca învățător, pe tatăl său, apoi școala gimnazială la Carei și liceul „Emil Racoviță” în Cluj, pe care l-a absolvit în 1959.

Între anii 1959-1964, urmează cursurile Facultății de Horticultură, a Institutului Agronomic din Cluj, primind la absolvire Diploma Roșie și propunerea de a rămâne să urmeze cariera universitară, propunere pe care o declină în favoarea activității în producție. Este repartizat la IAS Satulung, unde lucrează până în 1968, ca inginer-șef.

Din 1969, devine cercetător la Stațiunea de cercetări pomicele Baia Mare, unde, din 1972, îndeplinește funcția de inginer-șef. În 1988, devine pentru doi ani, director general al Direcției Agricole Județene Maramureș.

În 1990, devine primul și singurul prefect, ales, al județului, îndeplinind cu cinste și răspundere, o misiune extrem de dificilă, în condițiile unui vid legislativ.

Se întoarce, în 1992, la Stațiunea de cercetări pomicele de la Dura, devenită după privatizare Scipomar Pomfruct, ca director comercial și apoi director general, până în 2005, când se pensionează. După pensionare, activează la Federația Asociațiilor de producători agricoli în calitate de vicepreședinte.

În perioada 1972-1974, a urmat cursurile postuniversitare la Institutul Agronomic București, unde, între 1974-1976 este doctorand cu rezultate deosebite. Din motive obiective, se vede obligat să renunțe la susținerea tezei de doctorat.

În prodigioasa sa activitate profesională, s-a străduit și a reușit să lase în urmă rezultate deosebite. La IAS Satulung, în calitate de inginer-șef, a trebuit să se ocupe de toate: cultura plantelor de câmp, pomicultură, zootehnie (taurine, porcine, ovine), căpătând aprecieri foarte bune la nivelul fostei regiuni administrative Baia Mare. Ca cercetător, s-a ocupat de pregătirea terenurilor pentru înființarea plantațiilor pomicele moderne, publicând 25 de referate în anuarul Institutului de cercetări pomicele Pitești și în volumele Stațiunii de cercetări pomicele Livada. Ca inginer-șef al stațiunii, a contribuit la înființarea a peste 550 ha plantații pomicele și arbuști fructiferi, obținând producții deosebite, chiar la nivel național.

Un amănunt, care ilustrează legătura lui puternică cu satul natal; fiind foarte bun cunoscător al ghistinișului din Tăuții de Sus, a adus aici cercetătorii care se ocupau de crearea unor soiuri performante de castani comestibili, pentru recoltarea de material biologic, de la cei mai falnici și productivi castani.

MEMORIA VIE

Mărturii orale de la bătrânii satului

Breban Ecaterina	Coti lui Boldan	93 de ani
Chiuzbăian Nicolae	Mniculae a Martei	83 de ani
Petraș Gavril	Goabi Ursului:	81 de ani
Herman Gheorghe	Pizlucu'	82 de ani
Herman Varvara	Varvaruca Ruscaului	82 de ani
Mureșan Maria	Marișca Popului	92 de ani
Chiuzbăian Gheorghe	Diordica Șorecașu	85 de ani
Bereghi Nicolae	Mniculaie a Ioșchii	81 de ani

Acest capitol nu este prevăzut în ghidul folosit drept îndrumar în alcătuirea și structurarea acestei lucrări monografice. Am considerat că este necesar și oportun, mai ales prin prisma felului în care fapte, întâmplări, evenimente, obiceiuri din trecut se reflectă în memoria oamenilor, a comunității, în general și a celei tăuțene, în special.

Unele din cele prezentate aici sunt trăite de povestitori și redată, așa cum le-au perceput ei, atât la vremea producerii lor, cu mulți ani în urmă sau așa cum s-au sedimentat ele în memoria povestitorului și le percepe astăzi. Cele mai multe episoade sunt însă transmise, pe cale orală, de la părinți și bunici, la copii sau nepoți, ori de la cunoștințe, mai mult sau mai puțin apropiate și care, evident, sunt încărcate de subiectivismul persoanelor, care le-au transmis de-a lungul timpului. În acest fel, au trecut de-a lungul vremii, din gură în

gură, doar acele fapte, întâmplări, evenimente, obiceiuri, pe care comunitatea le-a considerat importante, demne de a fi cunoscute și de generațiile viitoare.

Spre deosebire de izvoarele istorice certe, care sunt redată în lucrare sec, mărturiile din „memoria vie” sunt prezentate romanțat, și se află, chiar fără voia autorului, sub amprenta personalității sale, nu întotdeauna în cel mai fericit mod. Cerem îngăduința cititorului să le primească, chiar și în acest fel.

O istorioară cu iz de legendă veche, ce pare a fi de-o vârstă cu satul însuși, povestită de **badea Goabi a Ursului:**

Se spune că demult, demult, trăia în sat, un om foarte bogat, pe nume Girod. Așa de bogat, încât și slujitorii lui erau mai cu stare decât ceilalți săteni, Se zice că, birjarul său, s-a învrednicit să dăruiască, singur, un clopot bisericii din sat. Într-o vreme însă, nu se știe din ce pricină, birjarul și-a omorât stăpânul. Jendarii l-au prins și l-au aruncat în temniță. Nu era modru să scape de osândă, așa că s-a sorocit și ziua judecării, chiar în curtea stăpânului omorât, care era peste drum de biserică, de față cu toți sătenii și s-a ridicat, tot acolo, o spânzurătoare. Judele nu avea, însă, „urechi” să audă pricina omorului, dar, după cum era cutuma, cel osândit, trebuia întrebat. Dar, cum a început judecata, nori grei, negri, s-au adunat dintr-o dată peste sat. Tuna și fulgera, de parcă cerul voia să coboare peste

pământ. Toată lumea era speriată și mulțimea adunată să vadă judecata și pedepsirea birjarului, a început să fugă, care încotro. Doar birjarul părea liniștit și senin; i-a spus judelei:

- Nu vă fie teamă, oameni buni. Porunciți numai să se tragă clopotul bisericii de peste drum.

Când clopotul a început să bată, ca prin farmec norii s-au liniștit și s-au împrăștiat.

Văzând minunea, judele s-a înduplecat și l-a iertat pe birjar.

De la Ielea Mărie a Popului:

Tot satul îi știa pe popa Mihalca, un om cu darul vorbirii, care spunea niște predici tare faine și pe învățătorul Porumb, buni prieteni și la băutură. Erau vestite chefurile acestora, la crâșma lui Reghino. Adesea, muncitorii de la Phoenix și de la Colb Fernaziu, care se întorceau de la lucru și poposeau pe la crâșmă, erau ospătați de popa Mihalca cu băutură.

A rămas de pomină, până în zilele noastre, o întâmplare hazlie. Nu-și mai aduce aminte nimeni, cu ce prilej sărbătoreau, la crâșmă, până târziu în noapte, popa și învățătorul, dar tot satul știe de butada popii Mihalca, care, la miezul nopții, a decretat, „până acum am fost drac, da` după miezul nopții, îs popă”.

Lelea Mărie mai povestește :

Pă când să gătau ungerii să se ducă, o strâns din sat tăte junincile, în terti la Fridman (pe unde este acum Service auto, Viorel Gaje). De la noi o luat o junincă, cam de un an, tare faină. Mama plânjé de „mama focului”. Și mie îmi pare rău după junincă, da` eram și tare năcăjită că mama nu se oprea din plîns. Am băgat de samă că honveză stau mai mult în crâșmă că nu știu ce să anunța la radio. Io m-am dus roată, am trecut pân Săsar, am dezlegat juninca, că era legată cu o ață de gard, am trecut cu ie înapoi pân Săsar și pân păraul ce cură pă lângă temeteu unguresc, am lăsat-o dezlegată in terti la Săvănuțu și m-am dus acasă, că doară acolo ședeam și noi, am luat pă mine o rotie de-a manii și m-am dus înapoi în drum. Pă când am ajuns, jendarii cotau o fata cu rochie rosie. Am avut noroc, că n-o avut vreme să cote tare mult, că o trebuit să-și strângă catrafusele și să se ducă. „Ducă-să pă pustii”, am gândit io. Bine că ne-am scăpat juninca!

De la Mniculaie a Martei

În memoria vie a satului se păstrează o întâmplare care a influențat, într-un fel, istoria lui.

Se spune că o familie înstărită de la sfârșitul secolului XIX, începutul sec. XX, frații Maftciu, Nuțu, Teodor și Mitru, toți necăsătoriți, feciorii lui Maftciu Petric și ai Mariei Chira, au adunat o frumoasă avere. Cel mai mic, Mitru, a ajuns la vârsta de 72 de ani singurul moștenitor al averii familiei. Se povestește că a fost îmbătat, într-o noapte, la crâșmă, de către feciorii lui Irimie Petraș și căsătorit cu sora lor, Vârvăruca, de 40 ani, rămasă văduvă, după ce, primul ei soț, Petre Chiuzbăian, s-a spânzurat (de acest

eveniment se leagă toponimia locului în care a fost găsit, în pădurea satului, o coastă de

pe valea Gordanului, căreia i-a rămas numele „Coasta Petrii”). De cele întâmplate în noaptea de pomină, n-a fost străin nici popa din sat, Alexandru Mihalca, care, ca din întâmplare, se afla tocmai acolo și a făcut slujba de cununie. Așa s-a făcut ca după moartea lui Mitru Petric, Vârvăruca și cei patru feciori ai săi să moștenească toată averea fraților Mafteiu. O avere mare, pe care, harnici cum erau, au știut să o sporească.

De la Mniculaie a Martei și Pizlucu

Despre familiile de evrei din sat și afacerile lor. Reghino avea o crâșmă și o popicărie, Marmoroși și, după el, ginerele său Lazarovici, o fabricuță de săpun, una de magiun, dar și un abator și o măcelărie, Grozinger și Fridman aveau câte o crâșmă, de fapt un mic han. Alți evrei erau cismari, croitori și cojocari. În acea vreme, familiile de evrei dețineau monopolul comerțului și serviciilor în sat.

De la Goabi a Ursului și Mniculaie a Martei

Amândoi își amintesc de primii șoferi din sat. Neamul Petraș, era în acele vremuri numeros și provenea cu siguranță din aceeași tulpină, dar badea Goabi Petraș și dumnealui, zice că nu erau neamuri. Unul, fecior din neamul Petras, ajunge la Viena, probabil dus în armată, iar după lăsarea la vatră rămâne în capitala imperiului, unde era mai ușor de găsit de lucru, poate nici nu avea pentru cine să se întoarcă în sat. S-a însurat și a avut doi feciori: Ioani și Loți, nu-și mai aduc aminte care dintre ei era mai mare. Tatăl lor a găsit de lucru la un atelier mecanic și îi plăcea această muncă, a învățat meserie, iar când feciorii au crescut, i-a îndrumat tot către meseria de mecanic. Într-o vreme, când tatăl lor îmbătrânise, mânat de dorul locurilor natale, bătrânul s-a întors în sat, aducându-și și feciorii, care s-au angajat în Baia Mare, la un evreu bogat ca șoferi. Feciorii Ghepes-ului, cum era poreclit tatăl lor (ghep în nemțește =mașină, motor), au fost primii șoferi din Tăuți.

Despre mina de cărbuni. Fiind într-un anume fel implicat, badea Goabi vorbește despre proprietarul afacerii, un om politic al vremii, Dragoș din Colțârea, fost prefect și deputat, despre descoperirea sau redescoperirea zăcămintului și începutul exploatării lui, despre maestrul minier Kotoka din Baia Mare, care a fost șeful exploatării. Badea Goabi cunoaște foarte bine, cu lux de amănunte, pentru că tatăl său, Ursuca lui Irimnie, pe numele său real Gheorghe Petraș, a fost parte în afacere, cu terenul pe care a început exploatarea.

Badea Mniculaie a Martei, care a fost lucrător la mină își amintește de minierii din Tăuți, care au lucrat aici, despre munca grea din mină, despre cum se transporta cărbunele cu „gonga” de la mină până la rampa de încărcare din spatele bisericii ungurești, de unde, încărcat în cară, era transportat la fabrica de cărămizi a lui Ursuca lui Irimnie sau la gara CFR Baia Mare Sud. Proaspăt șofer fiind, badea Mniculaie, a lucrat pe tractorașul „Zil” care tracta gonga, o sanie cu ladă de lemn, ce aluneca pe bârne de lemn, care pavau calea de rulare.

De la **Coati a lui Boldan:**

Despre jocurile tineretului „după tiertiuri”. Primăvara, după ce se zdicea pământul, duminica, după Sf. Liturghie, tinerii, feciori și fete se adunau pe un tăpșan, aflat la capătul grădinilor caselor de pe Ptietrar, a Bângului, a lui Ruza Moroșanului și a Vârvăruchii Chincii, unde până spre seară, feciorii se jucau „Tri și spânza”, „Patru-n ciocote”, „una și fuga”, iar fetele „podul de piatră” și „mi-am pierdut o batistuță”. Erau și jocuri în comun, fete și băieți, precum „orașul” ori „lupul și oaia”. Toate se petreceau până la Sângiorz. Când Sf. Paști cădeau înainte de Sângiorz, a doua zi de Paști se aduna multă lume.

Despre luatu laptelui de la vaci, **Bosorcaia**. În credința populară din sat, de acum 50-60 de ani, era întâlnit și se mai întâlnește (e drept, mult mai rar chiar și astăzi), fenomenul întreruperii bruște și nejustificate sau scăderea drastică a lactației la vaci ori la bivolițe. Fenomenul era pus pe seama unei practici de vrăjitorie, făcută de bosorcaie. Această practică, atribuită de „gura satului” unor femei înaintate în vârstă, obligatoriu văduve, care se foloseau în practică de broscoi mari, verzi, vii sau morți. Mobilul acestei vrăjitorii era invidia sau răzbunarea.

Se credea că bosorcaia care a făcut o astfel de vrăjitorie este, cel mai adesea, o vecină nu prea îndepărtată, prin fața casei căreia trece, de obicei, vaca, în drum spre sau de la pășune. Sânt bănuite și femei văduve, care stau mai departe, dacă acestea se află, ca din întâmplare, cu te miri ce treabă, în curtea casei, când vaca se întoarce din ciurdă.

De la **Mitru Bângului, Mureșan Dumitru**, povestită de feciorul său, Grațian:

Întotdeauna fetele frumoase, la noi ca și în alte sate, aveau mulți drăguți. Feciorii umblau la fete cel mai adesea, în grupuri de câte 3-4, până când unul dintre ei ajungea să se înțeleagă cu fata și „stăteau în târg”, adică își făceau planuri de căsătorie. Doritori erau însă mai mulți și nu erau dispuși să renunțe ușor, cu una- cu două, așa că, rămași oarecum pe dinafară și la propriu și la figurat, aceștia își făceau de lucru pe afară, ori prin șură. Ba demontau porțile de la drum și le duceau hăt departe, dar în locuri circulate, să le vadă repede cei care se duceau la lucru de dimineață bună, ba demontau, piesă cu piesă, carul din șură și îl urcau pe acoperiș, unde îl asamblau din nou pe vârful șurii, astfel că gazda, tatăl fetei de măritat, deși se grăbea de dimineață să meargă cu carul la lucru, pierdea toată dimineața să-și coboare carul de pe șură.

De la **Mniculaie a loșchii, Bereghi Nicolae:**

În timpul ungurilor, când tăiai un porc, toată unsoarea trebuia predată, băsamă (bag-de-seamă, n.n.) pentru armată. Mama lucra la Phoenix cu caru', purta minereu de la mina Borcut din Baia Sprie până la Phoenix. Într-o iarnă, înainte de Crăciun, după ce tăiasse mama porcul, că nu v-am spus, tata era dus pă front, o venit Bonhay, ne-o întrebat pe noi unde-i mama. I-am spus că-i la lucru.

-Da' unsoarea de la porc unde-i ?

I-am arătat și o luat-o. Când o venit mama acasă și i-am spus, mama o luat toporul și s-o dus unde știa că se adună alimentele pentru armată, o spart ușa și o adus acasă unsoarea noastă, că era pusă într-un hârgău mare. Da' n-o trecut multă vreme și o venit la noi jendarii unguri, aceia cu pene de cocoș în clop și ne-o strâns pâ tăți să ne ducă.

- Duceți-i pă tăți! o zâs mama. Dacă le-ați luat mâncarea, io cu ce să-i țâu? Duceți-ii unde-ți știi!

Nu-mi amintesc, nu mai știu ce o vorbit mama cu ei, că o plecat, ne-o lăsat și pă noi și unsoarea.

Eram coptil, de vo 12-13 ani, umblam toamna și primăvara cu vaca și cu oile pă rături, să nu le țanem pă grajd.

Era atunci o toamnă mai lungă decât în alți ai. Erau mai mult coptii cu animalele pă acolo și am dat că în hoberog la Vârvăruca lui Irimnie erau o grămadă de pere de toamnă, mari, frumoasă ce împrăștia un mniros tare fain până hăt. Noi ne-am dus să videm di unde vine. Am dat târcoale pă lângă cramă și am băgat de samă ce erau mai multe găuri, așe cât să poți băga mâna pân ele. Da' grămada cu pere era hăpt în mnijloc, n-aveam cum ajunge la ele. Nu știu la care i-o umblat mintea să tăiem niște rude de alun, lungi cât să ajungă până la grămada cu pere, să le ascuțâm la vârf ca să le putem implânta în pere și așe să le tragem afară. Da' până să scoatem o pară întâpam vo două-tri și lele Vârvăruca o băgat de samă și ne-o pândit. S-o dos la primărie, că frati-so Nuțuca era primar, și ne-o spus. Ne-o chemat pă tăți la primărie, ne-o înșirat și ne-o pus să cântăm pă melodia unei corinde, că era aproape postul Crăciunului.

De tri luni de când vinim

Numai cu pere trăim.

O răs bine de noi și ne-o fugărit afară.

De la Vârvăruca Ruscăului

„La Bolduț”, era un magazin sătesc, pă vremea ungurilor, într-o căsuță mnică a lui Kotuno, da' îl țâne Bonhay Karol, um om de prin Secuime, însurat în Tăuții, care, în vremea aceea, să țâne „tare pă ptiaț” și se purta ca un stăpân cu tăuțanii. Zăcea, cătă tătă lumea, că el îi Dumnezău în Tăuții. Cel mai mare dintre copiii lui, Korcsi, ave vo 10-12 ai. Ca tăți coptiii, fugea după carăle ce treceau pă drum și-i zăcea căruțașului: Bade! le-mă și pă mine în car, că io-s a lui Bonhay, Dumnezo din Teuț.

După război, după ce s-o dus ungurii, și-o mai tras coarnele și Bonhay. O țanut o măcelărie, ce o rămas de la Lazarovici, pă care l-o dus ungurii, când i-o strâs pă jizî, unde aduce și vinde vinerea carne.

La bolduț

De la **Gheorghe Chiuzbăian, Diordica Șorecașu**

Io-s născut pe 1 aprilie, și de aceea îs așa hâtru. Îmi place ca oamenii de pe lângă mine să fie veseli și zâmbitori și m-am străduit întotdeauna să-i învesesc, să fie pe placul meu. Până pe la 18 ani am lucrat pe lângă casă ori pe nopsam prin sat. La 18 ani m-am angajat la mina de cărbuni din sat ca vagonetar, unde am lucrat până în mai '51 când am mers în cătane, hăt la Turnu Severin la grăniceri. Când am venit acasă, m-am dus la lucru la Phoenix, da` n-am lucrat numai doi ani, că am venit la UIL aici, în Tăuți. Am fost circularist, gaterist, șef de echipă până la pensionare.

Mnie mni-s tare dragi obiceiurile de Crăciun de pă la noi. Când eram coptil și mai apoi cotângan și fecior am umblat cu tăte: cu steaua, cu Irodașul și când am fo fecior – cu Vițlaimul și cu Irodul cel mare. După ce m-am însurat, am mers de moș în tăți anii. Am fost moș de păstă 50 de ori, și m-aș mai duce de n-aș fi așe bătrân.

Io mă gândesc că obiceiurile aieste să nu se ptiardă că vez, amu nici jocul moșilor nu-i ce-o fost odată.

De la **Gheorghe Bereghi**

Badea Diordica locuiește în imediata apropiere a bisericii ungurești. De mic copil a fost fascinat de zidurile înalte ale bisericii, de misterele pe care, în mintea lui de copil și le închipuia că se află dincolo de ele. Când a mai crescut nițel, s-a împrietenit cu Fery baci, administratorul locașului de cult și venea adeseori să ajute după puterile lui. Așa a aflat de la Fery baci multe povești, istorioare cu iz de legendă despre biserică ori despre cimitirul unguresc aflat în apropiere, peste Săsar.

Se zice că în cimitir se mai văd însemnele mormintelor familiei Gerod, care a dat primul nume satului. Un ciot de piatră ros de vreme așezat în marginea dinspre Săsar, pare a fi mormântul lui Gerod ucis, după cum spune legenda, de birjarul său, nu se mai știe din ce pricină. Lângă el, mai spre deal mormântul, probabil, al soției sale, care mai târziu a fost renovat. Piese din monumentul funerar s-au desprins și unele au dispărut. Mai spre mijlocul cimitirului se află mormântul fetei lui Gerod, care a murit de tânără. Legenda spune că ea a fost înmormântată cu toate bijuteriile familiei, iar pe mormânt a fost așezată o placă din piatră, groasă de peste un metru. Ca să le

dovedească acest lucru copiilor curioși, Fery baci a adus o rangă pe care au înfipt-o oblic pe lângă placă, încercând să-i determine grosimea, dar n-au reușit.

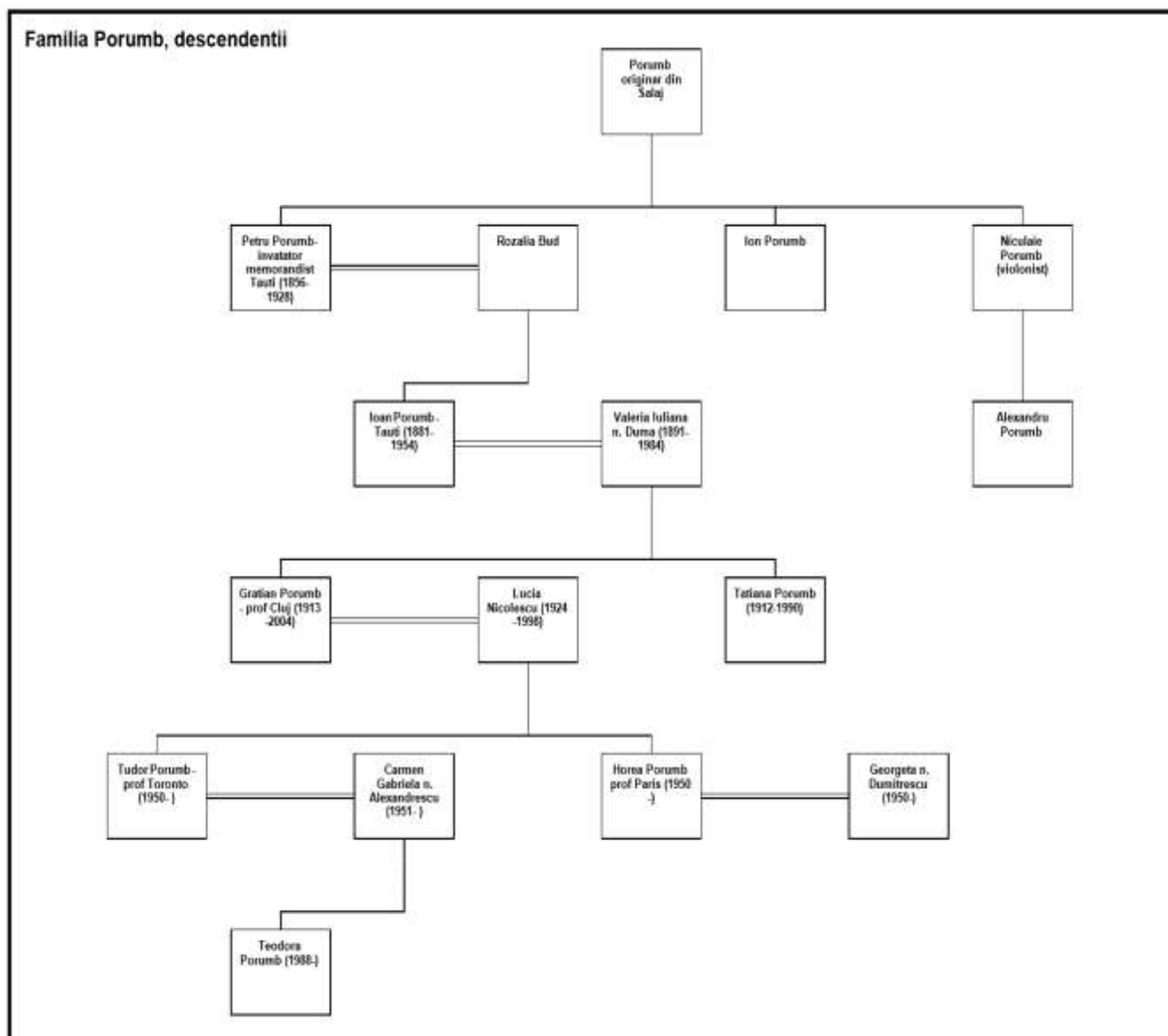
O altă istorioară spune ca în cimitirul unguresc și-ar fi îngropat evreii aurul în anul deportării lor de către regimul hortist și acolo a rămas, pentru că niciunul nu s-a mai întors.

Familia Porumb din Tăuții de Sus - Patru generații de dascăli

Povestite de Tudor Porumb

Numele Porumb

Tabloul genealogic alăturat identifică pe Petru Porumb (1856 - 27 decembrie 1928) și pe fiul său, Ioan Porumb (1881-1854), ambii învățători în Tăuții de Sus, precum și pe descendenții: Grațian Porumb (1913-2004), născut la Tăuții și devenit profesor de drept la Cluj, și pe fiii gemeni ai acestuia, Tudor și Horea Porumb (1950-), deveniți, și ei, profesori la catedre din țară și străinătate.

Genealogia familiei Porumb

Cel care așterne aceste rânduri sunt Tudor Porumb, citind, pentru început, povestirile bunicii mele, Valeria Porumb, născută Duma, soția învățătorului Ioan Porumb. Conform bunicii mele, înaintașul Petru Porumb ar fi ajuns la Tăuții de Sus venind din Sălaj, lucru plauzibil, pentru că Sălajul pare a fi un rezervor aproape confirmat de Porumbi.¹²

---

¹² Comentariu din partea d-lui Vasile Pop: Nu am găsit documente care să ateste momentul în care străbunicul, Petru a venit la școala din Tăuții. Prima mențiune despre el apare în 1886 în „Diuaru de absențe” al școlii confesionale greco-catolice din sat. În matricola nașterilor, unde este înregistrată nașterea lui Ioan, preotul Alexandru Pașca nu a menționat și vârsta părinților (unii preoți au făcut cu regularitate asta), însă, pe crucea mormântului lui Petru Porumb este înscrisă data nașterii, 1856. Știm despre el că, pe lângă profesia de învățător, de care se ocupa cu dragoste și pasiune, era conducătorul unui cor mixt, a fost prieten și confident pe teme politice cu Vasile Lucaciu. Când acesta „ieșea în lume”, trebuia să treacă obligatoriu prin Tăuții. A fost el însuși un înflăcărat luptător pentru emanciparea românilor, a fost, până la moarte, sufletul românismului în sat.

Familia învățătorului Ioan Porumb, cca 1914. La stânga învățătorului, soția Valeria împreună cu cei doi copii, Grațian (șezând) și Tațiana.

Nu știu dacă bunicul meu, Ioan Porumb, mai avusese frați, dar bunica mea, Valeria, avuse trei frați și o soră. Alexandru, cel mai mare dintre ei, a fost pictor profesionist, trimis de împăratul Austriei să picteze pe frontul din Italia în Primul Război Mondial, unde a decedat; de la el păstrăm în familie două naturi statice pe care le-a pictat în ultima lui permisie petrecută la Tăuți, reprezentând obiecte casnice și flori, pe care bunica Valeria i le aranjase pe o măsuță, drept model.

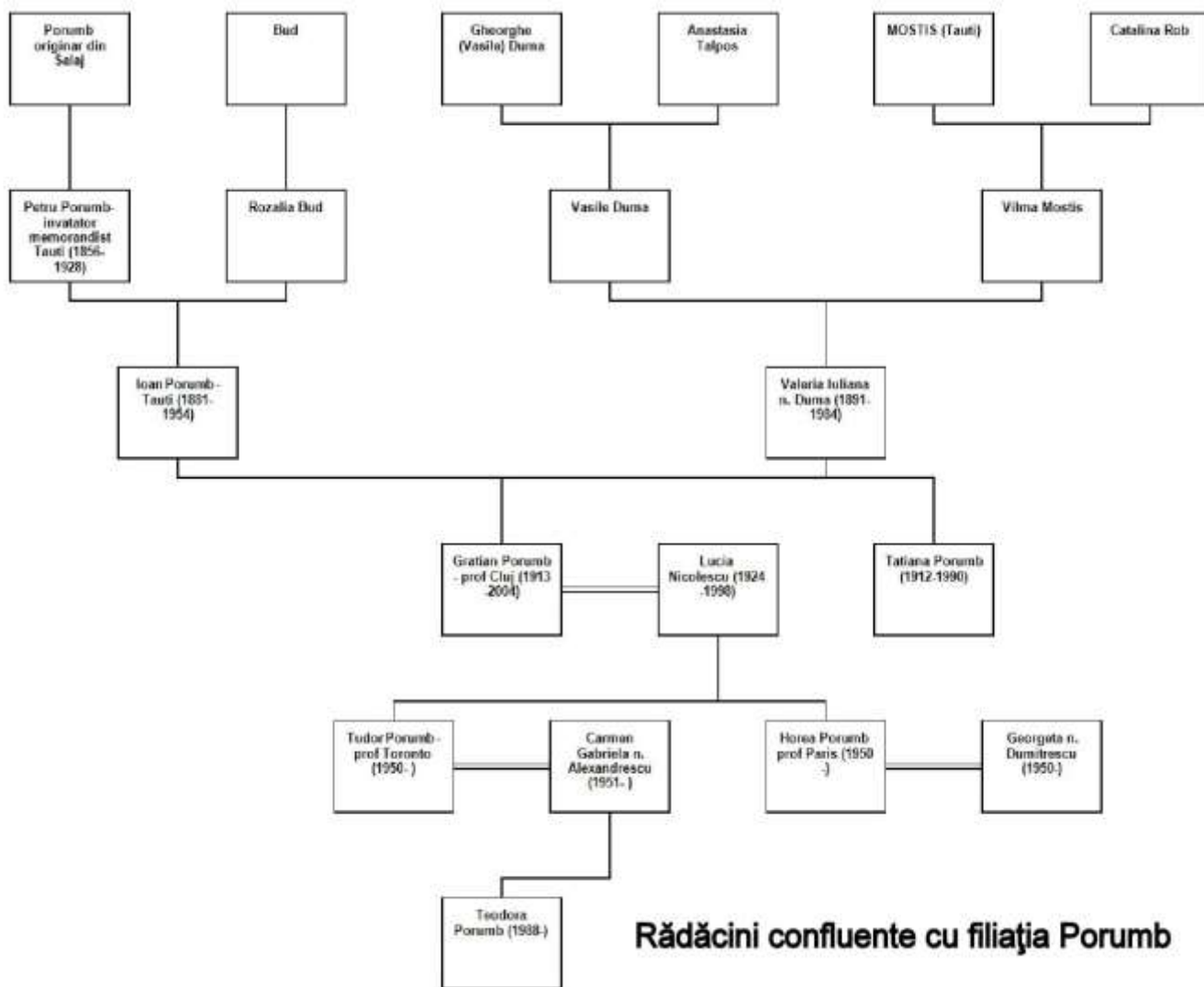
Ultimul tablou pictat de Alexandru Duma, moștenire de familie (1916).

Pe sora bunicii Valeria, Leonora („Leona”), căsătoria a dus-o în „Regat”, unde a fost nevoită să se refugieze după Dictatul de la Viena, pentru că nu știa ungurește. Fratele cel mic al bunicii Valeria, Dezideriu („Dodo”) a făcut cinste numelui Duma ajungând profesor și șef de clinică la Cluj. Dintre frații bunicii Valeria, numai Vasile Duma a rămas la Baia Mare. Familia Duma ne-au fost cele mai apropiate rude, poate și din cauza apropierii, „unchiul Dodo” locuind, ca și noi, la Cluj.

După cum dezvăluie tabloul de mai jos, generațiile Porumb s-au împreunat cu rădăcini din toate părțile țării, dar ceea ce apare pregnant sunt numele pur românești ale tuturor membrilor arborelui genealogic. Doar rădăcina Duma pare a fi fost locală; Lucia, soția lui Grațian Porumb, provine din zona Mureșului, atât prin tatăl său, Nicolescu, care

se trage dintr-o solidă familie de medici și preoți de pe cursul superior al Mureșului, cât și prin mama sa, a cărei filiație conduce până în evul mediu la un cavaler din Sângeorgiu de Câmpie, înnobilit la 1721 în urma luptelor antiotomane ale Habsburgilor. Carmen-Gabriela, soția lui Tudor Porumb se trage din Făgăraș și Vâlcea, iar Georgeta, soția lui Horea Porumb, din câmpia Someșului.

Rădăcini confluențe cu filiația Porumb

Casa învățătorului din Tăuți

Casa în care au locuit învățătorii Petru și apoi Ioan Porumb, era așezată vis-a-vis de biserica greco-catolică din Tăuții de Sus (devenită biserică ortodoxă, în 1948). Aici s-au născut și au crescut cei doi copii ai cuplului Ioan și Valeria Porumb: Grațian și Tațiana. Casa mai există.

Despre reputația învățătorului Petru Porumb de înflăcărat animator al românismului în sat, am aflat mai mult din spusele altora, confirmate și de povestirea tatălui meu, profesorul Grațian Porumb, care își amintea cum, copil fiind, stătea așezat pe prispa casei și trăgea cu urechea la lungile discuții purtate de bunicul său, Petru Porumb, cu patriotul memorandist Vasile Lucaci. Aceasta se întâmpla probabil la scurt timp după scuturarea subjugării austro-ungare, prin Marea Unire din 1918. Încă de la începutul secolului, învățătorul Petru Porumb organiza evenimente locale sub egida societății pentru

promovarea românismului, ASTRA. În jurul Marii Uniri, Petru Porumb a înființat un cor mixt cu repertoriu preponderant patriotic, care s-a produs sub conducerea învățătorului în cel puțin două evenimente importante ale ținutului: la trecerea generalului francez și cetățean de onoare român, Henri Berthelot prin zonă, în 1918, înainte de încheierea ostilităților militare între români și vecinii săi, și în 1919, la revenirea triumfală în ținutul de baștina a lui Vasile Lucaciu însuși.

Conform celei mai frumoase tradiții, fiul lui Petru Porumb, Ioan Porumb, a devenit învățător în aceeași școală, din același sat. Apoi, din 1921 Ioan Porumb a activat și ca secretar al căminului cultural atunci înființat. După pensionarea lui Petru, Ioan a rămas la catedră, Petru a continuat să conducă corul, iar după moartea lui, Ioan a preluat și conducerea corului.

Familia deținea castaniș și o vie, așezate pe versantul abrupt și însoțite de pe malul celălalt al Săsarului. Cele mai multe amintiri se confundă cu activități petrecute la vie. De pilda, într-o fotografie, îi putem privi luând masa în aer liber, sub umbra castanilor.

*Gustare în aer liber la Tăuți.
Învățătorul Ioan Porumb (al
doilea de la dreapta)
este flancat la stânga sa de fiul
Grațian, la vârsta studenției, iar
la dreapta sa,
de Dezideriu Duma (cca 1934)*

Nu-mi aduc aminte dacă am identificat care era „școala”, dar, după spusele bunicii Valeria, școala era foarte aproape sau chiar adiacentă casei învățătorului. Se pare că era vorba de o singură sală mare, în care învățau simultan toate clasele. Bunica ținea adeseori „silentium” în clasă, atunci când bunicul Ioan trebuia să iasă pentru scurt timp.

Tot la școală se amenaja secția de votare. Era vorba, mai mult ca sigur, de perioada imediat următoare reformei electorale din 1921, când, pentru prima oară, sufragiul a devenit „universal”, prin care, pe vremea aceea, se înțelegea că toți bărbații având 21 de ani împliniți (dar nu și femeile) aveau dreptul și obligația de a participa la alegerile de deputați și senatori. Atunci devenise țărănimea, care reprezenta 80% din populație, principala masă electorală, dar totodată principala țintă a manipulărilor demagogice. Îmi amintesc îndemnul tatălui meu, profesorul Grațian Porumb, arătând spre bunica Valeria: „Să-ți povestească «gheicuța» cum a votat și ea la Tăuți!” Povestea fuse așa: În timpul pauzei de masă, când reprezentanții partidelor se ospătau în casa învățătorului, „gheicuța” a făcut un detur de la bucătărie înspre sala de votare, care era părăsită, și a „votat” și ea de câteva ori, ca să fie sigur că iese candidatul care trebuia.

Apostolat intelectual în sat

Tatăl meu, Grațian, a păstrat o serie de relicve documentare extrem de interesante, pe care din păcate nu le mai găsesc, care mi-au dezvăluit efervescența intelectuală extraordinară pe care au animat-o învățătorii în sat: un manual, o carte, un ziar scris de mână, un afiș pentru balul intelectualilor. Presupun că erau realizările bunicului Ioan pentru că faptele ce urmează să le descriu, puteau fi tipice pentru perioada imediat de după Marea Unire, deci prin anii '20. Așa cum am aflat și din alte lecturi, atunci s-a insistat pe misiunea de apostolat al învățătorilor de la sate, pentru instruirea și ridicarea culturală a maselor.

Spre uimirea mea, manualul scris de bunicul meu era o Geografie ilustrată, bilingvă, în care fiecare rând era scris întâi pe românește și apoi pe ungurește. Acest lucru nu ar fi trebuit să mă mire, pentru că, până în epoca de care vorbim, cum bine-știm și din romanul *Ion*, de Liviu Rebreanu, școala se ținea pe ungurește; or, de-acuma copiii trebuiau învățați în paralel și limba maternă. Manualul avea ilustrații gravate, de mărime puțin mai mare decât cea a unui timbru și începea, intuitiv, cu imaginea unui sat, câteva case între dealuri, sub care scria în românește și ungurește: Satul.

Învățătorul a scos și un ziar de câteva pagini, caligrafiat cu cerneală albastră, în întregime de mână. Tot de mână era scris și un afiș care anunța „Balul Inteligenților”. Cunosc și din alte surse, inclusiv din romanul *Ion*, că tot prin anii '20 se organizau baluri ale „intelectualilor”, la care participau intelectualii satului, necăsătoriți sau căsătoriți, funcționarii publici precum și copiii reveniți de la școlile de la oraș, în vacanță. La balul despre care vorbim era inclusă în program și recitarea poeziei „*Noi vrem pământ!*”, de George Coșbuc, recitatoarea desemnată fiind o fetiță. Știm că poezia, publicată de Coșbuc în 1894, a rămas constant populară, dar a devenit de mare actualitate după Primul Război Mondial, pentru că Regele Ferdinand promisese țăranilor de pe front, deja din 1917, reforma agrară, promisiune de care s-a achitat în 1921. Aceste corelații, care se învârt în jurul anilor '20, îmi permit să fiu sigur că inițiativele culturale locale aparțin bunicului Ioan (care în 1920 avea 39 de ani) și nu străbunicului meu.

Învățătorul Ioan Porumb a devenit apoi inspector școlar. Presupun că în acea perioadă sau poate chiar mai târziu, după pensionare, el a publicat o carte pe teme etnografice, intitulată „Datinile stricăcioase ale Românilor”, pe care am avut-o în mână. Rețin că una dintre aceste datini infame ar fi fost „Strigoii”.

Și străbunicul, Petru Porumb scrisese și publicase „sub unguiri”. Tatăl meu povestea că, aflându-se la Budapesta, a găsit în fișierul bibliotecii Parlamentului o carte scrisă de înaintașul nostru, Petru Porumb.

Odată cu pensionarea inspectorului școlar Ioan Porumb și încheierea studiilor de drept de către fiul său, Grațian, familia își vinde casa din Tăuții, dar nu și via și castanișul și se mută la Cluj, cam în anul 1937.

Clujul ca prelungire a Tăuților.

Casa de pe Calea Regală, devenită strada Republicii, din Cluj, așezată într-o frumoasă grădină aflată puțin mai sus de Grădina Botanică, a fost o prelungire interesantă a gospodăriei de la Tăuți. O cunosc foarte bine, pentru că este casa în care m-am născut și am copilărit.

În afara casei propriu-zise, în care au locuit înghesuit întotdeauna mai multe generații, mai exista în grădină o căsuță de lemn, casa inițială de vacanță a foștilor proprietari, care a fost păstrată și după ce aceștia au construit casa „modernă”. Căsuța, cu două încăperi, mai stă în picioare și astăzi. Într-o primă încăpere, învățătorul Ioan Porumb a transportat întreaga lui bibliotecă, ce conținea volume de clasici legate în coperte groase

de piele, precum și micul său birou, confecționat din lemn masiv, sculptat. Aici am putut răsfoi și colecția interbelică a ziarului local, legat tot în piele, ce dezbătea, amplu, evenimente precum asasinarea unui proeminent profesor universitar la Cluj sau foiletoane, precum „Viața celor de dincolo de grății”.

În încăperea a doua erau acareturi gospodărești dintre cele mai ciudate, aduse cu siguranță de la Tăuți, precum lingura, ca o sapă lungă de câțiva metri, pentru amestecarea de la distanță a magiunului! În perioada comunistă „biroul” a ajuns garaj. Masa de scris a devenit banc de atelier, iar cărțile clasicilor germani și maghiari au fost făcute cadou vecinului din sus, care știa să citească ungurește. În ziua de astăzi, micul birou de lemn masiv a fost recondiționat și a ajuns în locuința fratelui meu de la Paris.

Profesorul Grațian Porumb

În locuința de la Cluj, personajul principal devenise fiul învățătorului Ioan Porumb, Grațian, tatăl meu.

Cu studii de drept și două doctorate consecutive, Grațian Porumb a activat ca profesor la Universitatea din Cluj. Renumit ca profesor sever și incoruptibil, dar și ca autor al volumelor „Codul de procedură civilă, comentat și adnotat”, Grațian Porumb a pregătit generații de juriști.

Codul de procedură civilă, comentat și adnotat de Grațian Porumb

S-a căsătorit în 1949 cu Lucia, născută Nicolescu, uniune din care au rezultat în 1950 gemenii Tudor (subsemnatul) și Horea.

Bunicul Ioan Porumb a locuit la Cluj până a murit, în 1954. Îl vedem într-o fotografie de prin 1951, alături de cei doi nepoței gemeni. Soția sa, bunica Valeria, i-a supraviețuit până în 1984.

Banca din curte, din fața casei din Cluj devenise locul de documentare fotografică a trecerii anilor.

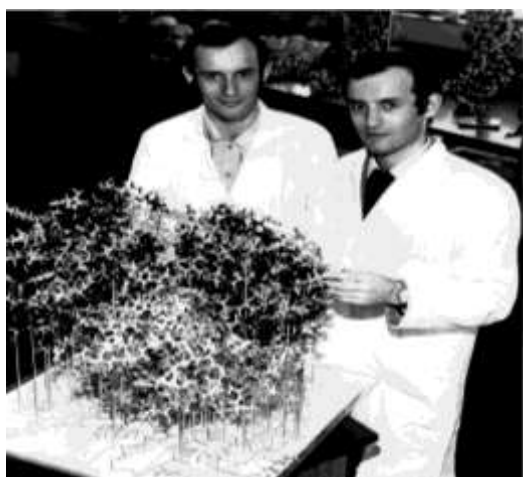
Grațian, Valeria, Lucia și gemenii Tudor și Horea Porumb (1953)

Tudor și Horea Porumb continuă tradiția la catedră.

Firesh sau nefiresh, ca frați gemeni, subsemnatul (Tudor) și fratele meu Horea, am avut o evoluție absolut paralelă în tot timpul studiilor, până la vârsta însuratului. Am ales ca obiect de studiu biofizica, tematică mai apropiată de cea a mamei Lucia, care era profesoară de liceu de fizică și chimie, decât cea a tatei.

O fotografie publicată de un ziarist englez, drept curiozitate, ne arată pe amândoi în halate de laborator, în timpul studiilor de doctorat în Anglia, unde am ajuns prin concurs. Din această cauză, fotografiile de familie au fost luate numai în vacanțele de vară.

Tudor și Horea – ne-am început carierele didactice la Cluj și funcționăm actualmente ca profesori universitari la Toronto, respectiv la Paris. Împărțim însă restul timpului între străinătate și locuințele proprii din România.

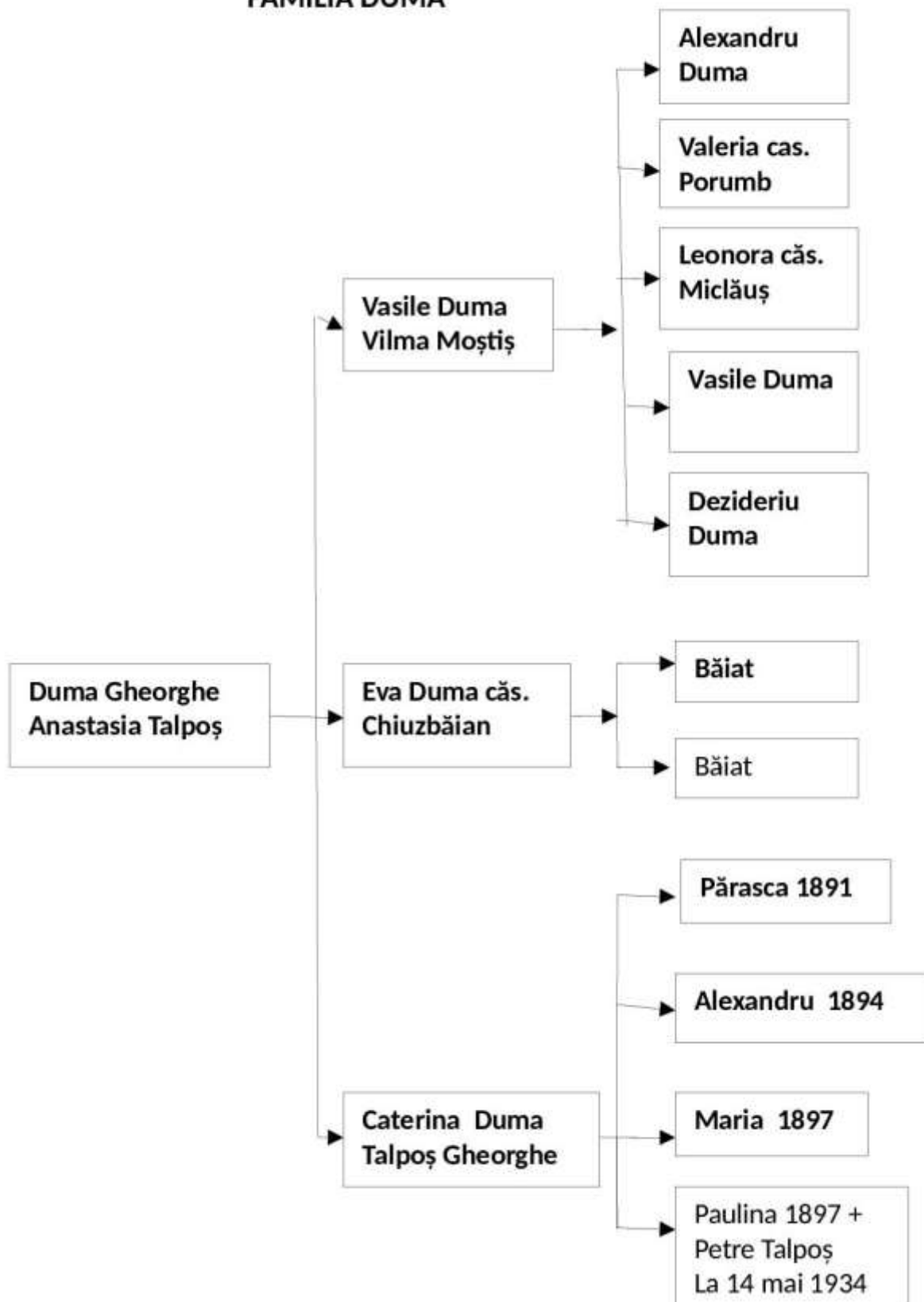

*Tudor și Horea în timpul
Doctoratului la Londra*

*În vizită la Tăuții de Sus, 5 iulie 2015.
Horea și Tudor în fața casei învățătorului,
în care s-au născut bunicul și tatăl D-lor*

FAMILIA DUMA

DUMA

În capitolul „Populație” făceam o remarcă referitoare la ponderea însemnată a numelui Duma în Tăuții de Sus, prin secolele XVIII-XIX. Nu am întreprins cercetări amănunțite asupra acestui neam, pentru că nu era în obiectivele prezentei lucrări, dar nu putem trece cu vederea, mai ales peste aceasta ramură a sa, Vasile Duma și Vilma Moștiș, care de-a lungul a patru generații, de la începutul secolului al XX-lea și până astăzi, a dat tot ce a avut mai valoros pentru Tăuții de Sus de-a lungul existenței sale:

Un pictor de mare valoare și patru profesori universitari, dintre care, doi – la mari universități din Europa și America. Acesta este de fapt și motivul pentru care ne oprim cu mai multă atenție asupra acestui neam.

Vilma Moștiș Duma alături de fiica sa, Leona Duma și nepoatele Ida Benea Cherecheș și Irina Stan împreună cu soțul Vasile

Familia Vasile Duma și Vilma Moștiș a avut cinci copii: Alexandru, născut la 10 august 1887, Vasile, născut la 27 iulie 1889, Valeria, născută la 14 august 1891, Leonora născută la 28 martie 1894, în Săcălășeni și Dezideriu, născut la 28 februarie 1906.

Alexandru, primul copil al familiei, a făcut primele clase la școala confesională greco-catolică din sat, apoi pe cele gimnaziale în Baia Mare. Aici își descoperă talentul pentru desen, ajutat foarte probabil de un profesor priceput care, intuind potențialul său artistic, l-a îndrumat spre Școala de pictură a lui Holloși Simon.

Autoportret de adolescent

Nu a apucat să picteze foarte mult, fiind în aceasta privință depășit de colegii săi de generație, unii chiar mai tineri decât el, „dar numai sub aspect cantitativ, nu calitativ”, cum subliniază și prietenul său, Terșansky Jenő, în cartea „A felbolond”.

Pleacă pe front, ca voluntar, la 27 de ani, dar acasă spune că este trimis de curtea imperială de la Viena ca și corespondent de război, conștient probabil că familia nu ar accepta să plece voluntar. Ajunge pe frontul din Balcani. Beneficiind de oarecare protecție din partea superiorilor săi, poartă în permanență cu el carnetul și cărbunele, schițând din câteva linii ferme, sugestive scene din tranșee, posturi de observare, posturi de comandă, dar și impresii din viața de zi cu zi. Surprinde fugitiv, dar foarte expresiv, și imagini din localitățile prin care trece. Pe front s-a îmbolnăvit de tifos și a fost internat la spitalul militar din Oradea, ocazie cu care face cerere pentru lăsarea la vatră, întrucât expirase de mult termenul de voluntariat, dar cererea îi este respinsă și se întoarce pe frontul din Italia, unde moare la Fiume, lângă Trieste și este înmormântat la Krajna (astăzi în Slovenia). După moartea lui, camarazii au trimis familiei cușorul cu efectele personale ale pictorului. Momentul este imaginat cu deosebită sensibilitate poetică, după aproape 100 de ani, de o rudenie după mamă a familiei Duma, profesoara Augusta Buteanu.

FRAȚII

(Alexandru și Dezideriu)

Se-ncruciau în minte de copil

mai multe focuri:

Al Hestiei cel pașnic, cald; cuptorul, vatra

Cu a lui Ares, foc răzbunător, pârjolitor,

Când cei de-acasă au primit onorul militar,

*Ce așeza pe-un scăunel un cufăr.
Se întorceau acasă lucrătoare, care
I-au petrecut pe fratele mai mare.
Atât a mai rămas din cei ce se aveau pe front.
Acum I-or prohodî în lipsă
Și locu-i îl vor ține, poate,
Un pământuf de bărbierit
Tocit pe jumătate, ce-i mângâia obrazul
Când ale mamei mâini și-a fraților mânuțe,
De-acolo, de departe,
i-ar fi putut împuțina durerea și necazul.
A lăcrimat mezinul și și-a chemat prietenii de joc,
Să meargă toți pe malul apei zbuciumate,
Și să-și arunce puștile de soc,
Cu-mpletituri de sfori legate
Unde-or vedea si unde-or vrea
În ape, ori în vâlvătăi
Și-n păruiala palelor de foc*

Augusta Stan Buteanu

Acasă, după o sumară privire printre lucrurile din cufăr, în semn de pioșenie, familia a păstrat intact cufărul. Cel mai mic dintre frați, Dezideriu, „Dodo” cum îi spuneau ai săi, a moștenit și cufărul fratelui mai mare și l-a luat la el, la Cluj. Așezat pe raftul de sus, într-o încăpere de la subsol, singura legătură materială care amintea de Alexandru a rămas în același loc, nemișcat, parcă pentru a nu-i tulbura somnul de veci.

Expoziții. Încă înainte de primul război, participă alături de maeștrii seniori, dar și de reprezentanții noului val din școala băimăreană de pictură la expoziții de anvergură. Îl întâlnim în Expoziția Națională din august 1912 de la Baia Mare, alături de Thorma, Ferenczy Karoly, Holloși Șimon, Ziffer Șandor, Ivanyi, Grundwald Bela, Oszkár Glatz, Mstislav Valerjanovich Dobuzhinsky, Mikola Andraș, Samuel Börtsök, dar și cei tineri, Maticska Jenő, Hatvany Ferencz, Racsko Iștvan, Șandor Galinberti.

În 1920, la Oradea, o expoziție de anvergură cu pictori băimăreni la care expun: Karoly și Valer Ferenczy, Samuel Börtsök, Boromisz Tibor, Boldizsar Iștvan, Duma Alexandru, Egli Șari, Mikola Andraș, Ziffer Șandor.

Vremurile tulburi care au urmat morții sale au făcut ca multe din tablourile lui Alexandru Duma să se piardă. Abia după 50 de ani de la moartea lui are loc o încercare de a-l aduce în prim-planul vieții artistice românești, când criticul de artă, Roul Șorban, începe să adune material pentru un album dedicat lui Alexandru Duma. Cu această ocazie, fratele cel mai mic al pictorului, doctorul Dezideriu Duma, îi scrie lui Avram Benea Cherecheș din Baia Mare, contemporan și prieten cu pictorul, devenit între timp și rudenie prin alianță, o scrisoare datată 31. XII. 1968, în care îi cere acestuia informații despre perioada în care Alexandru a urmat cursurile Școlii de pictură, despre drumurile acestuia la Budapesta și Munchen, despre cui a donat pictorul tablourile sale; și înșiră un număr de 12, chiar 13 tablouri despre care știa doctorul. Intenția lui Roul Șorban nu s-a materializat, probabil datorită puținelor informații – atât despre viața, cât și despre opera pictorului, aspect de care ne-am lovit și noi în documentarea pentru monografia Tăuții de Sus,

Recent, un armean, care a lucrat mai mulți ani la Muzeul de Artă din Baia Mare, Ștefan Urmanczy, rudenie și el prin alianță cu familia Duma, a convins-o pe fiica lui Duma

Dezideriu să pună în circulație cele peste 100 de desene aflate în cufărul lui Alexandru și a obținut promisiunea sprijinului Direcției Județene de Cultură Maramureș, pentru a le prezenta, într-o expoziție omagială, la 100 de ani de la moartea pictorului.

Vasile-Lazăr, al doilea băiat al familiei Duma, a fost un tip cu înclinații practice, pasionat de tehnică. Nu știm prea multe lucruri despre el. La sfârșitul celui de-al doilea război, și-a cumpărat în Baia Mare un atelier mecanic, bine dotat pentru vremea aceea, pe care însă, nu l-a exploatat decât foarte puțin, fiind naționalizat în 1948. Am aflat la Arhivele Naționale, în fondul Primăriei comunei Tăuții de Sus un document din 1947 despre un serviciu făcut primăriei de către Atelierul de Reparații mecanice de pe strada Malinovski din Baia Mare, proprietar Vasile Duma, repararea pompei de stins incendii. Se pare că nu a fost căsătorit oficial și nu a avut copii.

Valeria, cea mai mare dintre fetele familiei, a fost cea care a rămas cea mai lungă perioadă în sat. S-a căsătorit cu Ioan, fiul învățătorului Petru Porumb și al Rozaliei Bud, învățător și el, care i-a urmat tatălui său la catedră în școala din sat. Au avut împreună doi copii: pe Tațiana și pe Grațian. Nu știm prea multe despre Tațiana, Grațian însă a făcut cinste numelui Porumb și întregii sale familii. El a început școala primară în sat, a urmat apoi la liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, după care Facultatea de Drept din Cluj. O scurtă perioadă, după absolvire, lucrează ca jurist la prefectură și la banca „Economul” din Cluj. Apoi, tradiția familiei îl cheamă la catedră. Va îndeplini cu cinste și dăruire această nobilă chemare, cadru didactic universitar la facultatea pe care a absolvit-o și mai târziu a condus-o, în calitate de prodecan și decan. În toată această perioadă a ținut cursuri și a scris cărți de specialitate, multe dintre ele rămase până astăzi lucrări de căpătâi, de referință în opera juridică. Fiii săi, gemenii Horea și Tudor, îi urmează cariera didactică strălucită, într-un domeniu de mare actualitate, dar mai ales de viitor, biofizica. În 1934, Valeria se mută cu întreaga ei familie la Cluj.

Cealaltă fată a familiei Duma, **Leonora**, a stat cel mai puțin în sat și alături de fratele mai mare, Vasile, este mai puțin cunoscută. S-a căsătorit cu Miclăuș și împreună s-au refugiat în Regat în 1940, stabilindu-se definitiv în București, însă venea des în Ardeal, la Cluj, pentru a-și revedea sora mai mare, Valeria și fratele Dodo.

Cel mai mic copil al familiei, **Dezideriu Ervin**, începe școala în sat, urmează apoi cursurile liceale la „Gheorghe Șincai” în Baia Mare și cursurile Facultății de Medicină și Farmacie din Cluj. Despre el am scris în capitolul „*Personalități*”

A fost căsătorit de două ori și a avut doi copii: Rodica, cu prima soție și Sandu, cu a doua.

Locuind în același oraș cu sora sa mai mare, Valeria, a fost tot timpul atașat de familia acesteia.

Dezideriu Duma, a fost, de departe, tăuțeanul înnobilit cu cele mai înalte titluri științifice până astăzi, fapt ce îi conferă dreptul incontestabil, la un loc de cinste în Pantheonul Poporului Român și implicit primul loc, în cel al comunității Tăuții de Sus.

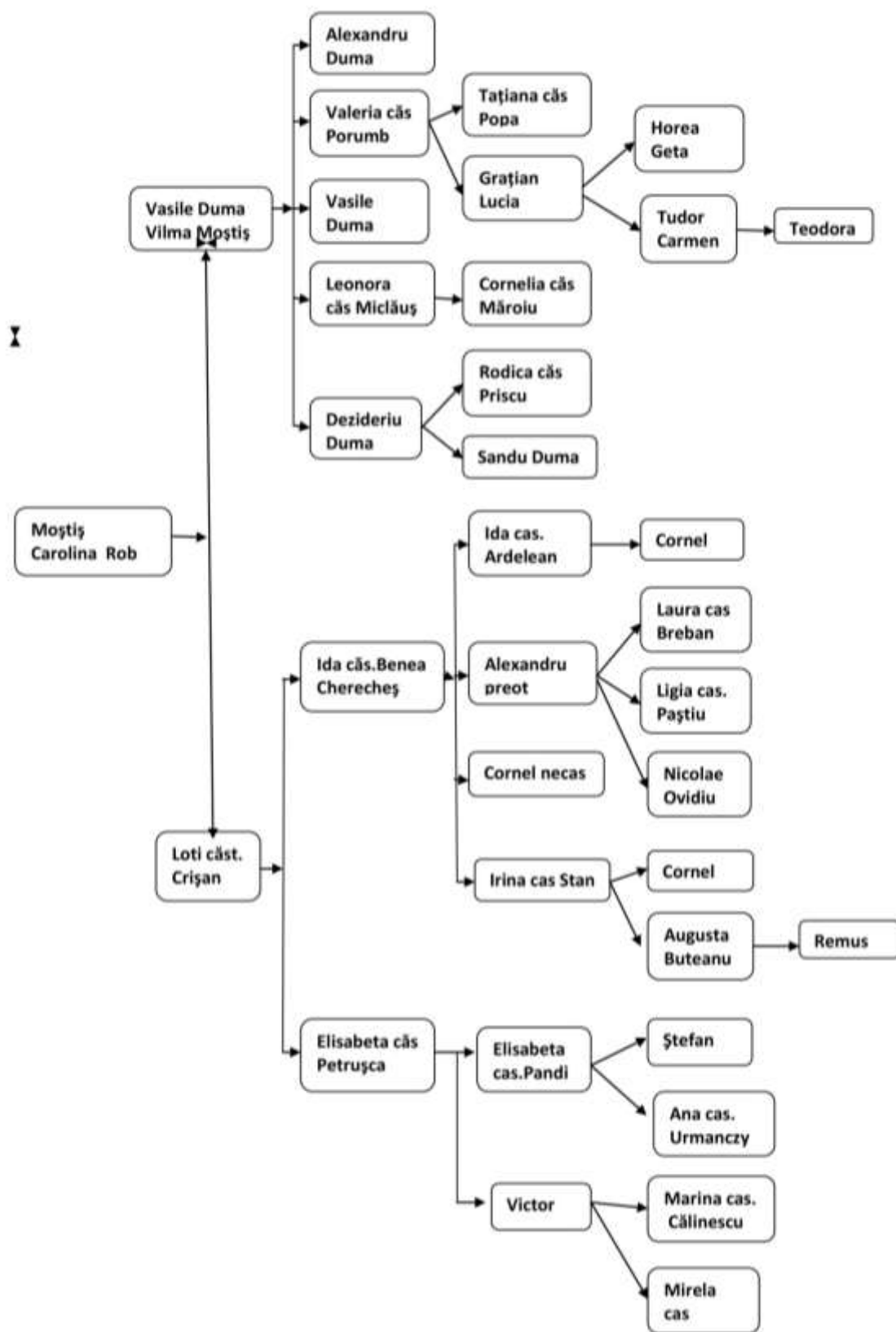

De la stânga la dreapta: Dezideriu Duma, Ioan Porumb, Valeria Porumb n. Duma, Tațiana Porumb și soțul, Grațian Porumb, și Rafila, soția lui Dezideriu Duma

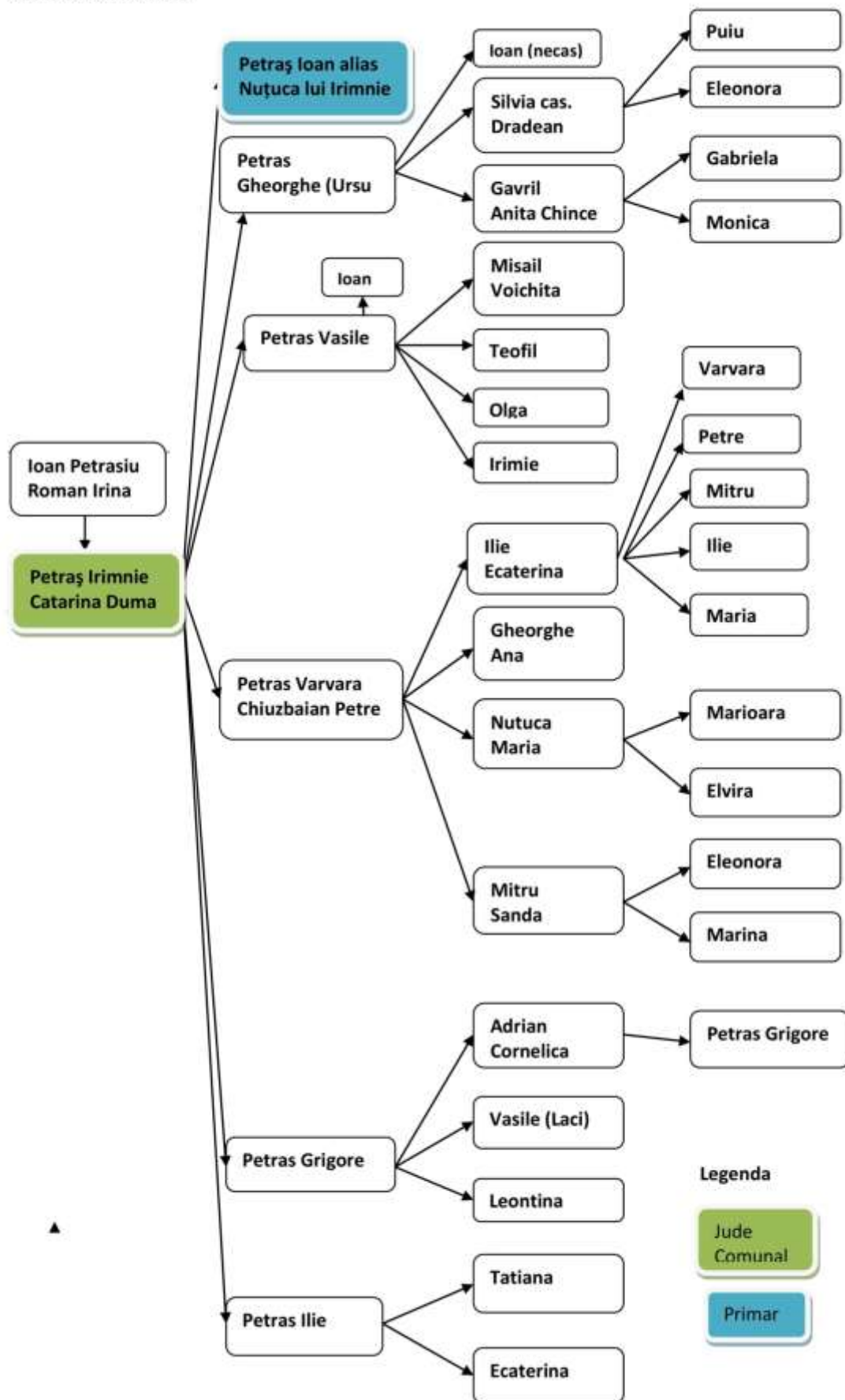

Pe bancă: Grațian, Valeria și Dezideriu

NEAMUL DUMA ȘI RUDELE

NEAMUL LUI IRIMNIE

NEAMUL LUI IRIMNIE

Unul din neamurile de seamă din sat, în ultimii 150 de ani, care a jucat un rol însemnat în viața administrativă și mai ales, în cea economică a localității noastre.

Irimie Petraș poate fi considerat întemeietorul acestei „dinastii”, el fiind la finalul secolului al XIX-lea jude în Tăuții de Sus, iar unul din feciorii săi, Ioan, cunoscut în sat cu numele Nuțuca lui Irimnie, primar în două legislaturi.

Despre Irimnie nu am găsit niciun fel de documente, în afara datelor înscrise în registrele matricole ale bisericii greco-catolice, de la Arhivele Naționale Baia Mare.

Din păcate, în arhiva și biblioteca Parohiei Ortodoxe din Tăuții de Sus nu se mai găsesc documentele legate de istoria bisericii, documente din care fostul paroh a folosit destule date, în interviurile date presei. Datorită poziției sociale, Irimnie a jucat un rol pentru acea vreme și în istoria bisericii, fapt dovedit și de documentul următor:

Repartitiia

are sa facutu prin consatului bisericean scolarii in aduna
ca finit in 25 decembrie anulu 1886 in Teutu de susu
inf armii protocolulu luatu in aceasta adunare repartiti
si ditoroace pro patru ani in suma de 1482 fl. 32. si din
suma int' unii ani se va incasa cate o rata de 370 fl.
80.

Numele si numerele familii logu contribuabil si anu de fapt. si contribuabil	1887	1888	1889	1890	Observatiuni
Maria Puma	5 20 5 20 5 20 5 20				
Ioan Flore	5 20 5 20 5 20 5 20				

V. Rata	40 04	40 04	40 04	40 04	160 28
Suma câte pr unii ani si tota	370 58	370 58	370 58	370 58	1482 32

Teutu de susu 5 Ianuaru 1887.

Repartitiia sa pregatita prin:

Ioan Bueriu
curator di
Gara Comunalu

Thop Te Kinge
La ordina:
Securii Poku 6 fl. 244.
Siculau flore 6 fl. 244.

Ioan Costin
procur. gr. cat.

am veduta si am convetinta despre
avesta repartitiis Inimii Petraș
judele comunulu

Petra Pambu
cant. de amintire

Casa în care a locuit Irimnie a dăinuit până pe la mijlocul anilor `60 din secolul trecut. Era o casă destul de mare, în lvedi, puțin mai la deal de castelul de apă de la Bernath, la est de Uzina Electrică, pe o pajiște însoțită, cu o pantă lină spre sat, printre castani. Avea fațada lungă spre sud și filegorie, o fundație înaltă și un beci sub casă, a cărui intrare, de afară, era prin partea din față a filegoriei. Din toată gospodăria de odinioară mai rămăsese numai casa, semn că acolo nu mai locuia nimeni de multă vreme. Am găsit recent o fotografie, în care este surprins unul din nepoții lui Irimnie, Nuțuca, făcută împreună cu trei prieteni, foarte probabil în fața casei bunicului.

Soția lui Irimnie a fost Catarina, din neamul Duma, care la acea vreme era încă printre cele mai numeroase din sat.

Din cei șase copii ai familiei, Nuțuca a fost cel mai mare și se pare cel mai școlit; dacă ne gândim că a ajuns subofițer în armata imperială austriacă, putem aprecia că absolvisese liceul. Nu sunt disponibile date certe despre Petraș Ioan. Amintiri ale nepoților care mai trăiesc astăzi vorbesc

despre un fapt de bravură, plin de curaj și abnegație pentru valoarea vieții umane. Unitatea lui, aflată într-o zonă muntoasă, participa la o acțiune în timpul unei situații de urgență, când în apele învolburate ale unui râu de munte, o femeie cu un copil erau purtați de viitură. Fără să aștepte vreo comandă, a sărit în apa râului și i-a salvat. După câteva săptămâni a fost decorat de însuși împăratul Austriei și trecut în rezervă cu o pensie frumoasă. Oficial n-a fost căsătorit și nu a avut copii.

Reîntors în sat, participă activ la viața comunității. În luna noiembrie 1918, primește din partea Comitetului Național din sat, proaspăt ales, însărcinarea de Comandant al Gărzii Naționale Române, pe care o organizează și conduce, până când o autoritate administrativă locală, legitim aleasă, își intră în drepturi.

La alegerile locale din anul 1926 este ales primar în Tăuții de Sus, de acum comună de care au aparținut și satele Satu Nou de Sus și Groși, funcție pe care o va îndeplini 12 ani, bătută pe muchie, până la instaurarea dictaturii carliste în 1938

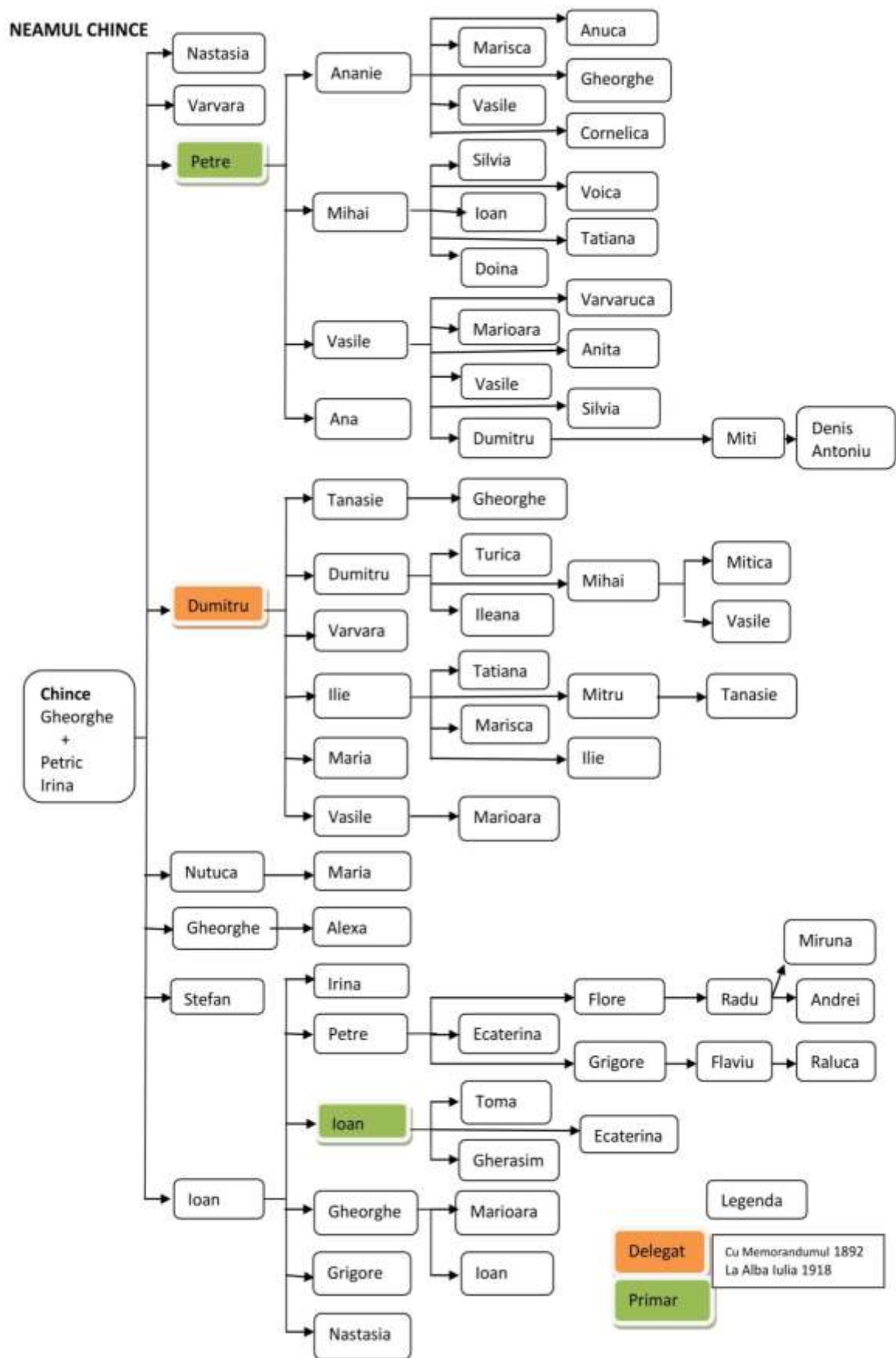
Această casă din centrul satului, construită acum 90 de ani de către Ioan Petraș, a fost sediul primăriei cât a fost el primar. De ea se leagă o frântură din istoria satului. Familie înstărită, de vază în sat în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, a jucat un rol economic și politic însemnat.

Petraș Gheorghe, alias Ursuca-Ursu-lui Irimnie, s-a remarcat prin spiritul său de gospodar întreprinzător. A moștenit de la părinți pământ, câteva hectare, însă a și cumpărat. Avea mai multe animale, vaci, boi, cai. Pe un loc argilos cu mai multe izvoare, bun doar de pășunat a construit o fabrică de cărămidă, iar în deal, la poala pădurii a deschis o mină de cărbuni. A avut batoză pentru treierat, o pălincie și un bujdei mare pentru uscat fructe. Ursuca lui Irimnie dădea vara de lucru la 70-80 de oameni din sat. De primăvara devreme, cum se zdicea pământul era de greblat frunza pe sub castani, de cărazit și pus gunoi, de legat și săpat în vie, de arat și semănat pământul arabil, de curățat pomii, de prășit porumbul (de două ori), apoi de cosit și făcut fânul, de secerat și treierat grâul, de cules prunele și merele pentru horincă, de cules porumbul, de desfăcat de pănuși și pus în coștei, de bătut și de cules castanele, de umplut podul șurii cu fân pentru iarna și câte și mai câte?

A avut trei copii – Nuțuca, Silvia și Gavril. Nuțuca a fost dascăl, cea mai mare parte la Jucu, în județul Cluj.

Alți membri de reținut ai acestui neam. Îl amintim în primul rând pe Irimie, feciorul lui Vasile Petraș, ofițer superior în armata română. O vreme a lucrat și la Comisariatul Militar din Baia Mare, pe Vasile, feciorul lui Grigore, un opozant al regimului comunist și Grigore, fiul lui Adrian, ultimul Petraș care mai poate realiza, perpetuarea numelui Petraș.

La fel ca și neamul Duma, și această ramură a neamului Petraș se stinge încet.

NEAMUL CHINCEA

Dumitru Chincea 1866-1945

Am considerat necesar să ne oprim și asupra neamului Chincea care, în prima jumătate a secolului trecut, a avut o prezență activă în viața politică și administrativă a localității noastre. Deși autoritățile i-au scris în actele de identitate oficiale numele, în variante diferite, având aceeași rădăcină: Chince, Chincea, Cânta, Kinceș, ca urmare a perioadelor politico-istorice care s-au succedat cu destulă repeziciune, Chincenii, pe care i-am urmărit înapoi, în timp, cu ocazia documentării până la mijlocul secolului al XIX-lea, observăm cu ușurință că ei aparțin de fapt unui singur neam. Cel mai de seamă reprezentant al neamului Chincea a fost, fără îndoială, **Dumitru Chincea** care, alături de învățătorul Petru Porumb, a fost sufletul românismului în sat, luptător neînfricat pentru neatârnamea românilor din Ardeal.

Datorită acestui fapt a fost ales între cei 300 de delegați ce reprezentau toate stările sociale din Ardeal, care au dus, în anul 1892, Memorandumul împăratului de la Viena. În 24 noiembrie 1918, a fost ales Președinte al Comitetului Național Român din Tăuții de Sus, iar două zile mai târziu, delegat oficial al cercului electoral Baia Mare, la Marea Adunare de la Alba Iulia.

După instalarea administrației românești în Ardeal în 1922, fratele său, **Chincea Petre**, este ales primar al comunei Tăuții de Sus, funcție îndeplinită, după 23 de ani, începând din 1946, și de nepotul său de frate **Chincea Ioan**.

Cea mai de seamă realizare a mandatului său de primar a fost înfăptuirea reformei agrare dată de proaspătul regim comunist. Făcută în stilul „hei-rup”, fără specialiști, reforma din Tăuții nu s-a finalizat cu înscrierea în Cartea Funciară a noilor proprietari, fapt ce a generat după 1989 un șir lung de procese, aproape toate pierdute de beneficiarii reformei nefinalizate făcută de primarul Chincea Ioan.

Fără a se număra printre cele câteva familii cu stare din sat, familiile din neamul Chincea au avut o situație materială bună, mai cu seamă feciorii primarului Petre Chincea, Ananie, Mihai și Vasile (Loți).

Chincea Ioan alias Ianoșu Ionu Chincii

Se cuvine a-i aminti și pe reprezentanții generației următoare, **Florea Chince**, fiul lui Petre, ajuns episcop al Parohiei Ortodoxe și în mod deosebit, pe **Dumitru Chincea**, fiul lui Vasile (Loți bdirăului), pentru determinarea de care a dat dovadă pentru redobândirea proprietăților obștești ale tăuțenilor, consumând timp, bani, multă alergătură, dar și nervi,

fapt care l-a afectat peste măsură, plătind cu viața. În ciuda celor câțiva detractori, Mitru merită tot respectul și aprecierea comunității tăuțene.

Chincea Dumitru

Drd. Ing. Ilie Chincea

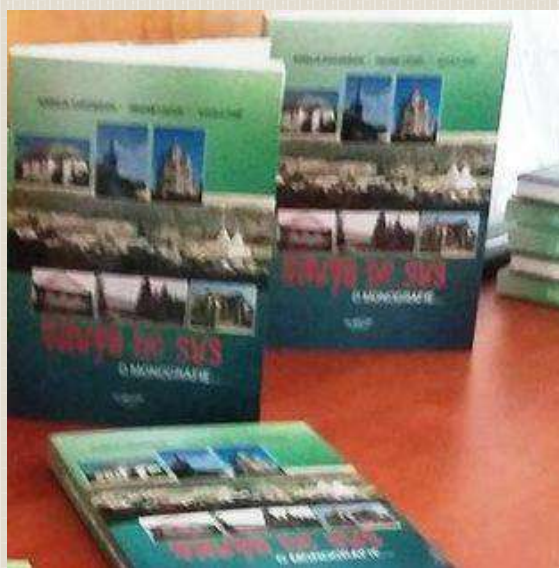
Aceeași generație a Chincenilor a dat: un profesor de matematică, Grigore Chince și doi ingineri constructori; unul dintre ei, **Ilie**, a condus șantiere hidrotehnice din Carpații Meridionali, a fost director al Agenției de Protecția Mediului Caraș Severin, este expert tehnic și doctorand al Universității Politehnice din Timișoara.

Din ultima generație mai consemnam încă doi ingineri, întregind astfel zestrea de intelectuali ai acestui neam.

IDENTITATEA COMUNITĂȚII

Tăuții de Sus

“TĂUȚII DE SUS. O monografie”
adevărată carte de identitate

Identitatea unei comunități locale

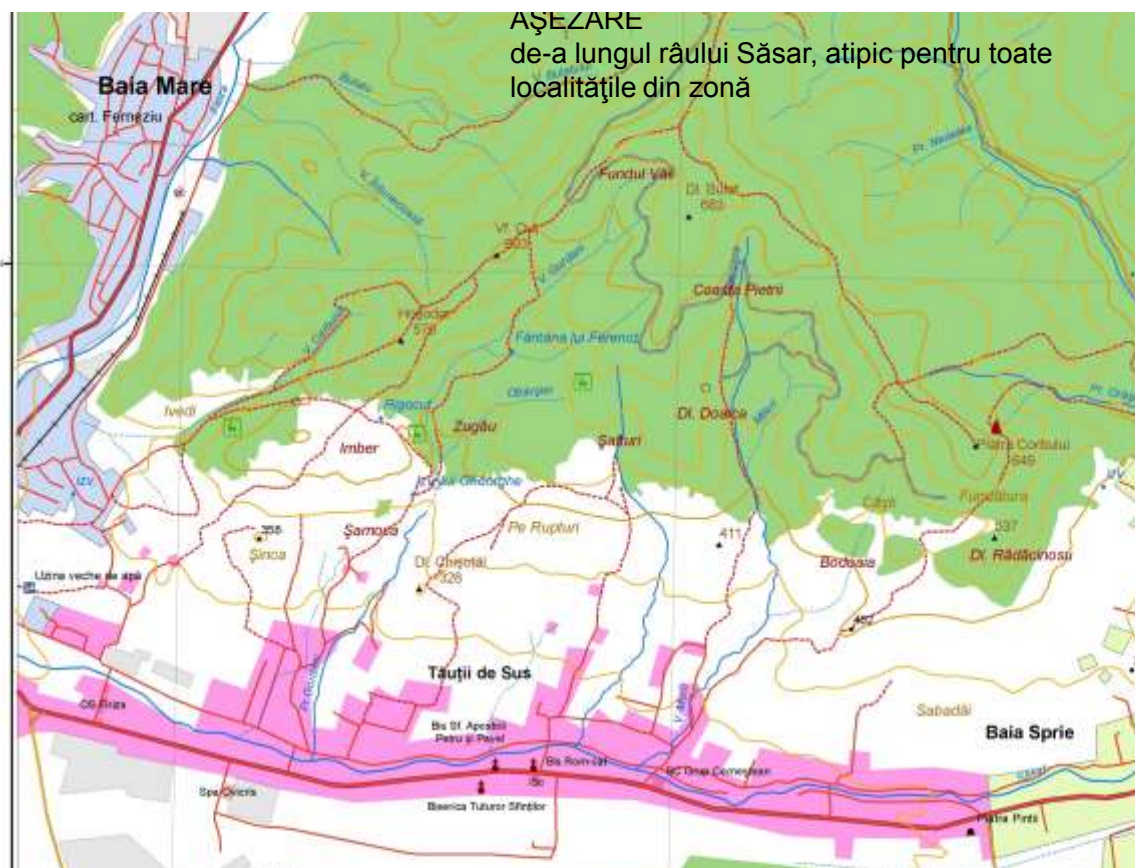
-totalitatea elementelor care o definesc în mod univoc de-a lungul existenței și devenirii sale.

-ea se formează prin : înrudire, vecinătate, prietenie strâns legate de loc și se consolidează în timp

---

Localitatea este atestată documentar din 1336, într-o Diplomă dată de regele ungar Carol Robert de Anjou.

Izvoare istorice ungurești spun că satul exista în acea vreme cu numele de Girod

O VEDERE AERIANĂ

Numele de-a lungul timpului

GIROD primul nume cunoscut,
GIROD-TOTFALU și mai târziu
FELSO-TOTFALU de unde numele de azi
TĂUȚII DE SUS

Felso – superior, de sus

Totfalu – satul slovac

Ca un deliciu, toamna când se culegeau
castanele, cea mai importantă bogăție
pentru locuitorii satului, acesta era alintat

TĂUȚIȘOR

Repere naturale ale identității locale găsim la tot pasul. Devenim conștienți de ele abia când părăsim meleagurile natale. Un deal, o cărare, un pârau, o vale, o pădure, o poieniță, locuri în care am copilărit sunt unice, nu le vom mai întâlni nici unde. Ele ne definesc. În adâncul sufletului suntem câte un pic din fiecare. Suntem Ion, sau Vasile, sau Mărie... din Tăuții de Sus. Sunt mulți Ion, Vasile, Mărie în lumea asta, născuți în altă parte, nu sunt tăuțâni.

*Fântâna (izvorul) Privighetorii
Din Rigocut*

*Fântâna lui Diordica Seica
De pe Gordan*

Castanul poate fi considerat o emblema a locului, frunza și fructul cu țepi, o imagine vizuală pentru Tăuți

Castani infloriti

REPERE ANTROPICE

**Biserica "Sf. Apostoli
Petru și Pavel"
1773
Monument istoric**

**Biserica Romano-Catolică *Tăierea
capului Sf. Ioan Botezătorul * Sec. XV.
Monument istoric**

BISERICA NOUĂ
*Duminica
tuturor sfinților*
2000

ȘCOALA GIMNAZIALĂ *IOAN SLAVICI*

**GRĂDINIȚA *grădina ingerilor* cum o numea
cineva**

PIATRA LUI PINTEA

O CRUCE MONUMENT

O TROIȚĂ ASCUNSĂ

UN MONUMENT DEDICAT EROILOR TĂUȚĂNI

MORMINTELE FAMILIEI GEROD

Întemeietorul satului

✘ **Mormântul familiei DUMA, părinții pictorului**

✘ **Mormântul lui DUMITRU CHINCE (1866-1942)**

✘ 9

Mormintele a doi luptători pentru neatârnrarea neamului românesc

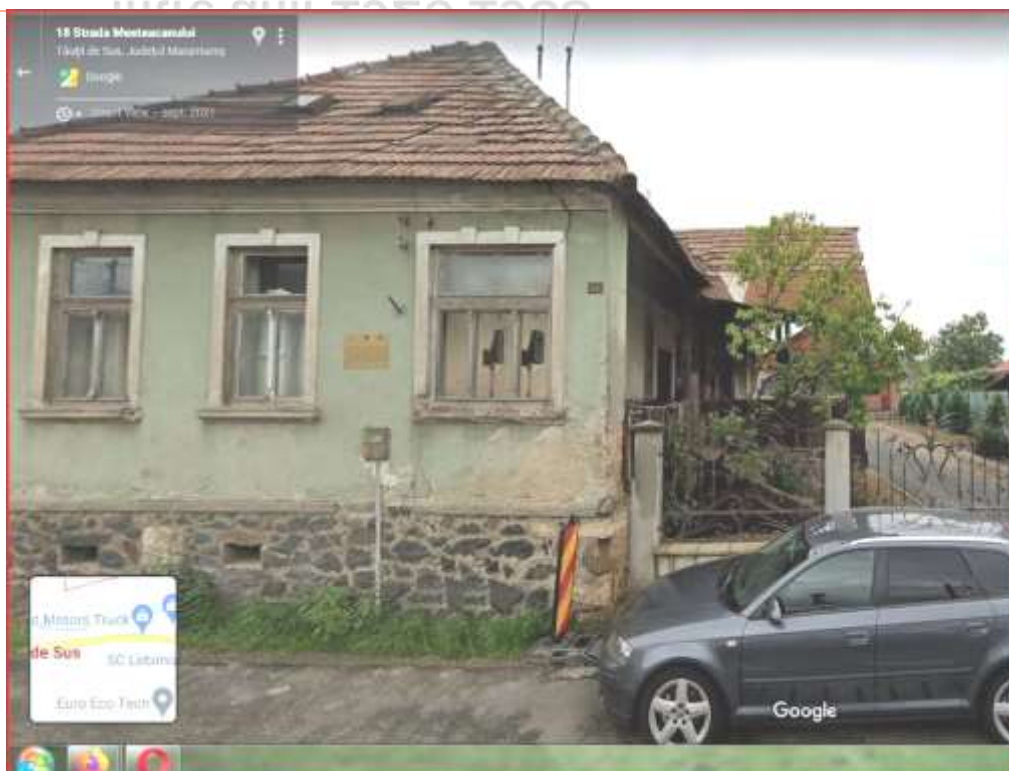
Învățătorul Petru Porumb

Nuțuca lui Irimnie

primar

FOSTA PRIMĂRIE A COMUNEI TĂUȚII DE SUS între anii 1926-1938

CASA ÎNVĂȚĂTORULUI

FOSTA CASĂ PAROHIALĂ A BISERICII ROMANO-CATOLICE

TĂUȚĂNI DE SEAMĂ

Demetriu Căța/Dumitru Chince (1866-1942). Agricultor; s-a născut la 9 septembrie 1866 în localitatea Tăuții de Sus (jud. Maramureș). A fost un simplu și onest țaran preocupat de soarta națiunii sale. A făcut parte din delegația celor 300 de români care au dus la Viena Memorandul Românilor în 28 mai 1892. A fost membru al Partidului Național Român și a colaborat îndeaproape cu Ion Rațiu, Vasile Lucaciu și alți fruntași ai luptei naționale. Delegat al Cercului electoral Baia Mare, ales în adunarea electorală din 26 noiembrie 1918. Demetriu Căța, "țaran fruntaș din Tăuții de Sus", a participat la Marea Adunare Națională Română de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. S-a stins din viață la 16 august 1942. Este înmormântat în cimitirul localității Tăuții de Sus.

**Alexandru
Duma 1887-1916**

Un exponent
memorabil între
tăuțenii de seamă

*Alexandru Duma (1887-1916)
autoportret*

DOI TĂUȚĂNI ERUDIȚI DIN FAMILIA DUMA

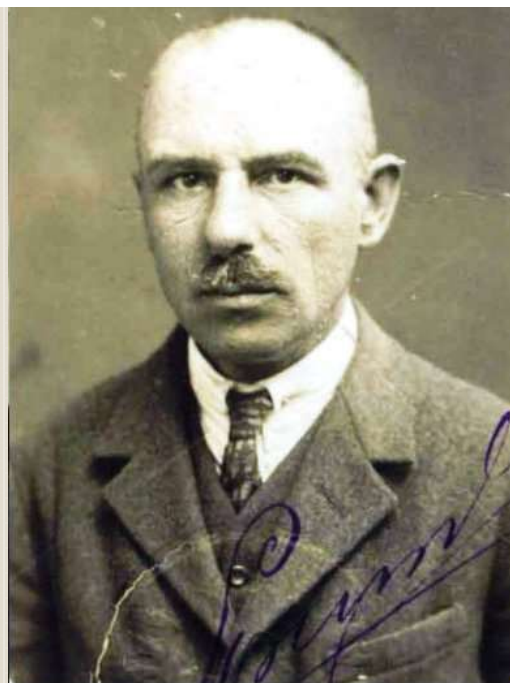
Prof. Dr. DEZIDERIU ERVIN DUMA (1906-1988)

Prof. Dr. GRAȚIAN PORUMB (1913-2004)

Învățător PETRU PORUMB (1856-1928)

Învățător IOAN PORUMB (1881-1954)

**ÎNVĂȚĂTORII PORUMB ;TATĂ ȘI FIU
adevărați apostoli ai românismului in sat**

Tenorul
**ADRIAN
CHIUZBĂIAN**

A cântat pe
marile scene
lirice ale lumii:
Roma, Milano,
Paris, Londra
Melborne

Tenor **ADRIAN CHIUZBĂIAN** (1929-2015)

FRAȚII CHERECHEȘ

NICOLAE, colonel

ALEXANDRU inginer

Colonel **NICOLAE CHERECHEȘ** (1926-2003)

Ing. minier **ALEXANDRU CHERECHEȘ** (1925-2009)

Profesor GAVRIL BABICIU (1921-2005)

Profesorul
GAVRIL BABICIU

Muncitor IOAN CETĂȚEAN III (1923-2011)
Erou al muncii socialiste, Deputat MAN

IOAN CETĂȚEAN III
Muncitor fruntaș la
combinatul metalurgic,
decorat cu ordine și
medalii inclusiv cu
STEAUA ROMÂNIEI.
A fost deputat în Marea
Adunare Națională.

Prin atitudine, creație și fapte înaintașii au îmbogățit zestrea identitară a comunității noastre, cum și astăzi se întâmplă prin realizările de excepție ale generației tinere.

Pentru impregnarea în memoria tăuțenilor, numele lor ar trebui dat unor străzi, școlii sau altor edificii.

În locul unor nume anoste, care nu spun nimic, numele înaintașilor care au însemnat ceva pentru istoria comunității noastre ar fi o **dovadă de recunoștință, de respect și onoare și mai ales de permanentă aducere aminte.** De ce nu s-ar numi ?

Școala: Petru Porumb de ex.

Așezământul Cultural: Adrian Chiuzbăian

Str Forestierului: Dr. Dezideriu Duma

Str. Mesteacănului: Dumitru Chince

Str. Râului: Colonel Cherecheș

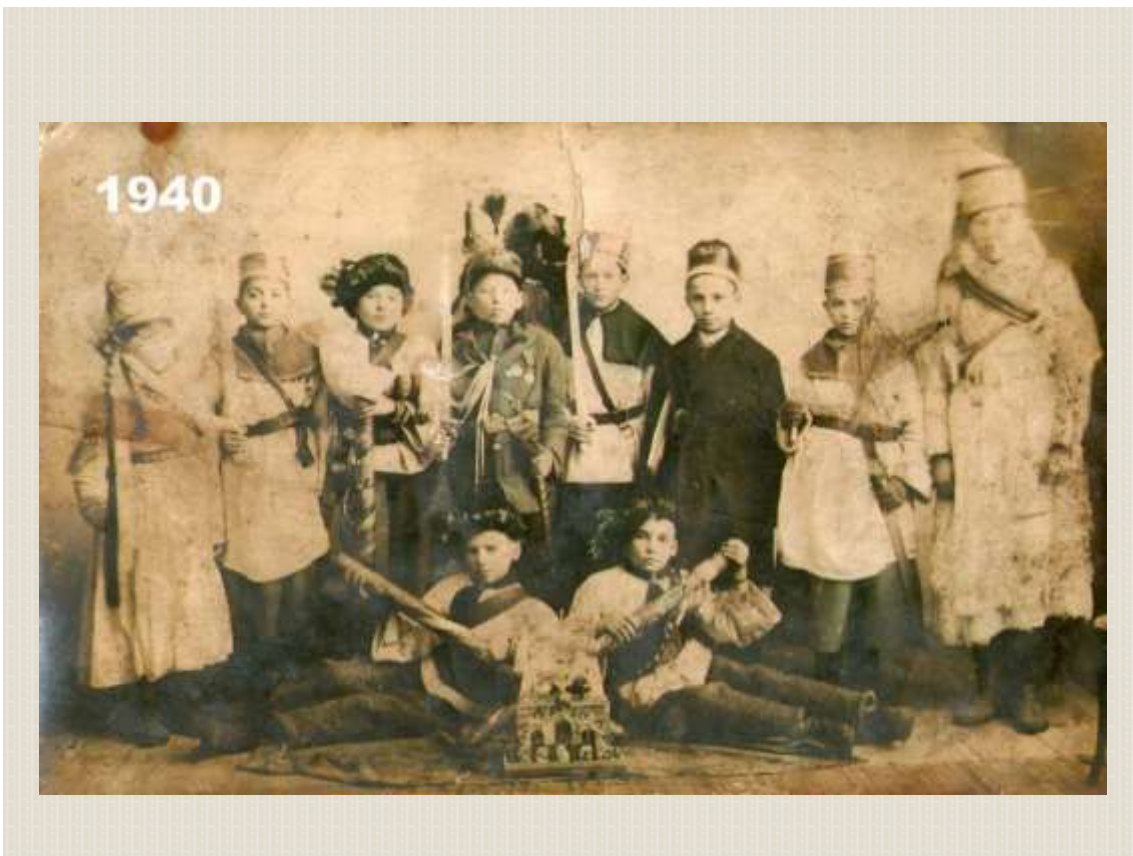
OBICEIURI ȘI TRĂIRI COMUNE

- ✘ Felul în care sunt trăite sărbătorile importante de peste an este tot o fărâmbă de identitate. Când în noaptea de Crăciun întreaga suflare din biserică cânta corinda *Veniți păstori la Viflaim* de vibrau și geamurile, ori în noaptea de Paști, Imnul învierii *În noaptea asta sfântă când ingerii ne cântă Un imn de sărbătoare cum nu s-a mai cântat, Cântați și voi popoare Hristos a înviat !*
- ✘ Poate acestea se întâmplă și în alte comunități, dar trăite din copilărie și fragedă tinerețe ,aici acasă, ele se întipăresc adânc în minte și ne produc o caldă și înălțătoare emoție ori de câte ori ni le amintim

Te simți mai tăuțan dacă ai umblat de Crăciun cu Steaua cu Irodașul, cu Irodul ori Viflaimul, dacă ai umblat a corinda în grup în noaptea de Crăciun.

O tradiție care se păstrează de peste 100 de ani, neînteruptă niciodată, chiar dacă a mai pierdut din semnificație.

**ADRIAN
CHIUZBĂIAN**
(stânga)

Tenorul de mai târziu,
avea aici 17-18 ani.
Ajuns în străinătate în
1954, scria surorii
sale prin anii *80

*mi-e dor până și de
pietrele de pe Săsar*

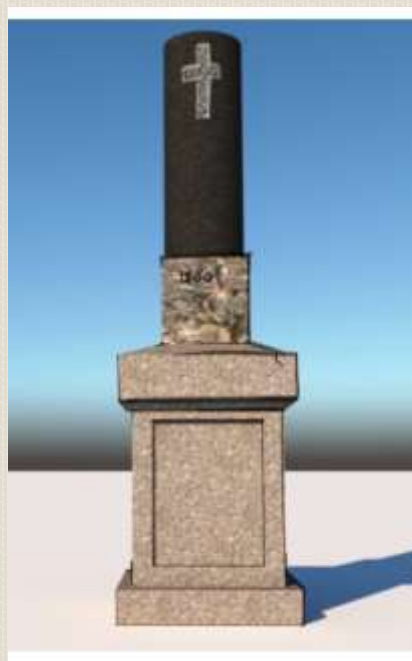

Pentru consolidarea identității noastre de tăuțeni ar fi necesare realizarea câtorva repere:

În acest spațiu ar trebui amplasat un obelisc care să amintească de "GEROD", întemeietorul satului

Refacerea monumentului funerar la mormântul lui Gerod așa cum a fost pe la mijlocul sec.XIX

Edificarea Monumentului închinat luptătorilor tăuțani pentru neatârarea neamului românesc

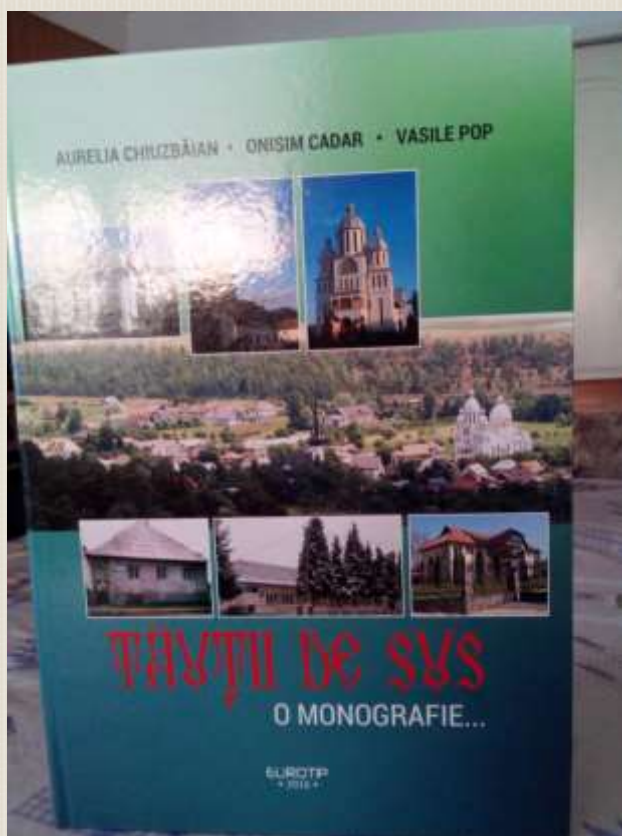
Acest loc, care a fost dintotdeauna centrul satului,
merită reamenajat ca o piațetă

Din ultimul deceniu al secolului trecut , în contextul generat de schimbările profunde la nivelul întregii societăți românești, am simțit la nivel local o erodare accelerată a tot ce ține de comunitate, de sat, de viața cotidiană, socială, economică, religioasă, culturală. Am considerat că sunt necesare soluții de atenuare a procesului și am imaginat măsuri în acest sens. Așa s-a născut programul *Proiecte pentru Tăuții de Sus* care cuprinde obiective concrete care să satisfacă, cel puțin în parte, cerințele pentru atingerea acestui deziderat; **consolidarea identitară a comunității Tăuții de Sus**

Prima dintre ele a fost elaborarea unei monografii, fără pretenții exhaustive, **o carte de identitate a comunității tăușane.**

Lansarea a avut loc în luna iunie 2016.

În același an, am organizat și o sărbătoare ocazionată de aniversarea a 680 de ani de la atestarea documentară, între 29-31 august, o manifestare de ținută cum n-a avut satul în cele peste șapte secole de existență.

În luna iulie la Salonul artelor de la Biblioteca județeană Petre Dulfu cu sprijinul nemijlocit al Domnului Director Teodor Ardelean și a Directorului Direcției judeșene de cultură și patrimoniu sculptorul Ioan Marchiș a fost deschisă Expoziția Omagială *Desene de pe front* a pictorului tăuțean Alexandru Duma mort pe front în 1916.

Doi ani mai târziu, în preajma Centenarului Marii Uniri, prin grija asociației *Grupul de inițiativă baisprieana* cu aportul generos și neprecupetit al Domnului Calin Andrei Tuns a fost dezvelită Troita Eroilor, opera mesterului Sabin Bumb, închinată eroilor tauteni cazuți în cele două războaie.

De cca. opt ani pe o rețea de socializare paginile *Monografia Tautii de Sus* și mai recent *Tautii de Sus* diseminează informații relevante despre comunitate.

Și celelalte obiective din programul,
Proiecte pentru Tăuții de Sus; Sală de sport
(aflată în construcție), Centrul de cultură și
educație, o capelă pentru folosul întregii
comunități, un teren de sport de dimensiunile
unui teren de fotbal , Monumentul luptătorilor
tăuțeni pentru neatârarea neamului
românesc, locurile de joacă pentru copii,
redenumirea unor edificii și străzi toate în
ansamblu **vor avea o contribuție însemnată
la consolidarea identității tăuțene.**

PREZENTARE REALIZATĂ DE

VASILE POP

PENTRU SIMPOZIONUL "135 DE LA
NAȘTEREA PICTORULUI ALEXANDRU DUMA"

10 AUGUST 2022

TESTAMENT

Lucrând la alcătuirea acestei monografii am constatat, pe măsură ce ne adânceam în cercetări, cât de rupt este satul zilelor noastre de trecutul său și este foarte probabil, ca înaintea noastră și alții să fi constatat acest lucru, fără să-l exprime public. Ne referim în primul rând la înaintașii noștri care au avut de gând să scrie o monografie, dar, dintr-un motiv ori altul n-au reușit. Considerăm asta un handicap major în evoluția și dezvoltarea, cel puțin în plan spiritual a comunității tăuțene. O celebră maximă spune, "Poporul care nu-și cunoaște istoria și nu învață din ea, n-are viitor". Ea este foarte valabilă pentru orice comunitate.

Pe când eram în clasa a VIII-a, profesoara de istorie ne-a dat exemplu de săteni din Chiuzbaia care au fost delegați la Marea Adunare din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. Tare mi-aș fi dorit să ne dea și exemple de tăuțeni. Abia acum aveam să aflu că, acolo s-a aflat, în calitate de delegat oficial al cercului electoral Baia Mare și Dumitru Chincea, președintele Comitetului Național Român din Tăuții de Sus. Și mai mult; din delegația de 300 de români, reprezentând toate stările sociale din Ardeal, care au dus la 28 mai 1892, Memorandumul românilor din Transilvania și Banat, împăratului Austro-Ungariei, Franz Joseph de la Viena, au făcut parte, nu unul, ci trei tăuțeni: învățătorul Petru Porumb și țărani gospodari Dumitru Chincea și Vasiliu Chiuzbăian

Amintirea lor, cinstirea pe care le-o datorăm, trebuie să fie mereu prezentă în memoria colectivă a tăuțenilor de astăzi și de mâine. Mă gândesc ca în anul 2018, la aniversarea centenarului, mărețului act, Marea Unire de la 1918, să ridicăm un bust lui Dumitru Chincea, să scoatem la vedere Troița Eroilor și să o înglobăm într-un monument dedicat tăuțenilor căzuți pe câmpul de bătaie în cele două războaie, pe care să le amplasăm într-un spațiu amenajat arhitectural, în grădina din fața școlii.

Când, în sfârșit, se va reuși ridicarea în Tăuții de Sus, a unui edificiu destinat activităților culturale educative, care să preia, la un nivel superior funcțiile Căminului Cultural, în fața lui să fie așezat bustul învățătorului Petru Porumb, un adevărat apostol al românismului de la noi, iar noua instituție sa-i poarte numele.

Dacă Bunul Dumnezeu nu mă va învrednici să-mi pot aduce contribuția la realizarea acestor deziderate, parafrazându-l pe Enachiță Văcărescu, Vă spun:

Urmașilor mei tăuțeni
Las Vouă moștenire
Ale mele dorinți
A înaintașilor cinstire

Pop S Vasile

ADENDUM

În 1999, când școala a primit numele prozatorului Ioan Slavici, ne-am fi dorit să putem ridica un bust patronului spiritual al școlii, dar condițiile de austeritate din acea vreme nu ne-au permis.

Rămâne o datorie a școlii să împlinească aceasta dorință și în fiecare ianuarie, de ziua lui, să organizeze momente de aducere aminte.

Aurelia Chiuzbăian

GLOSAR DE TERMENI ÎN GRAI

- ai**, s.m. – (bot.) *Usturoi* (*Allium sativum*). (Med. pop.) Utilizat în tratamentul bolilor infecțioase, afecțiuni pulmonare și hipertensiune arterială: „În sara de Anul Nou, când o însărat, am uns cu ai, am făcut cruce, pă prag și pă blănille de la uși, la casă și la grajd, să nu să apropie necurățeniile” (Memoria 2001: 12; Desești). – Lat. *allium „usturoi”*.
- aldămăș**, -uri, s.n. – Bătură de cinste în urma unei vânzări sau cumpărări (Bârlea 1924). Cinste ce se face în urma unui târg (Lenghel 1979): „Ca să n-o spuie-n sat/ Că a dat un aldămăș” (Bârlea 1924: 297). Practică rituală de întărire a unui protocol, pact, tratat. De obicei, aldămășul îl dă cumpărătorul, „ca să aibă noroc la ce a dobândit”. – Din magh. *áldomás „cinstire”* (de la *áldani „a binecuvânta”*) (Cihac, Galdi).
- arădui** vb. v. *apuca, începe, îndrepta, lua, merge, orienta, păși, pleca, porni*.
- arvón**, -e, (s.f., *arvună*), s.n. – Acont, avans. – Din ngr. *arravónas* (MDA)
- bdirău**, birăi, (*bdirău, birai*), s.m. – 1. Primar rural. Jude comunal: „De popă și de bdirău/ Tătă lumea grăie rău” (Memoria 2001: 101). 2. Conducător, șef, vătaf. – Din magh. *biró* (Cihac, Galdi, DER, DEX).
- blid**, -e, s.n. – 1. Strachină de lut sau tablă: „Cer la mută de mâncat/ Lé-mi dă blidu nespălat” (Memoria 2001: 100). 2. Farfurie din lut ars, smălțuită și pictată, care se agață ca ornament pe pereții interiori ai caselor; mai demult, era un semn al bunăstării familiei respective: „Și-am uitat, mândră, să-ți spui/ Câte blide-aveți în cui: / Patru cu a mătului” (Memoria 2001: 102). – Din sl. *blidŭ* (Miklosich, DEX).
- bocotán**, -i, (*bogotan*), s.m. – Om cu stare materială bună; găzdoi: „Optincuțale-s pe bani,/ Cismele-s la bocotani” (Memoria 2001: 101). – Din *bogătan* (< *bogat* + *-an*).
- bold²**, -uri, s.n. – Prăvălie, dugheană: „Și-om mere în boldurele/ Și ne-om cumpăra curele” (Memoria 2001: 104). – Din magh. *bolt „prăvălie”*.
- bosorcoáie**, s.f. – Vrăjitoare, strigoaică, despre care se crede că se transformă în iepure și ia laptele de la vaci, de la oi. – Din magh. *boszorkány „vrăjitoare”*.
- brăcinár**, -i, s.m. – 1. Șnur, sfoară, ață împletită cu care se leagă pantalonii (*gacii, gatiile*) în jurul brâului. 2. Puntea dintre coarnele plugului (de obicei, în forma diminutivă, *brăcinăriță*); bulfeie, brătară (ALR 1956: 20). – Din *brăcie* + *-ar*.
- bujdái**, bujdeie, s.n. – 1. Construcție specială pentru uscarea fructelor. Pereții din bârne necioplite sunt lipiți în interior și în exterior și au acoperiș din șindrilă, în două ape. În partea inferioară se află cuptorul, cu o ușă pentru introdus lemnele și cu un orificiu pe unde iese fumul. În bujdei sunt așezate rude etajate pe care se pun lesele cu fructe. După ce lemnele au ars, se înfundă ușa și orificiul pentru fum, astfel încât uscarea se face treptat (Șainelic 1986: 34); „Gospodăriile cu grădini mai mari și cu mulți pruni mai au și câte un bujdei (uscătoare de prune)” (Meruțiu 1936: 12). La sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, comerțul cu prune uscate era înfloritor. Aceste produse erau exportate până la Viena și în Germania. 2. Groapă (cuptor) în care se face foc pentru a se usca fructele (ALR 1971: 460). 3. Bordei (Memoria 2004). – „Bordei ar putea fi despărțit cu greu de cuvinte ca *burdă, bujdă, bujdei, bujdeucă*, care

înseamnă toate «colibă» (cf. budă)” (DER); Rut. bordej, bg. bordei, magh. bordej provin din rom. (Candrea).

- bulciúg**, -uri, s.n. – Iertăciune; iertările miresei, pe care le rostește starostele în casa părintească a fetei, înainte de cununie: „Scumpii mei părinți, mai ales mamă,/ M-ai făcut, m-ai crescut,/ M-ai ferit de foc și apă/ Și de toate câte sunt răle pe pământ,/ Azi o sosit timpul să mă ierți/ De tot ce ți-am făcut” (Memoria 2004-bis: 1.227). – Din magh. bolcsu (MDA).
- caier**, -e, s.n. – Mănunchi de lână care se pune în furcă pentru a fi tors manual: „Mi-ai făcut fața bătrână/ Și capu caier de lână” (Papahagi, 173). – Lat. *caiolus (DEX); Cuv. autohton (Russu 1981).
- căpút**, -e, s.n. – Haină scurtă, veston țărănesc; laibăr
- chizés**, -i, (chezeș), **tizăș** s.m. – Vătaf al cetei feciorilor (D. Pop 1978): Chizeșii, în număr de doi, erau aleși dintre cei mai maturi și întreprinzători feciori și aveau rostul să adune contribuția, stabilită în comun, de la toți membrii cetei, să angajeze lăutarii care să cânte la joc și spațiul necesar desfășurării acestuia (iarna în casă, iar vara în șura unui gospodar), să aplaneze conflictele ce apăreau între membrii cetei etc” (D. Pop 1978: 31). – Din magh. kezes „garant”.
- cípcă**, s.f. – 1. împletitură făcută cu acul; dantelă. 2. panglică, fundă – Din magh. csipke (MDA).
- clăcă**, clăci, s.f. – Muncă prestată benevol în folosul cuiva, urmată de o petrecere. – Din srb. tlaka; Cuv. rom. preluat în magh. (kaláka) (Bakos 1982).
- clop**, -uri, s. n. (Reg.) Pălărie; spec. (sens curent) pălărie țărănească din fetru de culoare neagră, ori de paie, cu boruri și cipcă late
- cociúne**, s.f. – (gastr.) Gelatină obținută prin fierberea picioarelor de porc; se pune în farfurie și se lasă la răcit; aitori, răcături, piftie (ALR 1971: 532). – Din magh. kocsonya.
- cotângan**, cotângani, s. m. (Reg.) Băiat între 14 și 17 ani; băiețandru. – magh. katáng
- di la-** de la de ex. „Di la frați, di la surori”
- dripălí**, dripălesc, vb. tranz. – A bătuci; (cu picioarele)
- droángă**, drongi, s.f. – Clopot din tablă pentru oi sau vite
- făurár**, (faur), s.m. – (pop.) Luna februarie: „Fost-o și tata morar/ În luna lui „făurar” (Bârlea 1924 II: 292); „Și voi ave a face în luna lu’ făurar 11 dzile întunicu mare” (Codicele de la leud, 1630). – Lat. februarius, de la februa, februm, festivalul de purificare a caselor și a câmpurilor (lucrurile vechi din case erau aruncate, iar terenurile agricole erau pregătite pentru însămânțările de primăvară).
- fânață**, -e, s.f. – Teren pe care crește iarba pentru fân: „Mă luai, luai,/ De joi dimineață/ Jos, câtă fânață” (Calendar 1980: 7). – Din fân (< lat. fenum) + -ață.
- fârtăție**, -ii, s.f. – Formă de înfrățire a două persoane sau două familii, între care nu există legătură de rudenie; frăție de cruce; înfrățire. Ceremonialul presupunea un anumit ritual practical în biserică, unde cei doi care se înfrățiau jurau pe cruce. În Maramureș s-a practicat, până la mijlocul sec. XX, frăția între familii, în zona Chioar (v. studiul lui Chiș Șter). – Din fârtat + -ie.
- fârtát**, fârtați, (fârtat), s.m. – 1. Frate de cruce; prieteni legați prin jurământ până la moarte
- filigorie**, s.f. – Pavilion, chioșc, cerdac. Foișor construit în fața intrării, la casă, cu acoperiș separat, în două ape, prin extensia tindei (Șainelic 1986). – Din magh. filagória.
- fisculáš**, s.n. – Zonă periferică a orașului Baia Mare, care cuprinde satele din bazinul minier băimărean (Șurdești, Plopiș, Cetățele, Bontăieni, Șișești, Dănești etc.), „fost domeniu crăiesc al minelor de aur” (Stoica, Pop 1984; Șainelic 1986). ■

Domeniile statului. – Din fisc „instituția care reprezintă statul” (cf. germ. Fiskus „fisc” și fiskalisch „fiscal”) + -ulaș.

găzdoáie, s.f., – *Stăpâna casei; femeie harnică și avută: „Și găzdoaia veseloasă/ C-o ajuns zile frumoasă” (Calendar 1980: 6) – Din gazdă + -oaie.*

hij, -uri, s.n. – *Plantație de viță-de-vie; vie; heidi: „O văzut sub hiju Zetii niște luminițe” (Memoria 2004-bis: 1288; Cicârlău). – Et. Ne*

hoborog, -age, s.n. *cramă mare la vie cu șaitău cu grindă*

huci, huciuri, s.n. (Reg.) *Pădure mică, tânără și deasă; tufiș, crâng, huceag. – Din ucr. husca húsăș, husăși, s. m. (Înv. și reg.) Numele unei vechi monede ungurești de argint, care a circulat și la noi, mai ales în Transilvania, în veacul trecut. [Var.: (reg.)*

împistrí, împistresc, vb. tranz. – *A decora, a broda, a încondeia: „Împt'istrește./ Popistrește/ Gulerăși frățâne-so, / Cameșă tatâne-so” (Calendar 1980: 4). – Cf. sl. pístriti.*

la, lau, vb. tranz. și refl. – 1. *A (se) spăla: „len trimite-ți cămașa/ Că eu mândru ți-oi la” (Calendar 1980: 119). 2. A (se) pieptăna: „lei pieptinile cu care te lai pe cap” (Bilțiu, 322). – Lat. lavare.*

láibăr, -e, s.n. – *Vestă scurtă, fără mâneci, fără guler, din țesătură de lână, tivită cu postav colorat, purtată și de bărbați și de femei. Mai frecvent întâlnită pe Valea Izei (Bănățeanu 1965: 122). Este port specific populației maghiare și săsești din Transilvania. În Maramureș a pătruns pe la jumătatea sec. XX (idem, 82). – Săs. leibel (Borcea cf. DER).*

lămpă, lămpi, (loampă, lompă), s.f. – 1. *Dispozitiv care produce lumină prin arderea unui combustibil, utilizat în casele tradiționale până la introducerea curentului electric (sec. XX): „Din Josani, până-n Tinoasa,/ Arde loampa-n tătă casa” (Memoria 2001: 23). „La ce să-mi trebuiască curent, când am atâtea loampe. La loampă am crescut, la loampă mor” (Mara, 2004). „Dacă se sparge lampa de la sine, acei oameni se despart” (Memoria 2001: 56). 2. Petrol; naft, opaiț, dohot (ALR 1971: 330): „Se pune lompă-n lompă” (Petrova). „Adă un kg. De lompă” (Sighet). – Din germ. Lampe.*

lepedéu, -eie, (lipideu), s.n. - *Cearceaf: - Din magh. lepedö „cearceaf”.*

marmanziu, -ie adj., s.n. 1 adj. (înv., reg.; despre vinuri) *Care este de culoare purpurie. Care este tare, care îmbată. Scotea vin d-ăl marmuziu (PER.). Ext Care este de calitate superioară. Gener. Roșu-deschis, purpuriu. Mîndră buze marmanzii, Dar pe-a cui seamă le ții? (POP.). 2 s.n. (înv.) Vin grecesc (de Malvazia). Gener. Vin de calitate superioară. pl. -ii. și marmaziu, -ie adj., s.n., marmuziu, -ie, mermeziu, -ie adj.*

ministránt, ministranți, s. m. *Ajutor de preot în ritualul catolic; paracliser. – Din it. ministrante, germ. Ministrant. Sursa: DEX '98 (1998) | Adăugată de LauraGellner*

nănăș, -i, (naș), s.m. – *Persoană care ține pruncul în brațe în timpul botezului (naș de botez) sau care asistă, în calitate de martor oficial, la cununie (naș de cununie). În Munt., Olt. și sudul Mold. se folosește apelativul naș, iar în Banat, Trans., Maram. și nordul Mold. nănăș: „Mere de nănașă mare:/ Pe cei miri de cununat,/ Pe cei mici de botezat/ Și-a si de cinste la sat” (Calendar 1980). – Lat. nunas, nun.*

- neálcoș**, -i, (nialcoș), adj. – 1. *Elegant, aranjat, dichisit*: „Curticele nelcoșele./ Tăt să șadă domnii-n ele” (Bilțiu 1990: 4). 2. (despre oameni) *Mândru, orgolios*. – Din magh. nyálcos.
- oateșe** s.f. (reg) - *castanele propriu-zise după ce au fost scoase din gube, fructele castanului comestibil*
- obdeală**, -e, s.f. – 1. *Bucată de material textil cu care se înfășoară picioarele înainte de a încălța opincile; cârpă*. 2. (Fig.) *Un lucru de nimic, fără preț, fără valoare*: „Fost-am om, n-am fost „obdeală” (Calendar 1980: 460). Obdeală, poreclă frecventă în Maramureș. – Sl. objalo, din obiti, obija „a înveli” (Miklosich, cf. DER).
- oiágă**, oiégi, (uiagă) s.f. (reg.) *sticlă, garafă. Recipient din sticlă pentru lichide; glaje, sticlă* (Țiplea 1906): „Pus-am tri uiegi cu rum” (Memoria 2001: 98). – Din magh. üveg „sticlă”.
- palțáu**, -auă, s.n. – 1. *Bătă* (D. Pop 1978). *Botă de chemători, botă, vargă*
- pindeléu**, pindelée, s.n. (reg.) *fustă din pânză albă, purtată de țărânci pe dedesubt; poală*.
- pup** (púpi), s. m. – 1. *Boboc, mugure*. 2. *pâine mică de mărimea unui pumn, coaptă pe vatră în cuptor*
- rânză**, s.f. *defective de pl. -floarea bărbătească a castanului comestibil*
- rât**, -uri, s.n. – *Câmp necosit; cosalău, fânaț, pășune pe o colină*
- sirisău**, sirisauă, (serăstrău, firisău), s.n. – *Ferăstrău de mână; hiriz*: „Sirisău cu pană nouă/ Să tăiem deluțu-n două” (Calendar 1980: 62). – Din hiriz (< magh. fűrész, din germ. Führen) + -ău.
- solgăbirău**, -i, s.m. – (înv.) *Funcționar în fosta administrație austro-ungară, pretor, subprefect*: „Și ne-om scrie comândău/ La domnu solgăbirău” (Bilțiu. 1990, 8). – Din magh. szolgabiró „pretor”.
- spăcel**, spăcele, s. n. (Reg.) *Obiect de îmbrăcăminte femeiască, cămașă brodată ori împitrită, asemănătoare cu ia*.
- struț**, -uri, s.n. – *Buchet de flori (la pălărie)* (Papahagi 1925): „Frunză verde, măr, măruț/ Toți feciorii poartă struț” (Calendar 1980: 94); „Nu se putea pomeni la intrarea în ceata de colindători fără struț la căciulă. În componența lui intrau flori de iarnă: brad, busuioc, sarasău. În ultima vreme, datorită degradării obiceiului, locul struțului vegetal a fost luat de struțul de hârtie” (Bilțiu 1996). – Din germ. Strauß „buchet”.
- șitău**, (șaitău), s.f. – *Teasc, instalație pentru storsul strugurilor. Șitău cu grindă, șitău de mână, șitău cu șurub de fier* (Șainelic 1986). – Din magh. sajtó.
- ștergură**, -i, (ștergar, ștergător), s.f. – 1. *Prosop; ștergură de obraz; se țese din cânepă, cu zimțișori la capete*. 2. *Piesă textilă de mari dimensiuni, țesută în patru ițe, ornamentată cu motive geometrice sau florale; se atârnă la icoane sau blide*: „Pe pereți, cu șterguri multe” (Calendar 1980). – Din șterge „a curăța” + -ură (DER, DEX).
- șură**, -i, s.f. – *Construcție anexă a gospodăriei tradiționale maramureșene, utilizată pentru depozitarea utilajelor agricole, a instalațiilor, a fânului (în pod), iar lateral era amenajat grajdul animalelor*: „Podul era așezat numai pe încăperile destinate grajdurilor. În el se păstrau furajele. Astfel, șura nu avea pod, rămânând deschisă până la acoperiș. În șură se mai păstrau furcile, greblele, plugul, grapa, jugurile, anexele de la căruță, precum și căzile în care vara și toamna se pun fructele la fermentat”. *Porțile de la șură (ornate în exterior) sunt mari,*

astfel încât se putea pătrunde cu căruța plină cu fân (Dăncuș 1986). „Da tu, tată, de mi-i da / Ardă-ți casa și șura” (Calendar 1980: 134). – Din germ. dial. Schur (DEX); Germ. Schuer, prin intermediul ucr. šura (DER); Săs. schüren (Turcanu).

târnăț, -uri, -ă, (târnaț), s.n. – Pridvorul casei. Prispă din fața casei închisă cu o balustradă de scânduri cu stâlpi uniți în partea superioară cu o cunună (Șainelic 1986: 74); șatră (ALR 1971: 251). – Magh. tornac „cerdac, prispă”, cf. ucr. tornác (DER).

târnosí, târnosesc, vb. tranz. – 1. A sfînji o biserică. 2. A îmblăți, a lovi: „Toată noaptea l-a purtat (...). Și atâta l-o târnosit, până ce au cântat cocoșii” (Bilțiu 1999: 190). – Scr. tronosati.

tăt, tăte, adj. nehot., pron. nehot., adv., s. n. tot, toate

techerghéu, -i, s.m. – 1. Derbedeu. 2. Șmecher. 3. Prăpădit. Atestat în Trans. și Maram. – Din magh. tekergö (MDA).

teglărie, -i, s.f. – Fabrică de cărămizi: „La poduț, la t'eglărie” (Bârlea 1924 II: 53). – Din teglă „cărămidă”.

tizăș-ism vezi chezăș

tierti,-uri, s.n.-Grădina, livada din spatele casei, de lângă casa „Tot cu fir de măieran/ În t'iert'uri la Todoran” (Bârlea 1924: 58). „T'iert'i dzâc domnarii” (ALR 1956: 201). – Din magh. kert „livadă”.

tórt, -uri, s.n. – Fir tors de cânepă sau în; pânză, țesătură din fire de cânepă: „Eu port cămașă de tort/ Și mândruții drag îi port” (Ștețco 1990: 314). – Lat. tortus.

țâl, -uri, s.n. – (înv.) Țintă, punct. „Locul unde trebuie să se ajungă la jocul cu mingea (Calendar 2007). – Din germ. Ziel „punctul care trebuie nimerit când se trage cu o armă; cătarea puștii”, cf. rus. țel, magh. cel.

tinghiteu, -auă, sn Clopoțel, Dim. al lui clopot, Clopot mic care se agață de gâtul unor animale.

țurgălău, -lăi, s.m. –zurgălău. Glob metalic (din Bronz) cu una sau mai multe găurele și cu o bilă în interior, care sună la cea mai ușoară mișcare sau atingere; clopoțel. –Cf. magh. zörogeni.

uiágă, uiegi, (oiagă, iagă), s.f. – Recipient din sticlă pentru lichide; glaje, sticlă (Țiplea 1906): „Pus-am tri uiegi cu rum” (Memoria 2001: 98). – Din magh. üveg „sticlă”.

Bibliografie electronică

http://www.webdex.ro/online/dictionar_de_arhaisme_si_regionalisme
https://ro.wikisource.org/wiki/Dicționar_de_regionalisme_și_arhaisme_din_Maramureș
<http://www.dictionare-online.ro/dictionar-arhaisme-regionalisme.php>
<http://castravet.com/arhaisme-si-regionalisme-de-la-bunica/>
<http://www.dictionare-online.ro/dictionar-arhaisme-regionalisme.php>
<http://dexonline.wikitip.info/category/dictionar-de-arhaisme-si-regionalisme>
<http://www.byzantinohungarica.hu/> Sematismele bisericii Greco catolice
<http://remusmirceabirtz.wordpress.com/Sematismele>
www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2014/01/rpl_2011_populatia-pe-categorii-de-localitati.xls
<https://www.graiul.ro/2016/07/18/expozitie-documentara-alexandru-duma/>
<https://actualmm.ro/vernisaaj-expozitie-omagiala-alexandru-duma/>

<http://www.tlplus.ro/expozitie-omagiala-alexandru-duma/>
<https://actualmm.ro/eveniment-tautii-de-sus-la-680-de-ani-manifestare-organizata-de-primaria-baia-spie/>
<https://www.graiul.ro/2016/08/24/tautii-de-sus-la-680-de-ani/>

BIBLIOGRAFIE YOUTUBE

<https://youtu.be/yym6TulAxdM> Lansarea Monografiei
<https://www.facebook.com/photo?fbid=1902116270051567&set=a.1902113670051827>
La platani – Zilele orașului Baia Sprie 2017
https://www.youtube.com/watch?list=RDCMUCFfbREhxM9QBAhggHOaAbRg&v=xUk3GJCzLJk&feature=emb_rel_end
Monument ridicat in memoria eroilor din Tăuții de Sus

<https://youtu.be/pO7TVwv-S-0?t=109> Tăuții de Sus, 680 de ani de atestare documentară
<https://youtu.be/bILNpfzINA> Școala la Sărbătoare
<https://youtu.be/kR65JK210uw> ”
<https://youtu.be/u7BEkVIG840> Alexandru Sas
<https://youtu.be/U6f5W5x2rck> Florile Castanilor
<https://youtu.be/fjShs10qFD8> I. Marchiș, În memoria lui Al. Duma
<https://youtu.be/wAtZ4NFcG5E> Al. Duma, Desene de pe front
Monument ridicat in memoria Eroilor din Tăuții de Sus
<https://www.youtube.com/watch?v=xUk3GJCzLJk>

[TĂUȚII DE SUS, O LOCALITATE CU VECHIME \(tlplus.ro\)](https://www.tlplus.ro)

<https://youtu.be/xKmAwy4XH10?t=10>

[TĂUȚII DE SUS, 680 DE ANI DE ATESTARE DOCUMENTARĂ \(tlplus.ro\)](https://www.tlplus.ro)

<https://youtu.be/pO7TVwv-S-0?t=6>

[EXPOZIȚIE OMAGIALĂ ALEXANDRU DUMA \(tlplus.ro\)](https://www.tlplus.ro)

<https://youtu.be/kptZbU3Q3Ek>

În memoria lui Alexandru Duma

<https://www.youtube.com/watch?v=fjShs10qFD8>

Baia Mare - Tăuții de Sus - Baia Sprie

<https://www.youtube.com/watch?v=Yolgg0RDwWI>

NOTĂ:

Ediția tipărită conținea și un DVD. Acesta se găsește în colecția media a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare și poate fi consultat la cerere.

Preambul

Acest DVD este parte din lucrarea „**Tăuții de Sus O monografie**” și el încearcă să rețină, pentru generațiile viitoare, obiceiuri, tradiții, cântece și jocuri, din **Tăuțul de altădată**. Am intenționat să imprimăm pe el, în format audio și melodiile a 43 cântece populare și 12 jocuri populare românești și 9 colinzi de Craciun, cântate acum 50-60 de ani și pe la noi. Am considerat că este mult mai ușor să transmiți publicului un cântec ori un joc de demult, redându-l în format audio, decât scris pe portativ și asta pentru că foarte puțină lume este astăzi în măsură să citească o partitură.

Din păcate, interpretarea, absolut hilară, a drepturilor conexe, de către societățile comerciale care colectează banii pentru drepturile de autor și a celor conexe, ne-au cerut bani pentru dreptul de arealiza acest DVD, care nu este unul comercial, distribuindu-se doar împreună cu volumul mai sus amintit, având un caracter pur informativ, de document. De aceea pentru a asculta cântecele ale căror versuri le găsiți în carte, inscrieți titlul lui în fereastra motorului de căutate pe internet (google.ro de ex).

Autorii

În locul lui, această nouă ediție are o Bibliografie Youtube intitulată *Fișiere multimedia* în care sunt prezentate o serie de videoclipuri care ilustrează datinile și obiceiurile, cântece vechi, din Tăuții de Sus, care nu se găsesc pe Web, pe Youtube sau pe Google. Sunt grupate aici și *link*-uri către înregistrările unor activități din comunitatea Tăuții de Sus din anul 2016 încoace: lansarea cărții „Tăuții de Sus. O monografie”, Expoziția omagială „Alexandru Duma”, Sărbătoarea Tăuții de Sus la 680 de ani, dezvelirea Troiței Eroilor, Simpozionul „135 de ani de la nașterea pictorului Alexandru Duma”, Aniversarea a 250 de ani de la construirea bisericii de zid „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, activități inițiate și aproape toate organizate prin grija asociației „Grupul de inițiativă băisprenă”

În capitolul *Etnografie și folclor* din carte am menționat mai multe cântece și jocuri populare care însoțeau până acum 50-70 de ani, momentele importante din viața comunității tăuțene. Cele mai multe se regăsesc înregistrate și pe internet și se pot accesa foarte ușor introducându-le titlul pe Google sau Youtube

OBICEIURI

Viflaimul din Tăuții de Sus <https://www.youtube.com/watch?v=icrkU5-0PrE&t=39s>
Irodul 2015 <https://youtu.be/dzQuQIWsmLk?si=HO4EKNhq0L93hxcJ>
Veniți păstori <https://youtu.be/kTfjQz2VIBA?si=nftozY9KyeL52K3y>
Irodul 2023 <https://www.youtube.com/watch?v=Ed2AsV5t6Ng>
Colindă, Claudia Sas Albu-I dealu, de ce-i albu?
<https://www.youtube.com/watch?v=BVfJwiLTNwM>

Colinzi

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLzKj7RvWh65UCVJgOvoOpLAtcDUr93IJV>

Cântece vechi din Tăuții

https://music.youtube.com/playlist?list=PLzKj7RvWh65XuLqIb_04jN2VoHNB4Q8N
https://www.youtube.com/watch?v=6w3rMF4bL64&list=PLzKj7RvWh65XuLqIb_04jN2VoHNB4Q8N&index=1

Jocuri populare

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLzKj7RvWh65X4aDuKUMZR1s5BDFSNvmUK>

EVENIMENTE

Lansarea Monografiei <https://youtu.be/yym6TulAxdM>

Expoziția omagială Alexandru Duma

<https://youtu.be/wAtZ4NFcG5E> Al. Duma, Desene de pe front VERNISAJ
<https://youtu.be/kptZbU3Q3Ek> EXPOZIȚIE OMAGIALĂ ALEXANDRU DUMA
<https://youtu.be/fjShs10qFD8> I. Marchiș, În memoria lui Al. Duma
<https://youtu.be/F3fsSh1Itaq> Jurnal military

Simpozion dedicat pictorului Alexandru Duma

https://www.youtube.com/watch?v=t_2MRoEZSCM

Expoziție documentară Alexandru Duma Graiul Maramureșului

<https://www.graiul.ro/2016/07/18/expozitie-documentara-alexandru-duma/>

Sărbătoarea Tăuții de Sus la 680 de ani

<https://youtu.be/pO7TVwv-S-0?t=109> 680 de ani de atestare documentară
<https://youtu.be/xKmAwy4XH10?t=10> Tăuții de Sus; o localitate cu vechime
<https://youtu.be/bILNpfzINAi> Școala la Sărbătoare
<https://youtu.be/kR65JK210uw> ”
<https://youtu.be/u7BEkVIG840> Alexandru Sas
<https://youtu.be/U6f5W5x2rck> Florile Castanilor

Dezvelirea Troiței Eroilor

<https://www.youtube.com/watch?v=xUk3GJCzLJk>
https://youtu.be/onbgGfkbW?si=c3hC_cg8uGd5O7AB
Biserica la 250 de ani
<https://youtu.be/six77rBKZIQ>

Din viața culturală a satului Tăuții de Sus, acum o sută de ani... Tudor Porumb, PhD

https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=QUL1_Rq5KP4

Lansare carte „Noi cei născuți din femeie”

<https://youtu.be/kiSwzMdh37k>

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Anjoukori, Okmánytár II, Budapest, 1881.

A Szatmári Püspöki Egyházmegye Entlahinyve fentláltásának századik esztendejében (Schematismus centenarius) 1804-1904, Szatmár, 1904.

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Maramureș.

Arhiva Națională Maghiară, Fondul documentelor emise anterior anului 1526. Budapesta.

Boca, Mitrofan & col., Monografia orașului Baia Mare, Vol. I, Editura Tipografică Baia Mare, 1972.

Băințan, Valentin, Arta corală din Maramureș, Baia Mare, 1982, pp. 438-43.

Bilțiu, Pamfil, Studii de Etnologie Românească, Vol III, Editura Eurotip, Baia Mare, 2012.

Borovszky, Samu, Szatmár vármegye és Szatmár-Németi szab. kir. város.

Csánki, Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest, 1890.

Csoma, Gheorghe, Baia Mare. Istoria orașului de la începuturi până la Unirea din 1918, Editura Helvetica, Baia Mare, 1999.

Diaconescu, Marius, Izvoare de antroponimie și demografie istorică. Conscriptiile cetății Sătmăr 1569-1570, Editura Mega Cluj-Napoca, 2012.

xxx, Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania, vol. X-XIII, București, 1977-1994.

xxx, Documente privind istoria României. C. Transilvania. Veacurile XI, XII, XIII, București, 1951- 1955.

Drăguț, Vasile, Dicționar enciclopedic de artă medievală românească, București, 1976.

Dr. Schönherr, Gyula, A nagybányai bizottság jelentése, Századok, 1889.

Dr. Karácsonyi, János: Szt. Ferencz rendjelek Viselése Magyarországon 1711-ig., Budapest, 1924. II.

Dr. Körtvélyessy, László, A 700 éves minorita rend története, Szeged, 1943.

Evseev, Ivan, Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească, Ed. Amarcord, 1997.

Iorga, Nicolae, Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească, Vol. II, Ed. Minerva, București, 1906, pp. 587-588.

Fejér, Georgius, Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, X/4, X/7

Fornade, Dan, Personalități clujene. Dicționar ilustrat (1800-2007), Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.

Holban, Maria & col., Călători străini despre Țările Române, vol. LII, Ed. Științifică, București, 1971.

Iuga, A., Cu privire la Vasile Lucaci. Acte, documente, procese, Cooperativa de Editură a Notarilor, Baia Mare, 1940.

Iuga de Săliște, Vasile, Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010, Editura Culturală Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 2011.

Karácsonyi, János, A magyar nemzetségek a XIV.század közepéig, Budapest I-III, 1900-1901.

Latiș, Andrei Gh., Maramureșul și tinuturile sătmărene. Manuscris, Muzeul de Istorie MM.

Lukinich, Imre, Az erdélyi fejedelemség területi változásai, Budapest, 1918.

Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig, Bp. 1900-1901.

Maksay Ferenc, Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. II. szerk. Bp, 1990.

Maksay, Ferenc, A középkori Szatmár megye, Budapest, 1940.

Mályusz Elemér, Borsa Iván, Zsigmondkori Oklevéltár I-VI. szerk. Budapest, 1952-2004.

Meruțiu, Radu V., Regiunea Baia Mare - Baia Sprie, ebibliophil.ro/biblioteca-virtuala, 1936.

***, Mic dicționar enciclopedic, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

Monumenta Rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Coll. Fekete Nagy Antal, Budapest, 1979.

Muslea, Ioan, Cântare și vers la Constantin. Sfârșitul lui Brâncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor români din nordul Transilvaniei [în vol.]. Studii de istorie literară și folclor, Editura Academiei RPR, 1964, pp. 21-61.

Nature's Guardian, Baia Sprie, privind spre trecut, Cromatica Pres Baia Mare, 2012.

Nădișan, Ioan, Tătaru, Terezia, Gabor, Elvira, Mariș, Vasile, Monumente ale naturii din Maramureș, Editura Sport-Turism, București, 1976.

Palmer, Kálmán, Nagybánya és környéke, Nagybánya, 1894.

Pop, Dariu, Mărturii Strămoșești, 1938, pp. 90-91.

Prodan, David, Iobăgia în Transilvania secolului XVI, Vol. I, pp. 26; 350.

Rupp, Jakab, Magyarország helyrajzi története, Pest, 1876.

Rusu, Adrian Andrei & col, Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, Cluj-Napoca, 2000.

Rusu, Viorel, Pop, Lucia, Baia Mare în imagini. Stampe și fotografii. Album, Eurotip Baia Mare, 2011.

Sainelic, Sabin & Maria, Zona etnografică Chioar, Editura Sport-Turism, București.

Schönherr, Gyula, emlékezete, Kiadja_bzv. Sch&therr_Antal, Budapest, 1910.

Socolan, Aurel, Circulația cărții vechi românești până la 1850, Ed. Maria Montessori, Baia Mare, 2005.

Suciu, Coriolan, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, Ed. Acad. R S R, 1967.

Szirmay, Antal, Szatmár vármegye fekvése, története és polgári ismerete, Buda, 1809.

Tamás, Emődi, Biserica Romano-Catolică Tăuții de Sus, Studiu de pavament și de Istoria a Artei, SC Restitutor SRL, Oradea, 2004.

Tersánszky, Jenő, A félbolond – Egy ceruza története, Digitális Irodalmi Akadémia, © Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011.

Tudor, Mihail, Oșteanul de la Baia, Editura Tineretului, București, 1962.

REZUMATE

NÉHÁNY SZÓBAN „EGY MONOGRÁFIÁRÓL”

Az első írásos említése óta a 2016. évben a 680. évet betöltő Giródtótfalu település történelemben, kiváló emberekben gazdag múlttal rendelkezik, és az évszázadok folyamán ma alig vagy egyáltalán nem ismert fejlődésen ment keresztül. Egy ilyen évforduló küszöbén illő egy monográfia kiadása, amely a ma- és a holnap nemzedéke számára megkönnyíti szülőfaluja megismerését.

A mi kis falunkról, eredeti nevén „Girod”, először egy 1336-os okmány tesz említést, az Anjou Róbert Károly magyar király által kiadott oklevél, amely a későbbiekben elveszett, és amelynek a létezéséről a királyi kancelláriának Károly Róbert utódai idejében végzett átírásaiból tudunk. Egyes magyar történészek szerint a falu már létezett ezen időpont előtt, a Gerod család birtokaként. 1406-ban Rivulus Dominarum - a mai Nagybánya – bírāja, Omechim János a falut, mint a valószínűleg szintén általa létesített Szent Miklós Kórház birtokát, ajándékba adja. Ez az állapot a XX. század kezdetéig tart. Ez a státusz a falut különleges helyzetűvé tette a környező falvakkal szemben, hisz szinte állandóan a magyar királyok és az erdélyi fejedelmek figyelmének tárgyát képezte, akiktől az idők folyamán több kiváltságot is kapott.

Több, mint öt évszázaddal ezelőtt a falu hol a magyar királyok, hol az erdélyi fejedelmek vagy az osztrák császárok, egy rövid ideig pedig a nagyváradi török pasa uralma alatt állt.

Mindezen időszakban a magyar és az osztrák hatóságok a többségi román lakosságra erős és állandó nyomást gyakoroltak a katolicizmusra való áttérés, és ezáltal az őshonos lakosok magyarosítása érdekében. Ennek ellenére, a falut mindvégig 75-85%-ban románok lakták, amit bizonyítanak a római- és görög-katolikus egyházak sematizmusai és az osztrák hivatalos népszámlálások.

A falu lakosainak fő foglalkozása az állattenyésztés volt. Ennek beszédes bizonyítéka volt a XVIII. századi tótfalusiak „tejfölös” ragadványneve is, annak köszönhetően, hogy sokra értékelt tejföllel látták el a nagybányai piacot, amelyből igen jó minőségű sajtot készítettek. A századok folyamán csak a tótfalusi szelíd gesztenye híre vette fel a versenyt ezekkel e termékekkel.

Giródtótfaluban a XV. század elejétől létezett egy kórház, és ugyanabban az időszakban egy magyar templom, amely az idők folyamán máig fennmaradt, egy 1773-ban kőből épült román templom, jelenleg mindkettő történelmi emlékmű, és egy felekezeti iskola a XVII. századból; mindezek a két bányászváros között elhelyezkedő falu rendezett társadalmi életének bizonyítékai.

Nem csoda, hogy a falunk jeles embereket adott a világnak, akiknek nyoma maradt a történelemben. Emlékezzünk meg Petru Porumb tanítóról, az erdélyi románok nemzeti felszabadításának lelkes harcosáról, Vasile Lucaciu, a „Lacfalusi Oroszlán” bizalmasáról és harcostársáról, Dumitru Chincearól, az 1892-ben a császár Emlékiratát Bécsből elhozó küldöttség tagjáról, akit küldöttnek választottak, hogy részt vegyen az 1918. December 1-i Gyulafehérvári Nagygyűlésen, Ioan Porumb és Ioan Pop tanítókról, számos tótfalusi nemzedék nevelőiről, a nagybányai festőiskolában képzett Alexandru Duma festőművészről, Grațian Porumb és Dezideriu Duma egyetemi tanárokról. Ne feledkezzünk

meg Dumitru Fănățeanu és Gelu Chiuzbăian írókról és költőkről, Marinela Cherecheș Călușeru és Florica Jenica Chiuzbăian Chereji festőművésznőkről, és azokról az orvosokról, mérnökökről, közigazdászokról, tisztekről, jogászokról, tanárokról vagy más képzett emberekről sem, akik szakmai tudásuk és komolyságuk révén szülőfalujuk becsületére válnak.

A vidékeinket 1905-ben bejáró Nicolae Iorga történész és író Giródtótfalun is áthaladt. Ezen utazásnak ajánlott, a „Román nép Erdélyben és Magyarországon” című könyvében, valamennyi eddigi leírás közül mindmáig a legszebben Ő írt a falunkról, de a leghízelgőbben is.

Emberek és helyek, történelem és fejlődés, szokások és hagyomány, nyelvjárás és viselet, mindezek olyan szempontok, amelyeket a monográfia minél hatásosabban, lebilincselőbben és adatokkal igazolva próbál megragadni, hogy a dolgozat a több évszázados közösségünk valódi személyi igazolványának minősüljön.

Egy könyv, amelynek nem kéne hiányoznia egyetlen tótfalusi ember házából sem, függetlenül attól, hogy a faluban, valahol máshol az országban vagy külföldön laknak, utódjainknak örökségül hagyandó könyv, egyben olyan is, amely más, adatokkal jobban alátámasztott, átfogóbb, meghatározóbb, és, miért ne? jobban megírt munkákra ösztönző könyv.

Zsuzsa Horvath, *traducător autorizat*

ABOUT A „MONOGRAPH” IN A FEW WORDS

Tautii de Sus, a settlement which by 2016 will have been officially certified for 680 years, has a past full of history, with remarkable people and an outstanding evolution along time that are hardly known today. Such an occasion (the 680-year anniversary) cannot be overlooked and it definitely requires the publication of a monograph meant to facilitate to both our present and future generations a better understanding of the village that we were born in.

The village, initially called “Girod”, was first mentioned in a legal document in 1336. The name appeared in a diploma issued by the Hungarian king Carol Robert de Anjou, a document eventually lost, but whose existence was recorded in some transcriptions of the royal office made during the reign of Carol Robert’s descendents. According to some Hungarian historians, the village might have existed before that date as an estate belonging to the Gerod family. In 1406, the lord of Rivulus Dominarum fortress (present day Baia Mare city), Ioan Onechin donates the village as a domain of St. Nicholas’ hospital. This, in its turn, had been apparently built by the same person. The situation remains unchanged up to the beginning of the 20th century. This status offered the village a special position in relation to the surrounding villages, being most of the time under the close scrutiny of Hungarian kings and Transylvanian princes, fact that gave it some privileges overtime.

For more than five centuries, the village was under the dominance of various kings or princes, Hungarian, Transylvanian or Austrian. For a short period of time the control was even taken by a Turkish pasha from Oradea. Throughout this period, the Hungarian and Austrian authorities subjected the Romanians, who were in a majority, to a constant and powerful pressure towards their conversion to Catholicism, their final aim being the enforced Magyarization of the native population. Despite this, 75-85% of the village inhabitants were of Romanian nationality, fact which can be proven by the annals of the Roman and Greek Catholic churches and by the official Austrian census.

The villagers were mainly involved in the breeding of animals, thing which can be testified by the nickname they were given during the 18th century. The term used to characterize them was “tejfölös”, which meant a person who makes cream. It seemed that the cream they used to commercialize in the markets of Baia Mare was quite tasty and the cheese made out of it was indeed famous. Throughout centuries, only the chestnuts of this region have managed to surpass the renown of those dairy products.

Since the beginning of the 15th century there was a hospital in Tautii de Sus, and there have also been a Hungarian church that managed to fight the erosion of time and a Romanian stone church, dating back from 1773, both declared historical monuments today. There was also a confessional school around the 17th century, all these testifying to the existence of a normal social life in the village between two mining citadels.

There’s no wonder that this village was also the cradle of a number of remarkable people mentioned by history. Let’s remember Petru Porumb, a schoolteacher who was also a passionate fighter for the freedom of the Romanians in Transylvania, confident and companion of Vasile Lucaciu, “the lion of Șișești”. Another name worthy of notice is Dumitru Chincea, a member of the delegation that, in 1892, took the Memorandum to the king of Vienna. He was also the person who was chosen to participate in the Great Gathering in Alba Iulia, on the 1st of December 1918. Other names to be mentioned are the schoolteachers Ioan Porumb and Ioan Pop who guided and educated many

generations of young people, the painter Alexandru Duma, one of the best representatives of the School of Painting in Baia Mare, or the professors Grațian Porumb and Dezideriu Duma. Let's not forget to mention the writers and poets Dumitru Fănățeanu and Gelu Chiuzbăian, the painters Marinela Cherecheș Călușeru and Florica Jenica Chiuzbăian Chereji. There are also doctors, engineers, economists, officers, lawyers, teachers and many others who, by making use of their professionalism and dedication, have contributed to the high reputation of the village they were born in.

In 1905, the writer and historian Nicolae Iorga took a trip to our region. In his book dedicated to this very trip "The Romanian people of Ardeal and the Hungarian Country", he makes the most beautiful and complimentary description of this village.

People and places, history and evolution, traditions and customs, language and conduct, all these are aspects that this monograph has tried to encompass as suggestively as possible, but at the same time in a well-documented manner. Consequently, this work represents a real identity book for our centuries old community, a book that should be present on the shelves of every person born in this place, irrespective of the region they live in, this village, somewhere else in the country or abroad. This can be our literary inheritance for our future generations, but also a book which might incite other people to write other books, more documented, more comprehensive and relevant, and why not, better written.

Dr. Anamaria Fălăuș

SUR «UNE MONOGRAPHIE», EN QUELQUES MOTS

Tăuții de Sus, localité qui en 2016 fête ses 680 ans de sa première attestation documentaire, a un passé chargé d'histoire, avec des hommes fameux et un devenir au long des siècles peu ou à peines connu aujourd'hui. Autour d'une telle anniversaire, il s'impose en spécial l'élaboration d'un œuvre monographique, qui peut faciliter aux générations actuelles et de demain la connaissance du village où ils sont nés.

Notre village, sur son nom originel « Tirod », apparaît pour la première fois dans un document de l'année 1336, une Diplôme accordé par le roi hongrois Carol Robert de Anjou, document perdu après, sur l'existence duquel nous trouvons des transcriptions de la papeterie royale faites pendant les survivants de Carol Robert. Sur les historiens hongrois, le village y avait existé avant cette date, comme un domaine appartenant à la famille Terod. Dans l'année 1406, le comté de la citadelle Rivulus Dominarum, Baia-Mare d'aujourd'hui, Ioan Onechim donne le village comme domaine de l'hôpital Sf. Nicolae, fondé, probablement par lui, aussi, état qui se maintient jusqu'au début du 20ème siècle. Ce statut a conféré au village une situation spéciale comparée aux villages voisins, étant tout le temps à l'attention des rois hongrois et des principes de la Transylvanie, qui lui ont accordé plus de privilèges au cours du temps.

Pour plus de cinq siècles, le village a été quand sous l'autorité des rois hongrois, quand sur celle des principes de Transylvanie, ou les empereurs des ceux-ci, et pour une courte période sur province turque d'Oradea.

Pendant cette période, les autorités hongroises et celles autrichiens ont soumis la population majoritaire roumaine à une forte et constante pression pour catholicisme et par ça à la magyarisaton de la population autochtone. Malgré cela, le village a été inhabité tout le temps, en pourcentage de 75-85% par roumains, fait prouvé par le sémantisme des églises romanes et gréco-catholiques et par les recensements officiels autrichiens.

L'occupation principale des habitants du village a été l'élevage. Une preuve révélatrice en ce sens a été aussi le surnom des Tauteni du 18ème siècle, «tejfölös», «smântânari » ou « smântânoși » parce qu'ils apportaient sur le marché de Baia Mare une crème spécialement appréciée, de quelle ils faisaient un très bon fromage. A parcour des siècles, seulement les châtaignes de Tăuți ont dépassé ces produits.

Dans Tăuții de Sus a existé, dès qu'au début du 15ème siècle un hôpital et aussi de cette période une église hongroise passé sur les temps jusqu'aujourd'hui, une église roumaine, avec les murs de pierre, de 1773, les deux déclarées au présent des monuments historiques, et une école confessionnelle du 17ème siècle, tout ceux étant des preuves d'une vie sociale assise dans les village situés entre les des citadelles minières.

Il n'est pas étonnant que notre village a donné des hommes fameux, enregistrés par l'histoire, parmi lesquels on rappelle l'instituteur Petre Porumb, combattant ardent pour la libération nationale des roumains de Transylvanie, confident et camarade de lutte de Vasile Lucaciu, «le lion de Sisești", de Dumitru Chincea, membre de la délégation qui a conduit, en 1892, à l'empereur de Vienne, le Mémoire, comme délégué choisi pour participer au Grand Rassemblement d'Alba Iulia, de 1 décembre 1918, par les instituteurs Ioan Porumb et Ioan Pop, professeurs de plusieurs générations de citoyens de Tăuți, par le professeur Alexandru Duma, formé à l'école de peinture de Baia Mare, les professeurs Grațian Porumb et Dezideriu Duma. Ne pas oublier les écrivains et les poètes Dumitru Fănățeanu et Gelu Chiuzbăian, les peintres Marinela Cherecheș Călușeru et Florica Jeni Chiuzbăian Chereji, les médecins, ingénieurs, économistes, juristes, professeurs et autres

spécialisations, qui, par leur professionnalisme et gravité, honorent le village où ils sont nés.

Dans le voyage sur nos terres, le historien et critique Nicolae Iorga a passé aussi par Tăuții de Sus. Dans son livre dédié à ce voyage, «Le peuple roumain dans l'Ardeal et le Pays Hongrois» il fait à notre village la plus belle, mais aussi que laudative description apparues jusqu'au présent

Hommes et places, histoire et théière, coutumes et traditions, langue et costumes, les tous sont des aspects par lesquelles la monographie essaye à surprendre le plus captivant et documenté possible, ainsi que l'œuvre se constitue dans un réel livre d'identité pour notre communauté multiséculaire.

C'est un livre qui ne doit pas absenter de la maison de personne de Tăuții de Sus, soit qu'il habite dans le village, dans le pays ou à l'étranger, un livre d'être laissé héritage aux survivants, mais aussi un livre qui incite vers d'autres, plus documentés, plus complètes, plus pertinents, et, pourquoi non, plus bien écrites.

Aurelia Chiuzbăian, profesor

ÜBER "EINE MONOGRAPHIE" IN WENIGEN WORTEN

Tautii de Sus, das 2016 feiert 680 Jahre seit seiner ersten Dokument Bescheinigung, hat eine Vergangenheit voller Geschichte, große Männer und angehende Jahrhunderte nur wenig oder kaum bekannt heute. Am Vorabend eines solchen Jubiläums, muss es reichlich Entwicklung einer monographische Werke, die Generationen von heute und morgen Wissen des Dorfes zu erleichtern, wo wir geboren wurden.

Unser Dorf, wird der ursprüngliche Name "Girod" erstmals in einer Urkunde im Jahre 1336, ein Diplom von der ungarischen König Karl Robert von Anjou gegeben, Dokument nachträglich verloren, über deren Existenz wir aus den Transkripten von der königlichen Kanzlei gemacht lernen während die Anhänger von Karl Robert.

Nach einigen ungarischen Historiker, das Dorf vor diesem Zeitpunkt als ein Feld zur Familie gehörenden Gerod bestanden hatte.

Im Jahre 1406, der Richter Festung Rivulus Dominarum, Baia Mare heute, Ioan Onechim, spenden das Dorf als Feldkrankenhaus St. Nikolaus, anscheinend von ihm gegründet, ist Zustand, bis Anfang des zwanzigsten Jahrhunderts gehalten.

Dieser Status hat das Dorf eine Situation, abgesehen von den umliegenden Dörfern, da die meisten der Zeit, die Aufmerksamkeit der ungarischen Könige und Fürsten von Siebenbürgen, das im Laufe der Zeit mehr Privilegien gewährt hatte.

Mehr als fünf Jahrhunderten, als das Dorf unter der Herrschaft der ungarischen Könige, wenn sie in der siebenbürgischen Fürsten oder österreichischen Kaiser und sogar eine kurze Zeit unter türkischer Pascha von Oradea.

Während dieser Zeit wurden die historischen ungarischen Behörden eine starke Mehrheit rumänischen Bevölkerung und konstantem Druck zum Katholizismus, und dass die lokale Bevölkerung Magyarisierung eingereicht. Trotzdem wurde das Dorf die ganze Zeit bewohnt, mit einer Rate von 75-85%, der rumänischen, wie sematismele römischen und griechischen katholischen Kirchen und österreichischen offiziellen Volkszählungen belegen.

Die Hauptbeschäftigung der Dorfbewohner war Viehzucht. Ein wichtiger Beweis dafür war auch der Spitzname von Einwohnern von XVIII Jahrhundert, der "tejfölös" (ungarisch) oder Sahner, weil wir in Baia Mare Einführung einer Sahne sehr geschätzt, was einen Käse enthalten sehr gut.

Über Jahrhunderte konkurrierten nur die Kastanien von Tauti, in ihren Ruhm mit diesen Produkten.

In Tautii Ober existiert seit Beginn des fünfzehnten Jahrhunderts ein Krankenhaus und die ganze Zeit, eine Kirche, Ungarisch, Durchlaufzeiten, bis heute, eine rumänische Kirche in Steinmauer, von 1773, beide erklärte heute Denkmäler und eine religiöse Schule, XVII Jahrhundert; jedoch Hinweise auf eine soziale Leben in das Dorf von zwei Bergbaustädten platziert.

Kein Wunder, dass unsere Dorf gab auch herausragende Menschen, von der Geschichte aufgezeichnet. Denken Sie daran, Lehrer Petru Porumb, leidenschaftlicher Kämpfer für die nationale Befreiung Rumänen in Siebenbürgen, Vertraute und Gefährten kämpfen Vasile Lucaciu "der Löwe von Șișești"; Dumitru Chincea, Mitglied der Delegation, die geführt in 1892 der Memorandum von Kaiser in Wien, und Delegierte gewählt, um in der großen Versammlung von Alba Iulia zu beteiligen, von 1 Decembrie 1918, von die Lehrer Ioan Porumb und Ioan Pop, Lehrern vieler Generationen von Dorfbewohner

Tauti, der Maler Alexandru Duma, an der Malerschule von Baia Mare gebildet, auch die Universitätsprofessoren Gratian Porumb und Dezideriu Duma.

Vergessen Sie nicht, die Schriftsteller und Dichter Dumitru Fănățeanu und Gelu Chiuzbaian, die Malerinnen Marinela Cherecheș Călușeru und Florica Jenica Chiuzbaian Chereji, Ärzte, Ingenieure, Wirtschaftswissenschaftler, Führungskräfte, Rechtsanwälte, Lehrer oder andere Spezialisierungen, die sich durch ihre Professionalität und ihrer Ernsthaftigkeit, tut besondere Ehre des Dorfes, wo sie geboren wurden.

Unsere Reise durch die Länder, in 1905, übergeben Historiker und Schriftsteller Nicolae Iorga durch Tautii de Sus. In dem Buch, um diese Reise "rumänischen Nation in Siebenbürgen und dem ungarischen Land" gewidmet, er macht unser Dorf, die schönsten und die meisten schmeichelhaft Beschreibung eines wurden über ihn geschrieben, bis heute.

Menschen und Orte, der Geschichte und immer, Bräuche und Traditionen, Dialekt und Hafen sind alle Themen, zu denen die Monographie versucht, so suggestiv, spannender und dokumentiert zu erfassen, so dass die Arbeit kann als eine wahre Ausweis für Gemeinschaft werden unsere Jahrhunderte alt.

Ein Buch, das nicht aus dem Haus ausfallen sollte jede Dorfbewohner von Tautii de Sus, wo immer sie leben im Dorf, an anderer Stelle im Land oder im Ausland, hinterlassen eine Karte an die Nachwelt, sondern auch ein Buch, das auf andere hetzt, besser dokumentiert umfassender, relevanter und, warum nicht, besser geschrieben.

Petrică Tătaru, inginer

Preambul

Acest DVD este parte din lucrarea „**Tăuții de Sus O monografie**” și el încearcă să rețină, pentru generațiile viitoare, obiceiuri, tradiții, cântece și jocuri, din **Tăuțul de altădată**. Am intenționat să imprimăm pe el, în format audio și melodiile a 43 cântece populare și 12 jocuri populare românești și 9 colinzi de Craciun, cântate acum 50-60 de ani și pe la noi. Am considerat că este mult mai ușor să transmiți publicului un cântec ori un joc de demult, redându-l în format audio, decât scris pe portativ și asta pentru că foarte puțină lume este astăzi în măsură să citească o partitură.

Din păcate, interpretarea, absolut hilară, a drepturilor conexe, de către societățile comerciale care colectează banii pentru drepturile de autor și a celor conexe, ne-au cerut bani pentru dreptul de arealiza acest DVD, care nu este unul comercial ,distribuindu-se doar împreună cu volumul mai sus amintit, având un caracter pur informativ, de document . De aceea pentru a asculta cântecele ale căror versuri le găsiți în carte, inscrieți titlul lui în fereastra motorului de căutate pe internet (google.ro de ex).

Autorii